

BOLYONGÁSAIM
AMERIKÁBAN

★

ÚTLEÍRÁSOK

A TROPUSOK VIDÉKÉRŐL, A MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG
TÜZETES ISMERTETÉSÉVEL

ÍRTA

BÁNÓ JENŐ

SZÁMOS KÉPPEL

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-TÁRSULAT KIADÁSA

1906.

DON PORFIRIO DIAZ TÁBORNOK,
A MEXIKÓI EGYESÜLT ÁLLAMOK ELNÖKE.

Hajóraszállás Bremerhavenben.

Bremerhaven rakodópartján, mint ahogy az minden oceánon túlra menő nagy hajónak indulása előtt történni szokott, nagy volt a sürgés-forgás, nagy volt az élénkség. Mindenki, aki ehhez az élénk tömeghez tartozik, nagy sietséggel végzi dolgát, mert a hajó indulásáig csak rövid idő áll már rendelkezésére, addig pedig mindennel készen kell lennie. És jó volna, ha az ember akadálytalanul végezhetné ügyeit, de nem úgy van ám, mert a gyümölcsöt áruló gyermekserég ott sűrűforog körülötte, és az asszonyok velük együtt, nagy lármával dicsérik árujuk rendkívüli jóságát. Ha meg menekülni kívánsz, sehogy sem sikerül, mert egy lépést sem tehetsz anélkül, hogy az agensek nagy raja ne kövessen, s ne kapacitáljon ékesszólásának teljes erejével, hogy ez vagy az a tárgy olyan, hogy nélküle tengerre semmi esetre se szállj, mert arra ott elkerülhetetlenül szükséged leszen. A nagy tömegbe akarsz keveredni, mert azt hiszed, hogy itt ment léssz e vérszopó ragadozóktól s nyugalmat találsz. Csalódtál, mert egy előtted elhaladó teherhordó úgy oldalba üt nehéz podgyászdarabjával, hogy te, ki különben nem igen vagy elkényeztetve, alig bírsz lélegzethez jutni, s még hálát adhatsz a Mindenhatónak, hogy ép oldalbordákkal ugyan, de kék foltokkal hagyhatod el sietve e veszedelmes harcteret. Ám most sietségedben megint ügyetlenkedtél, mert egy az anyja által kezénél vezetett gyermeknek lábára hágtál, mire az anya nem valami díszes német jargonnal, bár félig fogai között morogva, de általad megérthetőleg kívánja csékély személyedet az ördögök közé, tehát a pokolba. (Jó útlevél Amerikába.) Ahogy tovább mégy, jobban mondva odább sodor a tömeg, egy napbarnított matróz nem éppen előzékeny módon félretaszít, mert erősen megrakott targoncája elé kerültél, mellyel a hajó felé igyekszik. Egyedüli menedéked, mint gondolod,

a hajó. Sietnél is reá, ha bírnál, csakhogy előtted ezer ember törtet hasonló céllal feléje, s miután azok kivándorló létökre nagy batyukkal, podgyászdarabokkal, az asszonyok pedig sikító gyermekekkel vannak megrakodva s az oldalbaütéshez náladnál jobban hozzászokva, s így veled szemben még e tekintetben is előnyben vannak: legokosabban teszed, ha ennek a keresztülhatolhatatlan phalanxnak elvonulását megvárod, s egy új oldalbaütés helyett inkább adsz előnyt a tolakodó agensek erőszakoskodásainak s angol módra, minden megjegyzés nélkül, türelmesen végighallgatod kínálataikat és te is azokkal tartasz, kik a szállítást közvetítő gőzösök utolsó fordulóját használják fel a nagy hajóra szálláshoz.

Végre-valahára az »Elbén« vagy, s azt véled, most már elhelyezkedve nyugalmat lelsz. Ismét csalódtál, mert nem eresztenek kabinodba addig, míg a nagy tömeg podgyász, mely össze-vissza hányva idestova hentereg a fedélzeten, nincs elrendezve és a hajó fenekére lesülyesztve. Tehát félrevonulsz egy nagy nehezen meghódított sarokba, szemmel kísérve kézi bőröndödet, hogy az lábakat ne kapjon s a nagy tömegben ne mondjon örök búcsut. Néha megtapogatod oldalzsebedet is, hogy megvan-e még pénzes-tárcád, melyben szükséges útiköltségeden kívül egy new-yorki bankárhoz szóló pénztalványt is a legféltékenyebben őrzöl, s ha ez mind megvan és órád sem hiányzik mellényzsebedből, kissé megnyugodva várod az időt, hogy kijelölt kabinodban elhelyezkedhess.

De miután a világon semmi sem tart örökké, várakozásodnak végre-valahára vége szakad, s te a főszobapincér által kijelölt kabinodba lépsz s úgy ahogy elhelyezkedel. Majd ismét kisietsz a fedélzetre, hogy szemtanuja légy a hajó indulásának, és hogy a többi utasokkal együtt te is búcsut ints a vén Európának.

Most jelt ad az átszállítást közvetítő gőzös, hogy nemsokára elválik az Elbétől, tehát sietni kell. Mindenki búcsuzik ösmerőseitől; férj búcsuzik nejétől, anya gyermekétől, szerető kedvesétől, barát baráttól; még egy kézszorítás, még egy ölelés, még egy édes csók; a kendők lobognak, a szemek könnyel telnek meg, itt egy sóhaj hagyja el a keblet, ez kedvesét hagyja el, ott vidám nevetés hallik, amaz meg kedvesét megy fölkeresni az új világba, szóval az egyiknek fájdalmat, a másiknak örömet okoz a búcsu.

Hát neked mit okoz? Semmit!! A sors csapásaitól elfásultan, előtted a távozás teljesen közömbös. De hiszen könny jelenik meg szemeidben, tehát még sem vagy érzéketlen, tehát még sem vagy teljesen elfásulva. Valld be, hogy megrezzent szíved egyik érzékeny húrja, s még egyszer megjelentek előtted a holtak, még egyszer megjelentek az élők, kiket szép hazádban hagytaál.

Isten áldjon meg! Isten veletek!

A két hajó közötti hidat bevonják, s az »Elbe« három mélabús hosszú füttyel jelzi indulását. A kapitány parancsszavai elhangzanak, s a csavar fehér habokat verve, mozgásba hozza hajónkat, mely lassú zakatolással távozni kezd a kontinenstől.

Bremerhaven alacsony partjai még egy pillanatra feltűnnek szemeim előtt, még egy utolsó búcsút intve Európának, mély sóhaj hagyja el keblemet, a part eltűnik, s én ég és víz között a véghetetlen oceánon Poseidon isten kegyeibe ajánlottam magamat . . .

Az oceánon.

Búcsút mondva az európai szárazföldnek, először is lementem kabinomba kissé körültekinteni, hogy hányad-magammal osztom meg e szűk helyet? (Egy kabin három, sőt négy utas számára is berendezhető.) Nagy öröömre kajüttömet egyedül használhattam, s így nem voltam kitéve annak, hogy különben is gyöngé álmomat egy sörön hízott német vagy nyers húson soványodott ánglius, vagy éppen vutkitől (pálinka) rezessé vált muszka kellemes hortyogásával zavarja.

Egyedülmaradásomnak köszönhettem azt az előnyt is, hogy összes podgyászomat magam körül helyezhetvén el, nem kellett minden egyes, útközben szükséges ruhadarabért a podgyázkamarába futkosnom, mint azt útitársaim legnagyobb része tette, azok t. i., akik nem részesülhettek velem hasonló szerencsében.

Miután a nyílt tengeren való utazás változatossága első sorban evés, alvás és — tengeri betegségből áll, természetesen alig hagyta el a hajó a szárazföldet, megkondukt a kínai »tam-tam« (egy réz korong, melyre faverővel ütnek), egybehívandó a tengerben bízó hívőket egy az ösmerkedési estély jellegével bíró társas lunchhöz (villásreggeli).

Az ilyen ösmerkedési étkezésnek, úgy mint általában minden hajón való étkezésnek, egyik legfőbb jellemvonása első sorban az illem-szabályoknak legszigorúbb betartása. Reggeli-, lunch- és ebédre minden ember kicsípve, kifésülve, kifogástalan fehérségű kézelővel és gallérral, majdnem kizárólag szalonöltönyben jelenik meg; a hölgyek pedig estély-ruhában.

Természetesen a viharos idők kivételt képeznek; ilyenkor nem igen törődik az ember a toalettjével.

Az ebédlő-terembe való belépéskor minden utas kimért léptekkel, zajtalanul közeledik a terített hosszú asztalokhoz és fürkésző pillantást vet a terítékeken elhelyezett papirszeletekre, vajjon nem pillantja-e meg valamelyiken becses nevét, melyet a főpincér néha elég kómikus hibákkal, de gyönyörű kalligráfiával írt le.

Ha hosszú keresés után végre reá akadtál helyedre, az angolok példáját követve (nehogy degagirt modorod által mindjárt első fel-lépéskor feltűnést kelts), te is meredt nyakkal és háttal helyet foglalsz, és szép csendesen várod be az események további fejlődését.

Ez ellen az elrendezés ellen nincs felebbezés; hiába vágyik szíved ama tőled távol ülő, szőke fürtű, égszín szemű miss, avagy bogárszemű kreol nő szomszédságára, te egy leborotvált bajszú, csontos, vén Albion fia s annál vénebb — pardon! korosabb — köhécselő nénike közé jutot-tál, kikkel, természetesen — bemutatva magadat — kötelességszerűleg társalognod kell. De miután szomszédaid az angol nyelven kívül sem élő, sem holt nyelvet nem beszélnek, te pedig szerencsétlenségedre e nyelv-hez nagyon keveset konyítasz, a velök való társalgást nagy bölcsen hallgatáson kezded. Legfőlebb csupa udvariasságból néha-néha fejeddel igent intesz ama kimért, de általad meg nem értett kérdésekre, melyeket férfi szomszédod hozzád intézni kegyes volt. Persze ilyenkor megtörténik, hogy az ánglius bal szemén hordott monoklija alól furcsa pillantásokat vet reád, mert most határozott tagadó választ remélt, te pedig igenlőleg bólintottál. No de se baj, szerencséd most, hogy angol az illető, és azért megkímél a bővebb felvilágosítás-kéréstől, bele nyugszik, mert azt hiszi, hogy ez a magyaroknál, nálad ott Ázsiában így szokás. Hogy magyar vagy, azt tudja az utasok névjegyzékéből, s hogy Magyarország Ázsiában van, azt csak sejti, mert úgy emlékszik, hogy ő ezt úgy tanulta otthon az iskolában, és ez valószínű is. Azt feltenni rólad, hogy angolul nem beszélsz, saját büszkeségét sértené, mert ő azt soha sem fogja elhinni, hogy művelt ember, legyen bár máskülönben Mezzofanti, angolul ne beszéljen; ő neki persze más nyelvösmeretről fogalma sincsen.

Szerencsémre a legközelebbi étkezésnél véletlenségből, vagy a főpincér különös protekciója folytán, nevemet más helyen pillantot-tam meg, s így öröömre védőfalat képezhettem egy francia és egy német atyafi között. Ezek hozzám intézett kíváncsi kérdéseikkel, néha úgy a történeti, mint különösen a földrajzi tudományokban meglepő jártasságot árultak el és túllicitálván egymást, szinte rajtam boszulták meg egymás iránti fajgyűlöletüket. Hogy szomszédaim földrajzi jártas-ságát illusztráljam, el kell mondanom, hogy például francia szom-szédóm Bukarestet, a német pedig Szófiát tartotta Magyarország fővárosának. S midőn elmondottam, hogy a fővárosunk Budapest, mind-kettő erősen csodálkozott, mert ők határozottan azt hitték, hogy Budapest Ausztria második legnagyobb városa.

Az ételsor úgy reggelire, lunchre, mint ebédre túlságos nagy, s aki oly szerencsés helyzetben van, hogy a legnagyobb hullámvész mellett sem kapja meg a tengeri betegséget, az e tíz napi tengeri út alatt egy esztendőre is jóllakhatik. Csakhogy nagyon ritka ember

ám az, ki e kellemetlen vendégtől teljesen megmenekül, mert bár egyesek hamarabb szoknak hozzá, mások négy-öt napig is kínlódnak. Vannak olyanok is, kik talán az első félnapot kivéve, mikor a hajó még a Weseren vitorlázik, az egész út alatt betegek, s így minden ételtől undorodva, nem nagy kárt tesznek a német Lloyd ételválasztékában. Megjegyzem még, amit csak utólag tudtam meg, hogy két napi erős viharunk alkalmával, étkezés ideje alatt a hajóparancsnokon kívül, ki az egyik asztalnál az asztalfőt foglalta el, összesen egy nő s két férfi volt jelen. A többi vagy a fedélzeten támolygott s etette akarata ellenére a hajó körül cirkáló halakat, vagy pedig, mint jó magam is, félholtan a kabin-ágyon fekve gondolkodott a gyomor alkotásának különbözősége és az emberi élet mulandósága felett.

Mint látják tehát, az oceánon töltött napjaim nem teltek nagyon élvezetesen, s azért nem is fog senki sem csodálkozni azon, hogy midőn 1889. év május 7-én a déli órákban megpillantottam Long-Island sziget partjait, örömben éppen úgy kiáltottam föl: »föld! föld!« — mint Columbus Kristóf kétségbe esett tengerészei, midőn hosszú bolyongás és küzdés után végre a nyugatindiai szigeteket meglátták.

Az alacsony partokat nemsokára kivehettük, s egy órai út után benn voltunk a széles Hudsonban.

A hajón nagy élénkség uralkodott. Minden ember talpon volt, a látcsövek régen lehettek ennyire igénybe véve, mint most; mindenki lát valami érdekeset, egyik templomtornyot pillantott meg és siet ösmerésének hírül hozni, másik egy hosszú póznán az Amerikai Egyesült-Államok zászlaját sejtí, a harmadik meg éppen ijesztő ágyúk torkát látja maga előtt.

Végre közelebb érve a partokhoz, kiderül, hogy a templomtornynak vélt alkotmány egy sziklára épült világítótorony, a magasan lengő zászló egy kis elvonuló ködfátyol, az ijesztő ágyútorkok pedig a partnak kisebb kiálló sziklái, melyek élénkebb fantázia mellett épp úgy nézhetők a távolból — leláncolt Prometheusoknak is.

De a Hudson sem örökké egyformán széles, félórai út után mindkét partja közelebb kerül hozzánk, s mi a leggyönyörűbb panorámát látuk magunk előtt. A hatalmas folyam mindkét oldalát a legizlésesebben épült nyaralók s pazar fénnel gondozott kertek szegélyezik; a fák a legszebb nüanszokon keresztülmenő zöld lombozattal csaknem összeroskadásig vannak telve, egyesek, mint látni, már virítanak is. A bokrok teljes virágzásban díszlenek s ezer színben pompáznak. Itt, egy hatalmas fenyő- vagy thuya-csoport versenyez a magában álló wellingtoniak komor zöld színével; amott, egy nyárfasor ragyog a nap sugaraiban s mindennek alapzatát a leggyönyörűbb zöld bársonygyep képezi, melyen vidáman csörgedez egy kristálytisza patak, s kis vízesés

alakjában éri el az örökké zavaros Hudson. Ehhez hozzá képzelni egy dombon játszadozó gyermekcsoportot, mely elvonuló hajónkat ujjongások és kiáltások között zsebkendők lobogtatásával üdvözli, s ama mellettünk elsiető számos úszó alkotmányt, mely, ha gőzös, fűtülve és zakatolva surran el, ha pedig nem az, duzzadó fehér vitorlákkal csendesen szeli a széles folyam habjait, s előtted áll, tisztelt olvasóm, a kép, mely gyengén ecsetelve bár, 1889. év május 7-én a déli órákban a legkellemesebben melegítő nap heve mellett szemünk előtt terült el.

Hajónk zakatolása csendesedni kezd, mert a parancsnok egy sárgalobogós ladikot pillantott meg, mely erős evezőcsapásokkal közeledett felénk; a zakatolás megszűnt s a ladik hajónk oldala mellett áll.

A hajólépcső nyikorogva ereszkedik le, s azon egy görnyedt alak, korához mérten elég gyorsan igyekszik fölfelé. A III-ad osztályú utasok (kivándorlók) között moraj keletkezik s mindannyi mintegy parancsszóra siet a fedélzetre, hogy ott szép rendben egymás mellé sorakozzék.

Az anyák csecsemőikkel ölükben, míg többi apró gyermekeiket maguk körül csoportosítva foglalják el a kisebb tolongásnak kitett helyeket, a serdülő leányok lesütött szemekkel állanak oldalt s várnak türelmesen, míg a férfiak fiatalabb része türelmetlenül tör előre s magasan tartva mutat oda a görnyedt alaknak egy fehér papírszeletet, ki erősen szemügyre véve azt, egyenként bocsátja el maga előtt az ezernél több kivándorlót.

Aki nem rendelkezik hasonló papírszeletkével mint a többi, az némán veti le felöltőjét s gyüri fel ingujját s a mezítelen kart, melyen apró forradások észlelhetők, oda mutatja a szemes doktornak, ki meglegegedésének »all right«-tel adva kifejezést, bocsátja át az illetőt a kordonon.

A Draco szigorával bíró orvos egyetlen embert sem enged át a kordonon addig, míg az vagy írásban be nem igazolta, hogy be van oltva, vagy pedig in natura be nem bizonyította azt.

Mint a parancsnoktól hallottam, ritkán történik meg, hogy a kivándorlók közül egyik vagy másik ne lenne beoltva s kitenné magát az »à la force« oltásnak, melyen pedig ellenesetben kérlelhetetlenül keresztül kellene mennie.

A vizsgálat egy óránál több időt vett igénybe, s miután a pedáns orvos mindent rendben talált és erről a parancsnoknak bizonyítványt adott ki, folytathattuk utunkat tovább.

Rövid idei haladásunk után a Hudson összeszorul s a sziklás partok teljesen elzárják a kilátást, kisvártatva azonban a part kitágul, s mi, mintegy varázsütésre, magunk előtt látjuk Amerika $4\frac{1}{2}$ millió

lakossal bíró négy városát, Hobockent, New-Jerseyt, Brooklint s a mindeniknél hatalmasabb New-Yorkot, amelyeket oly hatalmas árbocerdő vesz körül, aminőt Európa legnagyobb kikötőiben is hiába keresnénk.

New-York.

Mindannyian, kik legelőször jöttünk New-Yorkba, már a megérkezésünknel látott dolgoktól alig tudtunk magunkhoz jönni a bámulattól, mert mielőtt hajónk megállott volna a kikötőben, csodáltuk a partokra épített óriási raktárakat, kikötőhelyeket s azokat a toronymagasságú palotákat, melyek a part mentén emelkedtek. Hát még ha azt a rengeteg hajóforgalmat tekintjük, mely a Hudson és Easter-Riveren szemcink előtt bonyolódott le, akkor esünk csak igazi bámulatba. Itt egy amerikai hajó vonult el csillagos lobogójával, ott egy francia tricolor büszkélkedik, amott egy mexikói sas lengedez szerényen; majd egy négykürtőjű, több emeletes helyi hajó, hátul alkalmazott nagy kerekével verdesi a fehér hullámfodrokat, s ezer meg ezer, furcsábbnál furcsább alkotmány síklik el mellettünk. Csodálatunk azonban csak most éri el tetőpontját, mert megpillantottuk a szabadságszobor óriási nő-alakját, azt a hatalmas kolosszust, melyet Franciaország az Egyesült-Államoknak száz éves fennállásuk jubileuma alkalmából ajándékozott, s mely nagy arányaival egy a vízből kiemelkedő magas szikláról, büszke megleléssel tekint az alatta zibongó zajos életre.

Elhaladva a szabadságszobor mellett, jobbra mintegy felhőkből bontakozik ki a New-Yorkot Brooklinnal összekötő lánchíd, mely alakjára nézve bár emlékeztet budapesti lánchidunkra, nagyságát s nagyszerűségét tekintve azonban azt bizony messze túlszárnyalja, mert eltekintve attól, hogy az Easter-River itt talán háromszor szélesebb a Dunánál, a híd magassága olyan, hogy alatta a legmagasabb árbocokkal bíró oceánjáró hajók kényelmesen elmehetnek.

Hogy a híd két oszlopa, melyen az egész ívezet nyugszik, mekkora megterhelést bír el: legyen elég megjegyezni, hogy azon gőzvasút robog keresztül, továbbá lóvasút, omnibusz, teher-szekerek, bérkocsik és magánfogatok oly tömege van folytonos közlekedésben, hogy az ember szemét-száját tátja bámulatában; a gyalogosok pedig ezer és ezer számban hangya módra sietnek rajta ide s tova.

Az éjszak-német Lloyd-társulat kiszállóhelyén az éppen ott horgonyzó »Lahn« hajó zenekara fogadott, megszámlálhatatlan kíváncsi s ösmerőset avagy rokonát váró közönség jelenlétében; a zenekar, ha nem csalódom, a Radeczky-marsot játszotta.

Végre-valahára horgony-leeresztés, csiga-nyikorgás, s a matrózok egyhangú énekének befejezése után (kötélhúzásakor, hogy jobban meg-

tarthassák az egyenlő ütemet, a tengerészek énekelni szoktak), kikötöttünk.

Az első- és másodosztályú utasok — útközben megösmerkedett társaiktól búcsút véve — podgyászaikkal együtt partra szállottak Hobokenben.

A podgyászt itt a legszigorúbb vizsgálat alá veszik s jaj annak, aki vám alá eső tárgyát előre meg nem nevezte, mert a kérlelhetetlen pénzügyőr szemei előtt csempész számba vétetvén, oly vámmilleték hajtatik be rajta, hogy jobb lett volna ha ki sem száll, hanem azonnal visszatér Európába.

Szerencsére vám alá eső tárgyaim nem voltak, habár egyik túlbuzgó pénzügyőr egy családtagom olajarcképét hajlandó lett volna megvámolni s talán egy emennél lágyabb szívűnek s valószínűleg több intelligenciával bírónak köszönhetem csak, hogy a bírság lefizetésétől megkíméltettem. Podgyászsom tartalmának össze-visszahányása után végre felkereshettem a több oldalról ajánlott Meyer-féle vendégfogadót.

A harmadosztályú, vagyis hajós nyelven a »Zwischendeck« utasai átvitetnek a New-Yorkban levő Castel-Gardéba (egy körépület) és ott partra szállva, a járatlan rész a legveszedelmesebb agensek kezeire jut, ezek ismét más szédelgőkre bízva őket, többnyire Amerika kőszénbányáiban, vagy mérges levegővel telt gyáraiban kapnak a rab-szolgákéhoz hasonló munkát.

Eme utasok között, mint a lajstromból olvastam, igen sok hazám-beli tót atyafi, nő és leányzó is volt, kik, ha nem bírnak az újvilágban megbízható ösmerősökkel, hasonlóképpen nyereszkedő agensek kezére jutnak s hosszú ideig a legnagyobb nyomorban tengődhetnek.

Amint New-Yorkban kiszálltam s a hôtelben némileg elhelyezkedtem, első dolgom volt szeretett atyámat s rokonaimat szerencsés megérkezésemről értesíteni, s úgy intézni a dolgot, hogy leveleim a másnap Európába menő »Lahn« hajóval vitessenek el.

New-Yorkban hosszabb időt töltvén, elég alkalmam volt megösmerkedni magával a várossal, az ottani étellel s némileg a társadalmi viszonyokkal is.

New-York egy terjedelmes félszigeten épült város a Hudson és East-River (folyamok) között; New-York maga 3 millió lakost számlál, a többi három együttvéve talán másfelet.

New-Yorkot Brooklintól az East-River, Hoboken és New-Jersey-től pedig a Hudson választja el. E négy város között a rendkívüli nagy személyforgalmat, a Brooklinnal összekötő hídon kívül, több ezer embert egyszerre magába foglaló úszó óriások, a ferry-bothok (átszállítási hajók) közvetítik.

A ferry-bothokon bárhova három centbe kerül az utazás, s érdekesen történik a beszállás; nagy várótermek vannak a víz partján, s egyedül ezeken keresztül juthatsz a hajóhoz; jegyet nem kapsz, de szűk sikátorokon kell keresztül haladnod s csak ha a sikátorban álló pénztárnál lefizetted a 3 centet, juthatsz a váróterembe.

A lóvasutakon s az azokat helyettesítő gőz-, kábel- és egyéb tramwayokon, valamint a város számos utcáján vasoszlopokra épített helyi gőzvasutakon 5 cent a viteldíj bárminő távolságra is. A gőzvasutak kivételével, jegyet ezeken a tramwayokon sem kapsz, de ha lefizetted az 5 centet a kalauznak, az a pénzt a nyakán lévő dobozba csusztatván, abban egy éles hangú csengetyű szólal meg, s úgy téged, mint a többi utast is meggyőzött arról, hogy a pénz nem az ő zsebébe, hanem egy kitünő lakattal ellátott s csakis az igazgatóság által felnyitható szekrénybe vándorolt. Sok mindenféle önellenőrző készüléket láttam, s legnagyobb részét igen praktikusnak találtam. Hogy ezeket nálunk miért nem hozzák be, fel nem foghatom!

New-York egyik legnevezetesebb főközlekedési eszközét mindenestre a város utcái felett vasoszlopokra épített vasutak nagy hálózata képezi, melyeknek kettős vágányain, a légmerészebb kanyarulatokon fűtyölve, harangozva, szédítő gyorsasággal, egymást kergetve, keresztezve, valódi pokoli táncot járnak a vonatok; alattuk pedig lóvasutak, omnibuszok s más hasonló járművek kelnek egymással versenyre és teszik lehetővé, hogy az ember a legnagyobb távolságokat is gyorsan s aránylag olcsó áron érhesse el.

New-York elég szabályosan van építve. A tájékozást pedig lényegesen megkönnyíti az, hogy a Broadway (főutca) az egész várost ketté szeli és pedig délről éjszak felé, s két részre osztja, a nyugatira és keletire.

A város utcái, kivéve a régieket, nincsenek elnevezve, hanem egyszerűen sorszám szerint számozva vannak, s aszerint, amint a Broadwaytől keletre avagy nyugatra fekszenek, »E« vagy »W« (East v. West) jelzővel ellátva. Ezek az utcák a hasonlóképp számozott hosszú avenüek által derékszög alatt, s a már említett Broadway által ferde szög alatt vannak átszelve, mely utóbbi állítólag a világ leghosszabb utcája.

A kereskedelem fő gócpontja első sorban a Broadwayra szorítkozik, hol olyan a mozgás, olyan az élénkség, láрма és zsidongás, hogy az idegen szédül bele. Mindenki siet, mindenki szalad; a lóvasutak fűtyülése, az omnibuszok harangozása, a teherhordók kiabálása, a boltjaikat magukkal hordozó árusítók rikácsoló, lármás rábeszélése, hogy ebből vegyél, amabból vegyél, s végre a gyümölcsöt áruló olaszok »Ananas!« »Ananas!« »Banan!« »Banan!« kiáltásai oly

chaost, oly zürzavart okoznak, hogy szinte jól esik, ha utad egy mellékutcába vezet, ahol egy kissé kifujhatod magadat. Természetesen, aki már megszokta e zajt, e zsbongást, az egészset fel sem veszi többé és maga is siet a többivel együtt kitűzött célja felé.

Egy hangyabolyban sem lehet nagyobb sürgés-forgás, mint ezen mérföldekre terjedő utcán, s ha még a mozgó lények egyforma jelleggel bírnának, nem volna a kép oly bizarr, oly tarka, mint így. A legszőkébb Albion fiát a suvikszfekete négerrel, a szép nagyszemű kreol hölgyet a zöldes arcú, apró szemű kinaival, malájit némettel, japánit olasszal, spanyolt mulattal látni együtt, s egy-egy típusát meg nem tagadható veres szakállú semitát beleképzelni e tömegbe, előtted áll a broadwayi hétköznapi élet. Vasárnap azonban olyan csendes New-York Broadwayával együtt, hogy az idegen, aki véletlenül az utcára tévedt, csupa szórakozásból templomot keres, mert csak ez van nyitva, s őt is megszállja a szentlélek pár órára (rövidebb időre meg sem szállhatja, mert amíg az isteni tisztelet tart, akár akarod, akár nem, templomban kell maradnod), átadja magát az áhitatosságnak, s visszagondol hazájára. S akarata ellenére is imádkozni kezd, imádkozni buzgón, imádkozni, mint talán még soha, mígnem azt veszi észre, hogy az ál-áhitatosság valódi áhitattá válik, s ő, ki eddig kétkedő volt, kezd vallásos, igazi keresztény lenni.

Most már értem, miért vallásosabbak az emberek Amerikában mint nálunk. Mert többnyire hasonló körülmények között hagyták el az őshazát, Európát, mint én; ők is hagytak kedves lényeket odahaza, akik nekik is eszökbe jutottak, s talán így a leghitehagyottabbakból lettek a legigazibb istenhívők.

Amint a Broadwayon a kereskedelem összpontosul, úgy csoportosul az 5-ik avenüen a gazdag úri osztály; különösen szombat délután öt és hét óra között, mikor az ösmerősök — egymásnak találkát adva — összejönnek. Látni ilyenkor a legelegánsabb fogatokat ezer számmal, a legdrágábban pazarul, de egyúttal (s ezt ne vegyék az amerikai hölgyek tőlem rossz néven) a legizléstelenebbül öltözött szép hölgyekkel, lassú ügetésben egy bizonyos sorrend szerint, mint Olaszországban a korszók alkalmával, kocsikázni s amint elérnek az Union Squareig (nagy tér), ismét visszatérnek. Az arszlánok pedig elegánsnak vélt, igazi »Dandy« öltönyben a járdákat tartják megszállva, s ösmerős hölgyeiknek elrobogásakor egy kézmozdulattal fejezik ki hódolatukat (amerikai ritkán emel kalapot), néha egy-egy éles tekintetet vétve a most elhaladó szőkefürtű szép missre, ki oldalán ülő szigorú tekintetű anyja mellett is minden restelkedés nélkül meri észrevenni a feléje irányított tekinteteket.

New-York legnagyobb részét villannyal világítják s azért este, midőn a villanylámpák mint megannyi bolygótüzek kigyulladnak, s a

csillogó, drágábbnál drágább kirakatokat halványfehér fénnel megvilágítják s valódi tündérfényt árasztanak, az »ezeregy éj«-re gondolva, Aladin varázslámpája jutott eszembe.

Newyorki tartózkodásom alatt Griffin amerikai barátom volt oly szíves, szabad óraiban kalauzolni, s így első sorban neki köszönhetem, hogy ebből az óriási városból, az aránylag itt töltött rövid idő alatt, oly sokat láthattam.

Griffin barátom több ízben szíves volt ebédre meghívni, s így kedves családja körében néhány igen kellemes órát töltöttem, gazdagodva azzal a tapasztalattal, hogy bár az amerikai férfiak igen előzékenyek és vendégszeretők tudnak lenni odahaza, hölgyeik jóval túlszárnyalják őket.

Említett barátom útján megismerkedtem Ingersoll ezredessel és Amerika legelső ügyvédjével s legkitünőbb szónokával. Az ő közbenjárásának köszönhetem azt is, hogy több törvényszéki tárgyalásnál s legfelsőbb bírósági ítéletek kihirdetésénél részt vehetvén, nagyjából az amerikai bírászkodásról is fogalmat szerezhettem magamnak.

New-Yorkban el nem mulaszthattam megtekinteni a világhírű Central-parkot, mely valóban megérdemli hírét, habár, ha némi megjegyzést kockáztatnék, azt mondanám, hogy, mint ahogy Amerikában mindent szeretnek túltömnni, úgy e parkban is igen sok a csecsebecse, de kevés a gyep, kevés a szabad tér.

Röviden összefoglalva bár, de elég hosszan arra, hogy olvasóimat úntassam, elmondtam New-Yorkról mindazt, amit elmondandónak véltem, megjegyzem azonban még, hogy dacára New-York rendkívüliségének, dacára nagyszerűségének, a város maga igen érdekes, de nem szép; nem szép első sorban azért, mert a házak toronymagasságúak s az utcák aránylag szűkek; másodsor nem szép azért, mert az egész városban talán a most befejezett gót stílusú katolikus templom kivételével (mely emlékeztet a bécsi Votiv-templomra), architektúrális szempontból ízlésesen szép épületet alig látni. De ha még az egyes ívek s motívumok szépek is, az emeletek annyira egymásra vannak halmozva, s az utcák oly szűkek, hogy e nem élvezhető magasság által (néha 12, sőt 26 emelet) még a szép részek is teljesen elveszítik becsöket.

New-Yorktól Chicagóig. — A Niagara vizesés.

Newyorki tartózkodásom utolsó napján találkoztam egy fiatal magyar, szepesi festővel, ki szintén nem régen vitorlázott át az ó-világból, szerencsét próbálni, csakúgy mint én.

Rövid pár órát tölthettünk együtt, de elegendőt arra, hogy néhány pohár sört egymás egészségére ürítvén, megbarátkozzunk és elbeszélgessünk szép hazánkról, melyet mindketten elhagytunk.

Festő barátom ösmervén családom egyes tagjait, bőven volt anyag a beszélgetésre.

Mikor elváltunk egymástól s én az indóház felé tartottam Chicagóba utazandó, azon búsultunk és töprenkedtünk, hogy a sors miért nem hozott előbb össze bennünket.

Ez volt az egyetlen magyar, kivel new-yorki tartózkodásom alatt találkoztam.

Búcsut véve fiatal barátomtól és az érdekes New-Yorktól, este 7 óra 30 perckor indultam el, hogy Buffalón át reggel 6 óra után Niagarába érjek s megtekintsem a világhírű vizesést.

Az idő kedvezett, mert amint reggel 5 óra után Buffalóba értünk, épp akkor kelt fel a nap, s ragyogó aransugaraival világította meg a szép kékvizű Erie-tavat, mely Buffalótól nem messze, már kezd összeszorulni. De mindazonáltal még itt is oly tükörsíma felületet mutat, hogy el sem hinné az ember, hogy néhány mérfölddel odább a víz már őrült gyorsasággal fut, és Niagaránál irtózatos, pokoli morajjal egyszerre tűnik el, csak ködöt s a szivárványok milliárdját hagyva maga után.

Az Egyesült-Államok területéről, vagyis Niagara városkából — a vasút mentéről tekintve — a vizesés olyan benyomást tesz a szemlélőre, mintha az a rémítő víztömeg a földre tűnne el, mert dacára annak, hogy a talajfelület nem mutat változást, a vízből semmit se látunk többé, csak a zúgást halljuk, mely alattunk morog. De amint a vonat egy merész kanyarulat után, lassu menetben a Niagara hídjára ér, s azt elhagyva a canadai parton megáll, magunk alatt látjuk teljes nagyszerűségében a világ egyik csodáját. Innen látni azután az egész óriási vízfelületet, mily erővel zuhan alá a 180—200 lábbal mélyebben fekvő mederbe s itt már meg van fejtve a talány, hogy mi volt az a fehér köd, amely még ezelőtt is minden ok nélkül látszott magasban felemelkedni az eltűnő víztükör felett.

A látvány, mely a canadai oldalról tekintve előttünk áll, oly nagyszerű s annyira felülmúl mindēn képzelőtehetséget, hogy annak hű leírásához hozzáfogni is merészség, s miután tollam gyengébb, semhogy

a képet megközelítőleg is ecsetelni tudnám, meg fogják tisztelt olvasóim engedni, hogy annak lefestése helyett egyszerű vázlatot adok.

A félkör alakjában leeső főtömegén kívül, tömérdek nagyobb és kisebb vízesés látható, melyek mindegyike ezüstszalagként diszít a nagy lehulló kékes színű víz tömegét. A leeső víz összegyűlve, a mély mederben forgatagokat és kataraktokat képez, s a nagy kiálló sziklák között talán azért tombol a bosszúságtól, mert az esés folytán elvesztette kristálytisztaságát, siet a közel fekvő Ontarióba, hogy ott ismét felvéve előbbeni jellegét, oly szeliden folyjon tovább, mintha mi sem történt volna.

A Niagara partja festőiesen szép. Tömérdek villa s hétel diszít azt, és különösen a canadai oldalon, hol a kilátás előnyösebb, díszlenek a dúsgazdag angolok kedves nyaralói, az egyes esésekhez vezető lépcsőkkel s hidakkal.

Egy nagy lépcső vezet a nagy vízesés alá korláttal ellátott hidak-s utakkal, hogy az, kinek erős idegzete és jó dobhártyája van, s nem restel kaucuk-öltözetet húzni, s mindamellert megázni, mint az ürge, hogy drága pénzen megszerezhesse magának azt az örömet, hogy volt a Niagara vízesés alatt, de természetesen nem látott semmit; ez utóbbit azonban senkinek sem fogja elmondani.

En ez egyszer egy német közmondással tartva: »Zuviel ist ungesund«, nem mentem a vízesés alá, hanem felülről gyönyörködtem Isten alkotásának e remekében.

Miután azonban a vonatnak folytatnia kellett útját, a mozdony többszöri füttye együvé terelte az utasokat s megfosztott a gyönyörködtető látványtól, egy tapasztalattal gazdagabban ültem be a kocsiba és végtelen tisztelettel gondoltam az alkotó erőre, mely a világmindenséggel együtt, ezt a bámulatot gerjesztő természeti csodát képes megalkotni.

Canadában, a szép zöld Canadában voltunk, Angolország egyik pompás birtokán, melytől Anglia, nagyon is érthetőleg, dacára az Egyesült-Államok kedvező ajánlatának, semmi áron sem akar megválni.

Körülbelül hat órája tartott már útunk Canadának a Huron, Erie és Ontario tavak által szegélyezett részén, a legváltozatosabb tájakat, legkedvesebb idilleket varázsolva szemünk elé. Itt fenyvesek lombos erdőkkel váltakoztak, amott kristálypatakok kékszínű tavakba siettek; a buja zöld legelőkön a legszebb csordák legeltek. Majd egy szántóvetőt látunk, aki bevégzett munkája után letörli homlokáról verejtékét és siet ama kedves farm felé, amely oly hívogatólag tekint reá, s melynek küszöbén egy piros-pozsgás menyecske gyermeket tartva kezénél, már várja őt, hogy egyszerű, de egészséges eledelét megossza véle s annak befejeztével a pihenési órát kedves csevegés között együtt tölthessék.

Most kis falut képező farmtelep bontakozik ki az erdős domb mögül, s éppen — midőn vonatunk mellette halad el, — szólal meg csinos templomának mélabús harangja, s tudatja velünk is, hogy dél van, tehát vége a költői idillnek, a vonat végére csatolt dining-carba kell sietnünk, ahol a lunch már fel van tálalva, s vár reánk a prózai evés.

Windsor városkánál hagytuk el a kedves Canadát s robogtunk át a Huront az Erievel összekötő széles folyam, jobban mondva kanális hídján, elérve nemsokára az Egyesült-Államokhoz tartozó Michigan állam Detroit városát.

Úgy mint Canada déli részén, Michigan államban is sík felületű és hasonló jellegű a talaj; s éppúgy, mint amott, a nép legnagyobb része földművelés és marhatenyésztéssel foglalkozik. Úgy látszik itt is ez a kereseti forrás a legelterjedtebb.

Hogy minő a kereskedelme e gazdag államnak és a vele szomszédos Indianának is, elég, ha mappát veszünk kezünkbe s megtekintjük a vasúti hálózatot, melynek pókhálóhoz hasonló sűrű vonalai Chicagóban látszanak összefutni.

Niles városkánál már alkonyat felé értük el az öt tó második legnagyobbikát, a Michigant, s ekkor jutottunk egyúttal Indiana államba is.

Vonatunk pár órát közvetlenül a tó partján haladt s miután szerencsére gyönyörű holdvilágos éjszakánk volt, a legszebb világítás mellett láthattuk a tó vizét, melyen nem egy kisebb s nagyobb vitorlás és gőzhajó — felhasználva a kedvező hús esti szellőt — látszott velünk versenyt futni Chicagó felé.

Majd Illinois államba ért vonatunk s mi egy órai szédítően gyors utazás után, este 10 óra 30 perckor elértük Amerika második legnagyobb városát, Chicagót.

Chicagó.

Miután New-Yorkból megtáviratoztam Clausenius magyar és osztrák főkonzulnak megérkezésem idejét, igen jól esett, hogy a kedves öreg úr, kivel még Magyarországon ösmerkedtem meg, a vonattal megvárt és elkísért hótelembé.

Chicagói tartózkodásom alatt Clausenius úr többször jelét adta szívességének, több ízben vendége is voltam, ha pedig elfoglaltsága miatt nem lehetett mellettem, fiainak egyikét, kik szintén hivatalában vannak elfoglalva, bocsátotta rendelkezésemre, akik oly előzékeny és szívélyes módon teljesítették a nehéz vezető szerepet, hogy örök hálát érzek az egész család iránt. Egyedül nekik köszönhetem, hogy öt nap alatt ügyes beosztással a város érdekesebb részeit láthattam.

A város élete és jellege, úgy mint minden nagyobb amerikai városé, kivéve azokat, melyek a Pacific (Csendes) tenger mentében állanak, teljesen azonos New-Yorkéval. Kereskedelemre nézve is olyan, mint New-York, csak a forgalma kisebb.

A város épületei szebbek mint New-Yorkéi, utcái is szélesebbek, mit a legutóbb pusztított tűzvész következményének lehet tulajdonítani, mely majdnem egész Chicagót elpusztította.

Érdekes Chicagóban a város egy részét átszelő széles kanális alatt épült alagút, melyen kábel-vasút vezet keresztül, s melyet a budai gözsziklóhoz hasonlóan, vassodrony segítségével vonatnak. Csakhogy a vassodrony itt a föld alatt mozog.

Megnéztem továbbá az óriási vízvezetéki gépeket (állítólag a világon a legnagyobbakat), melyek a Michiganból szivattyúzzák fel a a legkitünőbb ivóvizet, mely két millió lakos vízszükségletét fedezi.

László öcsémtől, ki Amerikában tanulmányozás céljából két évet töltött, ajánlólevelem volt hazánkfiához, Kuhne úrhoz, aki mikor fölkerestem, a legnagyobb örömmel fogadott s magával vitt »Angelwoodi« nyaralójába, ahol amerikai születésű nejével együtt, oly vendégszeretőn látott el, hogy én teljesen megfeledkeztem az 5000 angol mérföldnyi távolságról, mely édes hazámtól elválasztott és szinte Magyarországnban, ama kedves úri házak egyikében képzeltem magamat, ahonnan az embert egyhamar el nem bocsátják.

Az éjtszakát Kuhne úr nyaralójában kellett töltenem, aki igen érdekesen ecsetelte forradalmi élményeit s azokat a viszontagságokat, amelyeket Amerikában, a rabszolgaság beszüntetését célzó s a déliek ellen intézett polgárháború alatt, mint őrnagy, átélt.

Megnéztem még végül a chicagói Lincoln-parkot, mely reám, őszintén mondva, még a newyorki Central-parknál is mélyebb benyomást tett. Ebben a parkban van Chicagó igen szép példányokat tartalmazó gazdag állatkertje is. Majd elbúcsuzva ösmerőseimtől és kedves honfitársaimtól, folytattam útam Omaha felé.

Chicagótól Omaháig.

Chicagót éjjel hagyván el, Illinois államból nem sokat láthattam. Rock-Island város mellett haladva azonban, hajnalodni kezdett, s én tisztán kivehettem a termő síkságot, mely beláthatatlan messziségben terült el körülöttünk. Miután előre tudtam, hogy nemsokára a világ egyik legnagyobb folyójához, a Mississippihez érünk, teljes figyelmeimet a vidék szemlélésére fordítottam.

Már messziről a vízpartokat körülövező nádas, a buja növényzet és a levegőben röpködő vízi madarak nagy száma, figyelmeztettek

egy nagy folyam közellétére. A messze terjedő mocsár és iszap pedig azt bizonyította, hogy olykor-olykor medréből kilép a folyam és nagy területeket áraszt el, ami nagy rettegésben tartja a vidék lakosságát.

Vonatunk most lassítva menetét, nemsokára erős fahídon robot át, mely már a Mississippi árterületén vezet keresztül. Hosszú ideig mentünk ez árterület felett, midőn egyszerre a vonat vashídra jutott és lassú folyással magunk alatt láttuk hömpölyögni a folyamóriást.

A Mississippi itt természetesen korántsem éri el teljes nagyságát, csak St-Louisnál, ahol a nálánál nagyobb Missourival egyesül, s Mississippi néven folyik tovább.

Ahogy a Mississippi hídján áthaladtunk, beléptünk Jova államba, és kis idő múlva Davenport állomásnál megállottunk.

Davenportból elindulva, egy Jova állambeli úrral ösmerkedtem meg, ki amint megtudta nemzetiségemet, elmondotta, hogy van Jova államban egy község, melynek lakossága tiszta magyarokból áll. Lakói ma is magyarul beszélnek egymás között. A bennlakó amerikaiak pedig nagy tiszteletben részesítik őket, mert becsületesek és erkölcsösek.

Nagyon sajnálom, hogy a község nevét fel nem jegyeztem, s így nem közölhetem önökkel. Annyi azonban bizonyos, hogy nem Új-Budának hívják, mint ahogy gyermekkoromban e város nevét a magyar emigránsokkal együtt oly gyakran hallottam említeni.

Hazámfiái, mint útitársam mondotta, a magyar szabadságharc után telepedtek itt le az Egyesült-Államoktól ingyen kapott terjedelmes területen; azóta egyszer kétségbe vonták ugyan tulajdonjogukat, perbe is fogták őket, de miután az amerikai bíróság végítélete az ő javukra dőlt el, az állam által újonnan megerősítették birtokukban, s most ismét zavartalanul élvezik azt.

Útitársam többek nevét említette, akiket személyesen ösmer, de oly kacskaringós amerikai jargonban ejtette ki azokat, hogy én sem leírni, sem emlékezetben tartani nem voltam képes. De azért sajnálom, hogy a neveket vele nem irattam le, mert talán ily módon sikerült volna azokból tősgyökeres magyar hangzású neveket kisilabizálnom.

Jova állam nem sok változatosságot mutat. Földje nagyobbára sík és termékeny, s hogy igen népes, azt a vasút mentében elterülő sok község és farm eléggé bizonyítja.

Vonatunk mintegy 12 óra hosszat haladt Jova államon keresztül, míg végre este 6 óra tájban a Missouri folyam mellett fekvő s ez állam határát képező Concil-Bluffs állomásra értünk. Concil-Bluffs több vasúti vonal gőcpontját képezi, s hosszú távolságban az egyedüli vasúti átmenetet a Missourin.

A vasutak vonalai itt összpontosítottak oly célból, hogy a vasúti hidak építéséhez szükséges nagy költségeket megtakarítsák, s mind-

annyian egy hidon juthassanak a mintegy 150 ezer lakost számláló és Amerika egyik fő vasúti gócpontját képező Omaha városba.

A vasúti híd, mely itt keresztülvezet a Missourin, a legérdekesebbek egyike, melyeket valaha láttam.

Omaha a budai várral körülbelül egyenlő magas fennsíkon, közvetlenül a Missouri jobb partján fekszik. Concil-Bluffs pedig a folyambal partján, és pedig Pesthez hasonlóan, csak néhány láb magasan a víz felett; hogy Concil-Blufftól Omaháig a vasút az emelkedést elérhesse, a lejtőt a hidon magán kellett elosztani, mert az omahai parton arra hely sehol nem volt. Ez sikerült is a mérnöki tudománynak s oly impozáns alkotást teremtettek a Budapest melletti Dunánál 4—5-ször szélesebb medrű folyamon, hogy az mindenkit bámulatba ejt, még ha valaki e téren nem is oly laikus mint én.

Aki magának különben erről az érdekes hídról képet kíván alkotni, képzelje el, hogy Pest a budai várral hasonló híddal van összekötve, csak a két végpont közötti távolság négyszer akkora.

Omahától Ogden-Cityig.

Omahát vonatunkkal már estefelé hagytuk el, de miután az idő tiszta volt s a hold megvilágította a vidéket, egész tisztán láthattam Észak-Amerikának egyik szintén hatalmas folyóját, a North-Plath-Rivert, mely Omahától mintegy két órai távolságban egyesül a Missourival.

Omahától kezdve már Nebraszkán, Amerika egyik legterméketlenebb, legsivárabb államán haladtunk keresztül, de éjjel lévén, még holdvilág mellett sem vehettem ki teljesen a vidék jellegét. Midőn Lexington állomásnál hajnalodott, csak akkor tűnt fel igazi valójában az a kopár, ijesztő sivatag, melyen már régen haladhattunk.

Amíg a North-Plath folyam partján haladtunk, még hagyján volt, mert a víz a szemnek némi kellemes nyugvópontot nyújtott, de amint reggeli 9 órakor Julesburgot elhagyva, a folyam is eltűnt szemünk elől, szinte megrettentett ez az ijesztő pusztaság, ez az igazi sivatag; semmi fa, semmi növény nincsen az egész láthatáron; a gulyák, melyek eddig a vasút mentében legelésztek, eltűntek.

Farmot avagy csak élő embert is látni a mezőn, teljes lehetetlenség; de ki is laknék ezen az elhagyatott vidéken, amely felé még a madár sem repül? De az is miből élne? Talán ama állatcsontvázakból, melyek itt-ott fehérlenek a homokon és bizonyára egy-egy eltévedt és éhen, szomjan pusztult szarvasmarha, avagy ló földi maradványát képezik, s most ők is segítenek még ijesztőbb jelleget adni az amúgy is eléggé ijesztő tájnak?

A Sahara sem lehet e helynél sivárabb, elhagyatottabb, mert ott legalább egy magánosan álló szfinx, avagy romladozó gúla a régi jobb időkre emlékeztet, s néha mégis egy-egy zöldülő oázis nyújthat enyhét a kifáradt szemnek; de itt semmi nincs, amin megpihenhet a szemed; a halált, a végpusztulást jelzi minden!

De nini! mi mozog ott egy sárga dombocska tetején? Talán csak nem élő lény, amely azért tévedt ide, hogy szintén elpusztuljon? Az bizony! egy kis prairie-kutyácska két lábon üdvözli régi ősmérsét, az arra robogó vonatot.

Tehát mégis van itt élő lény, mégis van itt élet!

A dombocskák sűrűsödnek, s a vidék kis apró lényekkel kezd benépesedni. Vonatunk most egy egész kis városkán halad keresztül, melynek lakói fűgén játszadoznak kis kunyhóik előtt, s a mozdony dübörgésére ügyet sem vetve, két hátulsó lábukra állnak és hármásával vagy négyesével átölelkezve, apró kis okoszemű fejecskejökkel barátságosan tekintenek felénk.

Millió és millió lehet Nebraszkában ezekből az állatkákból s miután senki sem bántja, senki sem pusztítja őket, természetesen szépen is szaporodnak.

Eledelőket, mint hallottam, a földalatti rovarok képezik, mint az ürgéknek Magyarországon.

Julesburgot elhagyva, a vasút Colorado állam éjszakkéleti sarkát érinti, de csak azért, hogy azt azonnal elhagyja, s ismét betérjen a sivár Nebraszkába, hogy tovább gyönyörködtesse a szemet a belát-hatatlan sivatagon.

A kopár sivatagon, mintegy Omahától kezdve, a vonat a rendesnél lassabban folytathatta útját, mert folytonos emelkedésnek ment, s habár az emelkedés csak fokozatos, mégis eléggé érezhető.

A fennsík Omahánál még csak 1031 láb magas, North-Plathnál már 2796, Julesburgnál 3456 és Sidneynél már 4090. Puie-Bluffs állomásnál vonatunk végre elhagyta Nebraszka államot, s folytonos emelkedés mellett bevonult Wyoming államba, s délután 4 óra felé elérte Wyoming egyik legnagyobb városát, a 6050 láb magasan fekvő Cheyenne-t.

Az egész fennsík, mely idáig szemünk előtt elterült, mint már többször jeleztem, kopár volt, s nem mutatott talaján semmi változatosságot. Most azonban, amint Laranie mellett a vonat csaknem 8000 láb magasságban (a Tátra legmagasabb csúcsainak magassága) elérte az emelkedés tetőpontját, közel hozzánk magas, hóval telt csúcsokat és gerinceket pillantottuk meg.

E gerincek és csúcsok már a Rocky-Mountains (sziklahegység) nyúlványait képezik, s habár magasságuk alig ezer—kétezer lábbal lépik túl a most áthaladott fennsík magasságát, mégis örökös hóval vannak fedve.

Larianienél hideg volt, s bizony nagyon jó szolgálatot tett a téli köpeny és pokróc, melyet magammal vittem, dacára hogy május közepe után utaztunk erre és a vonat gőzzel volt fűtve.

A változatosság nem tartott sokáig, mert néhány száz lábnyira lefelé haladva, megújult a sivár, minden megszakítás nélküli sivatag, s még ijesztőbb, még talán kétségbeejtőbb jelleget öltött mint eddig. Most már a vidék egyedüli élő lényei, a prairie-kutyák is eltűntek. Havat sem láttunk sehol; szerencsénkre azonban beállott nemsokára a jótékony sötétség s én álomba merülve atyám és kedves gyermekeim között voltam . . .

RŐTŐRŰ INDIÁNOK AZ ÉSZAKAMERIKAI EGYESÜLT-ÁLLAMOKBAN.

Az út fáradalmi, úgy látszik, nagyon ellankasztottak, mert reggel, midőn Green-River állomásnál felébredtem, a nap már magasan állott s teljes fényvel világította meg a még mindig kopár, de mégsem annyira ijesztő vidéket.

Wyoming állam utolsóelőtti állomásán, Ewanstownban, láttam az első indiánokat, igazi tipikus arcokkal, de ruházatukon már az európai civilizáció nyomaival. Utah államban azonban, ahova vonatunkkal nemsokára bejutottunk, az indiánok száma nagyon megszaprodott s én nem egyet közülük régi nemzeti öltözetben, kifestett arccal s tetovirozott testtel láthattam.

Echó állomáson számos indián férfi, nő és gyermek szállott vonatunkra s csaknem a darazsak módjára lepték el a teher- s személykocsik üres féküléseit.

Amint hallottam, az indiánoknak a személykocsik szakaszaiba bemenni nem szabad, a fék-ülések s üres teherkocsik azonban rendelkezésükre állanak, s ők azokon tetszésük szerint bárhova és ingyen utazhatnak. Úgy látszik, ők e kedvezményt ki is használják, mert alig volt üres fék-ülés, melyen egy-egy indián család ne talált volna jó fészket az utazásra. Igen érdekes volt a csecsemőket az anyjuk hátán hordott különös pólyaikban látni.

E rongyos, rőt bőrű, síma, de többnyire hosszú hajjal bíró alakok nagyon emlékeztetnek magyarországi oláh cigányainkra, sőt én azt találtam, hogy szokásaikra és nyelvükre nézve is hasonlítanak hozzájuk.

Aki így látja e különben nemes arcú, rongyos páriákat, alig merné elhinni, hogy néhány évszázad előtt ők voltak Amerika uralkodó néptörzse és hogy valaha, mint megmaradt klasszikus építkezéseik romjai bizonyítják, e nép a kultúrának igen magas fokán állott.

Szerencséjük e szegény, sajnálatraméltó nyomorultaknak, hogy most a műveltség legkezdetlegesebb fokán állanak, mert különben visszaemlékezve a régi dicsőségre, a régi szép időkre, amidőn még ők voltak urai ez óriási földnek, aligha meg nem szakadna szívéük a fájdalomtól. Így azonban századok óta elnyomatva az európai civilizáció által, s megmételvezve szintén az európaiaktól átvett alkohol által, visszasüllyedtek az emberiség őskorszakába, s várják a teljes végpusztulást, mely nemsokára be fog következni, mint ahogy bekövetkezett a hajdan hatalmas föníciaiakra, a karthágóiakra és a kultúra s a művészet legmagasabb fokán álló görögökre is; nem is szólva a hatalmas Rómáról, amely csaknem egész Európát meghódítva, azt hosszú ideig rettegésben tartotta.

Vonatunk néhány óra óta teljes sebességgel haladt a lejtőn lefelé, s délutáni 5 órakor elérte a mormonok hazájának, Utah államnak egyik fővárosát, Ogden-Cityt.

Ogden a Great-Salt-Lakehez (nagy sóstó) közel fekszik, emberi kéz által a legterméketlenebb sósivatagra teremtett oázison. A város csinos és tiszta.

Ogden a Salt-Lake-City után legnagyobb városa a mormonoknak, s jelenleg mintegy 50.000 lelket számlál.

A város, dacára a kopár környéknek, zöld fák és csinos kertek által van árnyékolva, s jó ivóvizét Salt-Lake-City-hez hasonlóan, messze vidékről vízvezeték útján nyeri. Ugyane vízvezetékek szolgálnak a talaj megtermékenyítésére is.

A lakosság legnagyobb része mormon lévén, törökök módjára a többnejűségnek hódolnak.

A mormon vallást, noha az az Egyesült-Államok törvényeibe ütközik, az állam hallgatagon megtűri, s ez által a jobb érzésűek megbotránkozására az állam akaratlanul is segédkezet nyújt egy oly

vallási szekta prosperálásához, melynek minden tagja megérdemelné, hogy korbácsütésekkel kergetnék ki a polgáriasult államok összes területeiről.

Mint hallottam, azonban az állam csak azért tűri meg ezt a népet, mert Utahnak legterméketlenebb talaját, és a nagy sós-tó környékét, kitarató szorgalmukkal néhány év alatt valódi paradicsommá varázsolták.

Ogdenben és egyáltalában Utahban volt alkalmam elég mormon nőt és férfit látni. S eltekintve attól, hogy azok kivétel nélkül csunya, oly alattomosaknak, s különösen a nők oly visszataszítóknak tünnek föl előttem, hogy szinte sajnálni kezdettem a szegény mormon férfiakat, akik féltucat, vagy több hasonló nővel kénytelenek egész életüket megosztani.

Jung Schmidet, ki e hitetlen vallás-szekta megalapítója volt, bizonyára a tisztességes emberek között férjet nem kapható Kotlik Zirzabellák nagy pénzen vesztegethették meg, hogy az ő prosperálásukra vallást alapítson.

Ily módon érthető, hogy a teljesen vagyontalan Jung Schmid, a mormonok első prófétája, rövid néhány év alatt Salt-Lake-Cityben óriási vagyona tett szert.

Hogyne! mikor bizonyára ezrekre ment ama kedves szüzek száma, kik, csak hogy férjet kapjanak, lemondtak a féltékenységről és beleegyeztek abba is, hogy egy férj oldala mellett többen osszák meg a családi élet boldogságát.

Különös, hogy e vallást inkább a nők pártfogolják mint a férfiak, aminek aztán az a következménye, hogy évről évre szaporodik az egyes férfiak feleségeinek a száma. A mormon vallás annyiban különbözik a máskülönben vele egy színvonalon álló társától, a mohamedán vallástól, hogy míg a mohamedánoknál a nő rabszolgának tekintetvén, többnyire kényszerítették férjhez menni, addig a mormon vallásnál a nők szabadon választják férjeiket, s így inkább a szegény ostoba férfiakat lehet több nő rabszolgájának tekinteni.

Erkölcsei keresztény felfogás és józan ész szerint tehát a mohamedánoknál a férfi, a mormonoknál pedig a nő az, aki nem méltó a becsülésre.

Ogden-Citytől San-Franciscoig.

Ogdenből elindulva, útunk a nagy sós-tó partján vezetett, és így több órán keresztül élvezhettük a gyönyörű kilátást, mely e szép, kristálytisztá vízre nyílt. Különösen érdekes a tó partján mutatkozó talaj- és egyéb ellentéteket megfigyelni, melyek oly sok változatosságot nyújtanak a már majdnem örökös egyformasághoz szokott szemnek.

A tó éjszaki része terméketlen s majdnem a tó vizével egy nivón fekvő agyagos síkság; a keleti részen magas hegyláncok alatt a tó partján, zöld fák és virító bokrok között bontakoznak ki a mormonok által alapított városok és telepek, ú. m. : Ogden, Siracuse, Farmington és mások, le egészen Salt-Lake-Cityig, a fővárosig, melynek óriási, nagy kupolás tetejű hosszúkás imaháza, inkább régi óriási szarkofágnak, mint templomnak látszik. A tó délkeleti részén Salk-Lake-City mögött édig nyúló, hóval fedett gerincek és csúcsok hosszú láncolata vonul el, míg végre nyugatra a Great American Desert (nagy amerikai pusztaság) terméketlen s teljesen a karszt jellegével bíró fennsík magaslatai, sziklás és ijesztő partjaikkal szegik be e kis tenger kék vizét.

Cornin állomásnál elvesztettük szemeink előtt a tavat, de csak azért, hogy Promontornál ismét óriási magasságból és szebben láthassuk azt.

A sós-tavat utoljára Seco helységnél pillantottuk meg, hol változatosság kedvéért a Great American Desert éjszaki részére jutottunk.

Mikor egy területet már a térképen is desertnek (terméketlen pusztának) jelölnek, szükségtelen minden kommentár, mely annak bővebb magyarázatával foglalkozzék. Szerencsénkre, mi csak kis részét érintettük e nagy területnek, s így csak rövid ideig gyönyörködhattunk az e vidéket egyedül díszítő száraz tövisekben s egyes, a kaktuszokhoz hasonló, de madárijesztőnek is bátran beillő veszedelmes kórókban, melyek árnyékában nem egy vipera és csörgőkígyó áll lesben és várja a szegény áldozatot, mely ha ide téved, martalékává válik e biztos halált okozó apró csúszó szörnyetegek harapásának.

A viperák és az ezeknél még veszedelmesebb csörgőkígyók hazája Utah és a vele délről szomszédos Arizona állam.

A csörgőkígyó harapása, hacsak azonnal ellenszert nem alkalmazunk, az emberre nézve is biztos halált hoz. Egy könyvben éppen az ellenszerekről azt olvastam, hogy legcélszerűbb, ha a kígyó által okozott kis sebet azonnal puskaporral kenjük be, s a vért erősen kiszorítjuk és a sebet jól kimossuk. Még biztosabb szernek tartják, a harapás észrevétele után azonnal nagy mennyiségű pálinkát vagy erős szeszt

inni, hogy attól megittasodjunk. Az illető, aki több konkrét esetből merítette tapasztalatait, művében azt mondja: »Míg a szesz hatását nem érezzük magunkon, nem szabad az ivást abbahagyni, mert veszve vagyunk; amint azonban a szesz működni kezd, s mi közel állunk a megittasodáshoz, a szesz legyőzte a méreg hatását, s mi biztosan meg vagyunk mentve.«

Megmart öszvért és lovat is lehet ily módon megmenteni, csakhogy természetesen ezeknek nagyobb mennyiségben, a torkukba kell önteni a szeszt.

A csörgőkígyót különben könnyen ártalmatlanná lehet tenni, mert csörgőjének zaja által elárulja hollétét, s egy a testére mért

SAN-FRANCISÓ VÁROS 1889-BEN.

erős vesszőcsapás elegendő, hogy csigolyái eltörjenek s ő lassan-lassan elpusztuljon.

A nap, különösen Ogden-Cityben és a nagy deserten, dacára a magas fennsíknak, afrikai melegséggel sütött, s ezért igen jól esett, hogy amikor beesteledett, a hűvös éjtszakai szellő felfrissítette kissé lankadó testünket.

Éjjel volt, midőn elhagyva Utah államot, Nevadába jutottunk, de miután én a hosszú, fáradságos utazás folytán teljesen ki voltam merülve, s a nappali meleg is ellankasztott, senki sem fog csodálkozni, hogy az éj beálltával azonnal nyugodni tértem és átaludtam Nevada államot, s a szép, kedves Californiában ébredtem fel.

Tehát végre Californiában, az Egyesült-Államok Itáliájában, a régi aranykeresők hazájában vagyok!

Mily régen vágytalak látni, szép Canaán földje!

Mily régen óhajtottam gazdag és termékeny talajodra lépni!

Már gyermekkoromban legkedvesebb olvasmányaimat képezték a területeden szereplő novellák, melyek hőseinek nem egyszerű magamat képzeltem.

Hányszor álmodtam rólad, s álmomban átléptem országod határát, melynek földjén a nap nem válogat nyár és tél között, tavasz és ősz között, mert egyforma meleggel termékenyíti a völgyeidben hullámzó aranykalászokat, egyformán érleli a narancs, banán, ananász sokaságát.

Mint ahogy erdeiben a tarka szárnyasok ezrei üdvözölték kedves danáikkal a kifáradt vándort, aki az összegyűjtött aranyérc súlya alatt roskadozva dőlt le egy ezredéves törzs lombjainak üdítő árnyába, s kincsét senkitől sem féltve, pihentette kifáradt tagjait: épp úgy vidáman és a megelégedéstől fickándozva fogadták a kristálytiszta folyamok és patakok halacskái is az első letelepülőket, akikről még fel nem tételezhették, hogy amily örömmel nézik most élénk fickándozásaikat, oly örömmel fogják pár év múlva pusztítani s még ráadásul a tiszta víztől is megfosztják őket.

Mennyire másként áll most minden!

California erdeiben, melyekben 40—50 év előtt néma csend honolt, s legfeljebb csak egy-egy új letelepedő fejszéjének, vagy aranyat ásó bányász csákányának csapásai visszhangoztak, ma már zakatoló s száguldó gőzóriások kigyózva sietnek a magas lejtőkön felfelé, s éles füttyeikkel riasztják el a lombos fák árnyában röpködő éneklőket.

A folyamokon, melyeken pár év előtt legfeljebb egy-egy indián canoeja siklott keresztül a túlsó part felé, most óriási gőzösök eregetik fekete bodros füstjüket, s az utasok ezreit szállítják kikötőről-kikötőre. A víz pedig, mely akkor még kristálytiszta folyt tovább, ma agyagos sárga levet tartalmaz, megfertőztetve a megszámlálhatatlan aranybányából kifolyó patakok posványaitól. (Tény, hogy például California legnagyobb folyói, a Sacramento és Joaquin, a californiai aranybányászat óta örökké zavaros vízűek.)

A völgyek, melyeken azelőtt a rőtőrűek wigwamjai festői rendtelenségben elszórva állottak, teljesen elveszítették régi jellegüket. Ma nagy, élénk városok állanak ott, melyek az emberek százazeivel vannak túltömve.

A tengerpart, hol még nem régen a sirályok költötték ki tojásaikat, és más vízi madarak milliói rakták fészkeiket, a legjobb barátságban élve a napon sütkezéző lusta, tengeri borjakkal és fókákkal, most kikötő, s a madarak szárnycsattogását és a fókák fájdalmas nyöszörgését az emelodaruk és csigák fülsértő nyikorgása váltotta fel.

Véged van, régi California, véged örökre!

Véged, mióta a fehér ember betette lábát talajodra!

Gazdag vagy, igaz, most is, de gazdagságod nem a régi többé; szépnak is szép vagy még most is, de szépséged sem az, ami volt, mert elvesztette szüziességét.

Olyan vagy most, mint a kendőzésnek hódoló szép hölgy, ki nem elégszik meg a természet adományaival. De most veszem észre, menynyire eltértem utazásom tárgyától.

Mikor a néger szolga kellemetlen vihogása felébresztett álmomból, már mélyen benn volt vonatunk a Sierra-Nevada bércei között.

Ez a hegység természetes határt képez Nevada és California állam között.

Gyönyörű tájakon haladtunk át, figyelmem teljesen le volt kötve a vidék szépsége által; a magas, erdős bércek völgyeit rohanó folyók s patakok élénkítették, a hegyoldalakon pompás fenyvesek zöldeltek, a csúcok vakító fehérségű hóval voltak fődve.

Néha egy nagyobb vízesés moraja szakította félbe a néma csendet, vagy egy kis malom kerepelése versenyzett vonatunk dübörgésének zajával; máskor meg egyes óriási fenyőcsoport égis nyúló koronája takarta el a napot, vagy kisebb alagutak terjesztettek félhomályt.

A vidék egyre vadregényesebb; alagutak, sziklahasadékok váltakoznak egymással. A fenyőfák mind nagyobb számban láthatók, havat már nem a csúcson kell keresni, itt van az közvetlen szomszédságunkban, a vágány mellett. Különben hatását is eléggé érzem s ugyancsak beburkolóztam meleg köpenyembe, hogy az alól szemléljem a bámulatos szép tájat.

A mély völgyben a gyönyörű smaragdzöld színű Tabor-Lac hömpölygött, melynek zöld gyepes partján kis füstölő kunyhók sorakoznak. A hosszú, mély völgyet pedig ezüstsínű patak szeli át, mely a wigwamok mellett egyesül a tóval.

A szép kilátást itt nem soká élvezhettem, mert a vonat bevonult a Sierra-Nevadán fából épült hóvédő alagutak egyikébe (Snow-Shed), ahol másfél óráig voltunk elzárva a külvilágtól.

Ez a mintegy 60 angol mérföld hosszú faalkotmány a Sierra-Nevada legmagasabb pontján vonul végig s így lehetővé teszi, hogy a forgalom, a legnagyobb havazások vagy hógörgetegek beálltával is, minden akadály nélkül fenntartható.

Ahogy a Sierra-Nevada 7100 láb magasan fekvő vízválasztóját vonatunk elérte, Summith állomástól kezdve már a lejtőn lefelé haladt.

Déltájban a bércek szelidülni kezdtek s az idő kellemes, meleg lett; a fenyveseket lombos fák váltották fel, a hó eltűnt szemünk elől, s mi szelid, madarak dalától hangos erdőbe jutottunk.

De ez a szép, lombos erdő sem soká árnyékolta be utunkat, mert helyét a gerinceken szétszórt nagyobb sárga foltok váltották fel, melyeknek szélein kis, rombadőlt faalkotmányok búsulnak az elmúlt régi jobb idők felett.

Kérdőösködéseimre megtudtam, hogy ezek elhagyott aranybányák régi telepei, melyeknek lakói már régen a Sacramento és Joaquin folyó völgyébe költöztek.

Kis idő múlva ismét több telep mellett haladtunk el, s mint a messzire látszó víz csillogása bizonyítja, itt az aranyat hidraulikus módon nyerik a talajból, és a bánya, a sok munkásról ítélve, alighanem sok nemes érccel látja el tulajdonosait.

Vonatunk mintegy másfél órán át kanyargott ily aranybányatelepekkel gazdag vidéken, míg végre mélyen magunk alatt megpillantottuk a hatalmas Sacramento folyamot, széles, gyönyörű völgyével.

E kép csak másolata volt ama, mintegy hat évvel ezelőtt Olaszországban megpillantott tájnak, midőn átlépve az Appennineket, a gazdag Arnó völgyét láttam meg először.

S mint a kanyargó Arnó mellett a gyönyörű Flórenc, szép tornyaival, remek palotáival s impozáns dómjával bontakozott ki a messze félhomályból, úgy a csendesen folyó Sacramento mellett is megpillantottam gyönyörű kapitóliumával California állam fő-, bár nem legnagyobb városát, Sacramentót.

És mint ahogy egykor Flórenc hazája volt a renaissance korszaknak és gyűlhelye az akkori idők legkitűnőbb művészeinek, úgy később Sacramento hazája volt az amerikai aranykeresőknek, s gyűlhelye még most is az aranyon meggazdagodott milliomosoknak. Az egyik Itália, a másik Amerika aranykorszakára emlékeztet, de különböző értelemben.

Amint a Sacramento hídján áthaladtunk, sárguló búzaföldek hullámzó kalászaik között vitt útunk néhány órán át, míg végre a világ legszebb gyümölcsöseihez jutottunk. A gyümölcs-kultúra itt a kertészetnek oly magas fokán áll, hogy talán csak Olaszországot lehet vele egy színvonalba helyezni. A barackok ezrei a legszebb rendben sorakoznak egymáshoz; a nagyszemű cseresznyék s meggyek a tisztán tartott fák egyformaságát bámultatják, s végül a szőlők, jókora fáknak látszó dús, zöld leveleikkel oly szépen vannak művelve és ápolva, mintha mindmennyi kertészeti ritkaságok volnának.

Ily körülmények között nem csoda, hogy e buja földben, kitűnő ápolás és művelés mellett, minden vihartól, elemi csapástól menten, évről évre oly dús termése van Californiának, hogy annak évi értéke nemsokára a bányászott arany évi értékét is túl fogja szárnyalni.

Sokan, kik azelőtt aranyásással foglalkoztak, most azt abba hagyták és a gyümölcsstermelést üzük, s mint hallottam, nem egy

család, mely aranykereső volt, már a tönk szélén állott s a gyümölcs sikeres termelése által nemcsak hogy megmenekült a végpusztulástól, de tetemes vagyont is szerzett.

Az ananász-, narancs- s banán-termelést inkább California déli részén, Los-Angeles és San-Diego környékén űzik a legnagyobb sikerrel.

Benicia mellett másodszer értünk a Sacramento folyóhoz, de miután a folyó a tenger közelléte miatt és a Joaquinnaal való egyesülése folytán igen széles, vasúti híd nem vezet rajta keresztül, hanem a vonatot erős kompra állítják és úgy viszik át a túlsó parton levő Martiniquebe.

Martiniquetől az ismét partra helyezett vonat még 15 percig haladt s azután megállt a San-Franciscó elővárosának tekinthető, de külön várost képező és 50.000 lakost számláló Oaklandban.

Oaklandban ismét ferry-boothba (átszállítási hajó) kellett az összes utasoknak szállni, míg végre átszelve a szép öblöt, 30 percnyi hajókázás után kikötöttünk San-Franciscóban.

San-Franciscó.*

Végre tehát elérhettem San-Franciscóba, California s valószínűleg Amerika legkedvesebb s legszebb városába!

Megpillanthattam hát végre a Csendes-océánt, azt az óriási víztömeget, mely nagyságával az egész szárazföldet megkétszerezi.

Midőn így elmélázva bámulom mérhetetlen nagyságot, akaratlanul is könny tódul szemeimbe; mert arra gondolok, mily nagy távolságban vannak most tőlem mindazok, kiket annyira szeretek és becsülök.

Ha kelet felé nézek, s látom a napot feljönni, amely nyolc órával előbb sugarait hazámban terjesztette, tudom, hogy közöttem és közöttük válaszfal gyanánt Amerika óriási földje, az Atlanti-océán és Európának nem kis darabkája áll.

Ha pedig nyugat felé vetem tekintetemet, magam előtt látom a nagy oceánt s a világrészek legnagyobbikát, Ázsiát, s csak néhány országon átlépve jutok szép szülőhazámba, Magyarországba.

Hiába, mégis csak szép az a mi honunk, szebb minden országnál, amelyet láttam!

No de nem lévén feladatomban most saját hazámat dicsérni, hadd folytassam San-Franciscó leírását.

San-Franciscóban elhelyezkedtem M. Gaihard francia vendéglőjé-

* Ezek az adatok még az 1889. évből valók.

ben, ahonnan első dolgom volt felkeresni az osztrák és magyar konzult, hogy tőle több dologra nézve felvilágosítást nyerjek.

Hochkofler konzul úr, kihez ajánlólevelem is volt, a legelőzékenyebben fogadott, sőt szívélyességében annyira ment, hogy fiumei születésű titkárát, Negovetič urat e napra rendelkezésemre bocsátotta, és ő maga kérte meg őt, hogy egyben-másban segítségemre legyen.

Negovetič úr, ki magyar érzelműnek vallja magát, bár szép anyanyelvünket nem bírja, igen megörült, hogy én mint magyar, kompatriótája vagyok, s még nagyobb volt az öröme, midőn olaszul szólítottam őt meg s arra kértem, hogy e nyelven társalgjunk.

Talián honfitársam egy amerikai hírlapból több címet írt ki, azután nyakunkba vettük a várost, hogy lakást keressünk.

Mindjárt az első alkalommal kedvezett a szerencse, mert amint beállítottunk a Mc. Allister-Street 1053. számú házba, annyira megtetszett egy csinosan bútorozott szoba, hogy azt minden további huzavona nélkül 10 dollár havi bér mellett ki is vettem.

Háziuram s annak tömzsi, gömbölyű kis életépárja igen jó amerikai embereknek látszottak; nemkülönben három csinos kis házikisasszonyom is, kik, amint megbarátkoztak velem, fő céljok gyanánt tűzték ki, hogy engem, az exotikus hungarian gentlemant, mielőbb beavassanak anyanyelvők titkaiba.

És én már előre láttam, hogy a szép szemű, csevegő kis élő grammatikák mellett rövid idő múlva Byront és Shakespearét is eredetiben fogom olvashatni és hálából fáradságukért teljesen korrekt kiejtésű amerikai angolsággal fogom nekik mondhatni: »You are very beautiful«, »You are very dear«, ami szép hazánk nyelvén, természetesen szabadon fordítva, annyit tesz, hogy: »szép vagy babám, kedves vagy galambom«.

San-Franciscónak jelenleg 350 ezernél több lakosa van. Maga a város az óceánnak oly előnyös helyén terül el a legjobb természetes kikötő gyanánt szolgáló hasonló nevű öböl mellett, hogy ennek az előnyös helyzetének köszönheti azt, hogy rövid pár év alatt a világkereskedelem egyik fő-empóriumává nőtte ki magát s ma már egész Amerika nyugati partján, Valparaisot, San-Yagot és Limát sem véve ki, úgy kereskedelem, mint kiterjedés tekintetében az első helyet foglalja el.

Hogy San-Franciscó mily rohamosan emelkedik, elég bizonyítéka ennek az, hogy 1848-ban, az első aranykeresők alapították.

Úgy San-Franciscónak, mint általában Californiának partvidéke, talán a Quito fennsík és Himalája után, a legkedvezőbb klimatikus viszonyokkal bír. Sőt míg Himalája vidékét gyakori kolera-járvány látogatja, Californiát még emberemlékezet óta semminemű epidémia sem kereste fel, s így az előbbinél mindenesetre kellemesebb tartózkodási helynek tekinthető.

San-Franciscóban örökös tavasz van. A tél és nyár közötti különbség, épp úgy mint a tavasz és ős közötti is, olyan csekély, hogy alig észrevehető, s ha november hóban be nem állnának a nem éppen gyakori esőzések s nem adnának ezáltal a télnek a nyártól eltérő jelleget, hiába vennők kezünkbe a hőmérőt, mert e hónapokban sem mutatna észrevehető különbséget.

A tavaszi, nyári és őszi hónapokban, vagyis április elejétől november végéig, Californiának nyugati partján, s így San-Franciscóban is, az eső a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, az éjszakák azonban hűvösek és erősen harmatosak.

A bőséges harmatnak tulajdonítható, hogy California vegetációja, dacára a kevés esőmennyiségnek, szép zöld és buja.

Különös, hogy San-Franciscóban a nyári hónapokban, májustól szeptemberig, naponta délután egy órakerendesen beáll a passzátszél, amely kedves, egyenletes áramlatával megtisztítja a levegőt és annyira lehűti, hogy a könnyű felöltő is elkel.

Ez a passzátszél néha azonban kiállhatatlan is tud lenni, mert megtörténik, hogy a rendesnél erősebben áll be, s ilyenkor felkapja a tengerpart mentén található finom sárga homokot és annyira elárasztja vele a várost, hogy utána mindent sárga fátyol borít és szükségessé válik a rendes szél fuvalma, hogy e sárga anyagtól megtisztítsa a fákat és utcákat, hogy San-Franciscó régi képét ismét visszanyerje.

Szeptember elején a passzátszelek megszűnnek s május elejéig a csendes időszak áll be.

Nagy viharokat, vagy orkánokat sem San-Franciscóban, sem általában a Pacific-tenger mentén nem ösmernek, s a villámlás is a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

A vegetáció ez áldott földön soha sem szünetel s miután a természet nem alszik, a fák sem hullatják el leveleiket, hanem évről évre jobban fejlődnek és oly magasságot és terjedelmet érnek el, aminőt talán sehol az egész világon.

Californiában és a vele északról határos Oregonban vannak a világ legmagasabb fáí, melyek között leghíresebbek a »Dead Giant« (halott óriás) és az állítólag 400 lábnaál magasabb mammut-fák a Yosemite-völgyön.

Úgy San-Franciscó vidéke, mint általában egész California el van halmozva a legfestőibb tájakkal, a leggyönyörűbb völgyekkel, de mindezek közt mindenesetre a világhírű Yosemite-völgyet illeti a babér.

A Verbrugge testvérek e bámulatos völgy szépségét a következőképpen ecsetelik :

» A fák színe halvány, a szürke sziklák fénytelenek, de a természet e legszebb alkotásának egyik hiányát pótolandó, szaporította a cso-

dákat, mert a két út, mely Mercedét (városka) érintve vezet a völgybe, kiállja a versenyt úgy a világ legszebb kilátási helyeivel, mint a szépségökről híres Alpesek legremekebb völgyeivel is. A »Tükör-tó« oly tisztán másolja le vízében saját partjait, hogy ha lefényképezzük az eredeti tavat és a vízben visszatükröző képet, kell hogy teljesen két egyenlő alkotást nyerjünk. Mindenütt vízesések élénkítik a völgyet, a Yosemiteh zuhatagja ezer méter magasságról hull alá, a Vernall-esés szépsége kimondhatatlan; nincs festő, aki szebb keretet alkothatt volna, mint amilyen az, amellyel a természet ellátta.* Aminő félelmes és hatalmas a Nevada, épp oly szelid s kedves a »bride-veil«-esés. Bride-veil, menyasszonyi fátyol, megérdemli költői elnevezését, mert valóban oly lengeteg, oly átlátszó, mint a legfinomabb selyemszövet, mellyel a szeszélyes szellő játékot űzve, mint könnyű párát ide s tova lenget.*

Hogy San-Franciscónak és környékének gyümölcssterméséről fogalmat szerezzünk, elég, ha egyik vagy másik gyümölcskereskedését megtekintjük.

A szerény cseresznye s jóízű meggy mellett ökölnagyságú kerti eper díszeleg. A kajszin s finomabb fajtája, az őszi barack, szokatlan nagyságban versenyez a sárga avagy hússzínű banánnal. Füge, datolya, szamáca festői rendtelenségben van egymás mellé halmozva; a mogorva színű kókusz, mogyoró és diók megszámlálhatatlan fajai pompás kontrasztot képeznek a ribizke és málna szép veres színével. Végre körték, almák s minden színű szilvák, eltakarva egy-egy tobozalakú ananással vagy óriási, nagyszemű szőlőfürttel, erősen izgatják a gyümölcskedvelő érvágyingerét.

A felsorolt gyümölcsök legnagyobb része másutt is található ugyan, de csak a megfelelő idényekben. Együtt és egyszerre alig.

Ilyen szerencsés San-Franciscó a kapásnövények dolgában is. Friss burgonya, zöltség s főzelékhez való az egész éven át nagy választékban áll rendelkezésére a gazdasszonyoknak; a karfiol, spárga és articsóka sem fogy el soha; káposzta, kel és mindenféle saláta bőven van mindig; azonkívül oly számtalan fajtájában válogathat a szakács az általam nem ösmert zöltség- s főzelékfélékben, hogy én látva azok halmazát, szinte röstelni kezdettem a kertészetben való járatlanságomat.

Habár San-Franciscó dombos talajon terül el, utcái mindazonáltal egyenesek és szabályosak.

Az utcai közlekedést lóvasut és a kitünő berendezésű kábel-(sodrony-)vasút közvetíti.

Az omnibusz itt teljesen ösneretlen.

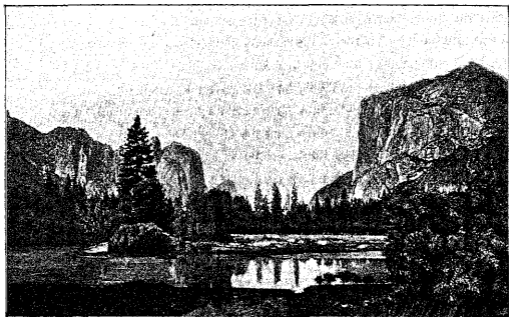
A város házai, nagyon is eltérően Amerika többi nagy városától, egy-, két-, legfeljebb háromemeletesek (a magas házak csak újabb időben

épültek) és többnyire fából vannak építve; nem ritkák azonban a kőházak, amelyek napról-napra mind nagyobb teret hódítanak.

Az épületeket nagy csinnal építették s igen tisztán tartják őket; elől többnyire csinos verandákkal, illetve erkélyekkel vannak ellátva, melyeket virító repkényekkel, rózsákkal vagy egyéb exotikus felfutó virágokkal díszítenek.

Az utcák e szép, tisztán tartott épületei s a virító növények véghetetlen jó benyomást tesznek a szemlélőre.

Egyes főbb utcákon, természetesen ahol összpontosítva van a kereskedelem, mint például a Market-Street, Kaerny, Montgomery és Sacramentón, a jelleg is egészen más, mert ezek a házak felfutó virágok helyett, díszes kirakatokkal vannak tele.

TÜKÖR-TÓ A YOSEMITH-VÖLGYBEN. ÉSZAKAMERIKAI EGYESÜLT-ÁLLAMOK.

Itt azután van a szemnek mit nézni!

Egyik boltban európaiasan öltözött okosfejű japáni árulja országa különlegességeit; a másikban hosszúcopfos kínai ül nemzeti öltönyében s a legremekebb kézi hímzések gazdag tárházát mutatja némán a szemlélőnek; a harmadikban élénk színű kajdácsok rikácsolnak mindenféle ösmert s ösmertlen nyelven, és a kanári, mint száz másfajta madár, túlfütyülve egymást, bosszantják a kalitokba zárt apró majmokat, melyek boszujokat ki nem elégíthetvén, erősen rázzák a vasketrecet és nevetető grimaszokat mutatnak a bámuló utcagyermeknek. A negyedikben kitömött és preparált tengeri szörnyek láthatók; az ötödikben végre California aranytermését produkálják mindenféle alakban, és így minden boltban, minden kirakatban más-

más lepi meg az arra menő idegent, aki San-Franciscóba jutva, hosszú ideig talál mulatságot ezek szemlélésében.

San-Franciscó utcai élete nem olyan élénk ugyan mint New-Yorké, de annál érdekesebb.

Annyi nemzetiség, annyi népfaj, mint itt, talán a világ egyik városában sincsen.

Az összes európai nemzeteken kívül, melyek itt mind képviselve vannak, főtanyája ez a kínaiaknak (magában San-Franciscóban meghaladja azok száma a 80 ezret), s a japánok is erősen képviselve vannak. Négerek, malájok s a Csendes-oceán számos szigetlakói, első sorban a sandwichiekkal szintén nem kis kontingensét képezi a lakosságnak. Végül tömérdek művelt és műveletlen indián is felkeresi San-Franciscót, s az előbbieket a mexikói köztársaságiak, az utóbbiakat pedig az Utah, Arizona s a Dél-Californiabeliek képviselik.

A san-franciscói társasélet leírásánál az igazság kedvéért előre kell bocsátanom, hogy adataimat nem mind személyes tapasztalatból merítettem, de miután majd két hónapi itt tartózkodásom alatt igen sok megfigyelést tettem, egyről-másról személyes meggyőződést is szereztem magamnak, s végre szavahihető itt élő emberek e feletti véleményét is nem egyszer volt alkalmam hallani, tehát nyilatkozataimat mérvadóknak lehet tekinteni.

A san-franciscói társas élet, nekünk, Európából csak nem régen idejöttnek, inkább megfelel, mint Észak-Amerika bármely más városáé, ami valószínűleg abban leli magyarázatát, hogy miután San-Franciscó első urai még »Yerba buena« (spanyolul jó füvet jelent) korában a spanyolok voltak, azok szokásai (bár maga a nép nagyjából vagy Mexikóba vagy Közép-Amerika más államaiba távozott) némileg megmaradtak. Miután pedig azok az igazi amerikaiak szokásainál, a mieinkhez jobban hasonlítanak, természetesen kellemesebbeknek is tartjuk s könnyebben magunkévá is tesszük.

Úgy San-Franciscóban, mint California többi részein is, talán Los-Angelest és San-Diegot kivéve, ahol még mai nap is tömérdek a spanyol, az uralkodó nyelv, mint mindenütt Észak-Amerikában, az angol. És kevés az idevaló ember, aki ezen kívül más nyelvet is értsen s mégis a lakosság legnagyobb részének a típusa éppen nem az angolszászra, hanem igenis a román népfajokra emlékeztet.

San-Franciscó hölgyei általában igen csinos, kedves arcú teremtések, termetök azonban annál kevésbbé. Az öltözködéshez meg éppen nem értenek semmit. Sehol annyi ízléstelen, rosszul varrt ruhát, mint itt, nem láttam.

A nálunk divatját múlt tournure-öket itt nagyon kedvelik. Általában egész Amerikában azt vettem észre, hogy az Európában megúnt divatok itt teszik meg hódító körútjokat.

A zongorát és egyébként a zenét San-Franciscóban csakúgy, mint általában egész Észak-Amerikában nagyon kedvelik; alig is van ház enélkül. A családtagok hölgyeinek legnagyobb része többnyire konyít is kissé a zongorához, de nem dicsekedhetvén sem hallással, sem igazi zenei érzékkel, művészetük csak a billentyűk veréséből áll.

Tömérdek operai és concert-előadást tartanak itt; de jaj annak a kissé jó zenéhez szokott európai fülnek, amely azokat meghallgatja, mert ha életében nem igen hallott sok rossz zenét, úgy azt itt egy este busásan pótolhatja. Én legalább az úgynevezett első rangú helyeket jártam végig, de még közepszerű zenét sem hallottam sehol; éneket meg éppen nem.

Most már kezdem érteni, hogy azok az európai közép-tehetségek, akik odahaza alig tudtak prosperálni, Amerikában rövid idő alatt fenomenok gyanánt ünnepeletnek.

Ne higye azonban senki, hogy én becsmérelni szándékozom az amerikaiakat, a világerért sem, csak igazságosan ítélem meg az állapotokat. Én részemről a viszonyokkal általában meg vagyok elégedve, s becsülöm is az amerikaiak munkakedvét, szabadság- és egyenlőség-érzetét.

De amint egyrészt bevallom, hogy Észak-Amerika ipar, vasút és kereskedelem tekintetében nagyon is Európa előtt áll, úgy másrészt nem restellem kijelenteni, hogy zene, művészet, jó ízlés és társadalmi téren még nagyon is mögötte van.

No de miután mindenhez idő kell, hiszem, hogy nem sok idő múlva Amerika e téren is óriási haladásokat fog tenni.

San-Franciscó egyik fő-nevezetességét mindenesetre a kínai városrész képezi, s azért nem lesz érdektelen, ha e városon tett több órai sétámat röviden leírom.

Egy a kínai városrészben alkalmazott kínai titkos rendőr-tisztviselőnek mutattatván be, az szíves volt engem, két francia és két itt időző texasi urat, egy esti kirándulásra meghívni.

Miután kis karavánunk hat tagból állott, s mindnyájan jó revolverrel voltunk ellátva, s így biztosítva voltunk az esetleges és a kínai negyedben nem éppen ritka éjjeli megtámadás ellen: neki indultunk a nagy felfedezési útnak.

Amint elhagytuk a Pine-Streetet s egy gyanus sötét utcán keresztülhaladtunk, előttünk állt a jellegre s kinézésre nézve igazi ázsiai város. Azt képzelné az ember, hogy Canton, vagy Peking élénkebb utcáin járkál.

Az utcákat végig, megszámlálhatatlan lampion világítja meg; a boltok cégei keresztben lógnak a házak falain s óriási kínai ákom-bákomokkal vannak tele írva. Nagy papirosokra festett krokodilusok s tátott szájú, tüzet okádó óriási sárkányok meresztik ijesztő, veresre festett szemöket az idegenre. Az Ázsiából magokkal hozott nemzeti

öltözetükbe burkolt, ide s tova siető copfos alakok, ahogy megvilágítja őket a lampionok halvány fénye, valódi kísérteteknek látszanak s gyanus és kérdő tekintetet vetnek reánk és úgy sompolyognak el mellettünk.

Legelső útunk a kínai protestáns misszióba vezetett, ahol éppen esti imára gyülekeztek az intézetben lakó protestáns kínai leánykák. Az intézet igazgatónöje, egy amerikai matróna, a legszívélyesebben fogadott, s tiszteletünkre egy esti előadási órát rendezett.

Mindannyian el voltunk ragadtatva a kínai leánykák okos feleletein és a zsoltárok tisztán való eléneklése által. A leánykák, úgy látszik, jól érzik magokat e helyen, mert mindannyi jókedvű volt, s a legszívélyesebben s minden elfogultság nélkül feleltek a feltett kérdésekre. Miután nevünket még beírtuk a látogatók könyvébe s búcsút vettünk a szívélyes igazgatónőtől, folytattuk körútunkat.

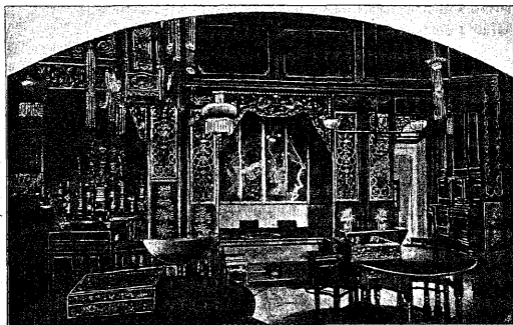
Innét egy zománcművészhez vezetett sétánk, ki egy primitív mécs világítása mellett éppen nehéz munkájával volt elfoglalva, és mindjárt előttünk bizonyította be rendkívüli ügyességét.

Legközelebbi látogatásunk helye a kínai templom volt, ahol Buddha istennek, s ha nem csalódom Confuciusnak is, ezer apró szenttel körülvett, óriási, ijesztő szobrai díszeltek. Az itt felhalmozott bronz- és rézedények, fafaragványok és mindenféle remekbe készült vázák gazdag gyűjteménye különösen lekötötte figyelmünket. Nem csekély feltűnést keltettek a templom oldalfalaira festett állatszörnyek is, melyek bizonyára a lélekvándorlást akarják jelképezni.

A templomból egy gazdagon berendezett teaházba mentünk, ahol igazi kínai teát és pompás édességeket fogyasztottunk el; onnét pedig egy undorítóan piszkos, földalatti lebuja, az ópium-szívás szenvedélyének tanyájára jutottunk. Borzasztó ez a hely! A nádból font fekvőhelyeken összeaszott, görnyedt, sárga alakok henteregtek; a falakon százlábú férgék és egyéb csúszó-mászó bogarak ezrei mászkáltak; a fekvő alakok egynémelyike, szájában tartva az ópium-pipát, erős szippantásokkal szívta be annak bódító füstjét; mások az ópium-szívás szédítő hatásától mély álomba merülve, halott módjára feküdtek, s bizonyára régi időkről álmódva, a kínai falakon harcoltak, és hősiezen verték vissza a mennyei birodalmukba betörni szándékozó mongolokat. Ismét mások ásitva dörzsölték szemeiket, mert a kedves mámorító álomból éppen e pillanatban ébredtek fel és maguk előtt látják, nem ugyan a mongolokat, hanem a kíváncsi kaukázusi fehéreket. Sokáig ki nem tarthattam e helyen, a talaj már égett talpam alatt, s én a falon mászkáló szörnyeket hátamon érezve, a fojtó büztől fuldokoltam és rohantam ki a friss levegőre, miközben ígéretet tettem, hogy soha, de soha sem fogom többé a kedves ópium-élvezők nyugalalmát háborgatni.

Még több hasonló helyre, még több piszok-fészekbe vitt a kíváncsiság, s így alkalmunk volt eléggé megösmerhetni az igazi ázsiai állapotokat. Különösen visszataszító hatása volt az úgynevezett kínai lodging-house belsejének, mely a szegényebb néposztály lakása gyanánt szolgál. Itt apró, piszkos, szurtos szobákban 15—20 ember összeszorulva tölti az éjszakát és oly penetráns, oly undorító szagot terjeszt maga körül, hogy a finnyás európainak elég, ha csak az orrával közelít is e helyhez, hogy a tengeri betegség előjelei mutatkozzanak rajta.

Innét egy tisztességesebb külsejű színházba vezetett útunk, ahol egy talán már hetek óta folytatott rém-drámát adtak elő, amely annyira rémes volt, hogy mi is megijedtünk s megszöktünk előle.

KÍNAI TEAHÁZ SAN-FRANCISCÓBAN.

Végre még egy kártya-barlangot néztünk meg, ahol, nem kis meglepetésünkre, a kínaiak között több, igen gyanus kinézésű amerikai is részt vett a nemes mulatságban, melynek vége nem ritkán egy-egy késszúrás szokott lenni.

Örömömrre körútunknak nemsokára vége szakadt, s én könnyebben lélegzettem, amikor végre-valahára a tágas Kaerny-Street villannyal világított házsorai közé jutottunk.

Miután hosszabb időt töltöttem San-Franciscóban, alkalmam volt a város környékét is megtekinteni. Első sorban a Golden-Gate park az, amely említést érdemel.

Egyike ez a legszebb nyilvános kerteknek, melyeket Amerikában láttam. Különösen növényzete és fekvése olyan, hogy egyik sem veise-

nyezhét vele. Közel a tengerhez, a leggyönyörűbb völgyben fekszik. Magaslatairól az oceán beláthatatlan vizét láthatjuk.

Növényzete teljesen trópusi. A leggyönyörűbb pálmák, kaktuszok, magnoliák és szikomorok óriási nagyságban díszlenek itt; fikusok, oleanderek és száz meg száz faja a melegévi növényeknek örökös virágzásban van. Agavék meg oly nagyságban, hogy a szegény európai szinte elbámul látásukon. A madárvilág is teljesen más mint nálunk; oly szép színű s általunk ösmeretlen szárnyasok röpködtek körülöttem, hogy egy ideig azt képzeltem, Ceylon vagy Sumatra szigetén vagyok.

A Golden-Gate parkban gyönyörű üvegház van; meg is néztem azt, és soká bámultam gyönyörű flóráját, de miután kedves, volt tanárom, Hazslinszky Frigyes úr nem volt mellettem, nem igen tudnám elmondani a látott ritkaságok neveit.

A Golden-Gate park délutánonként találkozóhelye a san-franciscói haute-voléenak, illetve pénzarisztokráciának. Kitűnő útain egymást érik a szebbnél-szebb fogatok, különösen a boghik (egylovas, négy-kerekű könnyű kocsi) tömege lepi el a széles kocsutakat.

A Golden-Gate parkból sétám az oceán partján lévő Kliff-House-hoz vezetett.

A Kliff-House egy a tengerpart meredek sziklájára épített vendéglő, mely a tengerre szóló nagy erkélyekkel van ellátva.*

A Kliff-House alatt a tengerből kiálló sziklák meredeznek, melyeken a tengeri fókák és borjúk ezrei sütkéreznek a nap sugaraiban, és bámultatják magukat a Kliff-House erkélyén szemlélődő idegenekkel.

E fájdalmas nyöszörgést hallató vízi emlősök úgy tapadnak a nap hevétől megmelegített sziklákra, mint az óriási hernyók a fa leveleire, és mikor a vízből kijövet, átmedvesedve felmásznak a sziklák ormára, rengeteg piócákra emlékeztetnek.

A sziklák szabad helyeit, amelyeket ezek a szelid állatok lakásul választottak, a vízi madarak ezrei lepik el. Vadkacsa, vadlúd együtt van a fehér sirállyal s a fekete halálmadárral; a halász-sas és más tengeri ragadozó madarak szintén nem kis számmal igyekeznek a sziklákon helyet hódítani, s merészségökben néha annyira mennek, hogy — mint nálunk a varjak a pocsolyában hentergő disznóra szállnak — ők is a szunnyadozó fókák hátát választják nyugvóhelyül.

Innét felmentem a Sutro-Heightsra (Sutro magaslatra) és soká bámultam az alatt messze eltérülő California gyönyörű partjait, melynek körvonalai a tenger vizével látszanak már a messze távolban összefolyni. Elmerengtem a nagy oceán szemlélésében, melynek láthatárán nem egy kisebb és nagyobb vitorlás vagy gőzhajó bontakozott ki a

* Az 1906-iki földrengés alkalmával a Kliff-House a tengerbe zuhant.

messze homályból, s jó széllel, vagy erős gőzzel közeledett a biztos révül szolgáló san-franciscói öböl felé.

A Sutro-Heights egy német milliomos tulajdonát képező park, amely remek kilátásán kívül arról nevezetes, hogy több ezerre menő értéktelen szoborral van túltömve.

Egy más alkalommal meglátogattam Oklandot s a tengerpart mellett idillikusan fekvő San-Brunót, majd az ezeknél még szebb San-Rafaelt.

Ez utóbbi két órai távolságban fekszik San-Franciscótól, s oly szép, hogy a paradicsom sem lehetett nálánál különb. Ezt a szépségét

FÓKÁK A SAN-FRANCISCÓI ÖBÖLBN A KLIFF-HOUSE MELLETT.

azonban annyira kihasználják az élelmes vállalkozók az ott épített drága hotelekkel, hogy a szegény ember e vidék szépségét alig élvezheti, s nagyon rövidre kell szabnia itt tartózkodási idejét, ha azt nem akarja, hogy különben is megcsappant tárcája teljesen kiürüljön.

Végre még megnéztem a San-Rafaelt közel fekvő szőlőkultúrákat, s látva azok gazdag termőképességét, teljesen osztom annak a milliomosnak szavait, aki, midőn a szerencsétlen aranykeresést abbahagyta, a bortermelésen gazdagodott meg és így kiáltott :

«Mit bányá mélyén nem lelék,
A szőlő termé azt,
S most tárna hely't a pince nyújt
Nekem bőven vigaszt!«

San-Franciscótól El-Pasóig.

1889. év július 1-én este nyolc órakerültem San-Franciscóban vonatra, hogy átszelve Kalifornia déli részét, Arizona, Új-Mexikó és Texas állam egy részén keresztül, elérjem Amerika második legnevezetesebb köztársaságát, Mexikót.

California legdélibb részén, ahova vonatunk reggel érkezett, a vegetáció már teljesen tropikus jelleget ölt, és különösen Mojava és Los-Angeles között, hol a természet gazdagságának tetőpontját éri el, a gazdag mezőkön s gyönyörűen kultivált farmokon nem egy karcsú palma, hatalmas aloé s óriási nagyságú kaktusz kötötte le figyelmemet.

Los-Angelesben vonatunk több órát töltvén, elég időm volt a várost megtekinteni.

Még Európából való elindulásom előtt hallottam és olvastam is sokat Los-Angeles és San-Diego szépségéről; az elsőről ezt olvastam: »Néhány mérföldnyire a tengertől gyönyörű dombos erdőkkel körülvett gazdag völgyben terül el, szegélyezve mesés szépségű kertekkel, a másik a tenger partján a legszebb kilátással dicsekszik a beláthatatlan nagyságú Csendes-óceán gyönyörű alkotású partjain, s úgy télen, mint nyáron át, gyűlhelyét képezi a tengeri fürdőket használó dúsgazdag californiai családoknak«. Los-Angeles valóban megfelel úgy hírének, mint nevének is, az Isten csak jókedvében teremthette; már alig lehet szebb és kedvesebb helyet képzelni. Csinnal épült házai, valamint az azok előtt elterülő gyönyörű kertek tropikus növényzetükkel mindenkit elragadnak, s a távolban kiemelkedő zöld erdőkkel telt ormok mintegy szegélyét képezik e paradicsomi helynek, amely bizonyára a teremő által eredetileg az angyaloknak (los angeles) készült. Még a csörgedező, tiszta vizű patak is benne van, mely állítólag a paradicsomot is átszelte.

Los-Angeles lakossága nagyon vegyes; képviselve van itt az ember a legfehérebb bőrtől a legfeketébbig s a legexotikusabb népfajok a kaukázusival oly egyetértésben és barátságban látszanak lenni, mintha mindannyian egy fedél alól kerültek volna ki s egy anya tején nevelkedtek volna. Az alsóbb osztályt azonban túlnyomóan a négerek és kínaiak képviselik.

Los-Angelest már későn este hagytuk el, s így a sötétség miatt nem volt többé alkalmam gyönyörködhetni a szép Californiában.

A nap fölkeltével azonban, szinte megdöbbenem azon az óriási különbségen, melyet egy rövid éjtszaka varázsolt elibém. Tegnap még a legtermékenyebb vidék szépen fekvő városaival és kedves farmaival

képezte a tájék fő jellegét; ma puszta, terméketlen sivatagon, nyomorult indián kunyhók mellett haladt vonatunk. Tegnap a kellemesen sütő nap a langyos, üde tengeri szellővel mintegy új életre keltette a kifáradt emberi testet, ma már kora hajnalban a száraz forróság lankasztja s gyengíti azt. Az utasok velem együtt valószínűleg mind azon gondolkodtak, hogy milyen lesz majd a forróság délben, ha már hat óraker hajnalban ilyen türheterlen.

A reggeli órákban elértük Észak-Amerikának a Csendes-tengerbe ömlő egyik legnagyobb folyóját, a Colorado-Rivert, mely itt egyszerűsmind határát képezi California és Arizona államnak. A Colorado-River hídján keresztülhaladva benn valánk Arizonában s elértük annak fővárosát, Yummát.

Yummában vonatunkat különös népcsoportosulás vette körül. Félig meztelen testű, sötét, hosszú hajjú, tetovirozott arcú alakok, akik csillogó szemekkel s táguló orrcimpákkal vadul tekintettek reánk, s oly kihívó módon mérték végig a kiszálló utasokat s különösen azokat, akiket a természet szép, dús hajjal áldott meg (én nem tartozom azok közé), mintha mindegyiken a scalpirozás művészetét akarnák végrehajtani. S ki tudja, talán végre is hajtanák e nemes mesterséget, ha az erősen felfegyverkezett amerikai katonaság, amely nem csekély számban lepte el a perronokat, meg nem félemlítené őket.

E kedves alakok az »apache«-indiánok voltak, Észak-Amerika déli részeinek legvadabb s legveszedelmesebb lakói, kik még jelenleg is sok tenni valót adnak az amerikai rendőrségnek és katonaságnak.

Mint hallottam, nem tartozik Arizonában a ritkaságok közé, hogy e vérengző szörnyetegek még ez idő szerint is meglepnek éjjelenként egyes fehér emberek által lakott telepeket, avagy más, jó természetű indiánok falvait s azokat — mindent fölgyujtva — vandál módon kiirtják, legyilkolva minden élő lényt, mely elibük kerül. Emiatt az amerikai kormány Arizonában tömérdek erődöt építtetett, melyek telve vannak katonasággal, mert csakis ily módon sikerült nagyjából elejét venni ez emberi hiénák garázdálkodásának.

Még szerencse, hogy ez a népfaj, amely az Egyesült-Államok minden törekvése mellett sem szelidíthető meg, talán éppen vadságánál fogva fogy napról napra. Jóllehet az »apache-ok« között is vannak kivételek, kik — ha másért nem, hát a félelem miatt — békeességben megélnék a fehérek között is, de kebelökben mindenesetre gyűlöletet táplálnak irántuk, s csak az alkalomra várnak, hogy bosszújokat kiélégíthessék.

A Yummában, vagy az »apache«-indiánok többi területén élő fehérek erősen felfegyverkezve járnak, hogy szükség esetén meg tudják magukat védeni ezek támadásai ellen. Az utasok is, kik Arizonát érintik, mind fegyverrel vannak ellátva.

Az amerikai katonaság és rendőrség rendes körülmények között elég humánusan bánik velök, de ha veszedelmeseknek mutatkoznak, kérlelhetetlenül küldi őket a másvilágra.

Yummában több felfegyverkezett katona szállt vonatunkra, hogy netaláni megtámadtatások esetén az utasok védelmére keljenek, mert nem egyszer megtörtént, hogy a vasút megnyitása után, mindjárt az első időkben, megtámadták a vonatokat, az utasokat leölték s mindent kifosztottak.

Mivel ismertem az apache-indiánok eme szép szokásait s azt is tudtam, hogy Yumma s Arizona déli része, melyen éppen útunk vezetett, főfészkek, nem fognak csodálkozni kedves olvasóim, hogy mikor kiszálltam a vonatból és magamat az »apache-ok« által körülvéve láttam, kezemet a zsebembe rejtett revolver markolatára szorítottam, hogy szükség esetén minden lelkiismereti furdalás nélkül küldhessek néhányat a másvilágra.

Yummát elhagyva, benn voltunk Dél-Arizonában, Amerika legforróbb vidékén.

Hogy Dél-Arizonának mily meleg éghajlata van, dr. Löw több évi megfigyeléseiből néhány adattal szolgálok; ezek a megfigyelések éppen a Mohave erődre vonatkoznak, amely állomást délelőtt tíz órakor értük el.

Dr. Löw adatai szerint a fentnevezett helynek közép-melege az év legforróbb hónapjában $34\cdot2^{\circ}$ Celsius, tehát sokkal melegebb mint Cairóé Egyiptomban, sőt melegebb mint Rhadamezé a Sahara-sivatagon, amennyiben az előbbié $29\cdot9^{\circ}$ Celsius, az utóbbié pedig $32\cdot1^{\circ}$ C. Dél-Arizona évi közép-melegét ugyancsak dr. Löw $24\cdot4^{\circ}$ Celsiusra teszi, ami oly sok, hogy az a legforróbb égövek hőmérsékletét is felülmúlja. S hogy e megfigyelések mennyire igazak, eléggé bizonyította az a tűrhetetlen hőség, amelyet egész arizonai útunk alatt éreztünk. A hőség tetőpontját déltájban Casa-Grande állomáson érte el, ahol — mint saját szememmel láttam — az állomásra függesztett hőmérő árnyékban 116° Fahrenheitra emelkedett; napon lehetett 140 — 145° Fahrenheit.

Mindannyian, férfiak és hölgyek, oly negligéében ültünk helyeinken, hogy azt rendes körülmények között illetlennek tartottuk volna, de miután szükség törvényt bont, egymás lenge toilettjein éppen nem akadtunk meg.

Annyi igaz, hogy még életemben sem izzadtam annyit, mint ama huszonnégy óra alatt, melyet Arizona és Új-Mexikó forró égöve alatt töltöttem.

Epedve vártuk az estét, mert azt hittük, hogy kissé lehül az idő és mi szenvedéseinktől megmenekszünk. De nem úgy történt, mert bár a meleg némileg csökkent is, a hőmérő annyira még sem szállt alá, hogy a levegő élvezhető legyen, avagy hogy alvásra lehessen gondolni.

Egyedüli szerencsénk az volt, hogy vonatunk bőségesen el volt látva jéggel s így kedvünk szerint ihattuk a jeges vizet, vagy a drága, jégben hűtött sört, amiktől természetesen még jobban izzadtunk.

Dacára annak, hogy magam is eleget szenvedtem a hőségtől és ellankadtam teljesen, még sem állhattam meg, hogy megfigyelésemet, különösen a hölgyekkel szemben, meg ne tegyem. Érdekes volt, de talán kissé sajnálatra méltó is, egy a teremtő által igen dús ter-

INDIÁN FÉRFI A MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG ÉS ÉSZAKAMERIKAI EGYESÜLT-ÁLLAMOK HATÁRÁRÓL,
A TARAHUMARE TÖRZSBŐL.

mettel megáldott nő küzdelme a hőség ellen. E nő különben is koros volt és sokat szenvedett a melegtől, dacára annak, hogy ruhája oly lenge volt, hogy azt bátran egy sűrű pókhálónak lehetett volna tekinteni. Ez az öltöny, különösen a férfi közönség fiatalabb részének sok tréfás megjegyzésre szolgáltatott okot.

Valóságos pataként omlott róla az izzadság, terjedelmes mellét pedig oly hatalmas sóhajok és fuvalmak árja hagyta el, hogy az bátran egy kitörő orkán előhírnökének volt tekinthető. Fejére, nyakára, sőt kebelére is folyton rakta a jeges vízbe mártott kendőket, s ugyancsak munkát adott annak a szegény néger szolgának, akit telje-

sen lefoglalt és aki alig győzte hordozni a kocsi raktárából a sok jeget, melyet önagsága ökölnagságú darabokban nyeldesett lefelé.

Am a tisztos korú matróna minden szenvedése mellett is egészségesnek és jókedvűnek látszott, amit rendkívüli jó étvágya s folytonos vidám beszélgetése eléggé bizonyított. Reggeltől estig folyton evett s annyira ellátta beszéddel szomszédjait, hogy azok a legnagyobb megerőltetés mellett sem jutottak szóhoz, csak nyugodtan törülték le az izzadságot homlokukról, valószínűleg azon gondolkozva, hogy mennyit ehetik s mennyit beszélhet ez a hölgy akkor, ha az időjárás rendes hőmérséklettel bír?

A vidék, amelyen keresztülhaladtunk, terméketlen, jobban mondva, teljesen kultivatlan volt, de mindazonáltal, tekintve a növényvilágot, érdekesnek mondható. Amerre csak haladtunk, kaktuszok, yucák és az aloék családjához tartozó agavék díszítették a bozótokkal szegélyezett tájat, melynek árnyában, ki tudja, nem-e nyújtózik egy-egy jaguár vagy leopárd s lesve várja prédáját, a szegény kengurut, vagy vad kecskét, melyek a két előbb említett ellenségekkel együtt, Arizona fő állatvilágát képezik.

Éppen úgy mint Utah államban, Arizonában is igen gyakori a kivándorlók legnagyobb ellensége, a csörgőkigyó. Arizonában nem ritkán elvadult tevéket is találnak, de hogy ezek az állatok hogyan jutottak ide, senki sem tudja. Annyi azonban bizonyos, hogy nem tartoznak Amerika ősz állatvilágához.

Hogy Arizona mennyire lakatlan még, eléggé bizonyítja az, hogy 5312 geográfiai □ mértföldnyi nagysága mellett (olyan nagy mint Magyarország) összesen csak 40—42 ezer ember lakja.

Yummán kívül Arizona állomásai közül még megemlítést érdemel Tucson és Benson, az előbbeni ebéd-állomás, utóbbi pedig egy mexikói vasút elágazási pontját képezi, mely Sonora államon át Guajmashoz, a Csendes-tenger partján fekvő kikötő-városhoz vezet.

Stein-Pasnál Új-Mexikóba értünk, s egész a Rio-Grande folyóig ez állam területén haladtunk. Új-Mexikó déli része teljesen azonos Arizonával s így azzal külön nem foglalkozom.

Átkelve a Rio-Granden, Texas államba jutottunk, ahonnan csakhamar elértük Észak-Amerika és a mexikói köztársaság határát képező El Paso állomást.

Az északamerikai El-Pasó állomás és a mexikói Pasó-del-Norte.

El-Pasóba reggeli hét órakor érkezett a vonat, de miután csak este hat órakor volt Pasó-del-Norteből tovább indulandó, bérkocsiba ültem s elhajtattam az úgynevezett Hotel Grandeba.

El-Pasó talán 4—5 ezer lelket számlál s így képzelní lehet, hogy a Hotel Grande e lakossághoz is van arányítva ; mindazonáltal elég csinos és elég kényelmesen berendezett kis szálloda.

Miután El-Pasó határ-, illetve végállomása az Egyesült-Államok Southern - Pacific - vasúttársulatának, úgyszintén határa magának a köztársaságnak is, podgyászomat San-Franciscóból csak idáig adhattam fel s azért azt itt ki kellett váltanom és szintén a szállodába vittem.

Dacára annak, hogy El-Pasó jelenleg még kevés lakossal bír, mégis elég érdekes, és tekintve, hogy több vasút gócpontját képezi, nagy jövője van.

A városka színezete egészen keleties. E jellegét nemcsak bizarr színű, tetőzet nélküli házai s az azokat itt-ott díszítő kaktuszok, vagy pálmák segítik elő, de maga a lakosság, igazi keleti típusával is megerősíti. Még a jó csacsi és öszvér is, mely Keletnek leghasznosabb és legkedveltebb háziállatát képezi, erősen képviselve van, sőt az omnibuszok s a városkát átszelő tramwayk vontatásához is általánosságban azokat használják. Ha az ember végigmegy El-Pasón, Konstantinápoly egyik külvárosában képzele magát, bár a török kaftán helyett itt a mexikói vállravetőt, s a turbán helyett a nagyon széles karimájú sombrero-t viselik.

Dacára az afrikai hőségek, mely ebben az ázsiai jellegű amerikai városkában uralkodott, annak utcáit keresztül-kasul jártam ; sőt jó távolra elmentem a városon kívül, egy igazi indián-faluba is, amelynek tisztán vályogból készült, ablak és tetőzet nélküli házai különös benyomást tettek reám. Messziről egy elpusztult helység romjainak néztem, s csak amint közel jutottam hozzá, láttam, hogy abban laknak és eredetileg így is van építve. A házak előtt nagy számban guggoltak az indián férfiak és nők, félig vagy egészen meztelen gyermekeikkel együtt, s mindkét nem erősen fújta a bodros füstöt a különös, tölcsér alakú, de szárnélküli pipákból.

Ahogy a faluba értem, nagy lett a lakosság között az élénkség. Férfiak és nők fölkeltek helyeikről megbámulni a tolakodó idegent, aki nyugalomban zavarni meri őket. Jó természetű indiánok lévén, a legnagyobb biztonságban érezhettem magamat közöttük.

A házak előtt a férfiak szívélyesen üdvözöltek, a nők pedig különös tekintetet vetettek reám, a gyermekek ujjongtak s krajcárt

(már tudniillik amerikai) kértek tőlem; a furcsa, hegyesfülű s alakra a farkashoz hasonlító kutyák pedig erősen megugattak, s úgy látszik, hegyes fogaikat szívesen kipróbálták volna európai bőrömön, ha attól amerikai gazdáik erélyesen vissza nem tartják őket.

Majd egy a háza küszöbén guggoló vén indiánhoz fordultam, s jelekkel megértettem vele, hogy be szeretnék nézni kunyhójába, mire ő felkelt s azonnal bevezetett. Aki valaha betekintett falusi cigányaink kunyhójába (gyermekkoromban nem egyszer megtettem), tökéletes másolatát látta az itteni indiánok lakásának, mert rendetlenség és piszok képezi annak fő jellemvonását, a bűz pedig levegőjét.

Nem soká mulathattam ez odu belsejében, mert az az undorító szag, mely orromat megütötte, már annyira elbódított s elmélyített, hogy alig tántoroghattam ki a küszöbön. Szerencsém még, hogy ezeknél az indiánoknál vagy nincsen divatban, vagy pedig kiment a divatból a békepipa elszívása, mert ha ily módon kényteleníttettem volna a vén indiánussal barátságot kötni, aligha nem ismétlődik ama jelenetek egyike, melyeket az »Elbe« hajón oly gyakran és tragikomikusan végig kellett játszanom. Igaz, hogy a néző közönség között némi különbség lett volna, az eredmény azonban egyforma.

Dacára a szárazföldi tengeri betegség közellétének, amint kijöttem a kunyhóból, néhány igen csinos indián leánykát láttam, akik gyönyörű tüzes fekete szemekkel hamiskásan felém pillantgattak, s ha nem féltém volna az indiánok bosszújától, valószínűleg több figyelemmel kísérem ezeket az igazán szép exotikus növényeket, amelyek természetadta bájaikat nem igen tartották szükségesnek az idegen előtt a — különben is lenge — ruha fodrai alá rejtegetni.

Miután még egy az indiánok háziiparát képező agyagfindzsát vásároltam s kezet szorítottam a vén indiánussal, visszaballagtam a vendéglőbe, ahol a fölterített asztalok ebédvel várták az utazó közönséget.

El-Pasóból a már Mexikóban fekvő Pasó-del-Norte, vagy jobban mondva, Juarez városba egy külön, úgynevezett közvetítő vonat vitt át bennünket oly célból, hogy podgyászunkat a mexikói vámhivatalnokok megvizsgálják.

Annyi bizonyos, hogy soha életemben nem találtam előzékenyebb vámhivatalnokokat, mint Pasó-del-Nortéban (itt élő idegenek biztosítottak róla, hogy mindenütt olyanok), akik mégis a legszigorúbban teljesítik kötelességöket. Úgy velem, mint kivétel nélkül minden utassal, felnyitattak minden egyes podgyászdarabot, s ha látták, hogy nincs megvámolandó tárgy, ők maguk a legszebb rendbe hozták mindent és összerakták a podgyászt. Aztán az a kedves modor, amellyel minden emberrel szemben viseltetnek, oly feltűnő ellentétet képez az osztrák, sőt magyar, de különösen a német — bár rettentő díszesen felöltöztetett, de azért mégis szegletes — udvariatlan, pöffeszkedő pénzügyörökkel

szemben, hogy akaratlanul is azt a kérdést tettem fel magamban, vajjon lehetséges-e az, hogy az általunk, de különösen Ausztria által oly szívesen félvadnak tartott Mexikó hivatalnoki kara, otthon, a félvadak között, ily udvarias, ily kedves modorra tehetett szert? E kérdésre önként megjő a válasz, ha hosszabb ideig tartózkodunk e nép között. Így nyilvánvaló, hogy mi otthon félre vagyunk vezetve, mert a Mexikóról írt csekély számú könyv, mely Ausztriában és Magyarországon közkézen forog, a mexikóiak iránt több rosszakaratot

INDIÁN FIÚ A MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG ÉS AZ EGYESÜLT-ÁLLAMOK ÉSZAKI HATÁRÁRÓL.

mint őszinteséget tartalmaz. Nekünk magyaroknak különben, ha elolvassuk a Mexikóra vonatkozó osztrák könyveket, eszünkbe juthat az a pár év előtti idő, amikor rólunk jóbarátaink szintén hasonló módon írtak, sőt a kedves német Schulverein még ma is betyároknak s félbarbároknak szeretne bennünket a külföld előtt föltüntetni. No már pedig akármit beszéljenek is a schulvereinisták rólunk, s az osztrákok Mexikóról, egyet bizonyosan tudok s ez az, hogy pénzügyőreikre mindenetre előnyös volna, ha előzékenységet és modort mexikói kollegáiktól tanulnának.

Podgyászom megvizsgálása után az indulásig még néhány órával rendelkezvén, azt Pasó-del-Norte megtekintésére szántam.

Pasó-del-Norte, nem úgy mint El-Pasó, már teljesen mexikói jelleggel bíró város, dacára annak, hogy utóbbtól csak a Rio-Grande választja el. Itt már határozott jelleget ölt a nép legnagyobb részén a mexikói-indián típus. Ezek már igazi utódai a híres és hajdan a műveltség magas fokán állott azték nemzetnek, mely az utókor számára oly gyönyörű emlékeket hagyott hátra. S bizonytalán még szebbeket hagyott volna, ha Cortez Ferdinánd vad hordái, a keresztény civilizáció leple alatt, valódi irtóháborút intézve Montecuhzoma (olvasd: Montezuma) mexikói császár jobb sorsra érdemes népe ellen, azokat el nem pusztítja a föld színéről.

Cortez hadai azonban minden kegyetlenségök mellett sem voltak képesek az aztékok utódait kiirtani, mert azok a magas hegyekre vonultak és hosszú ideig teljesen elszigetelték magukat a spanyoloktól. Sőt később is, a spanyolok századokig tartó nyomása alatt, megmaradtak igazi indiánoknak és mai napig is azok. Most pedig, hogy felszabadultak a spanyol iga alól, s a tisztavérű indiánok ragadták kezökhöz a hatalmat, igen helyesen, a legmagasabb állásokra is legnagyobbbrészt e nép fiait helyezik. Így Juarez volt köztársasági elnök, úgyszintén a jelenlegi elnök, Porfirio Diaz is indián családból származnak.

Egyedül a nyelv az, ami a mexikóiakat még ma is a spanyolok uralmára emlékezteti. Ez elfogadtatván, Mexikó nemzeti nyelvvé lett. Továbbá a nép verejtékén épült tömérdek, de be kell vallani, szép templom és kolostor, amely az egész köztársaságban úton-útfélen emelkedik.

Juarez elnök — ki a szerzeteseket és apácákat elkergette Mexikóból — a templomokat világi papokra bízta, a klostromoknak épült tömérdek épületből pedig iskolákat létesített, és behozta Mexikó köztársaságba a teljes vallásszabadságot, csakúgy, mint Európa bármely keresztény állama, kivéve Oroszországot, ahol a protestantizmus, a római katolicizmus és különösen a zsidó felekezet még máig is elég üldöztetésnek van kitéve.

Mexikó egyébként teljesen polgáriasult állam, s néhány év óta — különösen a spanyol papok befolyásának megszüntetésétől kezdve — oly haladást mutat az ipar, kereskedelem, művészet és a tudomány terén, hogy bizony már régen kiérdemelte Európa becsülését, s különösen megérdemelte azt, hogy végre kiemeltessék e nemzet a terra incogniták sorából és mi is több figyelemben részesítsük, mint eddig.

Talán a magyart kivéve, egy nemzet fiában sincs annyira kifejlődve a hazaszeretet, mint az igazi mexikóiiban, ami már maga is oly eredmény, amely becsülést érdemel.

Csakúgy, mint ahogy mi magyarok századokon át görnyedtünk idegen befolyás, idegen iga alatt, ők is századokon át érezték a spanyol jármot, s mint ahogy mi megszabadultunk a bilincsektől és élvezni kívánjuk a nehezen kivívott szabadságot, keresve az idegen nemzetek szeretetét, becsülését: a mexikói is teljes mértékben örül szabadságának s igyekszik az idegen nemzetek szeretetét és becsülését megnyerni.

Bár csak rövid időt töltöttem Mexikóban, népét megszerettem, szabadságszeretetét, úgyszintén lángoló hazaszeretetét pedig csakis becsülni tudom.

Eltértem ugyan egy kissé utazásom leírásának fonalától, de szükségesnek tartottam ezeket az általános megjegyzéseket Mexikóra vonatkozólag megtenni, noha később külön tárgyalva Mexikó fővárosát és környékét, bővebben fogok velök foglalkozni.

Pasó-del-Nortetől Lerdóig.

Pasó-del-Norte állomást már este felé hagyván el, nem soká élvezhettem a vidéket. Hét óra után azonban, mikor vonatunk Tierra-Blanca állomásra ért, még elég jól kivethettem azt a tejfehér földtalajt, amely az egész beláthatatlan fennsíkot ellepte.

A vályogból készült, tető nélküli házak úgy néztek ki, mintha kockára szelt, óriási darab kenyerek uszkálnának a tej színén. A barnabőrű indiánok pedig fehér vászonlebbentyűjökkel tejbe hullott legyeknek látszottak, természetesen egy kis élénk fantázia mellett.

Tierra-Blanca állomás (magyarul fehér föld) elnevezését is e fehér talajtól vette.

Nem soká szemlélhettem ezt a különös vidéket, mert fél 8 órára csaknem teljesen besötétedett s én az érdekes tájból jóformán semmit sem láthattam többé. Tisztelt olvasóm talán kissé csodálkozni fog azon, hogy július elején fél 8 órakor már semmit sem láttam, de ha tekintetbe veszi, hogy körülbelül 20 fokkal, vagyis 300 magyar mérfölddel állottam közelebb az egyenlítőhöz, mint magyar hazánk szíve, Budapest, belátja, hogy igazam van, mert bizonyára emlékszik még az asztronómiának ama részére, amely az equatornak éj- és nap-egyeneséről szól.

A felkelő nap első aranysugaraí Chihuahua (ejtsd: Csiuaua) város gyönyörű templomának tornyain verődtek vissza; a templom egy a város közepén fekvő domb tetején méltóságteljesen emelkedik ki a többi épületek közül, s szinte lenézni látszik azt a háztömeget, amely szerényen csoportosul körülötte.

Chihuahua, fővárosa a hasonló nevű államnak (Mexikó, mint az Egyesült-Államok, szintén több állam egyesítéséből alakult) s mintegy

40 ezer lelket számlál. Különösen nevezetesek ezüstabányái, melyek az egész környéket ellepik, s óriási tökét rejtenek magokban.

A bányák megművelése a zelőtt az egyház, mint tulajdonos részéről történt, míg tudnillik az egyházak a jezsuiták kezében voltak; mióta azonban a jezsuiták hatalma megszűnt, a bányák is elvették az egyháztól s az állam, vagy, ha eladtak, magánosok kezére jutottak.

Chihuahua város templomának szép tornyai arról nevezetesek, hogy azokban Hidalgo pap, a Mexikó felszabadítását célzó nagy hazafi, a spanyol kormány által hosszú ideig fogva tartatott, mígnem halálra ítéltetvén, 1811. év július 30-án a város egyik terén föbe lövetett. Kivégeztetése helyén honfitársai később egy egyszerű kőszobrot emeltek.*

A templom építéséhez, mely valódi architecturalis szépséggel s izléssel dicsekszik, az innét talán 15 angol mérföldnyi távolságra fekvő Santa-Eulalia ezüstabányának teljes jövedelme használtatott fel.

Chihuahua valóban festői vidékkel bír, amit különösen a régi időkre emlékeztető építkezési maradványok tesznek vonzóvá, s az itt látható romok kitűnő mintául szolgálhatnak bármely művész ecsetére, aki kissé lelkesülni tud a régi szép időkért.

Régiségei közt mindenesetre első helyet érdemel a még eléggé jókarban lévő vízvezeték (aqueduct), amely állítólag már 229 tavaszt látott Mexikó egén földerülni. Ez a kor a vén Európában persze alig jöhet számításba, de Amerikában, ahová lábát Columbus először 1492-ben és Cortez Ferdinánd 1519-ben tette, 229 év szinte egy évezredet jelent.

Amint Chihuahuát elhagytuk, vonatunk több órán át keringett az érdekes »El-Coronel« hegység körül, majd érintette a Concha és San-Pedro folyók kultivált, buja, szép zöld völgyeit, mígnem végre megállt a regényesen fekvő Santa-Rosalía városkánál, melynek melegvízi fürdői messze földön híresek, gyógyhatású ásványvizei pedig nemcsak Mexikóban, de az amerikai Egyesült-Államokban is igen nagy keresletnek örvendenek.

A Santa-Rosalíában való néhány percnyi időzés után, ismét folytattuk útunkat s Diaz és La-Reforma helységek érintésével végredélutáni egy óraker — erősen kiéhezve — megérkeztünk Jimenesre, az ebédállomásra.

Jimenestől a legközelebbi megemlített érdemlő helyig, vagyis: Lerdóig, körülbelül öt óra hosszáig tartott útunk a legérdekesebb tájak mentében. Először is az aloék és kaktuszok valódi erdőket képeztek körülöttünk, azután völgyek s mély hasadékok váltakozva tűntek el szemeink előtt, később egyes apró tavak síma vizökkel s számos

* Utóbb szép szobrot állítottak az előbbi helyére.

kuruttyoló békáikkal, majd a nyugtalankodó patakocskák virgong halaikkal nyujtottak szórakozást. Jobbra a Sierra-Madre hegység ormait láttuk ég felé nyúlni, balra hosszú vonalban terült el lábunk alatt a nagy, lagunának nevezett mocsárság, telve a legkülönbözőbb vízi madarak ezreivel, melyek a mozdony zakatolásától felriadva, sikoltva keltek szárnyra, menekülést keresve egy-egy nádas árnyában, amilyenek a mocsár felületén itt-ott előtűnedeztek. Nem egy gém-, kócsag-, vadlúd- és vadkacsa-csoportra ösmertem bennök; a légtérbe szálló V betű meg

JUANACATLAN VÍZESÉS, GUADALAJARA VÁROS MELLETT. (MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG.)

azt bizonyította, hogy a hazánk lángelméjű költője által oly szépen megénekelte darvak sem hiányoztak e szárnyas társaságból.

Egy percre szinte azt képzeltem, hogy szép Magyarországon, a Balaton vidékén vagyok, s hogy azok a hegyek ott a túloldalon a Badacsony, Csobánc és Tátika ormai, amott távolabb pedig arra a sárguló sziklára épült templom Tihany, az ő híres hétszeres visszhangjával.

Ám a laguna nemsokára eltűnt, s vonatunk a leggyönyörűbben zöldelő gyapotpalánták között haladt végig. Ezek voltak az első gyapotnövények, amelyeket utazásom közben láttam.

Aki a gyapottenyésztés titkaiba nincsen beavatva, e palántákat könnyen óriási burgonyáknak tekintheti, mert alakjuk és haragos zöld színök valóban ezekre emlékeztet.

Most egy ezen a vidéken ritka vendég tűnt szemembe. Egy gyár kürtőjét pillantottam meg, amely fekete, bodros füstjét eresztette szélnek. Ez a lerdói gyapotszövő-gyár, mely egy német társulat tulajdonát képezi és tömérdek indián munkást foglalkoztat, hogy évente 30 ezernél is több bál gyapotfonalat küldhessen Európa piacára.

Elhaladva a teljesen európai módon berendezett nagy gyár mellett, nemsokára benn voltunk a ro ezer lelket számláló Lerdó városkában.

Lerdo állomáson a vonat 30 percig állott és dacára annak, hogy az idő még csak 7 órára járt, teljes kényelemmel megvacsoráltam. No már az igaz, hogy egész utam alatt hihetetlen étvágyam volt s azt hiszem, hogy ha az ételek nem lettek volna méregdrágák, én busásan pótolhatom azt a sok koplalást, amelyen tíz napi tengeri utam alatt keresztül mentem.

Lerdónak áldott klimája van, hőmérséklete pedig oly egyenletes, hogy a fák csak minden ötödik évben változtatják lombjaikat.

Lerdótól Aguas-Calientesig.

Lerdó állomás elágazási pontot képez az északamerikai Texas állam délkeleti részén fekvő Eagle-Pass állomás felé, mely útvonal úgy New-Orleans, Chicago, mint New-Yorkba menet, egyike a leg-rövidebb vasúti összeköttetéseknek Mexikó várossal.

Lerdót elhagyva, a fennsík emelkedni kezdett, s a vidék szép vad-regényes színezetet öltött.

Sajnálatomra nem élvezhettem a vadregényes vidéket sokáig, mert korán beesteledvén, nemsokára egyiptomi sötétség uralkodott, s én a hosszú utazástól kifáradva, csakhamar álomba merültem.

Különös álmom volt; azt álmodtam, hogy vállamat tíz évvel több nyomja már, s hogy hosszú fárasztó munka után végre elértem célomat, majd visszatérve hosszú bolyongásomból, haza felé utaztam.

Már közel voltam otthonomhoz, a szép Osztropatakához, atyám ölelését vállamon éreztem, gyermekeimet csókoltam, de jaj! a gép vészfütytyökét hallat, mire egy irtózatos robbanás következett, s vonatunk egy szembe jövő vonatba ütközött, engem egy hosszú vasrúd keresztül szúrt, mire meghaltam. Éreztem, hogy lelkem elhagyja testemet és száll fel a magasba, de ím egy arra menő vadász észrevesz, golyót küld utána, a golyó talál, s én — felébredek....

A Sierra-Madre szép kék ormai közül kibontakozott a nap, melynek aransugarai megirigyelték álmomat.

De mily különös az isteni gondviselés! Alig hogy felébredtem különös álmomból, s annak jelentősége felett gondolkoztam, egyszerre

csakugyan megszólalt a mozdony vészfüttye, s mi a vonat erős fékezése után csakhamar megállottunk.

Körültekintettem, hogy megtudjam mi történt, hát bizony álmom csaknem megvalósult, mert egy közeli töltés alatt egy lezuhant vonat kocsijainak roncsait pillantottam meg. Szinte megborzadtam e látványtól; tehát csakugyan oly közel lettem volna a halálhoz? Bizony, ha egy nappal előbb utazol erre kedves öcsém, alighanem lelked szent Péterhez száll ajtónyitására könyörögni. A tegnapi ugyanezen időben erre

INDIÁN FÉRFI A MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁGBÓL.

haladó vonat egyik kocsija ugyanis a görbületen keresztül tett nagy gyorsaság folytán kisiklott és összes kocsijait magával rántotta a töltés alá. Mint beszéltek, tömérdek haláleset és sebesülés történt.

Tehát már másodszor voltam közel a halálhoz. Először mintegy három évvel ezelőtt, a mejai katasztrófa alkalmával, midőn ugyanis két összeütközött vonat egyikén utazván, csak véletlen folytán menekültem meg a haláltól, és most.

Úgy látszik hát, hogy még nem vagyok a halálra szántak között, még küzdenem kell az élettel tovább; s én szívesen felveszem a harcot.

A vonat lassan haladt végig a szerencsétlenség színhelyén, majd kiszáratva megérkezett a közel fekvő Fresnillo állomásra.

Fresnillo a tenger színe felett 6000 láb magasan fekszik s körülbelül 20 ezer lelket számlál. Gyönyörű palmaerdő veszi körül, ami az egész környéknek igen kellemes külsőt kölcsönöz; vidékén gazdag ezüstbányák vannak.

Fresnillo állomástól kezdve a vonat folytonosan emelkedésnek ment, ami miatt csak lassan folytathatta útját. Tömerdek serpentina, hasadék és viaducton haladunk át, míg végre a nagy mexikói fensík vasúttal átszelet egyik legmagasabb pontjára, a 8100 láb magasságban fekvő Zacatecas városba jutottunk.

Zacatecas, székhelye a hasonló nevű államnak; 80 ezer lakója van és kitűnő éghajlattal dicsekszik.

E nagy kiterjedésű város fekvése meglepő, amennyiben egy mély hasadékban terül el s a vonattal jövő idegen nem lát belőle addig semmit, mígnem a vonat elhagyva az állomási épületet, egy meredek hegyoldalra nem jut. Itt azután egész terjedelmében magunk alatt látjuk ezt az érdekes mexikói várost, még pedig madártávlatból. Tisztán kivehető az utcákon nyüzsgő élénkség, belátni az egyes házak udvarába s szinte konstatálni lehet, hogy az egyik ház tulajdonosa ad valamit a csínra, a másik meg éppen nem törődik vele; itt gazdagság honol, amott a nyomor fészkelődött be.

A város fekvése nagyon hasonlít felvidékünk egyik városának, Körmöcbányának fekvéséhez, és éppen úgy, mint ahogy Körmöcbánya vidékén szemünkbe tűnnek az aranybányák szétszórta tárnái s bizonyítják a vidék ércgazdagságát, itt a hegyek ércgazdagsága mellett a tömerdek ezüstbánya tárnái tanuskodnak.

Zacatecas tényleg egyik központja Mexikó ezüstbányászatának; az egész vidékről ide hozzák e nemes ércet feldolgozni, jobban mondva, kiválasztani a kőzetből. Tömerdek zúzót s olvasztót láttam, melyek mindegyikében serényen folyt a munka. Mint hallottam, a legtöbb olvasztóban higany segélyével olvasztják ki az ezüstöt.

Mint minden nagyobb mexikói városnak, úgy Zacatecasnak, valamint a vele határos Guadalupe városkának is igen szép modorban épült, kupolás templomai vannak.

Guadalupe városka igen szép és termékeny völgyben terül el, s vidéke ezen a tájon éppen nem gyakori patakokkal és tavakkal bővelkedik. Guadalupe szomszédjától, Zacatecastól csak egy szűk hegygerinc választja el, miért is e két város könnyen egynek tekinthető.

Guadalupe-től kezdve, ahol már a lejtő kezdődik, vonatunk óriási gyorsasággal haladt lefelé, mire hirtelen eszembe jutott a tegnapi katasztrófa, amely oly sok családot tett szerencsétlenné. Hátha ismétlődne?!

Hála istennek, nem történt semmi baj és mi csakhamar szerencsésen megérkeztünk Aguas-Calientes fürdőhelyre. Aguas-Calientes, már

mint neve is bizonyítja, hőforrásokkal bővelkedik s miután a természet a legszebb vidékkel s a legkitünőbb éghajlattal áldotta meg, természetesnek fogjuk találni, hogy fürdőit évente az idegenek ezrei látogatják. Vendéglői európai kényelemmel, de amerikai drágasággal vannak berendezve s azért szükséges, hogy minden beteg, kit orvosa e fürdő látogatására utasít, megbetegedése előtt tetemes vagyona is szert tegyen. A hőforrások itt oly bővek, hogy amint kibugyognak a földből, azonnal erős patakokként hömpölyögnek tovább.

VÁSÁR A MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁGBAN.

Mint a megmaradt épületek romjai bizonyítják, itt már a régi időben is fürdők lehettek s nem egy palotamaradvány amellett tanuskodik, hogy századok előtt Aguas-Calientes a spanyol arisztokrácia gyűlhelyét képezhette.

Aguas-Calientes állomásán nagy közönség várta a vonatot, ahol nem egy igazán festői nemzeti öltözetet láttam, úgy a férfiakon, mint a nőkön. Különösen a vidék lakossága volt erősen képviselve, melynek barna fiai bizarr színezetű vállravetett felöltőikkel s arany- vagy ezüst-paszomántú széles sombreroikkal (kalap), bogárszemű, hollófekete hajú s kedves, vonzó arcú hölgyei pedig, homlokukba csüngő sötét csipke-kendőikkel igen érdekes és festő ecsetére méltó látványt nyújtottak.

Ugy látszik, Aguas-Calientesben megérkezésünk napján éppen vásár volt, legalább a vasúti állomás közelében felállított furcsa alakú sátrak és a hemzsegő néptömeg emellett bizonyított. Igen érdekes tárgyakat láttam itt felhalmozva, de a kérlelhetetlen vonat tíz percnyi tartózkodását nem akarván semmi áron meghosszabbítani, alig maradt időm az egészet még csak felületesen is áttekinthetni. Töméredek gyümölcsöt, süteményt, s kaktuszból készült szeszt árusító indián nő vette körül a vonatot s oly rábeszélő tehetséggel, a fiatalabb része pedig kedves mosollyal kínálta portékáját, hogy bizony alig volt férfi-utas, aki tőlük néhány centavosért egyet-mást ne vásárolt volna. Én magam is már csak csupa kíváncsiságból összevettem egy eddig még soha sem látott gyümölcstömeget, amelynek legnagyobb részét azonban, élvezhetetlensége miatt, útközben a kocsi ablakán hajigáltam ki, az úgynevezett tunast (egy kis dinnyealakú zöld gyümölcs) kivéve, melynek ízét kellemesnek s különösen hűsítő hatásúnak találtam.

Aguas-Calientestől Mexikó városáig.

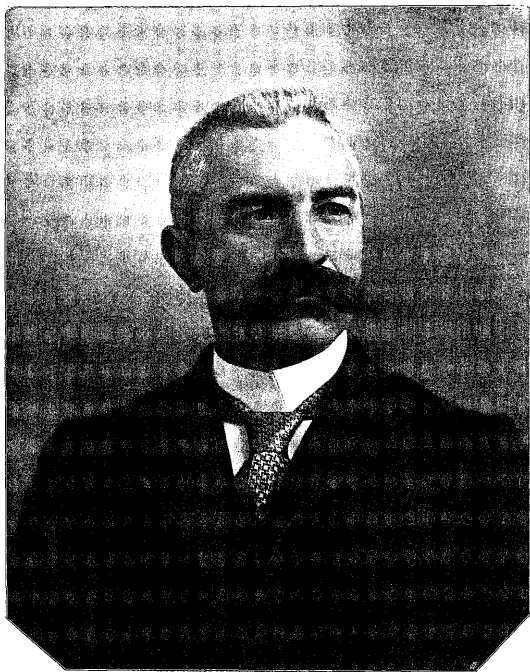
Aguas-Calientest elhagyva, Encarnacion és utána Lagos, megemlítésre méltó állomásokat érintettük, mígnem délutáni 5 óra 50 perckor Mexikó negyedik legnagyobb városába, a 100 ezer lakossal bíró Leonba érkeztünk.

Sajnálatomra, a vasúti állomástól való nagy távolság miatt, e különben szépnek híresztelt városból vajmi keveset láthattam, mindazonáltal kivehettem azt, hogy úgy mint a köztársaság többi városának, ennek is fő- és legszebb büszkeségét a szép modorban épült számos templom képezi. Nem egy gyönyörű kupolát és góth stílusban épült toronyt láttam a homályba és füstfellegbe borult házak közül kiemelkedni.

Leon, Mexikó egyik legiparúzóbb városa. Különösen bőrárui azok, amelyek messze földön már a régi időktől kezdve nagy keresletnek örvendenek. Mint hallottam, itt készülnek a köztársaság legszebb nyergei s egyéb lószerszámai, ez pedig Mexikóban, ahol a fényűzés épp ez iparcikkek terén oly nagy, igen sokat jelent.

A mexikói még ma sem igen használja az angol nyergeket, hanem előnyt ad a mi régi nyergeinkhez hasonló s a lovat félig elfödő, s így azt az esőtől védő spanyol nyergeknek, melyeknek bőrrészei nem ritkán mesterkezék alkotta arany- vagy ezüsthímzésekkel vannak ellátva s néha egész vagyont érnek.

A legdíszesebb nyergek, csakúgy mint a legegyszerűbbek, a fegyvernemek egész tárházát rejtik magokban. A ló marján két oldalt egy-egy hosszú pisztoly függ; a nyereg jobb oldalán tokban lóg a puska;

DON RAMON CORRAL,
BELÜGYMINISZTER ÉS A MEXIKÓI EGYESÜLT ÁLLAMOK ALELNÖKE.

balról egy hosszú, még a mult századból való fringia ad ijesztő színezetet a lovasnak, aki azt nagy büszkén hordozza ugyan, de súlyánál fogva, ha szüksége lenne reá, alig használhatná. A lassó sem hiányzik a nyeregből, ott csüng az felgöngyölítve a kápán; végül a fegyverzetet egy a ló farára erősített, szabályosan összecsomagolt esőköpeny fejezi be, mely gazdáját, ha már egyébtől nem, az esőtől valahogyan megvédi.

Érdekes egy teljesen felfegyverkezett igazi mexikói így lóháton, amint széles sombreroját erősen arcába hajtva, felöltőjét vállára vetve, a régi lovagkorra emlékeztető óriási tarajú sarkantyúját a tüzes-vérű mén oldalába mélyeszi s az elmaradhatatlan karikással egyet patintva, száguldva iramodik a tőle elszéledt nyáj után, hogy azt egy leskelődő puma, vagy itt tigrisnek nevezett jaguártól, esetleg egy kétlábú ragadozótól is, megvédelmezhesse.

Ha pedig az elszéledt nyáj egy bégető vagy mekegő tagja engedtlenséget tanúsít, ott a lassó, amely ügyesen használva, a szegény engedetlen párát néhány perc alatt teljesen megszelidíti. A szegény állat csak akkor veszi észre elkövetett hibáját, mikor a nyakára göngyölődő lassó leteríti és a mozdulatlanságig lefegyverzi, úgy hogy a földön hentereg.

Az így megbüntetett tehén vagy ökör alaposan meg fogja gondolni, vajjon kitegye-e magát még egyszer ennek a kínzatásnak, s hogy a hiába keresett teljes szabadság iránti hajlamát többi társa előtt ily lealázó módon legyen kénytelen megkeserülni.

Nem egyszer láttam Arizonában, Uj-Mexikóban, de különösen itt Mexikó köztársaságban, hogy az ilyen lovas pásztor (angolul cowboy, spanyolul vaquero) egyes kiáltására az egész szétszóródott csorda rögtön összeterelődött s pár lépésnyi távolságban lovas tirannusa előtt megállt, várva annak további parancsait.

A bőrárúkon kívül Leon híres gyapot- és gyapjú-árúiról, nem is szólva a kitünő cipőkről és csizmákról, amelyek itt készülnek.

A vonat félórai út után Leont elhagyta s a szépen fekvő Silao városkába jutott, hol a vasút a 100 ezer lelket számláló Guanajuato felé ágazik el.

Folytatván útunkat, csakhamar Irapuatóba, szintén egy elágazási állomásra jutottunk. Irapuato ma még jelentéktelen helység, de rövid idő múlva fontos kereskedelmi gócponttá fogja magát kinőni, ha tudniillik a vasút, amely már Guadalajaraig — Mexikó második legnagyobb (150 ezer lakossal) városáig — meg van nyitva, San-Blasig, a Csendes-óceánon fekvő kikötőhelyig kiépítették.

Celaya városka elhagyása után kezdődik a magas emelkedés, mely a 40 ezer lakossal bíró Queretaróban 6000 lábat ér el, San-Juan-del-Rióban 6245-öt, Cazaderóban 7323-at s végül a legmagasabban fekvő Marguereben 8200 lábnyira ér.

Margueretől kezdve a vonat már lefelé halad, egészen Tula városkáig, innét azonban ismét emelkedni kezd, mígnem eléri a csaknem 8000 láb magasán fekvő fővárost.

El-Saltó állomásnál, ahol hajnalodni kezdett, gyönyörű látvány lepett meg bennünket. A 17 ezer láb magas Popocatepetl örök hóval telt ormát a felkelő nap sugarai megvilágították, arany fényben ragyogott előttünk a hatalmas hegyóriás, mintegy útmutatóul a régi aztékok országának fővárosa, a gyönyörű fekvésű Mexikó felé.

Mindannyian, akik először pillantottuk meg e tájat, el voltunk ragadtatva annak nagyszerűsége felett.

Kelet felé az égig nyúló Popocatepetlt kiégett és örök hóval telt kráterével, mellette ifjabb testvérét, a nálánál talán ezer vagy kétezer lábbal alacsonyabb Ixtaccihuatlt szintén örök hóval fedett ormával pillantottuk meg; dél felé a hatalmas mexikói fennsík terület el buja és kitünően kultivált mezőivel, szegélyezve egyrészt a kék-vizű Texcoco-tó zöldes partjaival, másrészt a Sierra-Madre kéklő hegyláncolata által, végre nyugat felé ott láttuk kora reggeli nyugalmában a köztársaság fővárosát, gyönyörű templomaival s régi, de izléses modorban épült házainak sokaságával, mesés szépségű kertjeivel és nyaralóival, melyek legszebbikét mindenestre egy dombon emelkedő kastély, a »Chapultepeke« képezi.

A vonat még néhányszor kanyarodik, hogy kikerülje az útjában álló kerteket s az elszórt, kisebb-nagyobb házcsoportokat, melyek már a közellező főváros elővárosának egyes részeit képezik.

Az utasok tömege élénkülni kezd, velem együtt mindenki szétszórt holmija után néz, hogy azt gyorsan összecsomagolja.

Most egy ügynök lép kocsinkba, — az isten tudja hol szállt fel a vonatra — s igazi mexikói előzékenységgel tudatja velünk, hogy ő egy express-társulatnak megbízottja és mint ilyen, podgyászunkat a legolcsóbb áron, leggyorsabban s legpontosabban szállíttatja rendeltetési helyére. Én bízva a különben semmi jelvényt sem hordó úri ember becsületes arcában, podgyász-vevényeimet átadtam neki, s nem is volt okom a megbánásra, mert még mielőtt hôtelembbe érkeztem volna, podgyászom minden hiány és baj nélkül szobámban várt.

A mexikóiak ezt a valóban utánzásra méltó praktikus szokást testvér-államuktól, az északamerikai Egyesült-Államoktól, vették át, s mi európaiak szégyelhetjük magunkat, hogy a podgyász-expediálásnál és annak kiváltásánál még mindig a régi, impraktikus kezelési módot használjuk, amivel oly annyira megkínózzuk a több kíméletet érdemlő utazó-közönséget, hogy méltán van okuk gyakori kifakadásra.

Azt a néhány percet, amely megérkezésemig még rendelkezésemre állott, útközben megismert útítársaimtól való búcsuvételre használtam fel. Éppen utolsó ösmerősömmel fogtam kezét, midőn a mozdony

hosszan tartó füttye figyelmeztetett, hogy közeledünk a köztársaság fővárosának állomásához.

Még egy kanyarulat, még egy-két kerékkördülés s a vonat benn volt Mexikó város közönséggel telt szép, üvegfedeles pályaudvarában.

Jómagam egy kényelmes kétlovas bérkocsiba ültem és pár perc múlva Mexikó kövezett utcáin robotgattam végig.

Mexikó város.

Hóteleembe érve, úgy ahogy rendbe hoztam magamat s reggelizni mentem.

Szerencsére egy olasz vendéglőbe jutottam, ahol meg tudtak érteni. A vendéglő tulajdonosa, amint hallotta olasz beszédemet, nagyon megörült, mert azt hitte, hogy egy compatriótára akadt; sehogy sem akarta a jámbor elhinni, hogy magyar vagyok és nem az ő honfitársa. Végre, hogy megigérttem neki, hogy majd gyakrabban meglátogatom — s esetleg itteni tartózkodásom alatt az általa annyira dicsért szakácsának művészetét naponként lesz szerencsém élvezhetni, — belenyugodott a sors ama kegyetlen intézkedésébe, hogy igazi compatrióta helyett — mint mondá — csak fél honfitársra, vagyis olaszul beszélő Ungheresére talált.

Már eléggé korgó gyomrom követelésének eleget téve, felkerestem honfitársamat, L... urat, ki oly szíves volt San-Franciscóból hozzá intézett soraimra Mexikóba jövetelem esetére meghívni magához.

Miután megérkezésem épp vasárnapra esett volt, 11 óra után kimentünk a szép Alamedára (terjedelmes tér) sétálni, ahol több katonai zenekar mulattatta az egybegyűlt közönséget.

Különösen a hölgyek voltak erősen képviselve, kik között nem egy igen szép arcú, csinos termetű és izlésesen öltözött hölgyet láttam fel s alá sétálni (mint nálunk Budapesten a Stefánia-úton), mulattatva kedves, megnyerő modorával a körülötte forgoló mexikói fiatalságot.

A nők leginkább középnagyságúak s igen arányos termetűek s apró, pici lábaikkal oly kecsesen lépdelnek, mintha örökké a párisi boulevard lett volna sétahelyök. Arcuk többnyire olajbarna színű, nagy, tüzesen lángoló fekete szemüket gyönyörű hajlású sötét szemöldök szegélyzi. S ezek a szemek azokkal a hosszú szempillákkal oly igézően tudnak nézni, hogy az, aki beléjük tekint, sohasem felejtí el. A szem után mindenesetre legszebb díszje fejüknek az a hollófekete dús haj, amely többnyire két fonatban lóg vállukon lefelé — nem ritkán egészen a bokáig. Szájuk is rendes hajlású, s kedves mosolyra termett; és mosolyognak is gyakran, mert igen jól tudják, hogy gyöngyfogoruk mindenkinek tetszik. Egy hibájuk van a mexikói nőknek, hogy

tudniillik sokan közülök, dacára természetadta szépségöknek, nagyon hódolnak a kendőzésnek s festékekkel akarják elfedni a szép, olivszínű bőrt, amely egyik fő díszöket képezi, valószínűleg csak azért, hogy jobban hasonlítsanak az európai hölgyekhez; az európai nők közül pedig sok igen boldog lenne, ha ilyen szép és érdekes arcszíne volna.

A mexikói nők nagyon szeretnek fekete ruhát viselni, melyhez a »mantilla« — egy a fejen hordott fekete csipkekendő — mindenesetre a legjobban áll. Természetesen az intelligens osztály nagyobbára az európai divatoknak hódol, mindazonáltal még ezek között is sokan vannak, kik a festői nemzeti öltönynek adnak előnyt.

A mexikói férfiak, kiknek arcán az indián keverék, vagy tiszta indián vér jobban nyer kifejezést mint a nőknél, többnyire gyöngö testalkattal bírnak, de amellet nemes vonásokkal és sok szellemet magában rejtő tekintettel dicsekedhetnek.

Vannak tiszta spanyol származású mexikóiak is, csakhogy azok most már ritkábbak s így a kivételekhez tartoznak.

A köznép tiszta indián vérből származván, a régi és valaha oly nagy műveltségi fokon álló aztékok egyenes utódainak tekinthetők.

A mexikói őszinte és nyílt jellemű s amellet oly vendégszerető, mint az európai népek között talán egyedül a magyar. Könnyen fellobbanó természettel bír s ilyenkor — mint a vele némi fajrokonságban álló olasz is — bosszúálló tud lenni.

Az idegenek Mexikóban a legnagyobb mérvű vendégszeretnek örvendenek; mindenütt a legszívesebb, sőt mondhatnám, kiváló előzékenységben részesülnek; az északamerikaiakat nem szeretik és mégis ezek befolyása napról napra terjed, pedig ez szerény véleményem szerint, idővel veszélyt hozhat e most oly szép virágzásnak induló fiatal államra, amely mint önálló köztársaság, nagy szerepre van hivatva. De ha egyesülne Észak-Amerikával, az angol-szászok között elvesztené eredetiségét, jellegét s nemzetiségét, s ezen nagy testben nagyon is másodrendű tényezővé süllyedne — csakúgy, mint ahogy mindazt elvesztette California, Új-Mexikó és Texas.

Hazánkfiait, akik itt ugyan kevesen vannak, nagyon szeretik, mert természetükben — mint az itteniek magok is állítják — oly nagyon hasonlítanak hozzájuk.

Délután kimentünk L... úr fogatján a Calzada de la Reforma útra — mely budapesti Andrassy-útunk városligeti részéhez hasonlítható — s épp úgy mint ott, a legegánsabb fogatokon szép hölgyekkel, kocsikázik itt a mexikói elegáns társaság. Akik lovagolnak, többnyire nemzeti öltönyben, »Charo« ruhában vannak.

E hosszú, széles útat két oldalt gyönyörű nyaralók és a legremekebb tropikus növényekkel telt díszes kertek szegélyezik.

Az út mentén három igen szép szobor van felállítva. Az első IV. Károly spanyol király egy darab bronzból készült lovasszobra (állítólag a legnagyobb szobor egy darabban a világon); a második Columbus Kristóf, vagy mint itt nevezik Cristobal Colon álló-szobra a kezében tartott földtekével és végre a harmadik Cuauhtemoc utolsó azték császár szobra, régi indián nemzeti öltönyben abban a pillanatban ábrázolva, amint a felemelt dárdát szemközt álló ellenségére akarja hajtani. Különösen ez utóbbi, amely Norena indián szobrász remekműve, oly meglepően szép, hogy minden idegent bámulatba ejt. A szobor főalakja bronzból van öntve, a talapzat pedig mexikói gránitból készült, televéve a legérdekesebb azték motívumokkal.

MEXIKÓ VÁROS LÁTKÉPE A „PLAZA DE LAS ARMAS” TÉRREL.

A Calzada de la Reforma út mentén a sziklaoromra épült Chapultepek-re visz az út. Chapultepeket még az aztékok építették, azóta természetesen a spanyolok s később a mexikóiak gyakrabban javították, tatarozták és jelenleg az a köztársasági elnök lakását képezi.

Gyönyörű kilátás nyílik innen a fővárosra, annak festői környékére és különösen az égig nyúló, örök hóval fedett kiegészített vulkánra, a Popocatepetlre.

E fellegvárhoz hasonló palotát sűrű erdőnek is beillő park veszi körül, amelyben nem egy 10—15 méternyi kerülettel bíró ezredéves faóriás emlékezteti a vándort a már lezajlott ős időkre.

A parknak a város felé néző része igen csinosan van rendezve s különösen a kis tavak és kertet átszelő patakocskák, valamint az egy-

szerű indián kertészek által igen ügyesen készített rom-utánzatok kölcsönöznek annak vonzó külsőt.

A chapultepeki park néhány év óta egy igen érdekes emlékművel gazdagabb, amennyiben a legutóbbi, az északamerikaiak ellen vívott háborúban (amidőn Új-Mexikó elszakadt a köztársaságtól) hazájukért elvérzett 12—18 éves gyermekönkéntesek emlékére — közadakozás útján — egy igen szép emlékszobrot állítottak fel.

Nem egy öszülő családapa vagy anya hullatja könnyeit, amikor elhalad ez emlék mellett, mert legkedvesebb fiának, esetleg a család utolsó ivadékának megdicsőülésére emlékezteti őt, aki zsenge gyermekkorában, lángoló hazaszeretettől, fiatal oroszlánként harcolt és elvérzett az ellenség gyilkos fegyvere alatt.

Ne hullass könnyet, jó öreg! Gyermeked hős volt s mint ilyenre büszke lehetsz! Ez az emlék az ő dicsőségét is jelzi; teste elporladt bár, de neve e kőbe vésvé, örökké élni fog nemzeded kebelében. Boldog az a nemzet, melynek ily gyermekei vannak!

A chapultepeki park egyébként mindenki részére nyitva áll, s így különösen ünnepnapokon igen sokan keresnek üdülést ezred-éves törzseinek árnyában.

A köztársasági elnök palotáján kívül még a köztársaság katonai akadémiaja is a chapultepeki sziklaoromra van építve, amely célszerű és szép berendezése által igen kellemesen lepett meg.

Midőn Chapultepeket honfitársam és egy mexikói lovasezredes társaságában meglátogattam, (ez utóbbi tökéletesen beszélt olasz nyelven), különös és egy szegény ember életére csaknem végzetessé vált incidens történt.

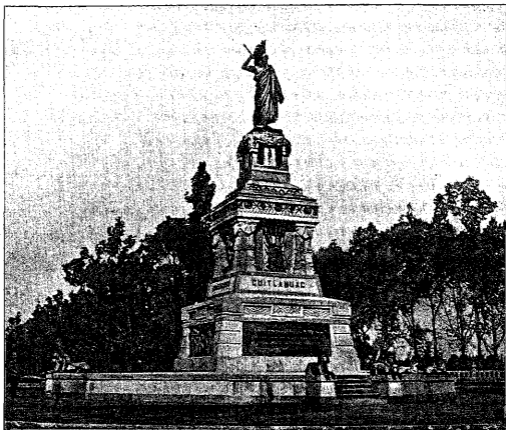
Néhány perccel előbb Porfirio Diaz, köztársasági elnök és szép neje haladt el fogatán mellettünk, s én örömömnek adtam kifejezést, hogy véletlenül mindjárt mexikói tartózkodásom első napján láthattam az államfőt, midőn figyelmünket egy a parkban megvadult s lovasát magával ragadó ló száguldozása keltette fel.

A szegény katona, ki a nyeregben ült, erejének minden megfeszítése mellett sem volt képes lovát megfékezni s így előre volt látható, hogy a sűrű fák között valami baleset történik; mindhárman futottunk az elvadult állatot elfogni, de sikertelenül s még szerencse, hogy valamelyikünket el nem tiport, vagy meg nem rúgott, én legalább nagyon közel éreztem fejemhez patkójának szélét. Most a ló egy vad ugrással levetette lovasát, s őt esése közben, teljes erejével halántékon rúgta, úgy hogy a szegény katona halotthalványan s mozdulatlanul terült el a földön. Társaim és én azonnal hozzá siettünk, hogy ha még élet van benne, magához térítsük, munkánk azonban soká sikertelen maradt, s mi már halálhörgését véltük hallani, — szíve már alig dobogott — s már alig volt reményünk életéhez, midőn utolsó próbám, vagyis szíve

tájának friss vízzel való erős megdörzsölése után, szemét felnyitotta s hálás tekintetet vetett reám, ki éppen élesztésével voltam elfoglalva.

Akit megmentettünk, tiszta vérű indián lovas-katona volt, ki a parkban, az elnök lakása körül teljesítette szolgálatát, midőn lova ismeretlen ok miatt, de valószínűleg egy moszkító csípésétől megvadult és elragadta.

A katonának feje, melyen a rúgás nyomai láthatók voltak, igen erősen meg volt sérülve s pataként ömlött a vér halántékáról. Már

CUAUHTEMOC, UTOLSÓ AZTÉK FEJEDELEM SZOBRA MEXIKÓ VÁROSBAN.

attól féltünk, hogy eddigi sikeresnek vélt fáradozásunk meddő marad s a szegény vérvesztésben pusztul el, midőn végre hideg víz s a fejre alkalmazott köteg segélyével a vérzést elállítottuk s átadhattuk őt egy a parkban szintén szolgálatot tevő s később a helyszínére jövő katonai őrzőnek.

Megható volt a szerencsétlen ember köszönete, midőn elbúcsuztunk tőle. Ő megmentőit látta bennünk, — s talán méltán is — mert ha nem visz minket a véletlen a baleset színhelyére, e szegény katona aligha teljesít több szolgálatot a köztársasági elnök palotája körül.

Hogy milyen különös a sors, ismét bebizonyult! Huszonkétezer kilométernyi utat kellett megtennem, hogy Mexikóba jöjsek s mindjárt megérkezésem első napján egy ember életét menthessem meg.

Az ezredes és honfitársam csak kedvemért jöttek Chapultepekre s így, bár akaratlanul s tisztán a véletlen játéka folytán, mégis csak én voltam az, akinek megjelenése nélkül a katona majdnem bizonyosan életét veszti.

Azóta a véletlen többször elibém hozta e szegény embert s mindannyiszor a legszívélyesebb üdvözléssel igyekszik háláját leróni.

Este az úgynevezett Teatro Principaléban voltunk, ahol operatársulat tartotta előadását s én örömet bevallom, hogy Európából való elutazásom óta itt hallottam az első, igazán jó előadást, melynek keretében De Alemagno kisasszony taps és itt a legnagyobb megelégedést nyilvánító füttyök által kihivatva a szinpadra, a legszebb áriákat ismételni volt kénytelen.

A Teatro Principale nem valami fényesen kiállított színház, — amennyiben már igen régi és festve sincsen — mindazonáltal megfelel céljának, mert jó acusticája van s oly ügyesen van építve, hogy a szinpad minden helyről teljesen belátható.

A Teatro Principalén kívül még az úgynevezett Teatro Nacionale, Teatro Renacimiento, Teatro Arbu és Teatro Hidalgo érdemelnek említést. Ezekben drámákat, vígjátékokat és népszínműveket felváltva adnak elő.

A Teatro Nacionale* óriási nagy, talán a milánói »Scala« után a világ legnagyobb színháza; négy sor páholya van, melyek száma meghaladja a százötvenet.

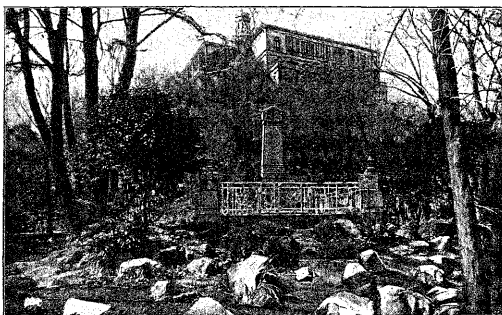
A mexikói a színházban igen nyugodtan és csendesén viseli magát az előadás alatt, az énekest vagy énekesnőt soha sem zavarja; ha nem tetszik neki az előadás, egyszerűen eltávozik, anélkül hogy püsszegne vagy zajongna; ha pedig megelégedését érdemelte ki a színész vagy színésznő, erős tappsal vagy füttyöléssel ad annak kifejezést.

Józanabb népet, mint az itteni, életemben sem láttam; több hónapon át figyelemmel kísértem e nép minden mozdulatát, minden cselekedetét s örömmel konstatalhatom, hogy alig láttam az utcán — az Észak-Amerikában oly túlságos gyakran látott — részeg embert; verekedést vagy civódást meg éppen nem.

Oly sokat olvastam és hallottam a mexikói állapotok rovására, hogy mikor a fővárosba érkeztem, minden zsebemben egy-egy gyilkos fegyvert tartottam, mert azt hittem, hogy naponta legalább is egyszer kell majd az orvtámadások ellen védekezniem. Egy-két heti tartóz-

* Azóta lebontották s most újat építenek helyette.

kodás után azonban meggyőződtem személyesen az itteni viszonyokról s így a fegyverek lassanként elvándoroltak zsebeimből, s én bárminő késő éjszakán, minden fegyver nélkül, egyedül, a legbátrabban jártam Mexikó legelhagyatottabb utcáin is, mert biztos voltam abban, hogy sem orgyilkos, sem útonálló nem leskelődik életem vagy vagyonom ellen. Ha pedig eltévedtem az utcán s útbaigazításra volt szükségem, a minden utcasarkon égő kis lámpa mutatja a rendőr jelenlétét, ki a legelőzékenyebb módon útba igazít; sőt ha idegent, illetve nem mexikóit vél bennem, nehogy ismét eltévedjek, lakásom kapujáig is elkísér s maga kopogtat, hogy ajtót nyissanak. Mexikóban a kapu-csengetyű még ösmeretlen jószág, azért kell kopogtatni s a

A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK NYARALÓJA MEXIKÓ VÁROS MELLÉTT, A CHAPULTEPEKI PARKBAN. AZ 1847-BEN AZ ÉSZAKAMERIKAIK ELLENI HÁBORÚBAN ELESETT MEXIKÓI IFJAK SÍREMLÉKÉVEL.

rendőr azért kísért hazáig, mert nyilván ő is azt tartja, hogy »röndnek muszáj lönnyi«.

Hogy az élet- s a vagyonzbiztonság Mexikóban milyen, elég ha megtudják tisztelt olvasóim, hogy itt nem szokták a lakószobák ajtaját éjjelenként kulccsal elzárni, vagy elreteszelni, sőt némely lakás ajtaján lakat sincsen, amennyiben az teljesen felesleges.

Mikor lesznek ott, abban a rettentően civilizált Európában, a biztonságot illetőleg hasonló állapotok? Azt hiszem, leghelyesebben cselekszem, ha az európaiak nevében egyelőre adós maradok a válasszal.

Mexikóban is természetesen, mint mindenütt a világon, egyszer-másszor lopások, sőt gyilkosságok is fordulnak elő, csakhogy a lopáso-

kat többnyire idegen nemzetbeliek követik el, a gyilkosságok pedig vagy féltékenységből, vagy bosszúból történnek, s csak a legritkább esetekben pénzvágtyból.

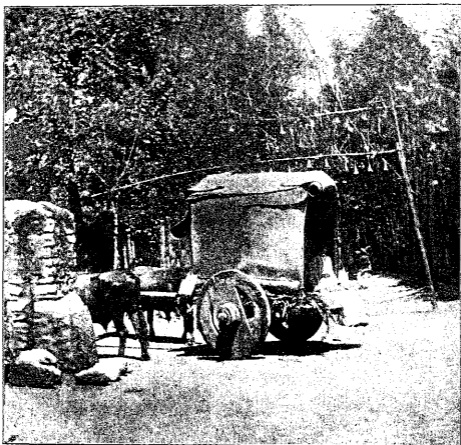
A mexikói nép vallásosságát illetőleg Európában az az általános nézet uralkodik, hogy ők véghetetlen bigottak és teljesen a papok, jobban mondva a jezsuiták befolyása alatt állanak. Igaz, hogy a spanyolok idejében így volt; ma azonban, mióta ez az állam köztársasággá lett, a viszonyok teljesen megváltoztak. A nép ugyan még mai nap is igen vallásos, de nem bigott, amit leginkább az bizonyít, hogy bizony szükség esetében éppen nem vonakodnak a vasárnapi vagy más ünnepnap munkától. Mexikóban a boltok — nem úgy, mint a szomszéd Észak-Amerikában — vasárnap majd mind nyitva vannak.

A jezsuitáktól, mint már néhány fejezettel előbb is említettem, Francia- és Olaszországhoz hasonlóan, minden hatalmat elvettek, s így azok a népre befolyást nem gyakorolhatnak. Az egyházak jelenleg a legszabadelvűbb papokra vannak bízva, kik a köztársaság leghívebb barátainak tekinthetők s kik a népet felvilágosítják s helyes irányban oktatják, de nem ámitják el, mint elődeik, az oly sok bűn kútforrásának tekinthető jezsuiták. A katolikus papság közül, azt hiszem, csak magyar papjaink azok, kik szabadelvűség és józan-ság tekintetében a mexikói papsággal versenyezhetnek.

Miután a mexikóiaknak eddigelé csak jó tulajdonságait ecseteltem, méltán azt képzelheti tisztelt olvasóm, hogy hibájok nincsen is; pedig dehogy nincsen, van bizony, és pedig társadalmi tekintetben van. A mexikói társadalmi viszonyok némelyikével az európai, vagy az Észak-Amerikából idejövő idegen, sehogy sem tud megbarátkozni; ezért a mexikóiaknak szakítaniok kellene a régi s valószínűleg még a spanyoloktól átvett ferdeségekkel. Így például Mexikóban egészen ismeretlen valami az (az idegen családokról nem szólok), hogy fiatal emberek leányos házhoz látogatóba járjanak, vagy hogy a házhoz látogatásra hívassanak. A férfi a nővel vagy csak az utcán véletlenségből, vagy pedig táncmulatságon ösmerkedhetik meg. Ha azután ösmeretségét fönntartani kívánja s esetleg komoly házassági szándékai vannak, meg kell elégednie azzal, hogy hónapokig, sőt néha évekig is tapossa szíve választottjának ablakai alatt a kövezetet. (Mexikóban nagyon dívik az ilyen ablak alatti séta.) Esetleg vár ismét a jó alkalomra, hogy séta közben találkozassék vele, s csak úgy titokban egy-egy kézszorítással, vagy a hölgyek által oly jól értett »epedő tekintettel« közli választottjával szíve érzelmeit.

Mikor aztán ilyen titkos kézszorítások és sokat kifejező tekintetek által a leány és fiatal ember megértették egymást, akkor a nő felfedi viszonyát szülei előtt s engedelmet kér, hogy eljegyezthessék egymást. Ha az engedelem megadatik, az eljegyzés megtörténik ugyan, de a

viszony nő és férfi között egy csöppet sem változott ; a vőlegény még mindig nem jár a házhoz, hanem szépen és türelmesen folytatja ablak alatti sétáit mindaddig, míg ismét titkos jelek vagy levélkéek útján tudomására nem hozza a menyasszony, — kit a vőlegény igen gyakran láthatott, de vele életében talán az eljegyzést kivéve soha sem beszélt — hogy a házasság ekkor meg ekkor megtartható. Ezzel, illetve az esküvővel aztán vége szakad a két szerelmes torturájának. (Jó, hogy még az esküvő után nem kell az ablak alatti sétákat folytatni!)

CARRETA, TALYIGA.

Bálokat és házi mulatságokat is igen gyakran szoktak Mexikóban rendezni, de ilyenkor is a féltékeny mamák vagy a szigorú gardedámok annyira szemmel kísérik a fiatal leányt, hogy az udvarló (néma udvarló) soha sem maradhat egyedül azzal a nővel, akinek pedig oly sok mondani-valója volna !

E szigorú szabályoknak régente talán volt némi jogosultságuk, ma azonban már teljesen feleslegesek, különösen Mexikóban, ahol a fiatal-
ságot komolynak és jellemesnek ösmerem.

Hallottam mexikói barátaimtól, hogy nem egyszer történt itt már házasság oly módon, hogy a menyasszony és vőlegény az esküvő

napjáig egy szót sem váltottak egymással, bár látásból évek óta ösmerték egymást.

Mexikóban a kézcsók — ami pedig nálunk a legnagyobb tisztelet kifejezője — még idős asszonyoknál sem divat, sőt illetlenség; leánynak kezet csókolni meg éppen társadalmi kihágás.

Én egy alkalommal akaratlanul követtem el egy ilyen bűntényt és egy szép fiatal hölgynek, egy házi mulatságon, mikor virágot tűzött gomblyukamba, hódolatom kifejezése gyanánt keztyűs kezét megcsókoltam. Csak idegen létemnek köszönhettem, hogy a dolog

LA VIGA CSATORNA, MEXIKÓ VÁROS KÖRNYÉKÉN.

komolyabb fordulatot nem vett. A hölgy ugyan egy cseppet sem neheztelt meg reám, de — az erkölcsörök — a jó mamák, borzasztó módon felzúdultak ellenem s negyed- vagy ötöd kézből, egy honfitársam útján izentették meg nekem, hogy máskor óvakodjam hasonló illetlenséget elkövetni. Még szerencsém, hogy a megjelent fiatal emberek többnyire jó barátaim és ösmerőseim voltak, mert különben ki tudja, hány élet-halálharcral, esetleg életemmel kellett volna megfizetnem rettentő bűnömöt.

No de nagy nehezen sikerült a mamákat kiengesztelnem, úgy hogy ismét jó barátok lettünk, én pedig ez esetből megtanultam a 11-ik parancsolatot, amely így hangzik:

»Ne merj Mexikóban kezet csókolni!«

Mexikó város, mely még a régi aztékok által alapítottatott, jelenleg mintegy 400 ezer lakost számlál. Cortez Ferdinánd idejében a régi várost nagyobbára lerontották, amikor egy új város, a jelenlegi főváros alapját vetették meg.

Hogy mily nagyszerű lehetett az aztékok fővárosa, a régi Mexikó, elég ha Cortez Ferdinándnak Spanyolországba írt leveléből a következő sorokat idézzük:

»A templomok között különösen egy van, amelynek eredetiségét

A CATEDRAL, MEXIKÓ VÁROSBAN.

és nagyszerűségét ecsetelni emberi nyelv nem képes. Ez a templom oly nagy, hogy belsejében, amely magas fallal van körülvéve, 500 lakos részére falut lehetne építeni.«

E templomnak negyven magas tornya van és a város nagyjainak temetkezési helyéül szolgált. A tornyok legmagasabbika, Cortez szavai szerint, magasabb volt, mint Sevilla legnagyobb templomának tornya.

A bálványok magok emberfeletti nagysággal bírtak s összemorzolt növényeknek és magvaknak, az áldozatok szívének vérével kevert anyagából voltak alkotva.

Különös, hogy ugyanaz a Cortez Ferdinánd, aki a régi azték Mexikóba való első megérkezésekor annyira lelkesült e város szépségeért, pár évvel később e várost elpusztította.

A mostani Mexikó egy-, legfeljebb kétemeletes és többnyire igen szép modorban épült, tetőzet nélküli házakból áll. Utcái egyenesek s a legszabályosabban vannak vezetve.

Mexikó régente sokat szenvedett a gyakori földrengésektől, s így valószínűleg ennek tulajdonítható, hogy a régiek alacsony s aránylag igen vastag falazatú házakat építettek. Mióta azonban a Popocatepetl vulkán kiégett, s megszűntek teljesen a földrengések, már itt is elkezdték a többemeletes házak építését, sőt a praktikus tulajdonosok némelyike a régi földszintes házak tetejébe is egy-egy emeletet épített.

Még európai szép városainkban is (az északamerikaiakról nem is szólva) ritkán látni együtt oly sok szép régi palotát mint itt, melyek legnagyobb része még a spanyolok által meghonosított mór stílusban épült.

A számtalan, most nyilvános épület gyanánt használt kolostoron kívül száz és száz, többnyire bizanci modorban épült, kupolás templom emlékezteti az idegent a jezsuiták és egyéb egyházi rendek rég letűnt hatalmára. Alig van egy-egy utca, ahol egy templom vagy kolostorszerű épület magára ne térítse a figyelmet. Ezek még mind e szerzetek tulajdonát képezték és — mind azok által építettek.

A kupolákon most már nagyon is kezd az idő vasfogának nyoma látszani; a mész és vakolat hullani kezd, s nem egy pirosló s a gyakori esőzések folytán mállásnak induló téglá buvik ki már azokból. Az enyészetnek vannak kitéve, mert nincsen, aki ápolja őket; a szerzet elveszté hatalmát s így vagyonának legnagyobb része is konfiskáltatott, most tehát nincs alap, amelyből fenntartassanak.

A kormánynak — bár kegyelettel viseltetik az ilyen régi történeti emlékek iránt — nincs fedezete erre, mert azt a pénzt, amellyel rendelkezik, hasznosabb dolgokra — úgymint iskolák, szegények háza, árvaházak s más efféle intézetekre — kell kiadnia.

A templomok között mindenesetre első helyen érdemel említést a gyönyörű Catedral, amely előtt egy igen szép, rendben tartott, parkozott tér, a »Plaza de Armas«, vagy régi nevén »Zocalo«, terül el.

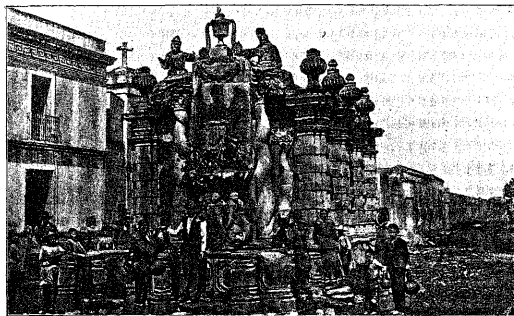
A többi templomok közül megemlítésre méltó a Loreto, la Profesa, Santo-Domingo, La Villa de Guadalupe és a Santa Cruz. Úgy az egyesült protestánsoknak, mint az anglikánusoknak is van Mexikóban egy-egy templomuk, de természetesen csak a legújabb idő óta, vagyis mióta a liberálisok nyerték el a hatalmat.

Mexikóban, a köztársaság egyetemén kívül, mindkét nem részére tömérdek, európai színvonalon álló nyilvános és magánjellegű nevelő-

intézet van s így éppen nem lehet a köztársaságot azzal vádolni, hogy ifjúságának nevelésével nem gondol.

A nyilvános épületek közül első helyen érdemel említést az óriási nagy »Palacio«, melyben a köztársasági elnök hivatalos helyiségein kívül tömérdek más hivatal is van. Első sorban a posta- és távirдахivatal.* Szép és érdekes a nemzeti múzeum is, melyben számos régi azték emlék és Miksa császár palotájának bútorzata, továbbá a császári díszhintó és még igen sok értékes, szép tárgy kelti fel a látogató figyelmét.

Az öt színház, az egyetem, a tömérdek iskola, a nemzeti bank, akadémia és könyvtár, mind olyan épület, amely megemlítést érdemel,

RÉGI KÚT MEXIKÓ VÁROSBAN.

kivéve a képviselőházat, amely budapesti régi országházunkhoz hasonlóan, nem igen dicsekedhetik szépségével.

A gyáripar, mely eddig Mexikóban nem igen virágzott, a legújabb időben szintén kezd lendületnek indulni, amit a városon kívül kimagasló kürtők nagy száma eléggé bizonyít.

A háziipar már régi időktől fogva híres Mexikóban s így nem egy — kivétel nélkül indiánok által készült — érdekes tárgy ragadja meg figyelmünket, melyek legnagyobb része készítőjének véghetetlen szorgalma és nagy ügyessége mellett tesz tanúságot. E tárgyak között leginkább Mexikó specialitásai érdemelnek megemlítést; így a madártollakból készült képek, melyek többnyire a mexikói népet ábrázol-

* Nemrégén a postát gyönyörű új palotába helyezték át.

ják nemzeti öltönyökben, vagy egyes a bikaviadalokból vett jelenc-tek. Szépek és érdekesek a szintén házilag készült agyagedények és korsók is, melyek többnyire igen élénk színekből ízlésesen összeállított arabeszekkel vannak díszítve.

Megemlítésre méltók még a viaszból készült s többnyire gyümölcsöt ábrázoló tárgyak, és végül a falusi indiánok által készített madárkalitkák, melyek nagy számban lepik el Mexikó piacait.

Egy mexikói bikaviadal.

Sok rábeszélés után végre elhatároztam, hogy a mexikóiaknak a spanyoloktól átvett barbár multságát, a bikaviadalt, egyszer megnézem. Nagy elhatározásra volt szükség, hogy én — ki egy csirke leöletését alig tudom végignézni — tanuja legyek ennek a római impé-átorok idejére emlékeztető szívtelen állatkínzásnak.

Mindenféle színű plakátok heteken át hirdették »X. Y.« híres bika- viador jutalomjátékát s himnuszokat zengtek a híres matador nagy- szerű ügyessége felett, mellyel az állatvilág egyik legszebbikét és leg- erősebbikét, a bikát, le tudja gyilkolni.

Végre elérkezett a vasárnap, melynek délutánján a bikaviada- lokat tartották. (Minő szatira a hét szent napját állatkínzásra használni.)

A nagy cirkusz nézőtere zsúfolásig megtelt, de öröömre több- nyire csak férfiakkal, és azok is legnagyobb részt nem az intelligens osztályból valók voltak ; comme il faut úri nő pedig az egész cirkuszban látható nem volt, sőt a gyenge nem feltűnő kis számban volt jelen.

Gyönyörű idő kedvezett a produkciónak. A nap forró melegével még jobban izgatta a jelenlévő közönség amúgyis elég forró véré- t, amely a türelmetlenségtől már rémítő módon zsbongott. Különös, hogy az a nép, amely különben minden tekintetben oly józannak bizonyult s a színházakban is oly türelmesen viselte magát, a bikaviadalok alkalmával teljesen kivetkezett nyugalmából s fékezhetetlenül tombolt, mint a gátját áttört folyam. Amint megszólalt a kürt, a nép óriási taps és füttyölések között tudomást vett arról, hogy megérkeztek a városi tanács tagjai, akik hivatta lesznek a bikaviadal programmszerű betartása felett örködni.

Pár perc mulva másodsor szólalt meg a kürt, s a zenekar a mexi- kói himnuszt kezdte játszani ; erre megnyíltak a sorompók, s a jutal- mazandó matador vezetése mellett a legdíszesebb öltönyben jelent meg nyolc bikaviador ; ezeket négy lovas-picador követte hosszú dárdákkal, míg végül egyenruhába öltözött szolgaszemélyzet, fel- fegyverkezve erős korbácsokkal, rekesztette be a főenyre vonuló csoportot.

A matador öt követő társaival együtt végig ment a köröndön, a városi hatóság tagjai előtt megállott, leemelve háromszögletű kalapját s meghajtva magát, engedelmet kért a vérengző produkció megkezdéséhez. Az engedelem kegyesen megadatván, harmadszor is megszólalt a kürt.

A nép elnémult s feszült figyelemmel várt a bekövetkezendő jelenetre, de csak azért, hogy pár másodperc múlva annál jobban zajonghasson. A nézőtér alatti ajtó megnyílt s azon egy felbőszített gyönyörű andaluziai bika rohant ki — egyenesen neki tartva a vele szemközt álló matadornak, hogy azt felkapva szarvára, átadhassa a másvilágnak. A matador teljes hidegvérrel várta be a támadást, és csakis a legutolsó

A MEXIKÓI LOVAS CSENDŐRSÉG (RURALES) KIVONULÁSA.

pillanatban, mikor az állat szarvai már-már bordái körül jártak — tett egy ügyes ugrást, s maga helyett a piros palástot helyezte a bika szarvaira. A böszült állat irtóztató dühvel szakította darabokra a reáterített palástot, s csak midőn annak apró foszlányait már méltatlanoknak találta a széttépésre, keresett bosszújának méltóbb célpontot. A célpont egy lovon ülő picador volt. A bika a lovat lovasával együtt egy lökással felborította s szarvait a földön hentergő ló lágyékába vágta, úgy hogy a szegény ló, melyből patakként folyt a vér, nem soká küzködött a halállal s pár másodperc alatt szemünk láttára múlt ki.

. A picador, kit csak nagy nehezen tudtak társai megmenteni az állat dühétől, bár erősen vérzett, csakhamar új lovon termett ismét,

hogy most már kettős erővel állhasson bosszút éles dárdája hegyével az életére törő bikán.

Miután a megölt ló tetemét eltakarították, ismét elkezdődött a kegyetlen multság, és pedig fokozatos szívtelenséggel. A szerepet most a picadoroktól a banderilleros-ok (zászlósok) vették át; no ezek aztán mindenféle módon igyekeztek fokozni a szegény bika dühét, mely már csak egyes tompa bömbölést hallatva, kaparta két első lábával a kiszenvedett ló vérével áztatott fővényt; majd számos apró törre helyezett nemzeti színű kokárdát szurkáltak vagyis tűztek a habot tajtékzó állat hátába, melyek mindenike élénk fájdalmat okozott annak, s a szegény pára dühét már a legmagasabb fokra csigázta fel.

Midőn végre az így megkínzott s felbőszült állat vakon nekiment mindennek, ami útjába került, előállott nagy grandezzával a megjutalmazandó matador. Nehány ügyes mozdulat, néhány hihetetlen gyors fordulat után kinyújtotta egy méternél hosszabb beretvaéles kétélű kardját s azt markolatig beledöfte a nekirohanó állat gerincébe. Azután meghajtotta magát a közönség előtt, amely megelégedésének tomboló éljenzésben adott kifejezést. A hosszú kést valószínűleg azért nem a bika szűgyébe szúrják, hogy az tovább kínlódjék s így halálküzdeme által hosszabb ideig nyujtson élvezetet e vérengző multságban örömet leelő publikumnak, melynek tagjait, bár eléggé röstellem, e napon magam is szaporítottam.

A jelenet vérfagyasztó volt. Én magam kénytelen voltam elfordulni, nem nézhettem a szegény állatot, amely még a hátába szúrt hosszú törrel is, ide s tova futkosva igyekezett kínnói egyikét elérni, hogy bosszút állhasson a gyilkosságon, mely oly váratlanul következett be. A szegény bika csak egy-két percig kereshette gyilkosait, mert megeredt orrán s száján a vér, s még néhány tántorgó lépést téve, éppen egyes gyilkosa lábai előtt rogyott össze, megrendítő, mély hörgéssel adva ki utolsó páráját.

Négyyszer ismétlődött még e kegyetlen multság, melynek öt bika és három ló esett áldozatul. Még négyyszer bizonyította be a jutalomjátékban szereplő matador állatgyilkolási ügyességét és a nép mindannyiszor megéljenezte, mindannyiszor leírhatatlan ovációban részesítette. Viszont az is bizonyos, hogy mindezt nem annyira a romlottság, mint inkább a tudatlanság hatása alatt cselekedte, mert hiszen nem képes megítélni azt az írtózatot kegyetlenséget, amely neki oly nagy multságot szerez, de amelyen a civilizált világ méltán megbotránkozik.

Mint minden, ami Mexikóban elítélendő, a régi spanyoloktól származik, úgy a bikaviadalokat is azok hozták be és vették fel a különben annyira józan nép nemzeti multságai közé. De mint

ahogy a mexikói nép eddig is lerázott magáról mindent, ami a spanyolok egykori uralmára emlékezteti őket, meg vagyok győződve arról, hogy e különben is minden jóra hajlandó nép idővel jobban és jobban civilizálódik és megundorodik e vérengző mulatságoktól s minden külső befolyás nélkül, saját jószántából követelni fogja a bikaviadalok betiltását, amit a köztársaság illetékes körei többszöri kísérlet dacára sem tartottak még időszerűnek — és ebben is, mint sok másban, meg fogják előzni régi hódítóikat, a spanyolokat, akiknél ezek az igazi mézszárlást reprodukáló játékok még igen nagy virágzásnak örvendenek.

Végre elhatároztam, hogy a szép Mexikó várost pár hét múlva

•LAS CHINAMPAS•. ÚSZÓ KERTEK MEXIKÓ VÁROS MELLETT.

elhagyom s lemegyek lóháton a 12—14 napi járásra fekvő Oaxaca állam egyik kávételepére, hogy ott felállítsam sátorfámat és én is beavassam magamat a kávétermelés titkaiba.

Oaxaca államban valóságos remeteélet folytatására rendezkedem be, amennyiben teljesen távol a polgárosodott világtól, egyedül, legfeljebb néhány indián munkás társaságában (akik mint napszámosok fogják telepemet művelni), a lakott telepektől több napi járásra, egy a Csendes-óceánra nyíló erdős fennsíkon dolgozva fogok élni s bámulom, csodálom majd a természetet, amely oly sok érdekeset rejt magában.

Letelepedési helyem bámulatos természeti szépségén s örökös nyári égéljén kívül, a legérdekesebb állat-, növény- s ásványvilággal bővelkedik, tehát annak, aki kedvelője a természetrajzi tudományok-

nak, bőven nyújt anyagot a bűvárlatra. Én, bár csak kontár vagyok e téren, mégis nagy örömmel fogom rendelkezésemre álló szabad óráimat csekély erőmhöz képest természetrajzi — valamint az indiánok házi iparát feltűntető — tárgyak gyűjtésére felhasználni, hogy majd ha évek múlva visszatérek kedves, szeretett hazámba, gyűjtéseim eredményét egyik vagy másik vidéki város iskolai múzeumának rendelkezésére bocsáthassam.

FASZENET ÁRUSÍTÓ INDIÁN MEXIKÓ VÁROSBAN

Naplötöredék a kávéültetvényen töltött életemből.

1889. szeptember 22.

Végre 14 napi lovaglás után megérkeztem Carlos Halla félhonfitársam kávételepére, hogy nemsokára én is felülsem sátorfámat és elkezdjem a kávétermelés nemes mesterségét. Útam igen érdekes, de egyúttal fáradságos is volt; röviden ím itt adom vázlatát.

Szeptember nyolcadikán reggel 6 órakor indultam el Mexikóból vasúton. Elbúcsúzva az állomáson kedves honfitársaimtól, útam 10 óráig tartott. Esperanzán kiszállva, lóvasútra ültem, hogy ezzel Tehuacanra jussak. Tehuacant este 7 órakor értem el. Itt azután magam és szolgám részére két lovat, podgyászom szállításához pedig két öszvért béreltem. Tehuacanban megösmerkedtem Mejia tábornok, volt mexikói hadügyminiszterrel, ki felszólított, hogy Haziendajáig (mely Tehuacan s Tecomavaca között fekszik) együtt utazzunk; én a legnagyobb örömmel tettem eleget a kedves öreg úr kívánságának, s így 12 órán át egymás mellett nyargalva, alkalmam volt Mexikó egyik legjelesebb és legösmertebb s egyúttal legkedveltebb emberének társaságát élvezhetni. Tehuacant éjjeli két órakor hagytuk el, és pedig a legszebb holdvilág mellett. Hosszú ideig fénylett szemeim előtt a hold által megvilágított Orizaba égig nyúló, örök hóval fedett csúcsa, amely valódi tündérvilág!

Délután két órakor értük el Mejia tábornok telepét, ahol alkalmam volt Mexikó egyik legnagyobb cukornád-plantage-át láthatni. Itt a kedves tábornok ebédrel látott el s miután búcsút vettünk egymástól, tovább folytattam útam és este hat órakor Tecomavacába értem. Ez kissé erős tour volt, 22 legua, vagyis körülbelül 15 mérföld. Itt egy kurta

korcsmában töltöttem a második éjszakát (első éjszaka lovon ültem). Utazásom harmadnapjának estjén Dominguilóba jutottam s útközben sokat szenvedtem a forróságtól. Negyedik éjszaka Huitzo falucska egyik indián korcsmájának agyagpallója szolgált nyugvóhely gyanánt, s három lágy tojás és néhány zöld paprika volt egész napi étkem. Ötödnap végre az állam fővárosát, Oaxacát értem el, hol a Hôtel Nacional-ban egy bár elég primitív, de fáradt csontjaimnak teljesen megfelelő szobában találtam négy napi otthont.

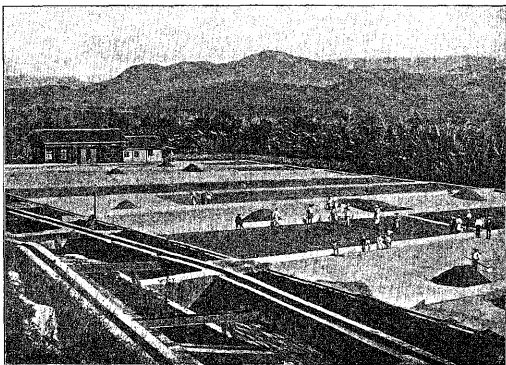
Oaxacának mintegy 36.000 lakosa van s egy igen szép völgyben terül el a régi, de érdekes város. Oaxacában lovat és nyeret vásároltam, s más öszvéreket béreltem folytatandó útamhoz. (A Tehuacanban béreltek csak idáig voltak felvéve.)

Oaxacát 18-án reggel hagytam el, nem éppen a legjobb egészségben. Igen különösen éreztem magamat s előre sejtettem, hogy nagy fejfájásom s kedvetlenségem betegségnek az előjele. És nem is csalódtam, mert már Ocotlanban, e napra kijelölt útamnak felén, annyira előfogott a láz, hogy kénytelen voltam útam félbeszakítani s egy becsületes indián kunyhójában délelőtt 11 órakor lefeküdni. Bizony ez rettentő helyzet volt; egyedül, ösmeretlenül egy elhagyott helyen, idegen emberek között betegen feküdni, minden orvosi segítség nélkül! Gondoltam is magamban, — no Jenő, most nagy beteg leszel s miután nincs orvosi segély, el fogsz nyomorúttul pusztulni. (Azt képzeltem, hogy kitört rajtam a sárgaláz, amely Mexikó egyes vidékeit néha meglátogatja.) Ámde, hála az Istennek, nem így történt. Megvolt a segély, megvolt az orvos, és pedig öreg indián gazdám alakjában. Az öreg — kit az Isten áldjon meg minden javával — látva rajtam a rettentő láz nyomait, levetkeztetett Ádám-toilette s felgyürt karokkal úgy megmasszírozta egy erős szesszel (catalennal) minden porcikámat, hogy a láz egyszerre kirohant testemből. Azután egy az indiánok által használt teát itatott meg velem, amely oly izzadásba hozott, hogy én reggelre mintegy fürdőből ébredve fel, bár nagyon ellankadva, de teljesen egészségesnek éreztem magamat. Most még jobban szeretem e népet, mint eddig; ki tudja, ha jó indiánom nem segít rajtam, mivé fejlődött volna betegségem.

Hogy mennyire kigyógyított e drasztikus kúra, eléggé bizonyítja az, hogy másnap lóra ülhettem s Ocotlantól Miahuatlanig 20 leguát, vagyis 14 magyar mérföldet tettem meg. Miahuatlanból elindulva, óriási hegyeken s rengeteg erdőkön keresztül, éjszakára St-Miguelbe jutottam. Itt egy elhagyatott, lakatlan csárdában függő-ágyamon töltöttem, dideregve a hidegtől, az éjszakát. (St-Miguel 9000 láb magasan fekszik.) St-Migueltől végre még 18 leguára van Pluma de Hidalgo, illetve Don Carlos Halla, félhonfitársam kávételepe. (Halla apai ágról magyar, amennyiben a Haller grófok ivadéka, anyai ágról

pedig cseh, mert Chotek grófnőtől származik. Nevének könnyebb kiejtése végett elhagyta az »r« betűt és grófi címét s egyszerűen csak Hallá-nak hívhatja magát.) Miután az út Pluma de Hídalgóra óriási hegyeken, szirteken és nagyon veszélyes szűk ösvényeken vezet keresztül, csak lassan haladtunk, annál is inkább, mert útközben hatalmas zivatar ért utól, úgy hogy »Cafetal Alianzát« (minden egyes telepnek külön neve van) csak este hét órakor érhettem el.

Halla, kivel még Észak-Amerikából levelezésben álltam, a legszívélyesebben fogadott, átöleltük egymást s régi ismerősökként szorítottunk kezét. Halla bevezetett remek helyen fekvő lakásába s azonnal

KÁVÉSZÁRÍTÓ-TELEP A MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG FORRÓ VIDÉKÉN.

megösmertetett indián származású, kedves és művelt nejjével s hét tagból álló családjával, illetve gyermekeivel, melyek mindegyike duzzadt az egészségtől. Mindez amellet tanuskodik, hogy jövendő tartózkodási helyem, bár a forró égöv alatt fekszik (15 és 16 fok é. sz. között), igen egészséges levegővel bír.

Most tehát itt vagyok végre-valahára, s elkezdem komolyan a munkát. Telepem szomszédja lesz a Halla telepének, amennyiben lakásaink csak két napi távolságra esnek egymástól. Az erdő — melyet Halla számomra kikeresett, s melyet pár nap mulva az indiánoktól potom áron, körülbelül 500—600 dollárért megveszünk — 1000 holdnál is nagyobb és több százezer kávépalánta termelésére is alkalmas. Lakásom körülbelül 3000 láb magasan lesz a tenger

színe fölött, gyönyörű kilátással a Csendes-oceánra, melynek fehérülő hullámai, dacára a több mérföldnyi távolságnak, tisztán látszanak. Az erdőirtást decemberben kezdjük s március—április hónapban annyira jutok, — legalább reményilem — hogy 50—60 ezer palántát a faiskolából, melyet Halla úr részemre már elkészített, átültethetek. Irtani egyelőre nem lehet még, mert az időjárás nem engedi. Tudniillik most vannak az esős hónapok, de amint decemberrel beáll a jó idő, elkezdődik a fáradságos munka, és pedig 12—15 indián favágó segítségével. (Egy indián favágó fizetése naponta étkezés nélkül 25—30 centavos, vagyis 50—60 krajcár.)

Amint az erdővétel megtörtént, hozzákezek kis házam építéséhez, s reményilem, pár hét alatt el is készítem. Persze csak primitív kis ház lesz, mindazonáltal elegendő arra, hogy az esőtől és a vadállatok támadásától megvédjen. A hidegtől nincs mit félni, mert annak ellenkezője eléggé kijut az egész év alatt, s így én, ki mindig a meleg időnek voltam kedvelője, éppen nem panaszkodhatom.

Hogy minő itt a vegetáció, arról alig lehet embernek fogalma, de azt hiszem, a világ legszebb helyén, Ceylon szigetén, vagy az Amazon völgyén sem lehet különb. Banánok, kókuszok és datolyák úton-útfélen díszlenek; a narancs és citrom vadon terem. Aloék, kaktuszok s számos pálma faj, amely nálunk csak üvegházakban és ott is ritkán s csenevész alakban találtak, itt óriási alakot öltenek. Hát még a folyodárok és egyéb babérfához hasonló felfutó növények, melyek törzsei óriási kígyókhöz hasonlóan tapadnak az ezredéves sycomor- vagy cedrusfák kebelére — minő buja lombzotot érnek el!! Végre az erdők mélyén található virágokolyszínekben pompáznak néha oly remekalakot öltenek, hogy azokat hazánk nagy botanikusai is megcsodálnák. Az állatvilág pedig az európai előtt oly bámulat tárgyát képezi, hogy az illető méltán felkiálthat: »Teremtő Isten, ezt mind te alkottad?!« A remek színű pillangókon kívül, — melyek között az első helyet mindenesetre az úgynevezett kékszínű »atlasz« foglalja el, — ezer és ezer különböző színű madárfaj élénkíti az erdőket, élükön a csicsergő kolibrik s csevegő kajdácok számos fájával. A fácánok és vadpulykák s száz meg száz faja a vadászoknak örömet okozó szárnyasokból lepi el az erdők rengetegeit, s nem igen ijedezik a puskás előtt, mert eddig nem igen volt alkalma annak gyilkos fegyverével megösmerkedetni.

A nagy vadak közül pedig nem kis számban található az itteni erdőkben az amerikai oroszlán (puma) s az itt tigrisnek nevezett jaguár, és végül — nem említve a szürke nyulakat, vaddisznókat és a szarvasok egy kisebb fajtát — a kávételepítő legnagyobb ellensége, a tapir.

Hogy mennyire gyakori itt a puma, eléggé bizonyítja, hogy gazdám, Halla úr lakásától pár ezer lépésnyi távolságra a legújabb időben éjjelenként át szokott haladni egy-egy ilyen félelmetes fenevad

és bőgésével rettegésben tartja a kutyák nagy tömegét. Nehány nap múlva lesbe megyünk ő kelmére s talán sikerül majd a másvilágra küldeni éjjeli álmunk elrablóját. Ma az erdőben gazdámval s annak legidősebb fiával újabb tapir-nyomokra akadtunk, s így elhatároztuk, hogy legközelebb ormányos barátaink felkeresésére megyünk. A kellemetlen vendégek között nem kis számban sütkéreznek a napon a viperák s a még veszélyesebb csörgőkígyó, váltakozva néha a méreg dolgában vele egy színvonalon álló óriási gyíkkal, melynek harapása szintén halálos legyen. Végül eléggé gyakori egy itt »tarantulá«-nak nevezett pók és a scorpió is, melyeknek több válfaja az odvas fák üregeit keresi fel, vagy a sziklák hasadékaiban tanyázik.

Mint tehát látható, jövőendő tartózkodási helyemen a természet bőven gondoskodott mindenről s így — amennyiben minden buján tenyész — a szorgalmas kávételepítő is számíthat munkája jutalmára.

1889. november 2.

Körülbelül három hete, hogy új otthonomban vagyok, ahol megkezdtem a munkát. Az őserdő egy részét kivágattam, így elhangzott az első fejszecsapás, s én most már nemcsak papirosan, de in natura is kávételepítővé vagyok. Ahogy elkészítettem a faiskolat és mintegy 20 font kávét elültettem, még csak egy régi mázsát kell elültetnem, hogy elérjem a 120—130 ezer fiatal palántának kikeltét.

A fiatal palántákat az esős idő beálltával, június hó végén, vagy július elején kezdem majd beültetni a kiirtandó nagy erdő helyére, amely akkorára szántóföldnek, illetve termőföldnek készül el.

A nagy erdőirtás január elején fog megkezdődni s eltart áprilisig, amikor ugyanis elegendő talaj áll rendelkezésemre 100—120 ezer kis palánta befogadására (az első évben ennyit kívánok ültetni); május hóban készülnek az üregek a fiatal palánták beültetéséhez, úgy hogy júniusban, mint már említém, az ültetés megkezdődhetik. Az ültetés — júniust is beleszámítva — július és augusztusban folyik, úgy hogy szeptember beálltával az első évi plantage készen áll. A palánta ily módon három évig erősödik, míg gyümölcsét meghozza, és pedig az első gyümölcsstermő évben, vagyis fejlődésének negyedik évében palántánként átlag egy fontot, a 6 éves palánta két, sőt három fontot is hoz. A következő évben ismét 100 ezer palántát szándékszem ültetni s azután ismét 100 ezret, oly módon, hogy három év alatt telepem 300 ezer palántát foglal magában.

Telepem, mint már említettem, remek helyen fekszik, és pedig körülbelül 3000 láb magasságban a leggyönyörűbb őserdő közepén, oly módon, hogy a lejtős részén kilátással bír a szép kékszínű belát-

hatalatlan Csendes-óceánra. Közvetetlen szomszédom csak egyetlen egy van, és pedig Hoffmann úr (német), ki szintén egyedül szánta magát erre az igazi remete-életre.

Hoffmann úr igen egyszerű, de derék, egyenes jellemű ember. Jelenleg egy indián kunyhóban lakótársak vagyunk s együtt visszük a háztartást mindaddig, amíg kis lakóházam, melyet nemsokára építeni kezdek, elkészül.

Miután tudom, hogy érdekelheti az olvasót, hogy miként töltöm a napokat, elmondom annak lefolyását és pedig reggeltől másnap reggelig.

Reggel, napkelte előtt, vagyis 5 órakor felkelek, és megyek két lovamat »Magyart« és »Avart« megtisztítani (mindkettő oly jámbor állat, hogy tisztogatásuk semmi nehézséggel sem jár). Elkészülvén ezzel, a cipők és csizmák tisztogatására kerül a sor, mialatt Hoffmann úr elkészíti a reggelit, már tudniillik a teát és lágy tojásokat; megkenetvén faggyúval a csizmák, kezdődik a gyomor kenése.

A reggeli 5—10 percet vesz igénybe, mi után a kunyhó kisép-résére kerül a sor. Majd a függő-ágyat megvetem és jó magam is megmosakszom. Azután a puskát szedem elő a sarokból, mexikói sombreroamat felteszem kopasz fejemre és sietek indián munkásaimat fölkeresni, akik egy előmunkás (mandador) vezetése alatt ugyancsak izzadnak Mexikó kék ege alatt. Kiadatván a délutáni munkára az ordre de bataille, s néha jó magam karjainak izmai is megpróbáltatván, pár óra múlva visszaballagok a kunyhóba, melynek díszes asztala, már tudniillik a földre terített nádgyékény, ebéddel vár bennünket. Az ebédet egy indián munkás jámbor felesége készíti el s nagy menuvel dicsekszik, mert az elmaradhatatlan tortillán kívül nem ritkán rizs, tojás, sőt gyümölcs és sajt is kecsegteti kiéhezett gyomrunkat. Vasár- és ünnepnapokon egy-egy kotkodácsoló vagy kukurikoló szárnyasra is kimondatik a halálos ítélet, mert hisz ünnep lévén, a gyomornak is ünnepelni kell.

Ebéd után cigarettára gyújtunk s fáradt tagjainkat egy függő-ágyon pihentetjük, miközben Hoffmann úron kívül két papagájjal fecsegünk. Ezek szép nyelvünk iránt nagy hajlammal viseltetnek, de mi nem soká foglalkozunk velök, mert a tropikus forróság és fáradtság erőt vesz rajtunk és mi Morfeus úr karjaiba dőlünk. Az álom azonban nem tart soká, mert egy moszkító megirigyli azt és úgy orron csíp, hogy ijedve riadunk fel s rohanunk ismét indián munkásainkhoz látogatást tenni. Este 6 órakor, vagyis napszállatkor, jó indiánjaink, mintegy kommandószóra abbahagyják a munkát s ki-ki siet kunyhója felé, hogy kukorica-tortilláját élete párjával zavartalanul elkölt-hesse. A mi vacsorának nevezett ozsonnánk szintén előkerül s most már teljes kényelembé helyezkedve, elcsevegünk Hoffmann úrral az

elmúlt időkről, s néha-néha egy-egy könnyet törölünk ki lopva a szemekből, mikor a beszéd azokra térül, akiket az ó-világban hagytunk s akiket olyannyira szeretünk.

Kilenc órákor lefekszünk, kis ideig elcsevegünk még, s kunyhónk belsejében az egerek és patkányok cincogásán kívül, nemsokára két egészséges horkolás hallik.

Kunyhónk éjjel is nyitva áll, mert hiszen életünk az indiánok között nagyobb biztonságban van, mint Európa legjobb rendőrfőnökeinek a lakásán. Így telnek napjaink munkában és meglehetősen egyforma-

EDÉNYERET ÁRULÓ ÖREG INDIÁN ASSZONY, OCOTLAN VAROSKÁBAN. (MEXIKÓI ÉRŐTÁRSASÁG.)

ságban. Kivételt csak az ünnepnapok képeznek, amikor ugyanis néha-néha vadászni megyünk, de miután erdeink annyira sűrűek és telve vannak áthatolhatatlan növényekkel, hogy alig lehet azokba bejutni, a vadászat eredménye nem mindig kielégítő. Vadpulyka- vagy szarvaspecsenye azonban ritkán hiányzik asztalunkról. Egy veszedelmes ellenség, jobban mondva kettő, tanyázik erdeinkben: az igen gyakori csörgőkígyó és a boa constrictor. Egyik bár nem nagy, de gyilkos méreggel veszélyezteti az embert, a másik meg a bordák összetörésével fenyeget. Mióta itt vagyok, egy közep-nagyságú boát és három csörgőkígyót öltünk meg, nem is szólva a

skorpió, tarantula pók és más veszélyes csúszómászóknak az elpusztításáról, melyek naponta szemünk elé kerülnek. Ez utóbb említett bestiák talán az egyedüliek, amelyek remetenyugalmunkat kellemtelen megjelenésökkel néha-néha megzavarják.

Hoffmann úron kívül, több napi járásra nem lakik művelt ember s az egész lakosságot tiszta vérű indiánok képezik, kik még ma is a régi azték nyelven beszélnek s alig tudnak pár szót spanyolul. Igen érdekes, különös szokásaik is vannak, amelyekkel azonban majd más-kor bővebben fogok foglalkozni. Jelenleg nálam hat munkás dolgozik, számuk azonban nemsokára erősen szaporodni fog, mert sok teendőt kell végezni.

Néha, ünnepnapokon kirándulok az innét 7 órányira fekvő tengerpartra s megfürdöm az ocean fodros habjaiban, azután friss erővel visszatérek telepemre s folytatom munkámat. Telepemről a távozás elég fáradtsággal jár, mert — eltekintve attól, hogy minden lépést lóháton kell megtennem — utaim még nincsenek vagy — ha vannak is, — azok a legprimitívebbek.

A legközelebbi kávételepek, vagyis Pluma de Hidalgo, ahol Halla úr (Cafetal Alianza) telepe is van, innét két napi járásra fekszenek, ott van egyszermind a posta-állomás is, s e nagy távolság miatt természetesen legjobb esetben hetenként egyszer jutunk leveleinkhez. Pár nap múlva Oaxacába, az állam fővárosába megyek Halla úrral (hat napi lovaglás), hol több, telepemre vonatkozó ügyet kell elvégeznem s egyes szükséges tárgyakat bevásárolnom. Halla úr a kormányzónak is be fog mutatni, ki az állam legmagasabb hivatalnoka s így a vele való jó barátság reám nézve csakis előnyös lehet.

Oaxaca, melyet ideutaztamban már nagyjából megösmertettem, igen szép vidéken fekszik s érdekes, régi külsővel bír. Az európaiak közül leginkább a németek, spanyolok és olaszok vannak benne képviselve, és pedig többnyire kereskedői minőségben. Magyar egy sincs. Általában honfitársaim az egész köztársaságban igen gyéren vannak képviselve. Állítólag egy magyar gróf, Manzano (felvett név, hihetőség gróf Almássy) Tehuantepec városban Jefe politico, vagyis politikai főnök legyen. Miksa császárral jött ki s annak halála után itt letelepedett, nagy befolyással bír s általános becsülésben részesül. Valószínű, hogy az év folyamán, illetve december végén megösmertedem vele, mert dolgom leend Tehuantepec városában.

1889. december 4.

Csakúgy mint ahogy Californiában ösmeretlenek az elemi csapások, a károkat okozó viharok, jégesők vagy felhőszakadások, még inkább ösmeretlenek azok Mexikó csendes tengeri vidékein, s itt —

kivéve a gyakori földrengéseket, melyek azonban a kávéét éppen nem zavarják — oly egyenletes és szabályozott az időjárás, hogy az az európai előtt szinte megfoghatatlan. Itt bizonyára el lehet mondani, hogy szinte óraszerű pontossággal következnek be az esőzések és úgy is végződnek. *Júniustól szeptemberig tart az esős időszak, szeptembertől júniusig pedig a száraz.* A nedves időszakban az esőzések szabályosak és nem rohamosan jönnek, tehát a kávéét — mint nedvességkedvelő növényt — fejlesztik, a száraz időszakban pedig, mikor több hónapon át egy csöpp eső sem hull az égről, a kávéét az éjjeli nagy harmatok éltetik és érlelik. Az ezektől eltérő időszakok, mint kivételek, a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak.

A megtermett kávéét öszvéreken a mintegy 7—8 mérföldre fekvő Puerto-Angel kikötőbe szállítják, onnét a San-Franciscóból Panamába járó direkt gőzösökkel Panamán át, vasúton Colonba, ahonnan hajón Európába, vagy Puerto-Angelből a Panamából visszatérő gőzösökkel San-Franciscóba, illetve Észak-Amerikába szállítják. A kávéeladás semmi gonddal sem jár s ha valaki magán a telepen kívánja eladni termését, arra is bőven talál vevőt, csakhogy azt egy racionális termelő sem teszi. Elég európai és amerikai nagykereskedő van, aki nagyobb áron, illetve az eladóra nézve nagyobb haszonnal, Puerto-Angelben is szívesen megveszi az összes termést.

A kávékereslet egyébként állandóan oly nagy, hogy a kereskedők önkényt ajánlanak előlegeket a termelendő kávéra és szívesen várnak egy, sőt két évig is rá, csak hogy üzletet köthessenek az egyes termelőkkel. Az a szerencsés termelő, aki nem szorult rá ily előzetes zárlatokat kötni, mert ilyenkor tetemesen olcsóbban kell adnia áruját.

Egészségem eddig kitünőnek mondható. Úgy látszik, a tropikus égalj jól esik sokat fáradt lelkemnek, mert azt — a lázat kivéve, melyből öreg indiánom kigyógyított — eddig betegség vagy rosszullét még nem környezte, s az a mindennapos izzadás, melyen itt keresztül megyek, teljesen megszabadított az Európában oly sokszor kiállott fejfájástól.

Igen sok mozgást teszek s ugyancsak próbára teszem izmain erejét, mert mikor úgy este lenyugszom, kifáradtan a munkától, gyorsan szememre száll az álom. Reggel korán kelek s ismét hozzákezdék a munkához.

A vadállatok veszélyétől megőriz óvatosságom s az a felettem örökdő szellem, amely egész útam alatt lépteimet kísérte. Nem félek sem a mérges kígyótól, sem a vadállattól; nem keresem ugyan az összejövetelt velök, de ha útamba állnak, szembe szállok velök, jószellemem megsegít s mindig én vagyok a győztes. Munkámban is egy szellem vezérel, s ez mindig arra serkent: csak előre, csak előre.

Magamról írva, mondhatom, hogy egészséges vagyok, s dolgozom erősen, aminek napról napra jobban látszik az eredménye. Már mintegy 2 kilométer hosszú, szerpentinákkal gazdag útat vágtam az őserdővel benőtt rengetegen át, s eljutottam egy magasán fekvő tisztáshoz, melynek egyik előnyös kilátással bíró sarkán fogom felállítani szerény lakomat. Most ideiglenesen még mindig egy indián kunyhóban lakom, s innét járom be naponta terrénomom egy részét, ahol az irtás már nagyban folyik. Cédrusok, mahagoni-fák, kaucsuk, kakaó és más az európai által ritkaságnak nevezett fajok törzsei egymáson keresztbe fektetve hente-regnek a földön, hogy a nemsokára bekövetkező enyészítő tűznek (a kivágott fák, ha kissé kiszáradnak, el lesznek égetve) martalékává legyenek s örök búcsút mondjanak a vad rengetegnek, melynek eddig — talán évezredek óta — díszét képezték. A tisztáson, melyen most házam részére helyet egyengetek, többféle régi edény cserepeit leltük, még pedig néhány méter mélységben a föld alatt, amiből azt következtetem, hogy ott, ahol egy-két hó mulva remtelakom állani fog, régen a híres aztékok talán egy-egy remekül épült palotája állott. Több az enyészetnek menő régi fal is Motecuhzoma őseinek egykori itt tartózkodását bizonyítja.

Már alig várom, hogy kis lakom fel legyen állítva, s én, ha nem is kényelmesen, de tűrhetően elrendezkedhessem benne, mert bármennyire idyllikusan fekszik is ideiglenes kunyhóm, s a szellők suhogása mulattat is álmatlan éjjeleimen, még sem kívánom benne bevárni az esős időszakot, hogy ürgék módjára kiöntessem abból. Az esős időszak nem érti a tréfát, s ha bekövetkezik, ugyancsak önti áldását »pluvius« a szomjas földre, mely már hónapok óta várja száraz torokkal annak jótékony hatását, s úgy falja magába a vizet, mint tót atyánkfiai a pálinkát.

Kávéfaiskolám szépen zöldel, s ha szemmértékem nem csal, a beültetett 150.000 mag legnagyobbbrészt ki is kelt már s gyorsan fejlődik az erős öntözés alatt, és türelemmel várja a júniust, hogy úgy mint én, ő is felcserélhesse ideiglenes helyét végleges lakával. De amint én menekülök ideiglenes lakomból a véglegesbe az esőtől való félelem miatt, úgy ő, a palánta, menekülni fog már szűkké vált lakából tágas új lakába, vagyis a kiirtott erdő helyére, keresve az esőt.

Szabad óráimat írással és vadászattal töltöm, s néha-néha ejtek is egy-egy vadat. S ha erdőink nem volnának olyannyira sűrűk, s a mimozák, egyéb felfutók és a rengeteg fű szinte járhatatlanná nem tenné, Nimród-passzióm bizonyára jobban kielégíttetnék. Így azonban meg kell elégednem az út mentére, vagy a kunyhóm körül elterülő tisztásra tévedt egy-egy szarvas, vaddisznó, vagy vad pulyka elejtésével.

DON IGNACIO MARISCAL,
A MEXIKÓI EGYESÜLT ÁLLAMOK KÜLÜGYMINISZTERE.

Pár nap előtt vaddisznót löttem, s nem kis meglepetésemre szolgált az elejtett agyaras társainak támadása, melyek óriási dühvel rohantak reám. Csakhogy Jenő úr sem szokott a maga árnyékától megijedni, mert egy kacskaringós magyar káromkodással úgy megrémítettem az egyedül indián hanghoz szokott bestiákat, hogy azok száguldó ördögök módjára siettek a pokolhoz hasonló sűrű belsejébe. Én utánuk rohantam, de akkor eszembe jutott Dante pokolkapujára írt mondása: »lasciate ogni speranza voi ch' entrate«, s jobbnak láttam az említett költő módjára társul Virgiliust keresni. De miután Virgilius még a legegyszerűbb indián alakjában sem jelent meg, én — a poklot fel nem keresve, visszatértem a purgatoriumba — vagyis kunyhómba. Nem is képzelhető, hogy mily örömet leltek munkásaim a lakásomra hozott vadkanban, melyet felosztva közöttük, mindeniknek ízletes ingyen lakomát szereztem.

Pár nap előtt sajnálatos malőr ért, amennyiben egyik lovam. »Avar«, minden ismert ok nélkül kimúlt ez árnyékvilágból. Valószínűleg csörgőkigyó harapta meg, s mikor rosszulletét észrevettem, minden gyógyítás meddő maradt már. Tetemét az erdőbe helyeztettem el, s ez egy kis kalandos vadászatra is alkalmat adott, és pedig a következő módon. Mindjárt az első éjjel, miután lovam holtteteme elhelyeztetett az erdőben, felriadtam álmomból s a vadállatok marakodása folytán keletkezett zajra figyelmessé lettem. Az állati hangokból tisztán kivehettem, hogy a marakodók között az itt tigrisnek nevezett s a bennlakók által nagyon is respektált jaguárnak is ott kell lennie. Még az éjjel kedvem lett volna felkeresni a veszedelmes vérengzőket, hogy fegyverem torkával megösmertessem, de miután nagy volt a sötétség, s éjjeli vállalatomhoz azonnal társat sem találtam, vadászatomat másnapra halasztottam. Másnap, naplemente után azonnal, három felfegyverkezett indiánt vettem magamhoz, 12 lövetű Winchesteremet vállamra helyezve, elindultam a les helyére s csendesen elhelyezkedtem; indiánjaim kissé hátrább foglaltak helyet. Mintegy két órai várakozás után, a ló holtteste körül élénkület kezdett a tér. Egy-egy ravasz róka, meg coyotte erősen harcolt az elsőség után, hogy a lakomát megkezdhesse. A vadmacska és hiúz fára másztak és onnan szemlélték ezek veszekedését, hogy majd egy alkalmas pillanatban, ugrással a hátán teremjenek egyiknek vagy másiknak. Ugy én mint indiánjaim, visszatartott lélegzettel szemléltük a félhomályon át alig kivehető, mozgó alakok küzdelmét, midőn egyszerre velőtrázó ordítás hangzott a rengetegből felénk. A lakmározó kis emlősök elnémultak és futva kerestek menekvést az erdő sűrűjében. Most hosszú csend következett, miközben oly sötét lett, hogy szemeinket bármennyire is megerőltettük, alig láthattunk valamit. Majd lassú léptek zaját véltük a távolból hallani; indiánjaim szorosabban hozzám húzódtak,

akikkel szemben nem csekély biztatásra volt szükség, hogy nyugodtan maradjanak. A hely, ahol állottunk, egy szikla aljában lévő kis emelkedésen volt s a léptek zaja, amely az elébb nem éppen távolból hallatszott, egy időre megszűnt. Én már azt hittem, hogy a kis emlősökre leskelődő jaguár vagy puma — mert hogy mi volt, e pillanatban még nem tudtuk — látta a lakmározó kis emlősök megfutamodását, s így ő szintén eltávozott, midőn egyszerre magasan fejük fölé a bokrok recsegése figyelmeztett ellenségünk jelenlétére. Erre felegyenesedtem guggoló helyzetemből, fegyveremet célzásra emeltem és szemeimmel kerestem a veszélyes vadat, hogy amint megpillantom, lőhessek; lövésre azonban nem kerülhetett a sor, mert a jaguár a magasból megpillantotta indiánjaim fehér ingét, s egy óriási szökkenéssel bevetette magát a körülöttünk elterülő sűrű cserjésbe — s csakis ugrás közben láttatta karcsú, hosszú testét, azután eltűnt szemeink elől. A három indián, mintegy varázsütésre, egyszerre ugrott hozzám, s vacogó fogakkal kiáltották: »el tigre, el tigre«. Még hosszú ideig hallottam a nagy macska öles ugrásait, de őt magát sehol sem láthattam, azután elcsendesült minden, s mi préda nélkül, lassan visszaballagtunk kunyhóinkba. Több éjen át ismételtém kirándulásomat, de mindannyiszor eredménytelenül, mert jaguár barátunk — valószínűleg előnyösebbnek tartotta prédáját a fehér ember kunyhójától távolabb fekvő rengeteg mélyében keresni — nem jelent meg többé.

L. véleményemet kérte ki, s én azt szívesen meg is adtam, de természetesen nagy óvatossággal és teljes őszinteséggel megírtam mindent és figyelmeztettem azokra a nehézségekre, amelyek előadhatják magukat. Aki Mexikóba szándékszik menni, szükséges, hogy előre számoljon minden eshetőséggel és tisztán saját meggyőződését kövesse s aszerint cselekedjék. Nem jó előre elhatározni, hogy mitevő leend; előbb körülnéz az ember, s aztán okulva kutatásának eredményén, azt cselekszi, amit legjobbnak vél.

Amikor elhagytam szép hazámat, magam sem tudtam még, hogy mit fogok majd Amerikában tenni, s bizony jókora darab földet bejártam, amíg mostani foglalatosságomra határoztam magamat, s hogy vajjon ez az elhatározásom jó volt-e, vagy rossz, csak az évek sora fogja majd megmutatni.

Hogy adjak én valakinek most tanácsot, holott pár hónappal azelőtt kevés kivétellel mindenki elítélte elhatározásomat?! Az igaz, hogy L. ama kevesek közé tartozik, aki nem helytelenítette kimeneletemet, de annál jobban elítéltek többen, sőt még csak pár héttel ezelőtt is Á. . . . egyik levelében (bár teljes jóakarattal) oly hangon adta meg tanácsát és tette meg ellenvetéseit, hogy magam is azon kezdtem már gondolkodni, vajjon nincsen-e eszem megtévelyodva.

S íme most, pár hét múlva, én adjak e tekintetben valakinek tanácsot? Nem, azt nem tehetem.

Örömöm végtelen lesz, s talán legtitkosabb vágyam teljesül, ha éppen L. és I. ide jönnek, s mi egyesült erővel fogunk működni. Mindazonáltal sem az egyik, sem a másik nem veheti rossz néven, hogy véleményem nem hangzik oly biztatólag, mint azt ők talán szeretnék; de miért is biztassak én valakit, hogy aztán a tervek sikertelensége esetén szemrehányás legyen a hála.

L. ismeri ugyan az északamerikai viszonyokat, de azokat semmi tekintetben sem szabad a mexikói viszonyokkal összehasonlítani, mert az egyik természete jobban összhangzik az északi államokéval, a másiké meg jobban a mexikóival. Én, aki mindig barátja voltam az idealizmusnak, Mexikóban több tápot találtam természetemnek, mint a lelkesülni nem tudó, realiztikus Észak-Amerikában. Becsülöm az északamerikaiakat, mint a munkának nagy mestereit, de kárhoztatom őket egoisztikus és minden idegenben ellenséget látó felfogásukért.

Míg az északamerikai hideg számítással tesz mindent, nehézségeket gördít az idegen telepítő prosperálása elé, kacag annak esetleges bukásán s a »segíts magadon« elvét a legvégtelenebb határig viszi, addig a mexikói szíves, lekötelező előzékenységgel fogadja az európaikat, s keresi annak barátságát, mint akitől ízlést és más sok jó tulajdonságot lehet tanulni. Szükség esetében pedig, ha azt veszélyben látja, nem rúg rajta egyet, mint északi szomszédja, de a segélyre szorulóknak kezét nyújtja és megmenti az elmerüléstől.

E két nemzet között, bár mindkettő köztársaság, nézetem szerint óriási különbség van. Némely ember kedvelője a hidegnek, más meg a melegben érzi jól magát. Én az utóbbinak vagyok barátja, s talán ennek tulajdoníthatom a mexikóiak iránti szimpátiámat.

Talán jobb volna kevesebbet filozofálni, s azt mondani: jertek gyerekek, dolgozzunk és fáradjunk együtt; ámde eszembe jutnak azok feleségei, gyermekei, s szinte elszomorodom arra a gondolatra, vajjon hogy fogják azok megszokni a sok nélkülözést?

Sokat dolgozom s minden tekintetben igyekszem magamat szórakoztatni és mégis, mégis úgy fáj valami itt belül. No de mindegy, hadd fájjon, azt is eltűrjük, ne búsítson az senkit.

Az itteni munkásosztályt (más osztály nem is igen létezik) tisztán indiánok képviselik. Az indiánok, vagyis a régi aztékok utódai, Mexikóban tömérdek, némelyek szerint 30, sőt még ennél is több törzsre oszlanak, amelyek mindenike más-más nyelven beszél.

Telepem körül a Misték és Zapoték törzs van leginkább képviselve, természetesen külön-külön nyelvvvel, úgyannyira, hogy megtörténik nem egyszer, hogy az egyik falu népe nem érti meg a szomszéd falu népének nyelvét, s így természetesen nekem, — mint idegennek, — aki

Cuahtemoc és Motecuhzoma utódainak nyelvéből egy jottát sem értek, annál nehezebb a velök való értekezés. Egyedüli szerencsém, hogy akad egy-kettő közöttük, akinek némi fogalma van a spanyol nyelvről, s így ezek tolmácsolásával, meg holmi kézmozdulatok segítségével nagy nehezen megértjük egymást. Eleinte szándékom volt egyikét e dialektusoknak elsajátítani, hogy nyelvösmereteimet egy indián nyelvvel is szaporítsam. Erről azonban kénytelen voltam lemondani, hacsak azt nem akarom, hogy a régi babiloni torony munkásai példájára a nagy nyelv-kaoszban saját anyanyelvemet is elfelejtsem.

Vallásra nézve indiánjaim ugyan római katolikusok lennének, — ha e vallás dogmáit betartanák. Csakhogy bizony ő kelméket még ma is inkább a régi pogány vallás követőinek lehet tartani, mint katolikusoknak, mert szokásaikban annyira eltérnek e vallás elveitől, hogy XIII. Leo pápa bizonyára elszörnyűködnék, — ha élne.

Igy például az itteni indiánoknál még ma is szokásban van a halotti tánc, melyet ők fandangónak neveztek el, természetesen helytelenül. (Fandangó alatt spanyol nemzeti táncot értünk, és nem halotti táncot.) Egy alkalommal, amikor átutaztam Huatulco falun (honnét szintén van egy-két munkásom), mélabús zene- és énekhangok ütötték meg füleimet. Én ösztönöztetve a kíváncsiságtól, lassítottam lovam lépését s megkérdeztem a kunyhó előtt állókat, hogy minő ünnepet ülnek? Nagy meglepetésemre azt a felvilágosítást nyertem, hogy N. N. rancherónak (földművelő) gyermeke meghalt s most fandangó mellett segítenek a szegény megboldogult gyermek lelkének ég felé való utazását megkönnyíteni. Természetesen a lódobogás figyelmessé tette úgy a házbelieket, mint az egybegyűlt vendégséget, — csakhamar körülvettek tehát s alázatos hajlongással engem is meghívtak e szomorú mulatságra. Miután meghívást visszautasítani az itteniek szemében a legnagyobb gorombaság, nem volt más választásom, mint megköszönni a megtiszteltetést és helyet foglalni a sírva-vigadók között.

A kunyhó közepén egy nagy mennyezet alatt szépen felöltöztetve feküdt az ártatlan halott. Virágkoszorúk voltak körülötte, s valamit a kezében tartott (de hogy mit, azt nem tudom). A vendégség egy nagy kört képezett körülötte, üres helyet hagyván a fandangót táncolók számára. Most megszólalt a gitár mélabús hangja, mire egy deli indián legény s egy karcsú, festőien öltözött indián hajadon jelent meg az üres helyen. A gitáron játszó művész lassan pengette a húrokat, miközben egy a gyermeksírást utánzó dallamot énekelt, mire a fiatal indián pár lassan lejteni kezdte a fandangót; én, ki eleinte bizonyos undorodással léptem át a küszöböt, e különösen a hajadon által mesterileg ellejtett tánc láttára bámulatba estem. A táncoló leány oly kecsesen tette meg minden egyes mozdulatát, s oly alig észrevehető kacérsággal

szórta varázslatos tekintetét, hogy ilyesmit fel sem tételezne az ember eme félig vadnak képzelt népről. Nem volt e leány táncában semmi utánczat, semmi erőltetett, s mégis több keccsel bírt, mint a civilizált világ leghíresebb táncosnőinek mesterkéltné mozdulatai. Így e lassú tánc s a fájdalmas zene, oly összhangzóan szomorú hatást tett a megfigyelőre, hogy bizony jó magam is könnyeztem, s a kis halott lelki üdvéért imádkoztam. A meghalt gyermek apja kisírt szemekkel járta körül vendégeit és sorra megkínált mindnyájunkat a cukornád szárából primitív módon elkészített szesszel, melyből a gyermek lelki

INDIÁN LEÁNY A ZAPOTÉK TÖRZSBŐL.

üdvéért, mindenkinek inni kellett. Az anya égre emelt szemekkel teljesen átszellemülten térdelt kedves kis halottja mellett, s imádkozott némán, mozdulatlanul, mintha viaszból lett volna. Az ilyen halotti tánc a haláleset napjának estéjén naplementével kezdődik, s a nap első sugarainak feljöttével végződik; vagyis a nép véleménye szerint addig tart, míg a lélek a mennyországba jut. E jó teremtesek ugyanis hisznek abban a babonában, hogy a halott lelke könnyebben utazik az égbe, ha azt zene és tánc kíséri.

Mint később hallottam, a felnőtt egyén halálánál nincsen sem zene, sem tánc, mert miután az már nem ártatlan: kérdés, vajjon az ő lelke a mennyországba száll-e? Az ivás azonban megmarad és pedig mérték

nélkül. Sokszor felhevülnek a szesz hatásától, összekapnak s egy-egy késszúrással új halottat is küldenek az előbbi után. Az indián csak ittás állapotban és bosszúból gyilkol, pénzért soha. Az indiánokat nem lehet bigottaknak nevezni, vallásosnak azonban igen. A szentekben nem hisznek, falujok védszentjeit azonban, melyeket a régi papok reájuk oktrojáltak, tisztelik. A vasárnapi munkától nem riadnak vissza, de megkívánják, hogy az e napi munkát jobban fizessék a többinél; s ebben teljesen igazuk van, mert maga az Isten is a hetedik napot pihenésre szánta, ha tehát azt akarjuk, hogy az indián e napon is dolgozzék, méltán követelheti, hogy jól meg is fizessék. A pokol és mennyország létezését föltétlenül hiszi, s ezért legtöbb babonája innen veszi eredetét.

A fehér embertől, már tudniillik a magamfajtatól fél, mert azt hiszi, hogy az egek urával közelebbi összeköttetésben állunk mint ő; sőt egyes vidékek indiánjai, kik ugyan soha sem láttak még fehér embert, de azokról, mint félistenekről hallottak beszélni, szentül hiszik, hogy azok örökké élnek.

Az itteni népnél a pap által kötött házasság nem igen divat. Elveszik egymást és élnek mint házaselek, s nem ritkán igen jó házaseletet. Elősmerik gyermekeiket törvényeseknek, de nem törődnek sokat a pap áldásával, amely állításuk szerint igen drága szokott lenni.*

A környék indián asszonyai, s különösen a leányok, itt tartózkodásom első idejében, ha elhaladtam mellettök, futva menekültek pillantásom elől, vagy ha idő a menekülésre már nem volt, megfordultak s hátat fordítva várták be, amíg elhaladtam, s csak azután, félve tekintettek utánam, mint oly lény után, aki — miután fehér — mondájuk szerint szememmel megbűvölöm, vagy elkárhoztatom őket. Most már nem oly vadak mint előbb; megszoktak, s igen szívesen fogadják a nekik nyújtott dohányt vagy szivarkát, melynek élvezete legnagyobb gyengéjük közé tartozik.

Az indián nő 12—13 éves korában már teljesen ki van fejlődve, a férfi pedig 16—17. évében, amidőn is kiválasztván élete párját, azzal házasságra lép. Az itteni nép, miután korán fejlődik és korán kezd élni, nagyon korán meg is vénül; ritkán láttam öreg embert. Kövér indián nincsen, legalább én nem láttam, s ezt bizonyosan az örökös hőség okozza.

Az indián köznép egyedüli étkezését, a gyümölcsön kívül, a kukoricából készült tortilla (a kukorica megfőzve, egy kőhenger segítségével egy négyszögletes kőlapon szétmorzsoltatik, s abból lepény

* Ujabb időben e tekintetben is javultak a viszonyok s a legkisebb indián községekben is vannak már, akik jogosítottak a polgári házasságot megkötni.

készítettvén, palacsintánkhoz hasonlóan megsüttetik) és paprikával kevert paradicsomlé (chir mole) képezi. Nagy barátjai azonban a húsnak is, ha természetesen hozzájuthatnak.

Az indián munkás ritkán állandó, és pedig egyedül az öt annyira gyötrő honvágy miatt. Ha egy hetet távol van falujától, visszavágyik s nincs hatalom, amely őt visszatartsa; hegyei között marad néhány hétig, s azután ismét megjelenik régi gazdájánál.

Az indián véghetetlen érzékeny, s azért nagyon csínján kell vele bánni; gorombáskodni nem szabad velök, mert akkor egyszerűen abbahagyják munkájokat s a gazdát is a faképnél hagyják. Jó tanácsokkal s szép szóval többre lehet velök menni, mint szigorral. Olyanok ők, mint az ambiciózus gyermek, aki ugyan nem szól a büntetésért, de elkeseredik s kedvetlenné lesz.

Az igazi indián imádja a zenét, s hallásra nézve ugyancsak versenyez cigányainkkal. Alig is van város, sőt falu, ahol egy indián karmester által vezetett, aránylag jól szervezett zenekar ne lenne.

Sokszor nagy bámulattal hallgatták furulyám mélabús hangjait, leguggoltak előttem s ihlettel tekintettek reám, s úgy látszik, hazám szívhez szóló zenéje az ő szívök húrjait is megpendítette, mert nem egy sóhajt hallottam kebelökből kitörni, midőn eljátsztam a »Vesd reám szelíden kék szemed«, vagy »Szeretlek én egyetlenegy galambom« című nótákat. Majd búcsut vettem tőlük, hogy nyugalomra térjek.

1890. február 24.

Az utóbbi időben tömérdek levelet kaptam Magyarországból, ösmerősöktől és idegenektől egyaránt, kik mind a kávétermelés titkaival kívánnának megösmernedni, s előnyös válaszom esetében kijönni.

Úgy látszik, Mexikó ege alatt nemsokára egy magyar kolónia fog keletkezni, melyért majd otthon in contumaciam halálos ítéletet mondanak reám és összes kávémera is.

Az otthoni állapotokat igazán sajnálom és fájlalom politikai viszonyainkat. Rettentő jók vagyunk mi magyarok, hogy az ilyen gazdálkodást így szó nélkül tűrjük, és nemcsak hogy tűrjük, de megaláztatásunkat is meghunyászkodva vesszük.

Sokszor elfacsarodott a szívem, ha úgy utaztamban a külföldi államok fő- és nagyobb városaiban ott láttam egy-egy szebb épület kapuja felett díszelegni Románia, Szerbia, vagy a — Magyarország egyik megyéjénél is kisebb — san-domingói köztársaság, vagy éppen-séggel a Havai-szigetek konzulátusának cégéré, de a magyar konzulátusét vagy nagykövetéét sehol. S ha az »Ungarisch« szót olvastam is néhol, azt mindig egy kétfejű sas díszítette, s a »k. k.« előzte meg.

Könnyek gyűlnek sokszor a szemembe, ha látom a lelkesedést idegen államok országaiban az egyes nemzeti ünnepek alkalmával. Minden nemzeti ott, s nincs semmi idegen, mely az összhangot sértené, mely a nemzeti érzületnek fájdalmat okozna.

Úgy fáj a szívem, ha Magyarországra gondolok, ama kedves földre, melyet az Árpádok, Anjouk és Hunyadiak korában oly nagymértékben irigyeltek az idegenek tőlünk, s melynek határait három tenger vize locsolta. Most határaink nincsenek, legalább idegenek előtt nincsenek, s a térképeken Ausztria provinciájaképpen szerepelünk. . . .

1890. március 26.

Hazám több részéből érkeztek hozzám levelek felvilágosítás iránti kérdésekkel. A levelek szerint többen lennének hajlandók ide jönni s pénzüket itt kamatoztatni.

A mexikói kormány már eddig is köszönettel tartozik nekem, amiért egyes kis cikkeimmal, melyek a Vasárnapi Újságban, Szepesi Lapokban és, ha nem csalódom, a Budapesti Hirlapban is megjelentek, az itteni kávétermelésnek propagandát csináltam. Hogy magyarországi kormányunk mit szól majd ehhez, nem tudom, de én bizony nem sokat törődöm velök. Miért nem gondolnak ők azzal, hogy fiaik otthon is megélhessenek?

Mexikóban több igen hathatós ajánlatra tettem szert az oaxacai kormányzóhoz és a hasonló nevű állam több befolyásos egyénéhez. Az ajánlólevelek között mindenesetre legfontosabb volt Diaz tábornok, köztársasági elnöknek a kormányzóhoz írt megleghangú levele, amelyben felszólítja Sertuche tábornok, kormányzó urat, hogy minden tekintetben járjon kezemre, s minden vállalatom elé gördülő nehézséget oszlasson el s ha ilyenek léteznének, azokat neki, távirati úton esetről esetre azonnal tudomására hozzák. Diaz elnök megtudta többektől, hogy én Mexikóról a magyar lapokban igazságos, de jóakaró ítéletet nyilvánítottam, s hogy egy kis művet adok ki hazám nyelvén, foglalkozva abban a mexikói viszonyokkal is, s végül, hogy a lapokban írt cikkeim, továbbá a családom és barátaimhoz írt levelek folytán több jómódú honfitársam hozzám hasonlóan a kávétermelést óhajtaná kultiválni.

Diaz egy nagyobb társaság előtt reám nézve igen hizelgően nyilatkozott s többek közt azt mondotta, hogy »ha minden idegen csak egy kis részét tanúsítaná ama jóakaró nemzete iránt, melyet Bánó tanúsított, ma Mexikó Európa előtt más színben állana.«

Diaz elnök Mexikó legtehetségesebb s legjellemesebb egyénisége, kiváló rokonszenyvel viseltetik ama kevés honfitársam iránt, kik máso-

dik hazájokat e paradicsomi földön lelték meg. Hogy Mexikó jelenlegi elnöke jó szívvvel is bír, azt már Miksa császár idejében is bebizonyította, amidőn dacára annak, hogy bár a harctéren annak ellensége volt, minden befolyásával megmentésén fáradozott.

A TULEI «SABINA» NEVŰ ÓRIÁS-FA, SANTA MARIA KÖZSÉGBEN, OAXACA ÁLLAM, MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG.

A császárság megszüntetésével az összes osztrák és magyar foglyok Diaz keze alá jutottak s ő oly emberséges módon bánt velök, hogy az itt maradottak még ma is emlegetik nagylelkűségét.

Diaz kiváló, európai műveltségű ember, aki halad a koral, azt a célt tűzve ki maga elé, hogy nemzetét boldoggá és naggyá tegye, s

Mexikó hitelét, melyet a forradalmak s a belháborúk megrendítettek, ismét felemelje. Diaz ajánlólevelén kívül Pacheco tábornok, közlekedési és földművelési miniszter is adott ajánlólevelet s megígérte, hogy minden tekintetben segítségemre lesz és oly előnyökben részesít, aminőkben még senki sem részesült. Így pl. a gummifatermesztéshez tekintélyes szubvenciót ígért. Természetesen csak a jövő fogja megmutatni, vajjon ezt az előnyös jóakaratot igénybe veendem-e? Most főcélom a kávéültetés; gummifát csak az esetben ültethetnék, ha időm megengedné s elég munkaerővel is rendelkeznék. Ez utóbbira azonban egyelőre nincsen kilátásom, mert a kávé megműveléséhez is emigrációra leend szükségem.

Június közepén kezdem az átültetést s addigra százezer üregnek (a beültetendő palánták részére, csakúgy mint a gyümölcsfáknak, üregeket kell előre készíteni) készen kell lennie. Ma csaknem húszezer áll már készen. Holnap vagyis hétfőn, reményilem, munkásaim száma megkétszereződik s én még nagyobb erővel folytathatom a munkát. A »Bismark«-telepet megvettem s az most, mint az igazi Bismark is, letűnt a láthatárról, amennyiben beolvasztatott az általam alapított Camilla telepbe.

Mexikóból való visszatértemkor természetesen Oaxacát, a fővárost is érintettem, ahol mintegy másfél hetet töltöttem.

Ez idő alatt Mexikó egyik főnevezetességét, Humboldt Sándor híres német természettudós szerint, a világ második legnagyobb fáját, a tullei »Sabinát« tekintettem meg. (Humboldt szerint, ennél csak Afrikában van még egy valamivel nagyobb fa.)

Hogy fogalmat alkossanak annak terjedelméről, tudatom, hogy e fa törzsének kerülete negyvenhét méter és húsz centiméter (a Californiában lévő Deed-Gigant, melyet eddig legnagyobbnak véltem, csak harmincnégy méter kerülettel bír), átmérője a legszélesebb helyen tizenhét méter. A fának úgy a törzse, mint lombozata teljesen ép és van még kilátás arra, hogy több ezer évig is él.

Humboldt Sándor, aki 1820-ban e fát szintén meglátogatta, műveiben említést tesz erről az élő óriásról. Az utókor meg is emlékezett e látogatásról s egy emléktáblát helyezett el, melynek immár olvashatatlan felírása e híres ember emlékét hirdeti. Magyar ember még nem látta e fát, s így büszkén mondhatom, hogy én írtam be a nagy könyvbe nevemet honfitársaim közül elsőnek és pedig e szavak kíséretében: »Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar!«

A sárgaláz.

Amitől féltem — bekövetkezett; megkaptam a sárgalázat. Két és fél évet töltöttem a mexikói köztársaság tropusai alatt s e borzasztó betegség megkímélt. Most kellett azzal megküzdenem, midőn már azt hittem, hogy aklimatizálva vagyok.

Minő küzdelem?!

Az élet és halál közötti küzdelem volt az!

A sír már nyitva állott előttem s csak egy hajszáltól függött, hogy örökre eltemessen.

A hajsza el nem szakadt és én élve maradtam, hogy tovább küzdjek, de nem a halállal, — hanem az étellel.

A betegség agyvelőgyulladás és szívhártyalob kíséretében látogatt meg; már ezek is egyenkint elégségesek voltak arra, hogy kitörüljenek az élők sorából.

Tizenkét napi roppant szenvedés után, átléptem e két betegség kríziséen, amikor kissé jobban kezdettem magamat érezni; de ez nem soká tartott.

Valami irtózatossá lappangott bennem; éreztem végperceimet.

Meg voltam győződve, hogy rövid idő múlva meghalok — s e gondolat mélyen megrendített.

Meghalni! Egyedül — elhagyatva mindenkitől, távol gyermekeimtől, atyántól, rokonaimtól; idegen földön, idegen nép között; borzasztó!

Mit tegyek? Vége mindennek! Itt nincs többé segítség.

Isten veletek, kedves jó gyermekeim; Isten veled, szeretett atyám; Isten veletek, rokonok és barátok. Hazám! tőled is búcsuzom, hiszen nem látlak többé.

Leültem s reszkető kezekkel írtam levelet kedves atyámnak. Hogy mit írtam — azt nem tudom, mert a már bennem lappangó láz elrabolta félig eszméletemet.

Homályosan azonban arra még visszaemlékszem, hogy a levelet befejeztem, borítékba zártam; megírtam a címet és kiadtam a rendeletet, hogy egyik szolgám azonnal vigye a két napi járásnyira fekvő Pluma-Hidalgóra, postára.

A levél elment és én eszméletemet teljesen elveszítve, összeroskadtam.

Talán el sem hiszik önök, ha elmondom, hogy teljes tíz napig voltam eszméletlen kívül, a legborzasztóbb lázban.

Az egész idő alatt sem étel, sem ital nem kellett.

Környezetem holtnak hitt, s már készítették számomra a sírt; koporsóra nem lett volna szükség, hiszen anélkül gyorsabban emészítették volna fel testemet a föld férgei.

A fekete vendégek — a dögkeselyük — már megérezték a hullaszagot, mert ott kóvályogtak kis lakom födele fölött. Már köszörülték csőrüket a jó peccenyére, amely nemsokára föl lesz majd tálalva számukra. Én pedig küzködtem a halállal.

Szívem dobogása kezdett megállani; még egy lélegzet, még egy nyögés, — a lélek elhagyja a testet, — s mindennek vége.

A lélegzet megjött egy hosszú sóhaj kíséretében, de szerencsére az az élet jele volt s én fölemelve fejemet, — fölnyitottam szemeimet.

A fekete vendégek még egy darabig kóvályogtak fölöttem, de meglátva szemeim villámaikat — összerendeztek s szomorú káromással távoztak el, biztatva egymást, hogy »siessünk, mert itt többé nincsen keresni valónk!«

Nem kellett messzire röpülniök, mert épp abban a pillanatban, amint szemeimet fölnyitottam, néhány száz lépésnyire kis lakomtól lehelte ki utolsó páráját egy — öszvér.

Az kimúlt, én pedig visszanyertem életemet.

Mily jó, hogy nem vagyok Confutius követője, mert különben furcsa következtetést kellene levonnom — az öszvér rögtöni halálából és az én feltámadásomból.

Az életet visszakaptam ugyan, de testem a halottéhoz hasonlított. Ugy néztem ki, mint a sírjából feltámadott. Szemeim beesettek, színem kékessárga volt s a fejem a szenvedésektől és soványságtól szegletessé vált és hasonlított azokhoz a múmiákhoz, amelyeket hat-ezer éves nyugalmuk után — a francia tudósok az egyiptomi piramisokból hoztak fel a napvilágra, hogy újra néhány ezer évet pihenjenek »Bulak« híres múzeumában.

Bizonyára II. Rhamzes az, ki hozzám legjobban hasonlított, egyrészt rőt hajzata, másrészt — erősen hajlott orránál fogva, csak azzal a különbséggel, hogy az ő ereit balzsam tölté meg (mert be volt balzsamozva), az enyémeiket pedig vér helyett víz.

Igy vegetáltam a kávételepen mintegy 10—12 napig; de látva, hogy ily módon igen lassan térek magamhoz, — s esetleg visszaesés is bekövetkezik — elhatároztam, hogy minden gyöngeségem dacára, útra kelek, s a szükséges levegőváltoztatás végett az egészséges éghajlatú Oaxacába megyek.

Adminisztrátorom — Hoffmann úr — egy hordágyat készíttetett számomra, hogy annak segítségével vitessem el magamat.

A hordágy azonban oly primitív alkotmány volt, az utak pedig a Siera-Madrén keresztül oly rosszak, hogy én — útközben — dacára véghetetlen gyöngeségemnek, előnyösebbnek tartottam elhagyni a hordágyat és öszvérré bízni gyenge fonalakkal összefércelt életemet.

Az utazás telepemről Oaxacáig nyolc napot vett igénybe, s csaknem folytonosan esőben történt. Nem egyszer gondoltam, hogy

nemsokára bekövetkezik a végkimerültség s én egyik vagy másik indián kunyhójában adom ki végre lelkemet.

A folyók és patakok a nagy és folytonos esőzések folytán nagyon meg voltak áradva, de én azokat, dacára szolgálaim intelmeinek, — nem egyszer életveszéllyel küzködve — keresztül gázoltam.

Eszemet még nem bírtam teljesen s talán ez volt az oka, hogy útközben semmitől vissza nem rettentem; rohantam mint az őrült, aki elvesztett eszét meggy keresni.

Rohanó ár, sikamlós lejtő, sziklás felületű út, vagy a vihar által ledöntött és keresztbe fekvő fatörzs — nem szolgált akadályul; nekivágtam volna mindennek, talán a biztos halálnak is — amellyel pedig nem régen kacérkodtam.

Láz által fokozott vakmerőségemnek egy ízben azonban csaknem megadtam az árát, mert — nem messze San Pedro en Alto községtől, mintegy tízezer láb magasságban a tenger színe fölött — öszvérem, megrökönyödve sarkantyúm erős használatától, nekivágott egy a szél által gyökerestül kisodort nagy fának, s annyira belebonyolódott lábával a fának sárral telt gyökerei közé, hogy összeesett s engem félig maga alá temetett.

Igy maradtunk fekvve, én és az öszvér, néhány percig; az öszvér a gyökerek által, én pedig az öszvér súlya által voltam lekötvve és egyikünk sem tudott e fatális helyzetből kivergődni. Szerencsém volt, hogy nem tüzes ménnel történt ez a baleset, mert az öszvérnél kevésbé türelmes állat aligha agyon nem rúg vergődéseivel, én pedig — tekintve túlságos gyengeségemet — ez alkalommal semmi hasznát sem vehettem régi tornászati tudományomnak.

Az öszvér súlya óriási nyomást gyakorolt víztől dagadt lábaimra (a sárgaláz utóbaja többnyire kisebb-nagyobb mértékű vízibetegség szokott lenni s ez rajtam is tapasztalható volt), én a nagy fájdalomtól csak fogamat szorítám össze s nem volt egyéb tennivalóm, mint megadni magamat a sörsnak és bevárni, amíg szolgálaim megérkeznek.

Szolgálaim nemsokára meg is jöttek s nagy nehezen sikerült nekik mindkettőnket kiszabadítani e kellemetlen helyzetből.

Szerencsémre, a gyökerek között levő lágy sár folytán, semmi komolyabb bajom nem történt s így néhány nap alatt kékre nyomott lábam helyre jött, bár a fájdalom még hetekig maradt társam.

Végre nagy nehezen és sok viszontagság után megérkeztem Oaxacába s átadtam magamat az orvosok radikális kúrájának.

Oaxacában ismét ágyba kellett feküdnöm, mert újra erősebb mérvű lázba estem, de hála az égnek, ez már nem volt többé sárgaláz, csak az idegek elgyengülése s a nagymérvű vérhiány folytán következett be.

Ez után a hat-hét napig tartó láz után, bár érverésem még mindig 114—120 között váltakozott percenkint, étvágyam lassankint visszatért és mondhatom, naponta nem kis mennyiségű húst, tejet és veres bort fogyasztottam el.

Az étvágy végre meghozta némileg egészségemet is, s én bár erőre nézve igen távol álltam még a régi állapotoktól, a körülményekhez képest elég jól éreztem magamat; egyszóval kivergődtem irtóztató betegségeből.

Egy kissé erőhöz jutva, követtem az oaxacai orvosok tanácsát s elutaztam a magasban fekvő fővárosba, Mexikóba.

Mexikó és Veracruz között.

Miután másfél hónapot töltöttem Mexikóban s szigorúan követtem az orvosok utasításait, csaknem teljesen visszanyertem egészségemet és régi erőmet.

Az orvosok azt ajánlották, hogy utókúra gyanánt menjek hosszabb tengeri útra. Hogy miért, bizony nem tudom, de sejtem, hogy a tengeri betegséggel — mely minden rosszat és feleslegeset kikerget a gyomorból s így nagyrészt a testből is — szándékoztak egészségemet teljesen helyreállítani.

Általában szokásos a sárgalázból felocsudó rekonvaleszcenseket, tengeri útra küldeni.

Mexikóban elbúcsúztam barátaimtól és kedves honfitársaimtól. Különösen Mihalovics Józsi bátyámtól volt nehéz a válás, mert hiszen úgy éreztem magamat az ő házánál, mint otthon, — hazuról pedig ugyancsak fájdalmas az eltávozás.

»Ki tudja, fogjuk-e még valaha egymást látni« — voltak Józsi bácsi utolsó búcsuszavai.

Ki tudja? Ki tudja?

Józsi bácsi és kedves neje úgy dédelgettek Mexikóban létem alatt, mintha legkedvesebb testvérök lettem volna s ki is jelentették nem egy ízben, hogy én vagyok legigazibb s legbensőbb barátjuk, — pedig bizony sok és nagybefolyású baráttal dicsekedhetnek. A külföldi nagykövetek és egyéb magas dignitások csaknem hetenként meglátogatják ezt az igazán mindenki részéről becsülést érdemlő honfit, ki szerény körülményeinél fogva is, képes volt magának megnyerő modora s kiváló műveltsége által oly pozíciót teremteni, aminőt az idegenek között talán senki.

En büszke vagyok barátságára s végtelen nagyra becsülöm azt. De utazzunk tovább.

Mexikó és Veracruz között az út igen érdekes, nemcsak az út szépsége miatt, hanem a vasúttal érintett egyes helyek történelmi nevezetességénél fogva is; azért nem lesz tehát érdektelen, ha e — különben talán száraz — úti leírást egyes érdekes történelmi adattal fűszerezem.

Az aztékok régi fővárosát, az egykori »Tenochtitlant«, — a paloták városát — melyet annyira megszerettem, a mexikó—veracruzi vasút vonatával reggel 6 órakor hagytam el. Gyönyörű tiszta idő kedvezett utazásomhoz. A két hegyóriás, a Popocatepetl és Ixtaccihuatl, a felkelő nap sugarai által megaranyozott hókoronával ragyogott felém és soká kísért útamban mindkettő, mintha azt kívánták volna, hogy mélyen véssem be elmémbe emléköket.

Bizony nem is feledlek el soha; eszembe fogtok jutni, ha a föld bármely részén leszek is.

Hát elfeledhetők-e a természet remekei? Hiszen akkor felednem kéne a Niagarát, a tullei óriási »Sabina«-fát, a »Yosemith«-völgy szépségeit, az »Arany-szarv«-szorosot — s mind, mind, amikben a természet mesterművet alkotott.

Még most is hallom a »Niagara« zúgását, látom az Erie, Ontarió és Michigan-tavak kék vizét, megrettenek a Missouri és Mississippi hömpölygő árjaitól, csodálom a »Rocky Mountains« sziklahegység különböző alakulásait s reszketek a Sierra Nevada örök hóval telt ormainak hidegétől.

Úgy mint ezeket is bámultam, bámullak titeket is, ti hatalmas hegyóriások, melyekkel szemben hazám szép Tátrája s a svájci alpesek csak törpe alkotások.

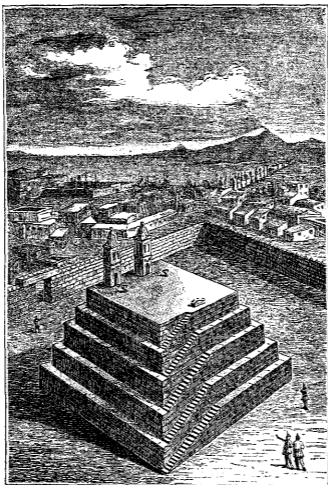
Alig egy órai út után, elhaladva a szűz Mária megjelenéséről elnevezett San-Guadalupe városka mellett, San Juan Tehutihuan-ba érkezett a vonat. Nevezetes régi »azték« város ez, ősi temetkezési helyeivel és földjén még most is gyakran található »Idolo« bálványisteneivel.

IDOLO (BÁLVÁNYISTEN).

Egy alkalommal meglátogattam e községet s több órán át bolyongtam — dr. Procopp Jenő honfitársammal együtt — annak környékén, keresve apró Idoloikat. Fáradságunk eredménydús volt, mert mindketten ily apró szentre bukkantunk s nem egy opsiáni kőből készült, nyíl végével és késtörredékkel tömtük meg zsebeinket.

Ezen opsiániából készült hosszú késekkel vágták fel az aztékok emberi áldozataik kebelét, hogy abból a még működő szívet kiszakítsák

TEOCALI, ÁLDOZÓHELY AZ AZTÉKOK URALMA IDEJÉBŐL TENOCHTITLAN VÁROSBAN, A HÁTTERBEN A POPOCATEPEIL TŰZHÁNYÓVAL.

s azt harci erejük és bátorságuk gyarapítása végett megegyék. Ily álhitre tanították őket papjaik.

Az ilyen áldozatok kivégzéséhez az úgynevezett »Teocalik« szolgáltak. A Teocalik a városok vagy nagyközségek főpiacain állítottak fel és rendszeren óriási nagyságot öltöttek. Többnyire csonka gúlaalakjuk volt s csak egy oldalt voltak lépcsőkkel ellátva.

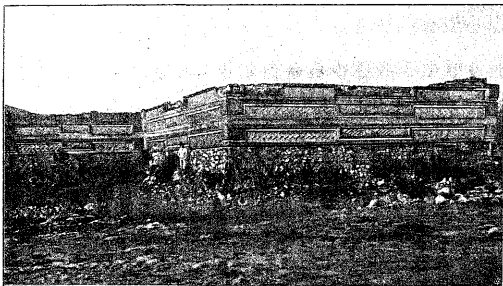
Az áldozatokat kivétel nélkül az ellenség foglyul ejtett harcosai képezték, akiket erőszakkal felhurcoltak a Teocalik tetejére, azután

egy nagy, faragványokkal diszített köre szorították le s az előbb említett módon kivégezték, testöket pedig máglyán elégették.

Az áldozatok szívének kiszakítása alkalmával kifolyó vért csatornákon át tartályokban fogták fel s megívás végett az ünnepélyen megjelenő közönség között szétosztották.

Az ily módon kivégzett áldozatok mindannyian a harcok istenének Huitzilipochtlinak megengesztelésére szolgáltak, ki nagyon kegyetlen természetű főhadúr volt, mert néha évente — különösen a fejedelmek koronázása alkalmával — százezrekre menő emberáldozatot is követelt.

Az áldozatra szánt foglyokat néha hónapokon át jól tartották

MITLA ROMJAI OAXACA ÁLLAMBAN.

az állam költségén, hogy kivégzésükkor kövören és egészséges testtel vándoroljanak át a másvilágra.

Hogy a kultúrának különben oly magas fokán álló aztékok honnét és kitől örökölték ezt a kannibalizmussal egyenlő barbár szokást, nem tudni s a legnagyobb kutatások után sem tudtak a történészek annak nyomaira akadni. A legcsodálatosabb pedig az, hogy Mexikó ősi népei, mint a Toltékok, Chichimekok soha e divatnak nem hódoltak; sőt az Aztékokkal egy időben s azokkal szomszédságban élt népekről, mint a Zapotékok és Mistékokról sincsen bebizonyítva, hogy e borzasztó szokásnak követői lettek volna. Az, hogy »Mitla« romjainál, mely már Zapoték földön volt Teocáli nyomaira akadtunk, — melynek tetején most kápolna áll — semmit sem bizonyít, mert Mitla, állítólag épp úgy mint hajdan Herculanium és Pompei, görög gyarmat volt a rómaiak birtokában; ez pedig Azték kolónia volt a Zapotékok

földjén. Zamacois szerint, a kincseiről híres Motecuhzoma asztalánál naponta friss emberszív volt feltálva, s midőn Cortez első alkalommal volt hivatalos Motecuhzoma ebédjéhez, az legelőször is ezt a csemegét ajánlotta vendégének elköltés végett. Cortez, aki itt vett tudomást először az aztékok ez embertelen szokásairól, Aguilar és Malinche (indián leány) tolmácsolása útján tudomására adta a hatalmas császárnak, hogy a sápadt arcú lények istene nem engedi meg, hogy embertársaink húsát megegyük, s hogy szent keresztény hitvallás szerint — mely a szeretet vallása — e szokás a legnagyobb bűnök közé tartozik.

Cortez szavai annyira hatottak a jószívű s minden iránt fogékony fejedelemre, hogy azonnal kiadta a rendeletet, hogy többé asztalára emberszív ne kerüljön s állítólag egész birodalmában eltiltotta örökre annak evését.

San Juan Tehutihucánban különösen a magas, szinte az egyiptomi piramisokra emlékeztető földhányások vonják magokra az idegen figyelmét, melyek úgy mint Egyiptomban, itt is magasrangú egyének temetkezési helyét képezték. (Ily piramisokat láttam még Oaxaca mellett Villa d'Etlán és Ocotlan városhoz közel, San Pedro Apostolo síkjain.) Különösen a »nap« és »hold« (sol y luna) piramisa méltó a megemlézésre, amennyiben mindkettő még teljesen jó állapotban van.

A »Nap«-piramist megmásztam és soká gyönyörködtem a körülötte elterülő szép kies völgyben, melynek síkjából nem egy indián falu tornya emelkedik ki.

Megnéztem a Miksa császár idejéből visszamaradt ásatások nyomait is, ahol állítólag sok érdekes tárgyat hoztak napvilágra, melyeket a mexikói nemzeti múzeumban helyeztek el. A császár nagy barátja volt a mexikói régiségeknek s gyakran személyesen vezette az ásatásokat.

Néhány évvel ezelőtt a »Nap«-piramis talapzatán is végeztek ásatásokat s ez alkalommal találták meg a mexikói bálványistenek legnagyobbikát, a »napistent« (dios del Sol); ez a kolosszus szintén a nemzeti múzeumban nyert elhelyezést.

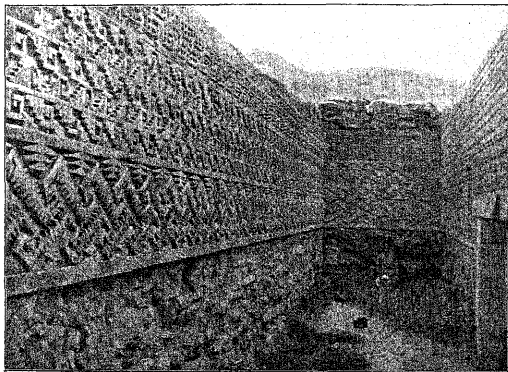
Hogy ő kelme minő súllyal bírt, elképzelhetik, ha megtudják, hogy szállítása végett a piramistól a több mint félórányira fekvő vasúti állomásig formális vasutat kellett számára építeni. Mexikóban, a fővárosban pedig, hasonlóképp síneket raktak le, hogy az állomásról a múzeumig továbbíthassák.

Elhagyva San Juan Tehutihucánt, a vonat az »apami« síkokat érte el, melyek hazánk alföldjére emlékeztetik a vándort és éppen úgy, mint — nagy költőnk szavai szerint — Magyarországon »az aranykalászkodtól sárgulnak a rónaságok«, itt a rendesen ültetett Magey növényektől »zöldelnek« azok.

A »Magey« egy az »aloék« fajához tartozó palánta, melyből a mexikóiak a híres »Pulque«-italt készítik és pedig a következő módon:

A már kifejlett palántának utolsó hajtása, a mexikóiak szerint szíve (corazon) — mikor az két-három éves — kimetszetik oly módon, hogy a növény közepén valóságos »reservoire« készül; ennek nyílását — nehogy a nap sugarai behatoljanak — deszkadarabokkal vagy nagy kövekkel befedik és magára hagyják.

Ez az üreg néhány óra alatt mézédessé nedvvel »miel de Magey«-jal telik meg, melyet azután az indiánok egy tölcséralakú tök segítségével (calabaza) kiszívják — mint nálunk a bort a hordóból — és töm-

MITLA ROMJAI, OAXACA ÁLLAMBAN.

lökbe helyeznek. E folyadéknak több órán át formia kell, míg nem »Pulque«-vé fejlődik s így kerül a kereskedelembe. X

Hogy a »Pulque« Mexikóban mily óriási mennyiségben fogy, azt legjobban az bizonyítja, hogy Apam állomásról naponta két-három különvonattal szállítanak belőle a köztársaság különböző pontjaira.

Ennek az európaiak által is kedvelt itálnak megösmertetése az 1042-ik évbe nyúlik vissza és Mexikó történetében korszakalkotó nevezetességgel bír, mert annak feltalálása egy »Xochitl« nevű »Tolték« nemzetségbeli híres szépségű nőnek tulajdoníttatik, aki azt legelőször »Tepancaltzin« nagyhatalmú tolték császárnak ajánlotta fel. A császár, mint a mexikóiak tradíciója mondja, a nektár hatásától elbűvölve,

annyira beleszeretett a nép gyermekébe, Xochitl kisasszonyba, hogy tanácsadói ellenkezése dacára is nőül vette a »Pulque« Hébe istennőjét, ki azután megalapítónője lett egy új fejedelmi törzsnek, melynek ivadékai századokon át uralkodtak »Anajuac« földjén.

Az »apami« síkoknak mintegy folytatását képezik az »otumbai« rónák. Ezeknek is van története. Itt csaptak össze 1520-ban először Cortez hadai az ellenszegülő »Tlaxcala« indiánokkal. (De nem Motecuhzoma népével.) Ennek az ütközetnek különösen indián részről tömérdek áldozata volt, mert a spanyoloknak már puskaporral működő fegyverei és ágyúi ezer számra gyilkolták az egyszerű nyilakkal felfegyverkezett rőt bőrűeket, kik nem akarták elősmerni hatalmas nemzetük felett a spanyol uralom fennhatóságát. S ha meggondoljuk, hogy a hajdani Aztékok, Zapotékok, Mistékok és perui Inkák kultúrája, a spanyolok inváziója idejében, magasabb fokon állott, mint magáé a hódító nemzeté, könnyen elhithetjük, hogy azon esetben, ha Schwartz Bertalan véletlenül Mexikóban és nem Németországban találja vala fel a puskaport, ma valószínűleg úgy Mexikóban, mint Peruban is, Cortez, Pizarro rablóbandáinak utódai lennének az Aztékok és Inkák saruinak tisztogatói.

Az ótumbai rónák átszelése után, a vonat Apisacón állt meg. Apisacó elágazási pontot képez Puebla város felé.

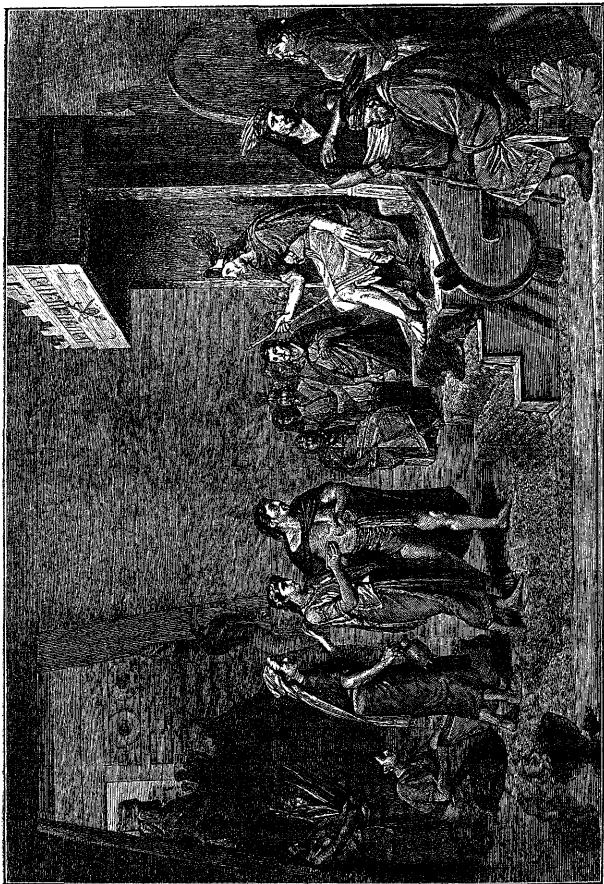
Apisacótól mintegy két órányi út után ér a vonat Esperanza állomásra, ahonnan lóvasút vezet Tehuacan városba, hogy az utas csatlakozást nyerjen az újonnan épült déli vasúthoz, mely Puebláról egyenesen Oaxacára vezet.

Esperanzán látni meg legelőször a remek szépségű, 18.500 láb magasságú Orizabát, az új világ egyik legmagasabb csúcsát.

A geografusok s maga a nagynevű Humboldt is, azon a véleményen voltak, hogy a Popocatepetl Mexikó legmagasabb csúcsa. Az utóbbi mérések azonban — 1890-ben, bár csak néhány száz lábbal — az Orizabának adják az elsőséget.

Az Orizaba csúcsát tisztán és teljes világításban láttam hófehér leplével, körülvéve többi vulkanikus alkotású mellékgerinceivel, melyek csaknem a veracruzai alföldre vonulnak le.

Az Orizaba közvetlen talapzatán fekszik az »anahuaki« (most mexikói) fennsík utolsó nagyobb helysége, a 35.000 lakossal bíró Orizaba város, amely nevét a nagy, kiégett vulkántól nyerte. A vulkán állítólag a XIX. század elején működött utoljára s a nagy német tudósnak volt alkalma azt kitörésekor látni. Ez a kitörés több mexikói várost romba döntött, a földrengések pedig egész a Csendes-tenger partjaira terjedtek le. Még ma is láthatni a »pacific« tenger partján fekvő városok és falvak összedült templomainak romjait. Oaxaca állam déli részén alig van város vagy falu, ahol az új templom mellett — ha ugyan felépítettett —

A SZÉP-KÓCHKI JSMIRYETI A „FURCI” NEVŰ ITALI TEPANCALTZIN TOLTÉK NEHYZTSÉGŰ CSÁSÁR ELŐTT. AZTÉKOK ELŐTTI IDŐSZAK.

a réginek romjaira ne akadnánk. Így van ez Pochutlában, Huatulcon, San Pedrón, Santa Maria Oxolotepecen és számos más indián közösségben is, melyeket a Csendes-tenger partján tett vándorlásaim közben saját szememmel láttam.

Orizaba város kitünő éghajlattal bír s nagy platanus- (banana), kávé- és cacaó-ültetvényekkel van körülvéve.

Esparanza és Orizaba városok között fekszik a »Maltrata«-szoros, mely arról ösmert, hogy midőn Cortez első ízben elhagyta Veracruzt és seregével együtt Tenochtitlan (Mexikó) felé ment, hogy Motecuhzoma hatalmát leverje, a nagy emelkedések, csaknem járhatlan utak és a folytonos esőzések folytán a spanyolok igen sokat szenvedtek és több halottat hagytak hátra.

X Orizabán túl valódi svájci (de azért enyhe éghajlatú) tájakon halad a vonat a nagy lejtőkön lefelé. Sziklahasadékok, alagutak, hidak és merész hajlású viaduktok váltakoznak egymással s dicsérik kitünő alkotásuknál fogva mesterüket, az angolokat. (A mexikó-veracruz-i vasutat az angolok építették, az most is az ő kezükben van s egész Amerikában, természetesen Észak-Amerikát sem véve ki, a legjobban készült vasútnak mondják.)

Egy órányira Orizabától fekszik a kávéjáról nevezetes Cordoba városka; csupa kert az egész, tarkázva élénk színekkel festett, kis faházai-val s az azokat szegélyező virító és illatos virágágyakkal.

Alig van ház, amelynek verandaszerű s többnyire függőággal ellátott erkélyén ne csevegne egy-egy kajdács, vagy ne csicseregne néhány kis éneklő madár. Valódi kis paradicsom ez a városka, ahol élni csak öröm lehet; de lakói megelégedetteknek is látszanak, mert mosollyal és kendőlobogtatással üdvözlik a vonatot, amely dübörögve halad el mellettük s üdvözlésüket hosszú füttyel viszonzozza.

De fordítsuk tekintetünket más irányba, mert ott mélyen alattunk, a messze távolban kéklik valami. Régi ösmerősöm, az Atlanti-óceán az, amely csaknem beláthatatlan messzeségben olvad össze az ég kék színével.

Csaknem megdöbben az utas, ha ezt a mélységet maga előtt látja és meggondolja, hogy másfél óra alatt több mint 4090 lábat kell a vonatnak lejtőn lefelé megtennie, hogy a látható síkra jusson.

Azt kell hinnünk, hogy az emberi elme s a mérnöki tudomány nem ismer nehézségeket, mert oly szépen osztotta el cik-cakjaival a lejtőt, hogy a laikus vándor alig veszi észre, hogy minő utat tett meg, midőn a vonat már a veracruz-i síkra jut s maga felett látja a magasban a viaduktokat és félelmet gerjesztő vasúti töltéseket.

Lent a síkon még egy órányit halad a vonat s azután befordul Veracruzra s közvetlenül a tenger partján áll meg.

Pueblát más alkalommal látogattam meg, s be kell vallanom, hogy — a főváros után — ezt tartom a köztársaság legszebb s egyszerűsége legtisztább városának. Terei, templomai, palotái oly szé-

INDIÁN LEÁNYOK AZ AZTÉK TÖRZSBŐL. (CORDOBA VÁROS VIDÉKÉRŐL.)

pek s utcái oly rendezettek, hogy hasonlót az egész köztársaságban hiába keresnénk. Pueblának 120—130 ezer lakosa van, kik arról nevezetesek, hogy a császárság idejében Miksa császárnak leghűbb alattvalói voltak s még ma is, nem egy akkori időben szerepet játszó — s most is befolyásnak örvendő — polgár siratja a lovagias államfő

halálát, kinek egyedüli, de egyszersmind reá vészthozó hibája az volt, hogy nagyon is befolyásoltatta magát tanácsadói által s túlságosan bízott III. Napoleonban s az akkori katolikus egyház fejedelmében, IX. Piusban.

Az egyház befolyása abban az időben Mexikóban már csaknem teljesen megszűnt, Napoleon pedig, kinek összes hadaira Európában volt szüksége, mexikói seregét Basaine-éivel együtt csakhamar visszavonta.

Hiába kért szegény Miksa katonai és pénzbeli segílyt, azt mindeütt megtagadták. Sőt életének megmentéseért is csak két állam-kormányra tett lépéseket, a washingtoni és Poroszországé, továbbá két férfi, Hugo Victor és Garibaldi és egy nő, Salm-Salm hercegnő, de sajnos, eredménytelenül.

Az akkori osztrák miniszter, kinek nevét elhallgatom s aki Salm-Salm hercegnő részéről felszólítást kapott a császár megmentésére, saját bőrét féltve, megtagadta segédkezését s nem akart állama nevében jót állani azért az összegért, melyre a hercegnőnek — Miksa császár megszöktetéséhez — szüksége lett volna.

Erre az utolsó pontra nézve a felelősséget Zamocois »Historia de Mexico« című művére hárítom, melynek szerzője a tényt így adja elő, de kevesebb kíméléttel, amennyiben ő az illető volt osztrák miniszter nevét is közli.

Miksa császár emlékét Mexikóban még ma is a legnagyobb tiszteletben tartják s maguk a köztársaságiak — tehát egykori ellenségei is — beösmérik, hogy a sors szigorúan büntette a lovagias fejedelmet.

Itt meg kell az igazság érdekében említenem, hogy Miksa császár halálát egy különös véletlen idézte elő, melynek, bár tudtán kívül, ő maga volt az okozója.

Miksa császár ugyanis — rossz tanácsadói javaslatára — rendeletet adott ki, amely röviden a következőket foglalta magában:

»Mindazok, kik a létező kormány ellen fegyvert emelni mernek, vagy befolyásukkal annak megdöntésére működnek, hazaárulóknak tekintendők s haditörvényszék elé állítandók!!«

A köztársasági kormány, mely ezen időben Mexikóban folyton működött, bár székhelyét gyakrabban változtatta is, és melynek feje az egész császárság idejében Juarez Benito volt, Miksa császárnak ezt a törvényre emelt rendeletét magáévá tette s azt, a császáriakhoz hasonlóan nem egyszer alkalmazta is, de természetesen akként értelmezve, hogy: »a kormány köztársasági, s mindenki, aki ellene vét (legyen bár az illető »császár«), hazaáruló, s mint ilyen, haditörvényszék elé állítandó«.

A császári kormány haditörvényszéke az ilyen foglyokat kivétel nélkül halálra ítélte. Előre lehetett tehát tudni, hogy a republikánusok

sem fognak Miksával szemben kivételt tenni. Miksát a szerencsétlen queretariói ütközet után a köztársaságiak elfogták s az általa kiadott törvény alapján haditörvényszék elé állították, s hogy az miként ítélte a császár felett, a szomorú következmények csakhamar megmutatták.

Nyilvánvaló tehát, hogy a köztársasági kormány, — amely leverte a császárságot, — midőn szegény Miksát saját törvénye, tehát a császári kormány által készített törvény alapján íteltette halálra: csak jogával élt s megboszulta a saját párthívein a császáriak részéről vehetzvitt hasonló ítéleteket.

Mindenesetre sötét pontja ez Mexikó történetének; de azért ez az ország még sem érdemelte meg azokat a szigorú ítéleteket, amelyekkel Európa legnagyobb része sújtotta és sújtja még ma is.

De vajjon más országok történetében nincsenek-e sötét pontok?! Óh igen is vannak, csakhogy azokat feledni kell.

Legyünk tehát igazságosak Mexikóval szemben is és feledjük el azt, — amin változtatni úgy sem lehet.

Juarez köztársasági elnököt Európában, de különösen nálunk, valóságos tigrisszívűnek tartották s nem egyszer vetették szemére vad indián eredetét; sőt gyermekkoromban magam is hasonlóan gondolkoztam s azt kívántam éretlen eszemmel, hogy érje el mielőbb a nemezis. Pedig úgy a leggyakoribb ítéletek, mint azelőtt az én véleményem is — nagyon igazságtalanok voltak Juarezzel szemben, mert talán éppen neki volt a legjobb szíve Miksa császár ellenségei, de egyúttal úgynevezett jóbarátai között is.

Hiszen igaz, Juarez volt az, ki különösen miniszterének, Lerdónak ösztönzésére helybenhagyta a haditörvényszék halálos ítéletét, de ő volt az is, aki állítólag egy bizalmas emberével megküldte Miksának a börtön kulcsait, azzal a figyelmeztetéssel, hogy siessen Veracruzba, szálljon ott a rendelkezésére álló gőzhajóra és térjen vissza hazájába.*

Miksa — itt ki nem fejezhető okoknál fogva — nem fogadhatta el Juarez kegyét s így Mejilla és Miramon tábornokaival együtt — az ítélet kihirdetése után néhány napra főbelövetett.

Hogy Miksa császár mily nemesérszű és nagylelkű gondolkozású volt, eléggé mutatja az az eljárása is, hogy midőn mindhárman a fegyverek elé állították s a vezénylő tiszt csupa tiszteletből őt a középső helyre helyezte, a császár e szavakkal fordult legkedvesebb tábornokához, Miramonhoz:

»Tábornok! Egy hős még a fejedelmek által is bámulatot érdemel. Mielőtt meghalnék, a tisztelethelyet önnek óhajtom átadni«; s ezzel

* Ezeket az adatokat a Miksa császár szolgálatában volt egyik magyar lovastisztól hallottam.

Miramont a középső helyre erőszakolta, s mint igazi hős halt meg. (Lásd Don Niceto de Zamacois »Historia de Mejico« című művének 18/II-ik kötet, 1574-ik oldal 1-ső pontját.)

Miksa császár (ugyancsak Zamacois idézett műve, ugyanazon részének II-ik pontja szerint) halála előtt, az utolsó percekben a következő szavakat intézte az egybegyűlt mexikóiakhoz, kiknek szemébe könnyek tódultak:

»Mexikóiak! Én igaz ügyért halok meg; Mexikó függetlenségeért és szabadságáért. Legyen az én vérem az utolsó megpecsételése új hazám szerencsétlenségének! Éljen Mexikó! Éljen a szabadság!«

A császár ez utolsó szavaira nézve, korának írói nincsenek mind egy véleményen; így Salm-Salm herceg, Miksa császár volt vezénylő tábornoka »Mémor«-jaiban is másként fejezi ki azokat. Az azonban tény, hogy a mexikóiak zöme Zamacoisnak ad igazat; csak szavainak értelmezésére nézve nincsenek tisztában, amennyiben egyesek azt hiszik, hogy Miksa császár eme szavait: »Én igaz ügyért halok meg«, úgy értelmezte volna, hogy a köztársaságiak ítélete igazságos volt. Mások pedig úgy értelmezik, hogy a császár azt akarta kifejezni, hogy az ő ügye, tehát a köztársaságiakkal ellenkező, volt az igazságos, vagyis az igaz.

És ki tudja! Ha meggondoljuk, hogy utolsó szava »Éljen a szabadság!« volt, nincsen-e azoknak igazuk, akik az első értelmezés mellett kardoskodnak?

De hagyjuk szegény Miksát nyugodni s folytassuk utazásunkat.

Veracruz.

Veracruz t délután 6 órakor érte el vonatunk, így tehát még az este gyönyörködhettem abban az élenkségbn, amely a kikötőben honolt.

A tenger partján, vagyis az »aduaná marítima« (tengerészeti vámház) mellett, csak úgy pezsgett az élet, mintha az egész kicsiben, Hamburg vagy Trieszt kikötője lenne.

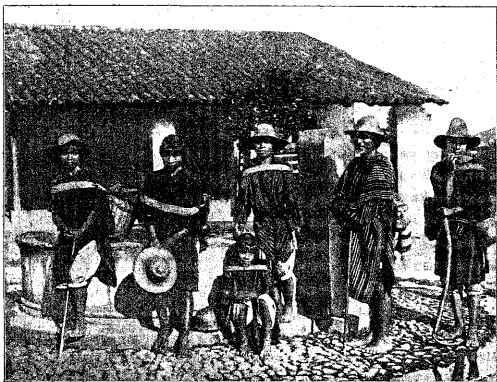
A talyigák és targoncák kenetlen kerekeinek nyikorgása, az emelő darúk csigáinak fülsértő sikongása s a viharvert matrózok rekedt kiáltozása azonnal meggyőzi az utast, hogy élénk forgalmú kikötőbe jutott.

Bár az egész napi utazás erősen kifárasztott, meg voltam elégedve, amint — letisztogattam az utazás porát, s a »Hotel Mexico« tengerpartra nyíló III. emeleti erkélyéről — teljes kényelembe helyezkedve szemlélhettem az alattam elterülő szép kikötőt, amelyet az aláhanyatló nap egyes sugarai némileg megvilágítottak. Lassan-lassan

a homály mindjobban beborította azt, s helyet adott a tenger tükre által megkétszerezett bolygó tüzek ezreinek, a lámpalángoknak, amelyek az egész öblöt csakhamar misztikus fénybe helyezték.

Igy méláztam el egy-két óra hosszáig a kis tündérvilág szemlélésében, míg nem az öbölben horgonyzó hajóknak az éjfél és őrjárat fölváltását jelző harangjai megszólaltak és figyelmeztettek, hogy az új nap közeledik s nékem is nyugalomra van szükségem.

Tíz napot töltöttem e városban s így elég időm volt azt keresztül-kasul barangolni s megnézni azt a kevés látnivalóját, amije van.

INDIÁN TIPUSOK, VERACRUZ ÁLLAMBÓL. (MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG.)

Veracruz volt az első város, amelyet a spanyolok Mexikóban alapítottak, amennyiben Cortez hadai annak alapját még az 1519-ik évben vetették meg.

E kikötőváros körülbelül 35—40 ezer lakossal bír. Ez a szám azonban a téli hónapokban tetemesen szaporodik. A város, bár házai kicsinyek s többnyire csak egyemeletesek, csinosan van építve. Csaknem minden ház zöldre festett faerkéllyel van ellátva, ami az egészet kissé egyhangúvá teszi. Utcái egyenesek s eléggé szélesek is, de éppen nem gyakorolnak az idegenre valami kellemes hatást.

Veracruzban láttam életemben a legtöbb dög-keselyüt, amelyek néha annyira ellepik az utcákat, hogy azok szinte feketéllenek tőlük,

és valóságos harcokat vívnak egy-egy hulladékért a sovány kőbor-kutyákkal egyetemben, amelyek szintén tömegesen barangolják be a várost és folytonos marakodásaikkal kellemetlenné teszik az utcákon való sétálást.

Veracruz különben valóságos fészke a különféle epidemiáknak — természetesen élükön a sárgalázzal, amely ugyancsak kiveszi részét minden esztendőben.

Különösen az európaiakat tizedeli meg és pedig főképp a nyári hónapokban ez a borzasztó betegség, amely áldozataival évente ezer számra szaporítja a temetők hantjait.

A sárgaláznak és a himlőnek tulajdonítják Veracruz lassú emelkedését, és tényleg fel is tehető, hogy ha e két nyavalya nem volna átka e városnak, ma talán ez lenne a köztársaság legnagyobb s legfontosabb helye, lévén a mexikói köztársaság legjobb kikötője, amely az európai forgalmat közvetíti.

Télen, amikor a »vomito« (sárgaláz) szünetel, az élet Veracruzban igen élénk, és különösen a kikötőben, ahol ilyenkor tömérdek európai hajó horgonyoz, hemzseg a nép és az utazó közönség. Ilyenkor itt mindenféle nemzetség látható, vígan, jókedvvel, semmit sem törődve a holnappal, mert mindenki igen jól tudja, hogy az első »Nortéval« (éjszaki szél) eltűntek a sárgaláz bacillusai s messze-messze földre vándoroltak, tehát nincs mitől félni.

De tavasszal, amikor ismét megszűnt a »Norte«, s bekövetkezett a hőség s vele együtt visszatért a veszélyes sárga vendég is, — egyszerre vége az életnek, vége az élénkségnek; a kikötő csendes, az utcák kihaltak. S ha egy eltévedt idegen mégis végigjárná azokat, megretten a nyugalomtól és siet mielőbb felkeresni hajóját, amely a nyílt tengeren biztosabb helyzetben van, vagy igyekszik vasúttal a magasabban fekvő vidékeket elérni, mert ki tudja, mire ébredne, ha éjtszakáját e veszedelmes helyen töltené, ha ugyan egyáltalán felébredne?

En december vége felé jöttem Veracruzba, így a sárgaláztól, amelyen csak néhány hó előtt mentem keresztül, nem volt mit félnem.

Sokan abban a téves nézetben vannak, — s ezt hiszik Európában is — hogy az, aki egyszer megküzdött ezzel a betegséggel, többé nincsen annak kitéve.

Ezzel ellentétben én magam is tudok esetet, s hallottam nem egyszer több ilyenről beszélni, hogy azok, akik kétszer megbirkóztak vele, harmadszor legyőzettek s ma ott porlanak Veracruz népes temetőjében.

Egyedül a bennszülöttek azok, kik egyáltalában nincsenek kitéve ez epidémia veszedelmének.

A sárgaláz az ázsiai koleránál ezidőszertint sokkal veszélyesebb, mert míg az orvosi tudomány a kolera gyógyítására már nem egy gyógy-

szert talált fel, addig a sárgaláznál az összes ilyenmű kísérletek eredménytelenek maradtak. S míg a kolerabetegek közül 50—60 százalék életben marad, a sárgalázból alig 5—6 százalék gyógyul föl.*

Veracruz lakossága nagyon vegyes. Talán az egész köztársaságban az egyedüli hely, ahol a négerék és mulattok nagy számban vannak képviselve. Én legalább, ki két és fél év alatt csaknem az egész köztársaságot keresztül-kasul jártam, csak itt-ott elvétve találtam egy-egy afrikai feketét, vagy annak fehérrel kevert ivadékát, a mulattot.

A négerék és mulattok többnyire a rakományok ki- és berakásánál alkalmaztatnak, vagy a kikötőben matrózszolgalatot teljesítenek.

Az azonban tény, hogy szigorú kézben ügyes és szorgalmas munkások; de amint vasárnap vagy ünnepnapokon szabadoknak érzik magukat, s kissé mélyebben belepillantottak a »Pulqueval« vagy »Tepachéval« telt poharakba, teljesen kivetkőznek emberi mivoltukból és igazi vadállatokká fejlődnek, s ugyancsak dolgot adnak a különben éberszemű rendőrségnek, hogy az megzabolázza garázdálkodásaikban, vagy egyszerűen vasra verve őket, bezállítsa a »Castillo« börtöneibe.

Nézetem szerint a mulatt a világ minden népének egyik legveszedelmesebb faja, mert alattomos, kapzsi, részeges, bosszúálló s a lopásra nagy hajlammal bír, sőt embertársainak életét is elveszi, ha azzal magának némi hasznot szerezhet vagy bosszúját kielégítheti. Mindez nem okoz neki egy csepp lelkiismereti furdalást sem.

Ha be is csukják elkövetett gazságáért néhány évre, ő áll attól a legtávolabb, hogy megbánja tettét, vagy megjavuljon. Amint kiszabadul, újra kezdi a régi életet, s ha érdeke úgy kívánja, nem retten vissza attól sem, hogy testvérét, apját, sőt saját gyermekét is megcsalja, és szükség esetében épp úgy feláldozza, mint bármely más embertársát, kit prédául szemelt ki.

Általában a mulatt, mindkét leszármazási fájának, tehát a fehérnek és négernek, csak rossz hajlamait szokta örökölni és ezért a civilizált világ lakói részéről a legkevesebb tiszteletnek örvend; bár ő magát, ha ereiben csak egy csepp fehér vér van is, már magasabb lénynek tartja és fajrokonait, a négereket, akik pedig nálánál sokkal különbek, teljes gyűlölettel megveti, s nem ritkán csak egy nőánsszal sötétebb színökért is csúfot üz belőlük.

A néger vér, más vérrel keverve, igen veszedelmes, s ezért igaza

* Legújában bebizonyult, hogy a sárgalázat a mocsarakban élő egyes »mosquito« fajok idézik elő, melyek csípéseikkel oltják az emberbe a sárgaláz bacillusait. A mocsarak kiszáritása óta Veracruz egészségi viszonyai tetemesen javultak.

volt annak a tudósnek, aki azt állította, hogy: »egy csepp néger vér elegendő egész népfajok megfertőztetésére«.

Veracruz középületei között igen kevés a megemlítésre méltó. A régi épületek között talán egyedül a »Palacio Municipal« (városháza) köti le némileg figyelmünket, mert bár egyszerű, de ízléses »Mór«-stílusban épült.

Az újabb házak között az »Aduana Maritima« (tengerészeti vámház) említendő meg, nem annyira szépsége, mint inkább célszerű berendezése miatt.

Veracruznak elég jól berendezett színháza is van; a »Teatro Principal«, melyben a téli hónapokban olasz opera-, vagy Spanyolországból átvitorlázott dráma- és operette-társulatok, melyek mind a főváros felé igyekeznek, — tartják néhány estére terjedő vendégtékaikat.

A szépen rendezett és tropikus növényzettel dúsan beültetett terek és sétányok mindenestre legkedveltebb helyei Veracruznak, mert az irtózatos hőség után, amely e város népét naphosszat eltikkasztja, az ember legalább este pihenheti ki magát némileg a terjedelmes pálmák és egyéb növények és fák árnyában, ahol a tenger felől lengedező hűs esti szellő kellemesen felüdíti.

Különösen az »Alameda«-sétány kedves helye a közönségnek, amely legalább is két kilométer hosszú s a legszebb pálmákkal van végigültetve és kényelmes padokkal ellátva. Ennek terein kétszer hetenkint katonazene mulattatja a sétáló közönséget, amely ugyancsak jó keresetet ad a fagyalt s egyéb frissítők elárúsítóinak, akik vidáman énekelve, ajánlják portékájukat.

Tengeri út Veracrutzól Progresóig.

A spanyol »Transatlantique«-társulat »Habana« nevű hajója, amely menetrend szerint december 24-én, vagyis karácsony este volt elindulandó Veracrutzból, már 22-én megérkezett Barcelónából. Személyzete ugyancsak serényen működött, hogy a ki- és berakodásokkal készen legyen, s elindulhasson a rendes időben.

A hajó, rendes hajós-szokás szerint, már 23-án vonta fel elindulást jelző lobogóját, de azt délután újra bevonta, mert a »Tampico«-kikötő közelgő vihart jelzett, amely nemsokára oly erővel köszöntött be, hogy úgy a podgyász berakását, mint az utasok beszállását is, teljesen lehetetlenné tette.

A vihar igazi orkán módjára tombolt, s ugyancsak felkorbácsolta a könnyen engedékeny hullámokat, amelyek óriási erővel csapódtak a »molo« gránitjához és milliárdnyi részekre szakadozva hullottak ismét vissza a sötéten zöldelő, haragvó tenger mélyébe.

Már búsulni kezdtem, hogy időmet néhány napig még Veracruzban kell elvesztegetnem, midőn örömömre, 24-én délután 4 órakor ismét felvonta a gőzös indulást jelző lobogóját.

Bár a tenger nem volt még teljesen megjuhászodva s a felkorbácsolt hullámok még elég magasan kóvályogtak a víz tükrén, én ladikot fogadtam s podgyászommal együtt az elég távol horgonyzó hajóhoz eveztettem.

A hajó fedélzetén egyik szolgálatban levő tengerésztiszt figyelmeztetett, hogy a hajó csak holnap, vagyis 25-én fogja elhagyni a kikötőt s azért, ha éppen kívánnám, még visszatérhetek a városba s ott tölthetem az éjtszakát. Én azonban előnyösebbnek véltem a hajón maradni s karácsony éjjelét korán lefekve, Morfeusz karjaiban tölteni.

Legalább senki sem zavar s így gondolataimat szeretett atyámnak s három kedves gyermekemnek szentelhetem; akik távol, az én szeretett hazámban, most bizonyára többi rokonaimmal együtt, a hatalmas zöld karácsonyfa körül töltik a lélekemelő karácsony ünnepet és örömtől repeső szívvel vizsgálják a sok szép ajándékot, melyekkel a jó Jézuska megörvendeztette őket.

Oh, boldog gyermekkor! miért nem tarthat örökké? Bár maradtam volna benne végig. De az embert vágyai vezérik.

A hajóra siető utasok már korán reggel felzavartak álmomból; azoknak nyilván volt hol tölteni karácsony éjjelét, mert legtöbbször egy-egy ajándékkal megrakott hatalmas csomaggal szállott a hajóra, miközben ölelkezve búcsuztak az őket idáig kísérő rokonoktól és barátoktól.

Én senkitől sem búcsuztam, csak a podgyászomat szállító matrónának nyújtottam kezet, ki azt erősen megszorította, hogy így hálálja meg a néhány centavossal felülfizetett szállítási díjat.

A gőzös nemsokára megtelt utasokkal, a horgonyokat felszedték s a fütty is elhangzott, amely az indulást jelezte. Gyönyörű időben hagytuk el a kikötőt, az ég kék volt, a tenger pedig tükörsíma.

A nap óriási melegséggel osztotta sugarait, s mi utasok, bár vászonlepel alatt ültünk és úgy szemléltük a távolban fekvő hegyláncolatot, amely az egész veracruzai síkot keretbe látszott foglalni és gyönyörködtünk a mindjobban elmaradó városnak a tengerpartot szegélyező házsoraiban, amelyek már közvetlenül a víz tükréből látszottak kiemelkedni: ugyancsak éreztük a tropikus égélj hatását, mert úgy csurgott mindnyájunkról az izzadság, mintha csak most merítették volna ki bennünket a tenger vizéből.

A város csakhamar eltűnt szemünk elől, a hegyláncolat pedig folyton alacsonyabb-alacsonyabb lett; még egy-két óra, s a tenger tükrén és a kék égen kívül többé semmi sem látható.

Amint azonban a nap lemenőben volt s kitisztult a lég, új tüne-
mény kötötte le teljes figyelmünket. Messze a láthatáron egy gúla
emelkedett ki a tengerből, melyet a lenyugvó napnak még a horizon-
ban veszteglő néhány bíborsugara ragyogó koronával ékesített fel.

Az Orizaba volt az, az a hatalmas hegyóriás, amely tündérfeje-
delem módjára emelkedett ki az öt hódolattal környező alattvalói,
a többi hegyláncok és csúcsok közül.

E hatalmas úr még soká láttatta magát, s csak akkor mondott
mindnyájunknak búcsut, midőn a teljes sötétség beállott és mi egyedül
a csillagok milliárdjait láttuk fejünk felett ragyogni.

A »Vénusz« oly gyönyörűen ragyogott felettem, hogy azt
már-már új égitüneteméynek véltem s csakis miután minden asztronó-
miai tudományomat összeszedtem, győződtem meg arról, hogy az
mégis csak régi ismerősöm, a szépség istennőjének névhordozója; de
méltán is viseli e nevet, mert társai között kétségkívül ő a leg-
tündöklőbb s így meg is illeti a szépség pálmája.

A tenger egész éjjelen át jól viselte magát, hajnal felé azonban
nyugtalanodni kezdett, s ezzel együtt az én jókedvem is megszűnt,
mert csakhamar a tengeri betegség szimptomáit éreztem magamon
s ez nemsokára teljes mértékben kitört rajtam.

Bár más tengeri utazásaim alkalmával is sokat szenvedtem e
betegségben, úgy látszott, sárgalázam óta még inkább hajlottam felé.

A tengeri út Progresóig, vagyis a Yucatan-félsziget partjáig
három napot vett igénybe, s én ugyancsak megörültem, amint december
29-én reggel megpillantám ennek a még Mexikóhoz tartozó félsziget-
nek partjait, mert azt hittem, hogy a hajó legalább is egy napot fog
vesztegelni a fent említett kikötőben, s nekem lesz időm a betegség
mámorából egy kissé kijózanodni. De nem úgy történt ám, mert a hajó
meg nem közelíthetvén a sekély vizű kikötőt, attól mintegy négy tengeri
mérőöldnyi távolságban vetett horgonyt, s még erősebben táncoltatta
az utasokat.

Néhány szó Yucatanról.

Progreso körülbelül tízezer lelket számlál és Yucatan-félszigetnek
legnevezetesebb és egyúttal legélénkebb kikötőhelye. Meridával, az
állam fővárosával, vasút köti össze.

Merida 50 ezer lakossal bír és a mexikói unió egyik legérdekesebb
és kereskedelmileg is igen fontos városát képezi.

Jucatan népe, úgy életmódjában, mint szokásaiban is teljesen
különbözik a többi mexikóiaktól, és bár tiszta indián vérből, csak más
törzsből származik is, jobban hódol az európai szokásoknak, mint amaz.

Jó erkölcsű, szorgalmas nép, de amellet erősen egoista, s tisztán ennek tulajdonítható, hogy európai kereskedők a félszigeten sehogy sem tudnak zöld ágra vergődni, mert az összes vállalatok és nagy kereskedelmi házak a yucatániak kezében vannak.

A yucatáni nők messze földön híresek szépségük, szorgalmuk, jó erkölcsük és megnyerő modoruk által; különösen tisztaságuk szinte legendaszerű az egész anyaországban; még a legszegényebb indián munkásnő is, ha egyebe sincsen, fehér ruhát visel és arra költi csekély vagyonkáját.

Az indián nők fehér ruhája (kivételesen nélkül ilyet viselnek) sokszor a leggyönyörűbb himzésekkkel van díszítve s ők maguk oly ügyesen készítik a legremekebb fehér csipkéket, hogy azok finomság és szépség tekintetében aligha állanak a brüsszeli csipke mögött.

Yucatan félsziget nagyjából sík területű, bár délkeleti részét óriási hegygerinc szeli át; e hegygerinc a déli oldalról megmászhatatlan, s azért a terület, mely e gerincen túl fekszik s ma »Quintana Roa territorio« név alatt ismeretes, csak tengeren közelíthető meg.

Yucatánnak ez a része igazi láz-fészek. Eghajlata csakolyan egészségtelen, mint a francia Cayenné és épp úgy, mint ahogy az büntetőgyarmata a francia köztársaságnak, ez is büntető-kolóniája Mexikónak.

Minden nagyobb bűnöst, aki megmenekszik a halálos büntetéstől, ide deportálnak, s bár a gonosztevők itt szabadon is bocsáttatnak, e gyilkoló levegő befolyása alatt nagy részük elpusztul.*

Visszapillantás Mexikóra.

Mielőtt elhagynám Mexikó földjét, talán nem lesz érdektelen egy mexikói ujságnak, »Diario del Hogar«-nak, »Útiképek Amerikából« című művem feletti kritikáját közölni önökkel; megjegyezvén, hogy azt a többi mexikói lapok is átvették és közölték.

Igaz, hogy ez a kritika a legnagyobb jóakaratot tanúsítja irántam s elhalmoz meg nem érdemelt dicséretekkel, távolról sem szándékom azonban ezeket ösmertetni; én e tárcacikk közlésével csak azt akarom bizonyítani, hogy a mexikóiak nemzetünk iránt a legnagyobb szeretettel, becsüléssel és meleg ragaszkodással viseltetnek, s így már régen megérdemelték, hogy fátyolt borítva a multakra, oda nyujtsuk baráti jobbunkat annak a népnek, amely azt igazán megérdemli és a legnagyobb örömmel fogadja.

Ezenkívül Porfirio Diaz tábornoknak, a mexikói köztársaság

* Ezek az adatok a 14 év előtti állapotot tüntetik fel; a viszonyok ma sokkal jobbak.

elnökének egy hozzám intézett levelét is közlöm, mint bizonyítékát annak, hogy mi magyarok nemcsak a mexikói polgárok barátságára és rokonszenvére, de az államfő jóakarására is biztosan számíthatunk.

A) A magyarok Mexikóban.

(Fordította Bánó Jenő. Az 1891. év augusztus 14-én megjelent »Diario del Hogar« című mexikói lap 282-ik számából.)

»Bánó Jenő úr, egy a magyar államban szerepet játszó egyén fia és utódja a dunai régiókban nevezetes ősi családnak, néhány év előtt elhagyta Budapestet, hogy másutt keresse a szerencsét és boldogulást, melyet hazájában szeretett neje halálával teljesen elveszített.

Elhagyva a Duna és Tisza által öntözött szép rónákat, átszelte a Kárpátokat, melyek Ausztriát Magyarországtól elválasztják; bejárta Németország északi részét (Poroszországot), s áthaladva a gazdag Germániát, megérkezett a Hansák régi városába, Brémába, hogy hajón tovább utazzék.

Nem soká tartózkodott itt, mert csakhamar áthajózott az Atlanti-océánon és megérkezett New-Yorkba. Innét Niagara felé vette útját, hogy megcsodálja a bölcs Tyndal által oly költőien ecsetelt vízesést, s miután megnézte a nagy tavakat is, megérkezett Chicagóba, Amerika ama városába, amely csak tegnap született s ma már óriási arányú metropolissá vált.

Az Unio több államán, majd a »Szikla«-hegységen átutazva, leszállt ismét a völgybe, hogy meglátogassa San-Franciskót, mely, ha nem léteznének a földön igazságtalanságok, ma Mexikóhoz tartoznék. Bánó úr azután tovább folytatta útját a kaliforniai hegyeken keresztül, míg a Central-vasúttal csakhamar megérkezett köztársaságunkba.

Alig hogy átlép a határon, tömeges meglepetések érik. »Utiképek Amerikából« című könyvében leírja utazását; először az Észak-Amerikára vonatkozó részt, majd a Duna vidékének ez a pezsgővérű fia igazi lelkesedéssel ír Mexikó tropikus szépségeiről, melyekről már régente álmodozott.

Szerző említett könyve három részre van osztva; és míg az első 66 oldal a »Paso del Nortéig« terjedő utat foglalja magába, addig a következő két rész teljesen Mexikónak van szentelve.

Bánó úr több író Mexikóra vonatkozó művének hatása alatt jött földünkre, befolyásolva az Európában országunk felett még ma is kedvezőtlenül nyilatkozó többség véleménye által; de csakhamar, minden Mexikóban töltött óra után, véleménye hazánkat és népünket illetőleg kedvezőbb lett. Ezután írta meg igazságos, de nemzetiünk iránt igazi vonzalmat bizonyító művét.

E könyv magyar nyelven jelent meg Budapesten és a legszebb fényképek kísérték az avatott tollal megírt szöveget s rövid idő alatt több ezer példány fogyott el belőle. Néhány hó alatt azután sok téves hitet változtatott meg Európában köztársaságunkat illetőleg.

Földünk, ez ügyes író szerint, kedves és szimpatikus, és ki is fejezi efeletti véleményét azonnal, mert mint mondja: »átkelve a Bravo-folyón, mely Mexikó határát képezi, azonnal szemembe ötlött a nagy különbség, melyet az északamerikaiak és mexikóiak modorában észleltem; emezeket az előzékenység és szívélyesség, amazokat pedig a hidegség és durvaság jellemzi«.

Később a történelmi emlékeket idézi, s mint ahogy a történelem messzelátóján saját hazáját látta több századon át török és osztrák iga alatt nyögni, úgy látta a mienket is három századon át spanyol járom alatt szenvedni, mígnem megérkezett 1810-iki szabadulásunk.

Bánó úr továbbá kifejti művében, hogy úgy a mexikóiak, mint a magyarok szokásaiban és természetében sok hasonlatosságot talált, ami, mint mondja: »már maga is elegendő, hogy kölcsönös szimpátiával viseltessünk egymás iránt«.

Folytatva utazását, Chihuahua-államba érkezik, ahol megtekinti annak hasonnevű fővárosát. Lelkesedéssel és igazságosan ír a nagy Hidalgórról, kinek e városban egyik szobra áll; és miután érdekes útmutatást nyújt útjának ezen részéről, Durango-államba jut, melynek földje kies és termékeny, hegyei pedig gazdag érctelepekben bővelkednek.

Mindenesetre nagy az értéke reánk nézve Bánó úr művének, mert mindenről igazságosan ír: így megösmerteti Lerdó városnak gazdag gyapottermelését, szól a termény kivitelének emelkedéséről, hatalmas gyáraitól s ismét meg van lepetve, hogy Európában miként terjedhetett el ez ország felől annyi helytelen vélemény.

Folytatva vándorlásait, Zacatecasba ér, hol az ezüstércnek a kőből való kiválasztása köti le érdeklődését. Ezután a Brennan, Sierra Madre egy részén és Bustamante hegységen átkelve, megérkezik végre a nagy mexikói fennsíkra, melynek szélén és a hasonnevű folyó partján fekszik a meleg forrásairól és kertjeiről híres Aguas-Calientes.

Miután Leon várost érintette, hol annyi mindenféle börneműt látott, csaknem ama téves hitben volt, hogy ez a köztársaság egyik legiparúzóbb helye. A síkon »ranchérok« (marha- és lótenyésztéssel foglalkozók) lát, akik tüzes méneken iramodnak s lassójuk segítségével a legnagyobb ügyességgel fékezik meg a fiatal csikót, vagy marhát. Itt ismét feltámadt benne a honfiérzelem, mert elképzeli, hogy azok ott Magyarország csikósai — kik talán az egyedüliek a világon, kik a mexikóiakat a lovaglás ügyességében túlszárnyalják, s míg a mexikóiak a lassót használják, náluk a »csikós-ostor« végzi e szerepet.

Midőn végre szerző megpillantja az örök hóval fedett két hegy-óriást, melyek délről bekerítik a mexikói rónát s látja a főváros gyönyörű fekvését, teljesen megbűvöli a természet e szépsége. Szerző eddig is sokat látott, de annyira, mint ez, semmi sem lepte őt még meg.

A fővárosban európai modorú indóházat talál, s midőn a várost már kissé megösmerte és lakóival érintkezett, így folytatja: »annyit hallottam beszélni Mexikó személybiztonsága ellen, hogy amint megérkeztem a fővárosba, minden zsebembe fegyvert rejtettem, mert azt hittem, hogy naponta legalább egyszer éltemet a gyilkosok, pénzemet a rablók ellen kell majd megvédelmeznem; de most, hogy megösmertem végre a nép természetét, egymásután félretettem a fegyvereket, s ma oly biztonságban érzem magamat, hogy az éjnek bármely órájában, minden fegyver nélkül, egyedül járom be az utcákat, mert meg vagyok győződve, hogy sem gyilkos nem követeli éltemet, sem pedig rabló nem leskelődik tárcám után. Mikor lesznek ott abban a rettentően civilizált Európában a viszonyok e tekintetben oly biztosak, mint itt?«

Vasárnap az Alamedán tanulmányozta a mexikói kisasszonyok típusát, s azt tartja, hogy oliv-barna arcuk, melyet sok európai nő irigyelhetne, ígéző, termetök, bár alacsony, de szép alakú, s oly ügyesen öltözködnek, mintha mindannyian párizsiak lennének; szemöket, szájokat bűbájosnak találja s azután igazi himnuszt zeng szépségök felett.

Majd a »Paseo de la Reformán« megy végig, ahol ismét hazájának emléke támad fel benne, Budapest Andrásy-útját látja maga előtt. Azután Chapultepekre megy, soká bámulja annak mesés szépségű erdejét és régi palotáját; meglátogatja a katonai intézetet s azt igen jól berendezettnek találja. Innét az 1847-ben elesett fiatal mexikóiak emlékére emelt szoborhoz veszi útját s költői ábrándjában egy öreg polgárt lát annak közelében könnyezni, ki hős fiának halála felett kesereg, mire így vigasztalja: »Ne könnyezz, jó öregem. Fiad hős volt s ezért büszke lehetsz; ez az emlék az ő dicsőségét jelzi. Teste bár porrá lett, de neve e köre vésvé, örökké élni fog polgártársainak szívében. Boldog az az ország, amelynek ilyen gyermekei vannak«.

Már e sorok is elegendők lennének arra, hogy az író mindnyájunk szeretetét és tiszteletét kiérdemelje, mert aki oly szépen és lelkesülten tud szólni hazánkról, mint ő, szinte bátran mexikóinak nevezhető. De előnyösnek vélem teljesen befejezni e képet.

A fővárosban töltött ideje alatt, a középületekkel is foglalkozik és ismétli Humboldt ösmert szavait, ki Mexikót a paloták városának nevezte el. Amint dicséri a paloták sokaságának szépségét, épp úgy meghökken a Teatro Principalénak förtelmes csunyasága felett.

Kijelenti továbbá, hogy nemzeti színházunk óriási nagy ugyan, de hideg és éppen nem artistikus. Bizonyítja továbbá, hogy képviselőházunk az architektúrának épp oly gyenge alkotása, mint Budapest régi parlamentje.

Gyakorlott tollal foglalkozik azután a többi épületek, templomok, típusok, sőt a vallással is, melyet örömmel lát elválasztva az államtól. Végre egyes szokásainkat említi és teljes indignációval nyilatkozik a bikaviadalok ellen, melyek Mexikóban még szokásban vannak.

Amennyi erős és szigorú kifejezéssel csak lehet egy rossz szokást illetni, amennyi igazsággal lehet egy erkölcstelen cselekedetet megtámadni, annyi kifejezéssel illeti s annyi igazsággal küzd és pedig a legbrillánsabb módon e barbár szokás ellen, amely nemcsak vérengző, szívtelen, brutális, de igazságtalan is.

Es miután így, nyíltan kimondotta a bikaviadalok feletti elítélő véleményét, ismét feltámad lelkében a mexikóiak iránti szeretete s azt véli, hogy mind e rossz szokás csakis a spanyoloktól eredhetett.

Felszólal a mexikóiak egyes háziszokásai ellen is, tudniillik a völegény és a menyasszony közötti viszonyra nézve. Helyteleníti, hogy a fiatal emberek előtt a leányos házak el vannak zárva s ennek következtében a fiatalok többnyire csak látásból ösmerik egymást s így kötnek házassági frigyet, ami természetesen leggyakrabban helytelen alapokon nyugodván, okozza az oly gyakori boldogtalan családi életet. Miután ezeket elmondta, ismét a mexikóiak jó oldalait sorolja fel.

Ezeket foglalja magába a könyv II. része. Már a III. részben megváltoztatja eddigi frásmodorát s atyjához intézett leveleinek hosszú sorozatában ösmerteti tovább országunkat.

Ezekben a Mexikó déli részén fekvő kávételepekkel foglalkozik; leírja utazását Mexikóból Oaxacára, Pochutlára és a Pacific-tengerhez. Sajnálja a mexikóiakat, hogy függetlenségök kivívásáért oly sok véres háborút kellett vívniok.

Ha szerző egyebet sem tett volna, mint azt, hogy művével a felőlünk elhíresztelt helytelenséget rektifikálja: máris óriási szolgálatot tett országunknak és megérdemli, hogy munkáját mindnyájan megismerjük s a legnagyobb dicséretben részesítsük. De ő többet tett mind ennél, mert követve Diaz tábornok köztársasági elnökünk útmutatásait, 7—8 leguányira a Csendes-oceántól, 14 napi járásra a vasúti állomástól, Oaxaca államban, mintegy 3000 hektárnyi területen, nagy kávételepnek vetette meg alapját.

Szerző említett műve, mely, mint értesültünk, hazájában páratlan sikert aratott; és a Camilla-telep, mely nevét az író elhunyt nejről nyerte, legjobb bizonyítékai ama szeretetnek, amelyet író nemzetünk iránt érez.

Könyve, mint már említettem, otthon, hazájában sok dicséretet nyert; a kávétermelésről közölt tanulmánya pedig öt nyelven jelent meg; egyszóval, működésének eredménye oly kielégítő volt, hogy igen sokan kértek tőle felvilágosítást útbaigazítást, sőt egyesek már meg is érkeztek, mint előhírnökei egy emigrációnak, amely köztársaságunknak kétségkívül nagy hasznára válik. A legnagyobb dicséret, mely Bánó úr művét érthette az, hogy meg tudta dönteni azokat a helytelen és igazságtalan véleményeket és előítéleteket, amelyeket irányunkban tápláltak s megszerezte nekünk nemzetének barátságát.

Műve — melynek csak rövid vázlatát közöltem, de amely mindnyájunk sajnálatára spanyol nyelvre még nincsen lefordítva — örökké élénk emlékünkben marad. Bánó úr, ki oly szép szavakkal és oly előkelő írói talentummal írta le hazánkat, minden mexikói honfinak — kinek a köztársaság jó hírneve szívében fekszik — legnagyobb tiszteletét érdemelte meg s műve biztonnyal oda fog hatni, hogy a lovagias magyar nemzet fiai az összes mexikóiak által mindenkor mint igazi testvérek üdvözöltessenek.

*Esequiel Chaves.**

B) Porfirio Diaz tábornok, Mexikó köztársasági elnökének levele.

Mexikó, 1891. év március 11.

Bánó Jenő úrnak,

Pochutla.

Tisztelt Uram!

Meggyőződve azon igazságokról, melyeket múlt hó 28-án kelt nagyrabecsült soraiban vélem közölni szíves volt, van szerencsém a jelen levelemhez csatolt három ajánlólevelet rendelkezésére bocsájtani: egyet Oaxaca kormányzója, Chaves György tábornok részére, a másikat annak államtitkárja, Canseco Ágoston úrnak, végre a harmadikat Pochutlán lakó rokonom, Domingues Jácint úr részére; avégből, hogy a hivatalos közegek által semmiben se akadályoztassanak s nyugodtan lebonyolíthassák összes üzleteiket.

Garcia képviselő úr útján kifejeztem már köszönetemet önnek, a nékem küldött érdekes könyvért és most ismétlem azt, maradva mint mindig barátja és

tisztelő híve

Porfirio Diaz, s. k.

* Ma a mexikói kultuszminiszteriumnak államtitkára.

A vihar.

Hajónk Progreso kikötőt december 29-én este hagyta el, mely alkalommal a tenger meglehetősen nyugtalan volt. Minden utasnak feltűnt, hogy a parancsnok, úgyszintén a többi tengerésztiszt igen sokat tekintgetnek észak felé, ahol a láthatárt gyanus szürke lepel kezdte beborítani. Itt valami készülöben van, gondolták s ki tudja, mit hoz az éjtszaka?

En már Veracruzban megtanultam, hogy ez a gyorsan emelkedő, szürke felhő előőrse a »Norténak«, amely néhány óra múlva meg fog jelenni s ki tudja, minő erővel tombol majd?!

Nagyon szeszélyes vendég ám ő kelme. Néha alig haragszik s ilyenkor igen csínnyán bánik a hullámokkal, máskor meg, ha igazán mérges, valóságos hegyeket formál belőlük.

Nincsen olyan jármű, amely magát biztos helyzetben érezhetné ilyenkor, mert úgy a kis bárka, mint a páncélos hadigőzös is csak játékszere e viharnak.

A parancsnok teljes gőzt rendelt el, hogy gyorsan hagyjuk el Yucatan környékét, ahol a víz aránylag sekély és a sok láthatatlan szikla sok helyütt csak néhány méternyire lappang a víz alatt s vihar esetén könnyen sírjává lesz a gyanutlanul lebegő hajónak.

A vihar előőrsei, a sirályok és halálmadarak, nagy számban röpködtek hajónk körül s ijesztgették a különben is reszkető nőket, vészjósló sikoltozásaikkal.

A cápák néhány éhes példánya szintén ott cirkált hajónk körül, vígan fickándozva a víz színén; talán bizony megéreztek e vízi szörnyetegek, hogy itt néhány óra múlva dús lakoma lehet.

El sem fogadták a nekik hajított hulladékot, mely után pedig máskor ugyancsak kapkodnak; másra vágyott az ő foguk, emberhúst éreztek, az kellett volna nekik. Még a delfineket, különben kedvelt prédájukat is megvetették s bántatlanul hagyták őket maguk mellett eliramodni.

A felhők óriási gyorsasággal száguldoztak a levegőben, összecsapódva néha-néha az ellenirányból jövőekkel.

A »norténél« a légáramlat igen alacsonyan jár s azért gyakran látni a légürben két ellenáramlatnak a tusakodását, melynél sokszor a felső réteg marad a győztes s többnyire erős esőt küld a földre.

A »norte« csak a legalsóbb rétegben bír nagy erővel s legyőzi a többi szelek hatását, új irányt adva a hullámok áramlatának, amelyek annak megérkezéseig talán éppen az ellenkező irányból hömpölyögték.

A tenger hullámainak ez az első tusakodása a legkellemetlenebb hatású a tengeri betegséghez hajlammal bíró utasokra; mert ez a szabálytalan mozgás a hajót minden irányba hánytorgatja és azonnali émelygésre kényszeríti a gyöngö gyomot, míg az egyirányból érkező, bár erős hullámozás is, a hajónak rendszeres hintázást kölcsönöz s így a tengeri betegnek egy-egy pillanatra némi kis könnyebbülést nyújt.

Már távolból hallatszott a szél üvöltése s tisztán kivehettük, hogy mind közelebb érkezik; a villámok cikáztak, az ég zengett, a tenger pedig tombolt dühében. Az árbocok és vitorlafák recsegték, a kötelekeiktől fölszabadult vitorlák meg oly erővel lobogtak a levegőben, hogy nemsokára széttépve, szétszaggatva, rongyokként uszkáltak a háborgó hullámok tetején s ha mindehhez a hajó gépjének lármás dübörgését is hozzáképzeliük, akkor fogalmunk lehet arról a pokoli lármáról, amely még a legerősebb idegzetűeket is remegésbe hozta.

A kapitány szigorú parancsszava s a hajótisztek sípjainak éles hangja alig volt hallható az elemek irtóztos tombolása közepette.

Víz, lég és tűz (a tüzet a villámok képviselték) mind-mind összeküzdött ellenünk s oly komédiát űzött szegény hajónkkal, hogy az, holmi apró dióhéj módjára csapódott egyik hullámról a másikra s minden pillanatban a tönkremenéssel fenyegetett bennünket.

A kapitány sápadtan állott a parancsnoki hídon. Majd minden pillanatban szeméhez emelte kettős látcsövét, amelyen, úgy látszik, valami alig látható sziklacsoportot kémlel és folyton új irányt parancsol a kormányosnak s ugyancsak erősen kapaszkodik a híd karfájához, hogy a hullámok közé le ne sodortassék.

A habok minden pillanatban keresztül csapkodnak a hajón s megesisik, hogy néha csak az árbocok emelkednek ki a vízből. Ilyenkor úgy látszik, mintha a hajó víz alatt lenne már. Egy-egy nagyobb víztömeg behatol a közös terembe is, melynek ablakai nem bírnak ellentállani a víz erős nyomásának és ropogva-recsegtve eltöredeznek egymásután.

En a szalon egyik kerevetén hevertem s nyögtem a tengeri betegség fájdalmaitól, miközben többi útitársammal együtt egynehány váratlan hűvös fürdőt kaptam a nyakam közé; de nem is igen haragudtam e hivatlan vendégre, mert némileg fölfrissítette szétrepedéssel fenyegető agyamat.

Egész éjjel tombolt a vihar s mi az egész idő alatt élet és halál között lebegtünk. Amint azonban a hajnal első pírja derengeni kezdett s a nap gyönyörű aranysugaraival megfényesítette a látóhatárt, elérkezett a mi megváltásunk is; a vihar csakhamar lenyugodott s mi csendes álomba merülve pihentük ki a borzasztó éjtszaka fáradságait.

Később egy jezsuita pap, »Pater Dolores«, ki Habanába készült, hogy ott valószínűleg mielőbb elhinthesse »a cél szentesíti az esz-

közöket» elvét s aki — mellesleg szólva — ugyancsak rettegett a vihar alatt és morzsolta kezei között folyton az olvasót, félig hallható hangon könyörögve szűz Máriához bocsánatért (ezt onnét tudom, mert minden második szava »O Mária purísima« volt), misére hívta össze a hívőket, felszólítva engem is, követelő hangon, hogy a szertartásnál okvetlenül jelenjek meg.

En, bár más vallás követőihez tartozom is, jóllehet minden egyházszertartás előtt tisztelettel hajlok meg, mert az a véleményem, hogy minden hit jó és sérthetetlen, éppen nem tartottam volna valásom elleni kihágásnak, ha a misén megjelenek, de csak úgy, ha ahhoz nem ez az antipatikus pap és még hozzá ily követelő hangon szólít föl.

De így, már förtelmes ruhájánál fogva is ellenszenves szerzetes meghívására (a ravasz, a csuhát csak a hajón, tehát spanyol területen öltötte magára; Veracruzban világi pap ruhájában szállt föl, mert jól tudta, hogy ott, vagyis Mexikóban azonnal elcsuknák, ha ebben megjelenék), meg nem állhattam, hogy oda ne sűgjam neki:

— En protestáns vagyok!

E szavak hallatára összeresztent a szerzetes és oly borzasztó pillantást vetett reám, hogy azonnal ráismertem benne Torquaemadára, aki képes lenne rögtön az inkvizíció földalatti börtöneibe záratni.

No de szerencsére túl vagyunk már ezen a korszakon.

Pater Dolores tehát nem tehetett egyebet, mint keresztet vetett felém, anathemat mondott rám s fogai között mormogott valamit, ami, ha nem csalódom, annyit tett, hogy: »apage satanas«.

En is megköszöntem csendes áhitattal az ég urának, hogy megmentett a veszélytől, de anélkül, hogy szükségem lett volna tanukra.

Dél felé teljesen lecsendesedett a tenger, s mi a legverőfényesebb nap mellett haladtunk Cuba-sziget legszebb s leghatalmasabb kikötővárosába, Habanába.

Cuba sziget.*

A nyugatindiai szigetek e legnagyobbikát, »az Antillák királynőjét«, Columbus Kristóf 1492. év október 28-án fedezte fel s Katolikus Ferdinánd és neje Izabella fiának, később Aragonia és Castilia fejedelmének, Jánosnak tiszteletére, a »Juana« nevet nyerte. Katolikus Ferdinánd halála után a sziget neve megváltozott, amikor is »Fer-

* Ezek az adatok Cuba szigetének függetlensége előtti időből valók. Mióta azonban kivívta szabadságát és köztársaságot képez, viszonyai tetemesen megváltoztak.

nandinának» neveztetett el; de e név alatt sem maradt soká ismeretes, mert csakhamar Spanyolország patronusának nevéből Santiagóra, majd később Cubára változtatták nevét.

Ez utóbbit fogadták el a geografusok is és ezt használják ma is.

Nem lesz talán érdektelen, ha Cuba-szigetének felfedezésére vonatkozólag néhány történeti adatot felsorolok.

Mint tudjuk, Columbus Kristóf a velencei Marco Polo és az angol Mandeville műveiből sokat olvasott az ázsiai Indiákról s azoknak egy aranyban és természeti szépségekben gazdag szigetéről »Cipangóról«, (most Japán), mely Marco Polo leírása szerint, egy khán kormányzata alatt áll.

Columbus, ki korának első tengerésze volt s igen jól ismerte honfitársának, Galileinek, problémáját s így természetesen a föld gömbölyűségéről is teljesen meg volt győződve, azt hitte, hogy ha nyugatnak vitorlázik, gyorsabban éri el »Indiát«, mintha a velencei útját követve, egész Afrikát megkerülve keresi azt fel.

Midőn a nagy felfedező legelőször lépett a »Lucai« (most Bahama) szigetek egyikére, San-Salvadorra, teljesen meg volt győződve arról, hogy az már ázsiai Indiának Archipelágusához tartozik s hogy álmainak netovábbja, »Cipango« földje igen közel esik.

San-Salvadoron való tartózkodása alatt tudakozódott a rőtbrüeknél, hogy merre van az a nagy sziget, amely sok aranyban bővelkedik s amely egy hatalmas khán birodalmát képezi. Az indiánok dél-nyugat felé mutattak s közölték vele, hogy az általa keresett föld nem más, mint »Cubanacán« földje (vagyis a mostani Cuba), amely csak néhány napi távolságra esik San-Salvadortól.

Cubanacannak az indiánok részéről való gyakori emlegetése még jobban megerősítette tévedésében Columbust, mert a sziget nevének utolsó szótagját, »cant«, »khánnak« véelve, szentül meg volt győződve, hogy a bennlakók tényleg az általa annyira keresett nagy khán birodalmát, »Cipangót« értik. Azidőszerint emberei közül természetesen senki sem értette még az indigenák nyelvét, s így bővebb felvilágosításokra gondolni sem lehetett.

Az ezernégyszázkilencvenkettedik év október 24-én szedette fel Columbus San-Salvadoron, La Pinta, Santa Maria és Nina nevű hajóinak horgonyait, hogy az indiánok által jelölt irányt követve, mielőbb elérje a nagy szigetet.

Columbus útjában tömérdek apró szigetekre (a Bahama-szigetek egy részére) bukkant, de ezeket nem igen vette figyelembe, mert más keresett, ami rá nézve nagyobb fontossággal bírt.

Végre három napi fáradságos és veszélyes hajózás után, vagyis október 27-én este Columbus megpillantotta a távolból »Cuba« dombos partjait, melyek beláthatlan messziségben kerítették be a láthatárt.

E partok láttára a vele volt rőt bőrűek azonnal ráfogták, hogy »ez az a föld, amelyet a főszellem fia keres«.

Columbus, aki praktikus tengerész volt, ösmerte a még ki nem kutatott partok esetleges veszélyeit, s ezért nyílt tengeren vetett horgonyt, hogy ott várja be a reggelt; másnap azonban, amintivilágosodott s ő eredményesen eszközölhette a víz mélységének mérését, apró szigetecskék és homokzátonyok között haladt be egy kis folyam torkolatába. A kis folyót San-Salvadornak keresztelte s csakhamar mindhárom hajójával kikötött Cubanacán földjén, vagyis az általa »Juanának« nevezett szigeten.

Columbus, mint tudjuk, még halálos óráján is abban a téves hitben volt, hogy a most Cubanának nevezett sziget »Cipango« és hogy Amerika többi része, melyet III. és IV. útjában látogatott meg, az ázsiai Indiának egy részét képezi.

Cuba-sziget a felfedezése utáni első századokban sokat szenvedett a Corsarók és Piráták (tengeri rablók) betöréseitől, kik több virágzásnak induló várost égettek porrá s gyilkolták le azok lakosait. Így Habana, Cien-Fuegos, Matanzas és Santiago is újraépült s végül szinte bevehetetlenül megerősítettetett.

Minden utasnak, aki Cuba szigetét körülhajózza, legelőször is az erődítményeken akad meg a szeme, melyekre Spanyolország ugyancsak sok milliót költhetett, de amely milliókat ez az igazi aranybánya már bizonyára ezerszeresen szolgáltatott vissza.

Cuba-sziget leghosszabb része a Maisi-foktól Szent-Antal fokáig terjed. Ez a rész 790 angol mérföld, legszélesebb része pedig a Maternillo- és Cruz-fokok között 117 angol mérföld. Összes területe 55 ezer □ mérföld.

Cuba-sziget lakóinak száma egymillió ötszázezer, akik csaknem kivétel nélkül katolikusok. Protestáns csakis az idegenek között akad, akiknek az egész szigeten csak Habanában és Santiagóban van egy-egy apró kápolnájuk.

Mint tudjuk, e sziget őslakói az indiánok voltak, akik Columbus első partraszállásakor oly hódolattal fogadták a spanyolokat, s rövid idő alatt annyira megkedvelték a sápadt arcúakat, hogy közülök igen sokan, úgy férfiak mint nők, önként kísérték el első visszatértében Spanyolországba a nagy utazót.

Mennyire megváltozott ez később!

Az indiánok a spanyoloknak négy századon át tartott uralma alatt annyira kipusztultak Cuba szigetéről, hogy alig akadunk többé e nemes fajnak már csak nyomaira is. Sőt mondhatni, hogy a Meztiz (fehérrrel kevert) és Zambo (négerrel kevert) ivadéka is csaknem teljesen eltűnt már; vagy pedig vérük annyira összekeveredett a már századok előtt behozott néger rabszolgák vérével, hogy az indián típus teljesen

elveszítette eredeti sajátságait, s igazi, bár nem teljesen fekete, négerre lett. Ma már csaknem mindeniknek a lapos orr, duzzadt ajak és göndör haj a főtulajdonsága.

Annál több azonban a néger és mulatt, akik számra nézve erősen túlhaladják az összes többi fajokat. Ezek után a kreolok és spanyolok, északamerikaiak, angolok s végül a franciák vannak még eléggé képviselve. A nagykereskedelem az utóbbiak kezében van, míg a nagybirtokok, »haciendák« nagyobbára a spanyolok és kreolok által műveltetnek.

Csődálatos, hogy a Cuba-szigeti négerek nem követték Santo-Domingó szigetbeli fajrokonikat s nem lázadtak fel uraik ellen, pedig bizonyos, hogy ha egy »Tuisant«-juk lett volna, ma ők is néger köztársaság lennének, csakúgy mint Haiti és San-Domingo.

Ezerszer jobb ugyan, hogy így maradt, mert legalább némileg visszatartatnak ama gonosz cselekedetektől, amelyek Santo-Domingóban és Haitiban napirenden vannak.

A haitii négerekről azt állítják, hogy még ma is hódolnak a cannibalizmusnak (emberevésnek) s különösen az európai szülők apró gyermekeit szokták ellopni, megölni s azután megsütni és megenni.

Ezen állításom valóságában talán olvasóim nagy része kételkedik, mert szinte képtelenség elhinni, hogy az az ember, aki egy kis műveltséget nyert már, mint e két köztársaság négerai, ily borzasztó cselekedetre képes legyen. De ha tudomást szereznek arról, hogy néhány évvel ezelőtt a köztársasági elnök rendeletére (ki maga is néger volt), emberevésben való bűnrészség miatt, egyszerre 60 négert végeztek ki s csak tavaly is hat embert akasztottak fel, úgy hitelt kell hogy adjanak szavaimnak s velem együtt borzadhatnak el a szabadságot meg nem érdemlő afrikai néptörzs eme vadállati szokásai felett.

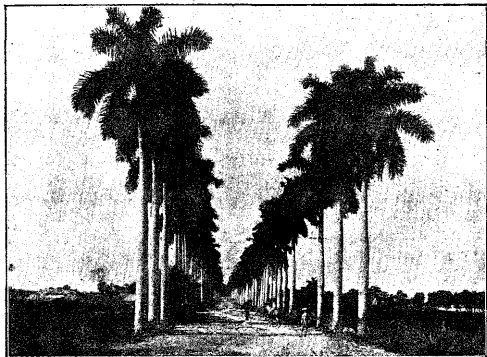
Egy azelőtt Haitiban, most Cuba szigetén lakó, igen művelt kreol úri ember beszélt nekem, hogy egy ízben maga is jelen volt »Port au Prince«-ben egy törvényszéki tárgyaláson, amelyen több nagy befolyású néger gyermekrablás, gyilkosság és cannibalizmus vádja alatt állott és miután kiderült a bűntény, sőt rájuk is bizonyult, halálra is ítélték őket.

Az egész bűntényt egy európai derítette fel és pedig a következő módon.

Az illető európai a városon kívül tett sétája közben egy vén néger nővel találkozott, aki egy nagy fedett kosárral a hátán sietett egy elég meredek dombon lefelé. Csaknem leért már a dombról, amikor egy az út közepén álló kőbe botlott, elesett s kosarának tartalma kiszóródott. E dolog éppen az európai úr közelében történt, aki semmit sem gyanítva, sietett az öreg nőnek segítségére; de elképzelhetik,

mennyire elborzadt, amint a kosár szétszóródó tartalmában fehér gyermekek testrészeire ösmert. Természetesen azonnal pisztolyt szegezett (Haitiban pisztoly nélkül egy európai sem jár) a vén boszorkány mellének s kényszerítette őt a húsdarabok felszedésére s azután a rendőrségre vitte.

E vén sátán több ily borzasztó esetnek volt árulója s annyi emberevőt szolgáltatott a törvényszék kezeibe, hogy maga az akkori elnök is megijedt azok nagy számától, mire elrendeltette, hogy csak minden tizediket akasszák fel, a többit pedig zárják életfogytig-

GUARDARAYA DE PALATINA SÉTÁNY HABANA MELLETT.

lani börtönre. Ez eset alkalmával sok európai gyermek eltűntének oka derült ki.

Cuba-sziget, mint tudjuk, hazája a világ legjobb dohányának, de egyúttal bölcsője is annak, mert maga Columbus volt az első európai, aki e növény élvezetét megfigyelte s aki a »Tabacot«, mert így hívták az indiánok a dohány leveleiből összezsavart szivart, Európába behozta.

Hogy ki volt az első, aki a magvát behozta, azt biztosan nem tudni,* de annyi bizonyos, hogy mikor az angolok Virginia-államból hazájokba dohánymagvakat hoztak s azt Európában meg akarták honosítani, Portugáliában már dohánytelepek voltak.

* Valószínűleg egy Nicot nevű francia; ezért latinul a dohányt »Herba Nicotiana«-nak nevezik.

Ki hitte volna, hogy az akkori időben még oly jelentéktelen indián szokás, a dohányzás, melyet Columbus csak mint kuriózumot ösmer-tetett meg a spanyolokkal, rövid idő alatt meg fogja hódítani az egész világot, gazdagot és szegényt egyaránt, s annak monopóliuma az egyes nagyhatalmak egyik legjövedelmezőbb bevételi forrását fogja képezni.

Nem is oly kevés az, amit mi a régente annyira megvetett rőt-bőrűeknek köszönhetünk: az említett dohányon kívül burgonyát, kukoricát, cacaót, kaucsukot s ha nem csalódom, a cukornádat és gyapotot is ők termelték először; sőt rossz nyelvek állítása szerint, a mi kedves paprikánkat is előbb ösmerték volna az indiánok, mint mi magyarok.

Én ebben nem hiszek, mert, bár meggyőződtem róla, hogy úgy Mexikóban, mint Közép- és Dél-Amerikában is vadon terem a paprika, még sem fog senki meggyőzni afelől, hogy őseink azt ne Ázsiából hozták volna magukkal; bár a francia, amerikai gyarmatáról »Cayennének«, a mexikói és perui pedig »Chile«-nek hívja is azt.

Ha az amerikai nyelvtudósok bebizonyítják, hogy a »paprika« szó épp úgy indián, mint magyar eredetű, én leszek az, aki legjobban örülök annak, mert egyik, a magyar lapokban kiadott tárcacikkemben éppen én igyekeztem bebizonyítani, hogy a mexikói indiánok (kiknek ázsiai származása már kétséget sem szenved) ősi szokásaikban annyira hasonlítanak elődeinkhez. Sőt még jelenleg is, például étkezé-sőkben, nem egy, teljesen azonos a mi nemzeti ételünkkel. Vagyis épp úgy, mint ahogy nekünk kedvenc ételünk a paprikás csirke, a pörkölt és a gulyás, a mexikóiaknak is fő és kiválóan kedvelt ételüket ugyan-csak ezek képezik, csak természetesen más elnevezés alatt. Mindezek-ből én tehát azt a talán túlmerész következtetést vontam, hogy lehetséges, miképp úgy a mi bölcsőnk, mint a mexikói indiánok bölcsője is egy és ugyanaz lehetett. Csakhogy mi nyugat felé, ők pedig észak-kelet felé vették vándorlásukat s a barbár népektől úzelve, a Behring-szoroson át menekültek az újvilágba.

Itt meg kell még jegyeznem, hogy a régi azték írók szerint, kiknek »papirusai« a mexikói múzeumban őriztetnek, a toltékok elődjének a Behring-szoroson át Amerikába történt bevándorlása össze-esik a magyaroknak Európába való bevándorlásával; bár vannak írók, közöttük Humboldt Sándor is, kik a toltékok vándorlását előbbre, vagyis a hunok vándorlásával egy időre helyezik.

Midőn mindezeket felhozom, el nem mulaszthatom még meg-jegyezni, mint igen érdekes dolgot, azt, hogy például a még ma is beszélt »Zapoték« indián nyelvben a rag, épp úgy mint a magyarban, a szó végén van. Például ezt a szót: nővér, »Zaana« indiánul így ragozzák:

Nővérem, nővéred, nővére ; nővérünk, nővéretek, nővérük.

Zapotékul: *Zaanaya, zaanalo, zaanae; zaananeto, zaanalee, zaanany.*

Az igéket pedig a következő módon:

Szeretlek, szeretsz, szeret ; szeretünk, szerettek, szeretnek.

Zapotékul: *Rannachya, rannachylo, rannachye; rannachynetto, rannachyle, rannachyn.*

Több érdekes példát hozhatnék még fel, de nem teszem, mert azok felsorolásával hosszadalmas lennék s talán úntatnám is tisztelt olvasóimat.

A zapoték nyelv két tájszólásának nyelvtanával rendelkezem, s azért, ha hazám nyelvtudósai közül esetleg érdeklődnék valaki ezek iránt, a legnagyobb készséggel bocsátom úgy a nyelvtant, mint az ahhoz tartozó szótárt is rendelkezésére.

Visszatérve Cuba-sziget dohánytermelésére, közlöm, hogy magán a szigeten ötezernél több birtokos foglalkozik annak kultiválásával, s magában Habanában legalább harminc gyár dolgozza fel azt szivarrá és szivarkává.

Cuba-szigetnek második fő termelési cikke a cukornád, melyet 1200-nál több termelő dolgoztat fel cukorrá és szesszé s küldi a világpiacra. Gyapot, kávé és cacao szintén igen nagy jövedelmi forrása a sziget lakóinak; nemkülönben a sokfajta gyümölcs is, élükön a banánával és ananással, melyek kiváltképpen Észak-Amerikába exportáltak. A Cuba-szigeten termett ananászt találtam legszebbnek, legnagyobbnak és legjobb ízűnek is. Hogy lássák, ezeken kívül még mennyi — s legnagyobb részt az európaiak által ösmeretlen — gyümölcse van Cuba szigetének, felsorolom néhánynak a nevét: Chico-zapote, Tuna, Pitalla, Mamey-colorado, Zapote-negro, Chirimoya, Anona, Toronja, Limon-reál, Lima-reál, Guayava, Granadita, Tamarinda, Avacate, Mango, Ciruela stb.

Különösen a Toronja, Limon-real és Lima-real érdemelnek említést, nem annyira ízök miatt, mert nyersen alig élvezhetők, mint inkább szépségük és hatalmas növésüknél fogva. Különösen a Toronja, mely tökéletesen olyan mint a narancs, nő oly nagyra, mint egy közép-nagyságú görögdinnye. Az ilyen érett gyümölcsökkel megrakott fa gyönyörűen fest, mert nemcsak maga a gyümölcs, mely a legszebb aranszínben pompázik, köti le figyelmünket, hanem a gyönyörű növésű fa, tengerzöld színű, fényes leveleivel is bámulatba ejt, s csodáztatja velünk a tropikus nap erejét, amely néhány hó alatt képes volt ez óriásokat megérlelni.

Még egy érdekes gyümölcsöt kell megemlítenem, amely különösen az alsóbb néposztályra nézve bír úgy Mexikóban, mint a szigeten is nagy fontossággal. Ez a »Jiquara«, amely nagyságra nézve a Toronját is erősen túlszárnyalja. E gyümölcs héjából készítik az indiánok

edényeiket, amelyeket a mexikóiak sokszor a legérdekesebb festményekkel díszítenek.

A »Jiquera«-edények festésének konzerválására az úgynevezett »aje« (ejtsd: ahe-) lakkot használják, amely annyira leköti a festéket, hogy az ilyen edényben bátran lehet főzni, vagy vizet forralni is, anélkül, hogy a festés legkevésbé is veszítene színéből.

Én két ilyen edénnyel rendelkezem, melyekről azonnal meg lehet ismerni az egyszerű indiánoknak természetből öröklött tehetségét.

A kő- és terracotta-edényeket, melyek készítése terén különösen a mexikói guadalajára indiánok a nagy mesterek, szintén »aje«-lakk segítségével szokták megfesteni. Ezekből is van több szép példányom.

Az »aje« éppen úgy, mint nálunk az enyv vagy a szurok, egy fának a nedve, amelyet már a legrégebb rőt bőrűek is ügyesen alkalmaztak.

Cuba-sziget egyéb palántái között — szépség tekintetében — mindenestre a pálmák érdemlik meg az elsőséget, amelyeknek itt minden faja képviselve van. A kókusz-, datolya- és legyezőpálmák rendszeren a határait szegik be az egyes birtokoknak, amiért határőröknek, »guardarayák«-nak neveztettek el.

Különösen a szép Yumuri völgyén, Matanza város mellett, egész pálmaerdők vannak, amelyek szépségükkel az európai utasok bámulatát vonják magukra.

Habana.

A legszebb időben haladtunk be abba az öbölbe, amely Habana kikötőjét képezi.

A hajó egy szűk csatornán, mint egy igazi kapun, a »Castillo del Moro« erődei között haladt be a révbe, amely csakhamar kiszélesedik és egyszerre előttünk van a hatalmas kikötő, melynek mindkét oldalán a legszebb épületek és boulevardok láthatók.

Nem hiszem, hogy szép Budapestünket, Nápolyt és Konstantinápolyt kivéve, legyen hely a föld kerekén, amely nagyobb hatást gyakoroljon az utasra, mint Habana panorámája.

A kikötőt valósággal eltakarta a tömérdek hajóárbc; csaknem minden európai állam vitorlás hajói és gőzösei képviselve voltak itt, de különösen Nagybritannia hajóinak veresre festett (ez az angolok kedvenc színe) kürtői tűntek nagy számban szemünkbe, mintegy hirdelve, hogy itt is, mint mindenütt a tengereken, ők viszik a főszerepet.

Hat fehérre festett spanyol páncélos hadi gőzös horgonyzott a kikötőben, büszkén lobogtatva nemzetének zászlaját, mintegy figyelemztetésül, hogy »itt még mi vagyunk az urak, mert, bár elveszített-

tük csaknem az összes amerikai kolóniáinkat, az Antillák gyöngye és királynője még a miénk maradt.

Hogy meddig marad a spanyoloké, az természetesen más kérdés. Én, bár nem akarok próféta lenni, de látom lelki szemeimmel, hogy Spanyolország nem fogja soká élvezhetni a dicsőséget, mert e hatalmas sziget, melyben hemzseg a sok elégületlen, felbuzdulva a többi spanyol kolóniák példáján, vagy kivívja függetlenségét s önálló köztársaság lesz, vagy pedig csatlakozik az északamerikai unióhoz, melyhez a kapocs évről-évre mind szorosabban vonja, s melynek egyik államához, Floridához, oly közel fekszik. Vagy végre ki tudja, nem keríti-e valamikor majd Anglia a maga hálójába. Gibraltár, Trinidad és még számtalan más is ily módon került Nagybritannia értékes gyűjteményébe.*

Igazi szatira, hogy a spanyolok az ártatlanság színével vonják be hadi gőzöseit; hát nem jobban illené e tengeri szörnyeket a vér, vagy a halál színe, amely után áhítoznak s amely eredménye szokott lenni rettentő működésüknek?

A gőzös nemsokára horgonyt vetett s én podgyászommal együtt partraszálltam.

Már Veracruzban a »Hotel Mascottá«-t ajánlották, mint olyat, amely a tenger partján fekszik s így a habanai vendéglők között a legszebb kilátással bír; természetesen tehát legelső útam oda vezetett.

Mielőtt azonban elhagytam volna a révpártot, egy vámhivatalnokkal volt egy kis összekoccanásom. Őkelme ugyanis a Mexikóból magammal hozott idólokra óriási nagy vámot kívánt róni, amit én természetesen nem voltam hajlandó megfizetni, mert igen jól tudtam, hogy minden tárgy, amely nem bír pozitív értékkel, itt vámmentes.

A hivatalnok, aki mellesleg szólva, nem sok műveltséget árult el, szigorúan követelte — és pedig a vámhivatalnokoknál ösmert gorombasággal, — hogy azonnal fizessem ki az általa kiszabott díjat, mert ellenkező esetben összes podgyászomat lefoglaltatja.

No már erre elhagyott türelmem, összeszorítám ökleimet és oly tekintettel mértem végig Sancho Panza ivadékát, hogy az összerezzen, s egy szót sem ejtett ki többé; én pedig energikus hangon odakiáltottam egy nem messze ólálkodó néger »cargador«-nak (hordár), hogy vigye tüstént podgyászomat a Hotel Mascottá-ba és azzal a faképnél hagytam Don Quijotte vitézét, aki tátott szájjal nézett utánam és a körülötte gyülekező néger és mulatt sansculotte-okkal bizonyára soká tanakodott afelett, hogy minő náción szülöttje lehet

* Cubát illstőleg csakugyan jó prófétának bizonyultam, mert utazásom után néhány évre tényleg kivívta függetlenségét és önálló köztársaság lett.

ez a Senor, ki egy spanyol hidalgóval és királyi vámhivatalnokkal ily röviden bánt el.

Még a hajón figyelmeztetett egy mexikói úr, hogy legyek óvatos a habanai vámhivatalnokokkal szemben, mert különben — úgy mint rendszeren az idegeneket — engem is megcsálnak. Hozzá tette még, hogy a spanyol kormány igen rosszul fizeti őket, azért is igyekeznek ezek magukat ily módon rekompenzálni.

Ezt az esetet csak azért hoztam fel, hogy fogalmat nyujtsak afelől, minő szellem uralkodik a spanyol hivatalnoki karban és egyáltalában azokban a kolóniákban, amelyeknek még spanyolok az urai.

Igen sok, másokkal történt hasonló esetről tudnék említést tenni, amelyeknek magam is tanuja voltam, hogy e város spanyoljai mily ügyes raffinériával tudják az idegeneket, de különösen az angolokat és északamerikaiakat, akik nyelvüket ritkán értik, befonni, vagyis őszintén szólva, megcsalni.

Mexikóban két és félévi tartózkodásom alatt sohasem volt a mexikóiakkal semmiféle összekoccanásom, s itt két hét alatt nem egyszer kellett energiámhoz folyamodni, hogy lerázzam nyakamról a szemtelen tolakodók tömegét, akik mindannyian, diák kifejezés szerint, »balek«-ot véltek bennem fogni.

Különösen a négerék és mulattok — akik úglátszik a spanyolokban mestereikre találtak — kínzói Habanában az idevetődő idegeneknek. Ezekkel szemben a szép szó semmit sem használ. Aki gyorsan kíván tőlük megszabadulni, szükséges, hogy ökléhez vagy bambuszbotjához folyamodjék s mérjen kérlelhetetlenül a kellemetlenkedők hátára néhány csapást.

En, bár éppen nem vagyok barátja az ilyen brutalitásoknak, gyakran voltam kénytelen botomat használni, hogy megszabadulhassak az ideszármazott afrikaiak szemtelenségétől.

Habana tengerpartja, mint már említettem, nagyszerű hatást gyakorol az idegenre; de annál nagyobb az ellenhatás, ha behatolunk a város belsejébe, amelynek utcái szűkek, piszkosak és rettentő bűz honol bennük. Szinte megijed az ember a kontraszttól, melyet a tengerpart és a város belseje között észlel. Azonnal meg is érti mindeki, hogy az esős időszakban miért szokott itt a sárgaláz oly nagy mértékben dühögni, hiszen ez valóságos bacillus-fejlesztőttelep, ahol a szaktudósok bizonyára meglepő tanulmányokat végezhetnének.*

De meg is látszik e város levegőjének hatása a lakosságon, mert úgy a férfiak, mint a nők, többnyire véznák, erőtlenek és sápadt

* Az új köztársasági kormány már annyira rendbehozta Habana egészségügyét, hogy az ma bátran egészséges városnak tartható.

arcúak, míg a sziget többi városának lakói között igen sok a szép arcú, telt idomú, egészséges nő és férfi.■

Szinte érthetetlen, hogy miért van oly nagy hire a habanai nők szépségének Európában. Igaz ugyan, hogy rútaknak nem mondhatók, de a szépségtől még igen távol állanak.

Két heti habanai tartózkodásom alatt ugyancsak tapostam a rossz és szűk járdákat, s eljártam gyakran a színházba is, ahol feltehető legalább, hogy a város színe-java jelenik meg, de bizony alig láttam csinos arcú nőt, s ha volt egy-egy kivétel is közöttük, ezek is többnyire annyira ki voltak festve, hogy arcvonásaikat ki sem lehetett venni.

Nem állítom, hogy Habanában nincsenek csinos nők, hiszen még a hottentották és kafferek között is vannak ilyenek, de hogy a ritkaságok közé tartoznak, azt velem együtt mindenkinek konstatálnia kell, aki Habanában járt és igazságosan ítél.

Annál több csinos idegen nőt látni azonban, akik angol, francia és egyéb európai nemzetiségűek, de ezek többnyire vagy csak átutazóban vannak, vagy pedig az itt székelő külhatalmak konzuljainak nejei, akik ruházatuk és modoruk által is azonnal megkülönböztethetők.

A bennszülött habanai nők (mindig a kreol-nőkről van szó) többnyire kalap nélkül járnak s különböző színű mantillákat (fejre való csipkekendő) használnak.

Még Mexikóban és Közép-Amerikában is, a fekete mantilla van csaknem kivétel nélkül használatban. Itt inkább a fehér színű van elterjedve, s lehet, hogy ez kevésbbé előnyös a különben is sápadt arcokhoz.

A habanai nő ruházatára és ékszereire óriási összegeket költ, hiszen, mint mondják, ez az ő egyedüli öröme, mert férje, aki egész nap üzletében van elfoglalva s összes idejét a vagyonszerzésnek szenteli, nem sokat foglalkozhatik nejevel, aki egész nap lefüggönyözött ablakai mögül tekint le néha-néha szomorúan — egy néger vagy mulatt nő által dajkált — gyermekére, ki már ily kicsi korában is éppen olyan sápadt és éppen olyan beesett arcú, mint ő maga.

De hogy is lehetne különb, mikor még a levegőt is megvonják tőle.

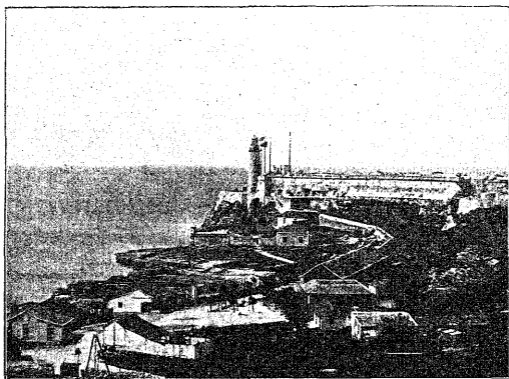
Este azonban, amint az utcai lámpák kigyulladnak, előszedi a nő (természetesen csak az előkelő) drága selyemruháit s kiválogatja azt, amelyet a mai operai előadásra (Habanában állandóan van egy-két olasz opera-társulat) elég elegánsnak vél, készenlétbe helyezi és várja francia fodrásznőjét, aki majd összerendezi dús haját s megadja arcának is a hiányzó színeket.

Két dolog van, mellyel a természet a habanai nőket bőkezűen megáldotta. A dús fekete haj s azok a nagy, mély tűzű, szép szemek,

melyekben többnyire egy-két könny csillog, látható jelül az ő boldogtalanságuknak.

Az a pár óra, amelyet a színházban tölt, egyedüli mulatsága a habanai nőnek; ilyenkor vidáman cseveg, nevetgél, ügyesen használja drága legyezőjét, melynek titokzatos mozdulatait egy-egy közel lévő páholy férfivendége igen jól látszik érteni.

Bátran használhatja a néma nyelvet, senki sem zavarja, mert hiszen férje, akinek egyedül lehetne ez ellen kifogása, bizonyára a tőle legtávolabbra eső páholyok egyikében foglal helyet, hogy ő is zavar-

CASTILLO DEL MORO-ERŐD, HABANÁBAN

talanul használhassa színházi látcsövét, melyen keresztül, nejét kivéve, minden érdekes nőt megszemlél.

Ilyen az élete nagyjából a habanai nőnek, aki úgylátszik csak azért született, hogy szenvedjen s gondolatainak élhessen, melyeknek tárgya bizony igen távol esik házának tűzhelyétől.

A habanai, de általában a Cuba-szigetbeli kreol nő csaknem mindig érdekből — tehát szerelem nélkül és szüleinek parancsára — köt házasságot.

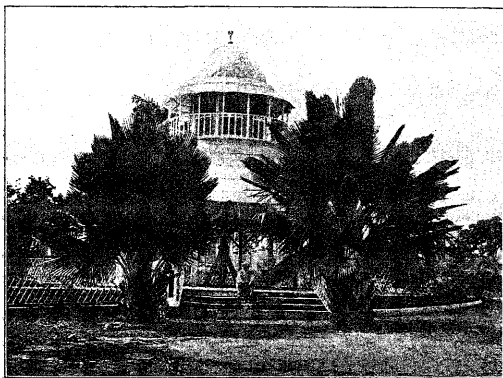
A vagyonos férfi, a keresett kalmár a legkedvesebb, akivel a szülők leányuk árán kötnek üzletet.

Ha pedig a jószerencse nem hoz olyat, akivel előnyös üzletet lehetne kötni, bizony a leány otthon marad és napról-napra fonnyad.

Alig láttam még annyi vén kisasszonyt, mint épp Habanában s ez mind fenti fejtegetéseimben leli magyarázatát.

Ritka eset, hogy itt a nő szíve szerint választhasson, ami csak akkor történik meg, ha a szülők választása is megegyezik véletlenül az ő ízlésével.

A vén kisasszonyok talán még kevésbé sajnálatra méltók, mint a férjes asszonyok, mert ezeknek aránylag több szabadságuk van, nyugodtabban olvashatják regényeiket s szentelhetik gondolataikat szerelmök képzelt lovagjának és még a gyermeksírástól is meg vannak kímélve.

LEGYEZŐ-PÁLMÁK A CENTRAL PARKBAN, HABANÁBAN.

Az új városrész már jobb és barátságosabb benyomást tesz az idegenre. Az utcák szélesek és elég tiszták s a házak is ízlésesebben vannak építve, bár szépeknek nem mondhatók. Különösen a »Prado«, Habana főutcája és boulevardja méltó a megemlítésre, nemcsak azért, mert hosszú és eléggé széles, de mert a tengerpartot kivéve, ez egyedüli helye Habanának, ahol a sétáló a fák árnyában némi üdülést talál.

Ezzel áll összeköttetésben az elég terjedelmes — de éppen nem ízlésesen rendezett — Central-Park is, II. Izabella spanyol királynő márványszobrával. Ezen a téren hetenkint többször katonazene is játszik, hogy némi szórakozást nyújtson az egész nap otthon ülő hölgyeknek, akik ez alkalomra kifestve, kiöltözve, többnyire fehér

ruháikban, mint a szellemek járnak fel és alá a villanylámpák alatt, melyeknek a fénye éppen nem előnyös festékkal telt ábrázatukhoz.

A Pradón vannak Habana összes elsőrangú hôtéljei, itt van az Inglaterra, a Paseo és a Telegrafo. A színházak közül is kettő néz egymással farkasszemet: a Teatro Tacon és a Teatro Albusu. Nem egyszer megtörténik, hogy mindkét színházban olasz operát adnak s ilyenkor a színházügynökök ugyancsak felhasználják minden fufangjukat, hogy a közönséget ide vagy oda csalogassák. A valamirevaló kávéházak is mind a Pradón vannak s különösen a Cafe Inglaterrát, mely európai luxussal van berendezve, látogatja igen sok vendég, akik ugyancsak fogyasztják a »refrescót« (frissítőt).

Habana épületei nem igen érdemelnek megemlítést, sőt aki Mexikóból jön ide, csak csodálkozhatik afelett, hogy a spanyolok, akik Mexikóban meghonosították a mór stílust és igazi remekműveket alkottak, itt éppen nem mutatták meg jó ízlésüket.

Még a templomok is, amelyek csaknem egész Mexikóban remekei az architektúrának, Habanában, de általában egész Cuba-szigetén, nagyon csekély értékkel dicsekedhetnek. Maga Habana főtemploma, a »Catedral« is oly silányul épült alkotmány, hogy csakis építőjének tudatlanságáról és borzasztó ízléstelenségéről tesz tanúságot.

Habana, mely körülbelül 250 ezer lakost számlál, kétségkívül a nyugatindiai szigetek leghatalmasabb városa és egyúttal legélénkebb kereskedelmi helye is.

Lakosai között az intelligens osztályt a kreolok és európaiak, az alsóbb osztályt pedig a négerek és mulattok képviselik. Indiánt, zam-bót, mestizet, mint az egész szigeten, úgy itt is alig látni.

A négerek és mulattok különösen az ó-várost lepik el, ahol aztán terjesztik a piszkot, ahogy csak lehet. Annyi bizonyos, hogy ezek a szennyet és erkölcstelenséget mindenüvé magokkal viszik.

Döglött macska vagy kutya félig feloszlott állapotban az utca közepén, vagy az ajtók előtt, mindennapos látványosság. Nem jut eszébe senkinek, hogy e felett megbotránkozzék vagy panaszt emeljen, miután pedig itt döggeszelyük, amelyek azt elpusztíthatnák, nincsenek, az ilyenek teljes megsemmisülése az időre van bízva. De hiába is panaszkodnék valaki, a spanyol rendőrség nem azért van, hogy a négerek ügyeivel foglalkozzék, sokkal fontosabb dolog a Pradón fel s alá sétálni a fényes egyenruhában s elzavarni a játszadozó gyermekeket, mint magát beszennyezni a négerek piszkával s esetleg a rövidebbet húzni, vagyis egy-egy törszúrást kapni valamelyik négertől.

Mondhatni, hogy a néger városrész teljesen a csöcselék önkényére van bízva s igazi fészke a legocsmányább orgiáknak, melyek tömérdek, soha fel nem fedezett gyilkossággal végződnek.

Általában Habanában a személyi biztonság igen gyenge lábakon áll s alig van éjtszaka, mely a gyilkosságok krónikáját néhány esettel ne szaporítaná. Sőt még nappal is — végigjárva e szűk utcákat — ki van téve az idegen annak, hogy pénztől megfosztják s még örülhet, ha megszabadul az orgyilkosok törétől.*

A fegyverhordás ugyanis szigorúan el van tiltva Habanában, én azonban mégis minden idegennek, ki e város néger részét megnézi, azt a jó tanácsot adom, hogy tegyen a zsebébe egy pisztolyt, melyet szükség esetében legalább ijesztésre használhat. A néger és mulatt ugyanis — épp úgy, mint nálunk a cigány — minden lőfegyvertől fél s már annak előmutatása is elegendő, hogy veszett módon futásnak eredjen. Éppen ellenkezője neki e tekintetben az indián, vagy a mesztiz. Ennek meg legfőbb vágya a revolver, amely ott is lóg, erősen kifényesítve minden »Caballero« oldalán.

Már e dolog is eléggé jellemzi e két népfaj egymástól különböző karakterét. A néger alattomos, gyáva lévén, csendes eszközökkel akarja prédáját elpusztítani, mert fél a büntetéstől. Az indián, aki rablási szándékból nem gyilkol soha, nyíltan támadja meg bosszújának tárgyát s ha el is árulja tettét a fegyver durranása, minden ellenkezés nélkül átadja magát az igazságszolgáltatásnak s szó nélkül viseli el megérdemlett büntetését.

En magam, mexikói tartózkodásom alatt egyetlen egy gyilkosságról sem hallottam, amelyet az indián pénzvágtyból követett volna el; míg négerék és mulattok által elkövetett rablógyilkosságról naponta hoz a habanai krónika hírt.

Amit az emberek elhanyagoltak Habanában, azt annak környékén a természet igyekezett pótolni, mert oly vegetációval látta el azt, amely mindnyájunkat bámulatba ejt, de meg is lep a legkellemesebben.

Itt azután elég tárgyat találhat a botanikus tanulmányhoz. Minden fa, minden növény, sőt minden füvecske is leköti figyelmünket, mert hiszen ez mind új, mind ösmeretlen valami.

Mennyit adnának érte otthon, ha ezeket így a természet öléből át lehetne plántálni fűvészkertjeinkbe. Hát még a százados nagy fák gyönyörű koronáikkal, a pálmák különböző faja, felfutók és folyondárok ezrei, ösmeretlen gyümölcsfák, cactusok, aloek, yukák, magnoliák és még ki tudja hány száz és száz ritka fa és palánta, melyet itt maga a természet, utánozhatlan ízlésével csoportosított össze, minő hatást tenne otthon, ha átvarázsolhatnánk?

A kertészet művészete ugyan erősen ki van fejlődve Európában, de azért még a legügyesebb kertész tudománya is távol esik a természet alkotó képességétől.

* Mióta köztársaság lett Cuba szigete, nagyon javultak viszonyai.

Néhány cubai város rövid leírása.

Habana után Matanzas, Cardenas, Cienfuegos és Santiago érdemelnek még megemlítést. Matanzas azért, mert annak környékén fekszik a történelmi nevezetességgel bíró Yumuri völgy is. Ezt egyébként, egy előbbeni fejezetben, mint a szép pálmákkal bővelkedő helyet említettem meg.

Yumuri völgyén volt 1511-ik évben a spanyolok első összekoccanása a rőtborüekkel, mely alkalommal mindkét részről számtalan halott maradt a csatatéren. E völgy közelében vetették meg később, az 1693-ik évben, Matanzas város alapját, mely nevét is a Yumuri völgyén történt nagy öldöklés emlékére nyerte. Ezért »Öldöklő hely«-nek, vagyis spanyolul »Matanzas«-nak nevezik. Yumuri völgyön kívül még más nevezetessége is van Matanzasnak, és pedig Belamár cseppkőbarlangja. Ezen egy patak folyik át, melynek egyedüli lakóját, mint az adelsbergi Poik patakét is, a szem nélküli hal képezi.

Matanzas várost Habanával a 85 angol mérföld hosszú »Bahia-vasút« köti össze s pár óra alatt oda szállítja az azt megtekinteni vágyó utast. Matanzas többnyire franciák vezetése alatt álló vendéglőkkel rendelkezik, így az idegen még e tekintetben is teljes kényelemre számíthat. E város egyik nevezetességét a »volante« (repülő) kocsik képezi; ez egy igen kényelmes szállítási eszköz, melynek csak két kereke van, de oly módon elhelyezve a kocsi hátsó részére, hogy maga a hintó azok tengelye előtt, két hosszú rúdra elhelyezett rúgókon foglal helyet. A rudak elébe azután a körülményekhez képest egy, vagy két lovat fognak be. A kocsis nyeregbe ülve biztatja a lovakat s néha olyan vágtatást visz véghez e könnyű alkotmánnyal, hogy a benne ülő, természetesen erős fantázia mellett, azt hiszi, hogy szárnyakon repül. E tulajdonságáról nevezték el a poézisra hajlammal bíró cubaiak e specialitásukat repülő alkotmánynak, vagyis »volante«-nak.

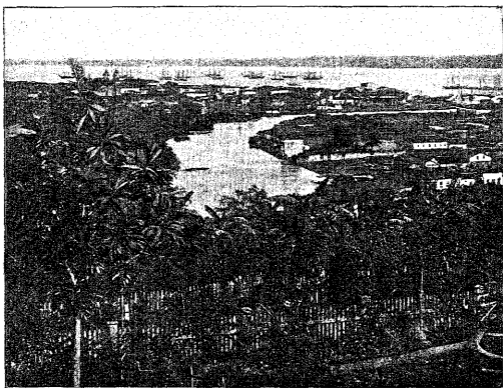
Épp úgy mint Matanzas, a tőle 100 angol mérföldre fekvő Cardenas város is élénk helye a szigetnek és bár csak 1828-ban vetették meg alapját, ma már 20 ezernél több lakosa van.

Cardenas volt az első cubai város, melynek polgárai a nagy felfedezőnek, Columbus Kristófnak szobrot állítottak. Közéleben fekszenek Cuba legnagyobb cukornád-ültetvényei is.

Cienfuegos, a sziget délnyugati részén fekszik s állítólag a világ legjobb s legbiztosabb kikötőjével bír. Épp úgy mint Cardenasnak, ennek is 20 ezer lakosa van, melyek a többi szomszéd szigetekkel, mint Jamaica, Santo Domingo és Puerto Ricóval élénk kereskedést üznek. Gyógyhatású melegforrásai miatt sok idegen látogatja a várost, akik az itteni vendéglőben kielégítő ellátást nyernek.

Cienfuegos öblét Columbus először 1494-ben látogatta meg, s el volt ragadtatva vidékének természeti szépségétől. Kies fekvésének tulajdonítható az is, hogy a sziget arisztokraciájának legszebb nyaralói lepik el az egész környéket. Néhány mérföldnyire Cienfuegos-tól áll a világ legnagyobb cukorgyára, a »Concordia«, mely évente 100—120 millió font cukrot küld piacra.

Habana után a sziget legnagyobb s legfontosabb helye a 60 ezer lakossal bíró Santiago. Ennek is, mint általában Cuba-sziget legtöbb tengeri városának, kitűnő kikötője van. Különösen a hosszú öböl bejá-

MATANZAS VÁROS, CUBA SZIGETÉN.

rata, mely hatalmas erőddel van ellátva s melynek legvégén fekszik a város, lepett meg kellemesen, midőn azon legelőször áthajókéztam.

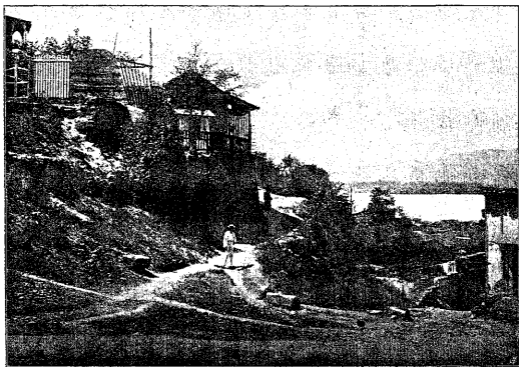
Az öbölnek mindkét oldalát a legszebb zöldszínű erdős hegyek szegik be, melyek a norvég fjordokra emlékeztetik az embert. Az erdők néha egész a víz színéig érnek le s összevegyülnek az ott buján tenyésző gyönyörű nádasokkal, melyeknek anyagából az ott tanyázó halászok kunyhóikat készítik.

Minden kis zugban egy-egy szép kis nyaralót, szépen kultivált kertecskével, vagy facölöpök tetejére épített nádkunyhókat látunk kiemelkedni a vízből. Bár ezek a halászkunyhók igen lenge alkotmányoknak látszanak is, éppen nincs mit tartaniok a vihartól; hiszen a magas és meredek hegység annyira védi őket, hogy a

nyílt tengeren dühöngő orkánról legfeljebb egy gyengén lengedező szellő útján vesznek csak tudomást.

Santiago Nyugatindianának legrégebb városa s hosszú ideig Cuba-szigetének fővárosa volt. E helyen állították fel a spanyolok amerikai kolóniáinak első püspökségét és kormányzóságát. Cuba-sziget első kormányzója, Don Diego Velasquez 1511-ben lépett először a szigetre, s miután kissé körülnézett azon, Santiagóban ütötte fel sátorfáját, és tette a már fejlődésnek induló helyet a sziget fővárosává.

Don Diego Velasquezt, aki Amerika történetében elég fontos szerepet játszott, amerikai expedíciójában Spanyolországból több fiatal nemes

SANTIAGO DE CURA KÜLVÁROSA.

hidalgó és egyházi férfiú kísérte el. A hidalgók közül Cortez, a papok közül Las Casas atya tűntek ki csakhamar, nevezetes cselekedeteik által. Az első lett néhány év múlva felfedezője Mexikónak s meghódítója a kincseiről híres Motecuhzoma császár által kormányzott hatalmas Azték birodalomnak; a második pedig az volt, aki az afrikai négerrek behozatalára az első impulzust megadta.

Las Casas atya e szándékával a bennlakó indiánok nehéz sorsán kívánt segíteni, kiket a spanyolok alig elviselhető, súlyos munkára szorítottak, s éppen nem gondolhatta, hogy e jóakaró, de szerencsétlen terveivel elhintette a később oly rettentő mérveket öltő embervásárnak magvait. Dacára eme, bár tudtán kívül elkövetett nagy hibának, Las Casas atya mégis megérdemelte az utókor becsü-

lését, mert a spanyol kalandoroknak, akik úgylátszik az indiánok teljes kiirtását tűzték ki célul, garázdálkodásaikban nem egyszer vetett gátat és vitte ki fejedelménél, V. Károlynál azt, hogy a spanyol harcosoknak az indiánok elleni igazságtalan kihágásai törvény szerint a lesgigorúbban sujtassanak.

Tekintve a spanyoloknak a rőtőrűeken elkövetett vérengzéseit, bátran feltehetjük, hogy ha V. Károly ez üdvös törvényekkel nem siet, nemcsak Cuba-sziget indiánjai pusztultak volna ki teljesen, de a spanyolok által meghódított új világ e nemes faja is megsemmisült volna s ma csak régi hiréből ismernők Amerika őslakóit.

AZTÉK KALENDÁRIUM RÉGI FEGYVEREKSEL.

Az Antillák között.

Habanát, ahol két hetet töltöttem, a spanyol »Transatlantique« társulat »Mexikó« nevű hajóján január hó 16-án hagytam el. Cuba-sziget fővárosa, mint az előadottakból kitűnik, nem a legjobb hatást gyakorolta reám, bár elismerem, hogy tengerpartja gyönyörű s kereskedelme nagyon élénk.

Úgy látszik, a mexikóiak nagyon is elkényeztettek — s most mindenütt azt a ritka szívéllyességet és előzékenységet keresem, melyet e kedves nemzet fiainál találtam.

Igazán jól esett, hogy azt a hajót, amelyre szállottam s amelynek 7—8 napig leszek lakója, »Mexikónak« hívták. Minő különös véletlen, hogy e hatalmas tengeri vállalat, amely több mint 100 gőzhajóval rendelkezik, éppen e nevű hajóját küldte Habanába, hogy az utasokat Dél-Amerikába szállítsa.

Nem vagyok legkevésebbé sem babonás, de a szerencsés véletlent jó előjelnek vettem s vígan foglaltam el kijelölt kabinomat.

A gőzös, miután elhagyta Habana öblét, keletnek vette útját s ez irányban hajózta körül Cuba-sziget északi részét, mindig annak partjai közelében.

E három napi utazás, mely Santiagóig tartott, a sziget éjszakai partjait csaknem teljesen megösmertette velem, mert úgy Cuba zöld erdőkkel fedett hegyei, mint szürke színű s itt-ott félelmet keltő szikláit és kis folyamokkal élénkített kies és szelíd hajlású völgyei, egymásután vonultak el szemem előtt.

Itt egy sziklára épített kápolna; ott a völgyben nád-kunyhós néger falu; az öblöcske mögött pedig egy füstölgő kéményű gyár kötötte le figyelmemet, s tett ez utóbbi tanúságot arról, hogy e nagy sziget nemcsak természeti szépséggel bír, de az ipar terén is jelentékeny.

A nagyobb és kisebb kikötővárosok most sorban elvonultak előttünk, de miután hajónk közvetlen Santiagóba volt menendő, csak azoknak ágyúkkal telt erődei mellett haladtunk el, anélkül azonban, hogy csak egynél is kikötöttünk volna.

Legelőször Matanzas, azután Caibrien, majd Fernando de Nuevitas, Mayari s végül Baracoa városokat hagytuk el.

Utazásunk harmadnapjának reggelén megkerültük a Mayzi-fokot s nyugat felé, a Cuba és Santo Domingo szigetek közötti tengerszoroson áthaladva, déltájban megérkeztünk Santiagó városába.

Miután Santiagót már röviden ismertettem, nem marad más elmondani valóm, mint az, hogy itt számos utas szállott fel, akik között különösen a nagyrészt fehérbe öltözött néger hölgyek és gavallérok vonták magukra mindnyájunk figyelmét.

Afrika ez ideszármazott ivadékai, kik állítólag Santo Domingóból, vagy Haitiből jöttek át, Venezuela felé igyekeztek, csakúgy, mint én.

A néger hölgyek, az európai divatot jól-rosszul utánzó ruháikban meglehetősen komikusan festettek. Hatalmas turnürjük pedig a különben is elég originális alakokat még originálisabbaká tették.

Hogy aztán mily ügyesen tudnak kacérkodni, el sem hinné az ember és az a legérdekesebb, hogy a velük volt fajrokonaikat teljesen mellőzték és csakis mi, szegény európaiak, voltunk tüzes tekintetüknek áldozatai, ami azután a feketebőrű dandik között nagy féltékenységet idézett elő.

E kis afrikai hölgyecskék oly kecsesen mutogatták hófehér fogaikat, hogy szinte azt gondoltam, hogy tükör előtt tanulták meg ebbeli művészetüket.

De van-e egyáltalában Santo Domingóban tükör?

Erre biztos választ nem adhatok, mert soha sem voltam még e hatalmas köztársaságban, de tekintve a néger dámák rettentő kicicomázott voltát, csaknem hajlandó vagyok elhinni, hogy van, de bizonyára csalfán mutat. Különösen egy fehér atlaszöltözötű öreg néger dáma vont mindnyájunk ajakára a félig visszafojtott nevetést, akinek, bár már öszülő, de annál göndörebb rövid haja volt, és aki egy óriási aranylánccal és gyémántgyűrűvel felcicomázott néger Caballero karján lejtett fel a fedélzetre. Én magam csaknem hangos kacagásba törtem ki, mikor ez a nő előttem elhaladt és magasán felemelt uszálya alól két, piros selyem-cipőbe bujtatott óriási lábát kacéran mutogatta. (A néger nőknek általában csunyaformájú és nagy lábai vannak.)

Erre az utazásra, úgylátszik, összes ékszereit magára rakta, mert nemcsak füleiben viselt tenyérnagyságú arany fülbevalókat, melyeknek súlya füleit a természetesnél jóval hosszabbra nyújtotta, hanem ujjnyi vastagságú nyakövén mindenféle színű nemes kövek csillámlottak,

melyek esetleg Csehországból származhattak, sőt még a derekát is egy horgonykötél vastagságú arany- (bizonyára talmi) öv kötötte át.

Fejét óriási struccollakkal (melyek azonban jobban hasonlítottak a pulyka vagy a kakas tollaihoz) díszített fehér szalmakalap fedte, melyen a tropikus égöv összes flórájának egy-egy példánya virított és ezek közt vegyült el a sok kék, vörös és sárga selyemszalag.

Természetesen keztyűt is viselt, de hogy az valamiképp el ne rejtsa a közönség elől zafir-, smaragd-, yaspis- és gyémántgyűrűit, kieszelte találékony néger eszével, hogy ezen igen egyszerűen lehet segíteni oly módon, ha a gyűrűket keztyűs ujjai fölé vonja.

Higyjék el nyájas olvasóim, hogy én komolyan soha sem hittem Darwinnak, de miután láttam e gyönyörűen felcicomázott néger dámákat, akaratom ellenére is gondolatokba merültem és fontolgatni kezdettem a nagy tudós teóriáját, aminek az lett a végeredménye, hogy titokban igazat adtam neki.

E koros dáma a vele volt kisasszonyok anyjának látszott, mert nem egyszer igyekezett komoly hangon rendre utasítani a fiatalokat hangos kacagásuk miatt. Ez azonban nem igen látszott hatni reájok, mert éppen nem zsenirozták magokat és alig érthető francia zsargonnal ugyancsak bebizonyították nyelvecskéik fürgeségét.

Amint láttam, hogy ezek a kisasszonyok tüzes szemeikkel csaknem fölfalják a szegény európai férfiakat, hinni kezdettem ezek cannibalismusában; bár teljesen meg voltam győződve arról, hogy csakis a fiatal néger nők hódolnak e szokásnak.

Másnap reggel, miután hajónk szénnel s friss élelmiszerekkel ellátta magát, elhagytuk Santiagót s Jamaica felé vitorláztunk.

Jamaica partjai estefelé tűntek szemeinkbe, de miután csakhamar beállott a teljes sötétség, a partokon feltűnedező apró lángokon kívül semmit sem láthattunk e szigetből.

Jamaica partjain túl, a hajó már az »Antillák« tengerén lebegett. E tenger, melyet a tengerészek még ma is régi nevén »Caribi«-tengernek neveznek, arról ösmert, hogy még a legcsöndesebb időben is erősen háborog, ha pedig szél van, akkor igen sok gondot okoz a hajótiszteknek.

A régi spanyolok éppen e veszélyes voltánál fogva nevezték el »Caribi«-nak.

Hogy miért adtak Amerika meghódítói mindennek, ami veszedelmes vagy rossz, »Caribi« nevet, azt azonnal megértjük, ha e szó magyarázatát adom.

Dél-Amerikában ugyanis mai napig is létezik egy igen elterjedt indián törzs, melynek tagjai összes fajrokonaiik között a legbátrabb és legjobb harcosok voltak. Amily könnyen meg tudták hódítani a spanyolok a többi rótbőrűeket, ezekkel szemben minden fáradságuk

kudarcot vallott. E nép folyton fenntartotta függetlenségét, s még Dél-Amerika teljes meghódítása után is a csaknem bejárhatlan sivatagokra vonultak vissza s ősi állapotukban maradtak meg. Ezek az indiánok a még ma is létező »Caribik«, akik most az Orinoco és Észak-Venezuela hegyei közötti síkságokon tanyáznak. A spanyoloknak természetesen sehogy sem tetszett ezeknek a függetlensége s hogy a velük szemben való gyengeségüket palástolják a világ előtt, rájuk fogták, hogy nemcsak ők az összes indiánok között a legvadabbak, de a legborzasztóbb emberevők is.

Hogy mennyire rosszakaratú volt a spanyoloknak a caribik iránti véleménye, az később természetesen bebizonyult. Sőt Humboldt Sándor szerint is, az »Inkák« után, a caribiknek volt Dél-Amerika rőt bőrűi között a legkifejlettebb kultúrája s határozottan tagadja Humboldt, hogy e nép valaha emberevő lett volna. Ellenben éppen a spanyolokat okolja, — és pedig teljes joggal — hogy ők vetköztették ki e népet régi kultúrájukból s folytonos üldözéseikkel oda hatottak, hogy azok elhagyták tűzhelyeiket, a sivatagokra vonultak s átadták magukat kényszerűségből a kóbor életnek.

Hogy a »Caribi«-indiánok mily könnyű felfogással bírnak minden iránt, azt nemcsak Humboldt bizonyította, aki közöttük élt hónapokon át, hanem tömérdek misszionárius is és ma egész Venezuelában elismert tény, hogy ezek a legszorgalmasabb indiánjai az egész köztársaságnak.

Az Antillák, vagy tengerésznyelven a »Caribi«-tenger, különösen egy éjtszakán át táncoltatott meg erősen, miáltal a néger közönség között érdekes jeleneteket idézett elő.

Az az öreg néger dáma, aki amikor hajóra szállott, drága, fehér atlaszruhában volt, ugyancsak erősen megvedlett, mert oly piszkos, rongyos pongyola volt rajta, hogy én alig akartam szemeimnek hinni. De nem vizsgáltam soká, mert a szenny, ami rajta látszott, már az én gyomromat is émelygésre ösztönözte.

A kisasszonyok is levetették béli öltönyeiket s különböző színű selyemcipőiket, s ha jól emlékszem, meztelb siettek fel a fedélzetre, hogy mielőbb áldozhassanak a tenger hullámainak.

Különös, hogy a négernek még a csuklása is más, mint a többi emberé, vagy talán ezt csak én képzelem?

Ez iránt több utashoz is kérdést intéztem s mindannyi igazat adott, sőt az egyik úr azt állította, hogy egy néger, ha tengeri beteg, kérdéseivel több zajt okoz, mint tíz európai.

Itt eszembe jut egy volt tót szolgálónk csuklása, aki hangjával egész házunk környékét remegésbe hozta; ez a cseléd e tekintetben kissé megközelítette néger embertársát. Bár én sem éreztem magam

nagyon jól, még sem állhattam meg, hogy kissé szemügyre ne vegyem a kínlódó, szegény fiatal néger kisasszonyokat s áttetsző toalettjük felett el ne mosolyogjam.

Hogy minő játékot űzött a szél e lengő ruházattal, arról nem szólok, mert még illetlennek tartatnám, de hogy természetük nem volt formátlan, azt az igazság érdekében ki kell jelenteném.

Tengeri utazásunk utolsó napjának hajnalán talán én voltam az első, aki jobbkéz felől megpillantottam »Curasau« hollandi sziget partjait. Később Buena-Ayre és más apró szigetekeskék tűntek fel a láthatáron, de csak azért, hogy ismét eltűnjenek s mi a véghetetlen nagyságú tengeren kívül egyebet nem láttunk. Amint azonban a már nyugalomra siető nap a láthatár felé közeledett, egyszerre feltűntek Venezuela sziklás partjai, mintegy hirdelve, hogy tengeri útunk nemsokára véget ér.

Még egy-két óra s előttünk csillognak La Guaira kikötő lámpásai, s alig kivehető körvonalakban láttuk égis emelkedni az »Avila« hegység hétezer láb magas ormaít.

(Miután éjjel tilos a kikötőbe hajózni, nyílt tengeren vetettünk horgonyt és ott töltöttük eme tengeri útunk utolsó éjszakáját.)

A spanyol Transatlantique társulat gőzhajóján töltött utolsó órák.

Miután hajónk megállott és horgonyt vetett, velem együtt az utasok legnagyobb része ladikot kívánt fogadni, hogy még az este szárazra léphessen.

A hajóparancsnok azonban e szándékunkban megakadályozott és szigorú rendeletet adott ki, hogy reggelig, vagyis míg a hajó a kikötő mólóján ki nem kötött, senkise merészkedjék azt elhagyni.

Nem maradt tehát egyéb hátra, mint belenyugodni ebbe a szigorú intézkedésbe és bevárni a lefekvés idejét. Ehhez azonban még nagy idő hiányzott, mert nyolcra sem járt még a mutató. Hogy tehát a még hátra lévő idő gyorsan elteljen, természetes, hogy mindenki szórakozást keresett.

Az első- és másodosztályú utasok egy része kártya- vagy sakkjátékkal töltötte az időt; mások egy borzasztó hamisan hangolt zongora hangjait hallgatták, de ezek nem annyira a zene miatt, mint inkább az annak billentyűit verő szép fehér kacsók tulajdonosnője kedvéért, aki egy nagyon csinos venezuelai kreol hölgyecske lévén, ábrándos szemeit igen ügyesen tudta az őt körülvevő fiatal emberek során végiglegetetni. Ezek aztán az ugyancsak erős mágnes hatása alatt olyan figyelemmel hallgatták játékát, mintha az illető legalább is egy Liszt vagy Rubinstein művészetével bírt volna.

Igazán ügyes kis teremtés volt, mert művészetének hiányát, de legyünk igazságosak: a zongoráét is, szemjátékával tudta pótolni. Ha a melódia mélabús, szomorú volt, szemei is melancholikusan tekintettek körül; ha a zene gyors vagy víg volt, mosoly sugárzott belőlük. Képzem, ha a mi gyors csárdásainkat tudta volna reprodukálni, oly tűz lappangott volna a két bogárszemében, hogy aki beléjük pillant, vagy elszédül, vagy elkárhozik.

A harmadosztályú utasok, akik az utazásnak minden tekintetben csak a legpraktikusabb oldalát fogják fel, hamarosan általános mulatságot improvizáltak.

Néhányan tenor- vagy bariton hangon produkálták énekképességeket; mások vagy harmonikán nyaggattak egy ősrégi valzert, vagy pedig gitáron pöngettek el egy dallamos »andalusiai« fan dangót; végre egyike az utasoknak mint bohóc lépett fel s ügyes tréfáival és nevetséges grimászaival ugyancsak megkacagtatta a hálás nézőket.

Jó magam, ki kártyát soha sem veszek kezembe és egy sakkjátszmára nem találtam már társat, átmentem a III. osztályú utasok fedélzetére s velök együtt mulattam a bohóc jó ötletein.

Később kiderült, hogy ez a fiatal ember, aki úgy a csepürágásban, bűvészetekben, mint a gimnasztikai mutatványokban is oly kitűnő ügyességet bizonyított s élceivel oly erősen megnevettette a közönséget, osztrák származású és a Caracasban székelő »Gardner«-cirkuszhoz van mint első Clown szerződötve.

A multság legjavában folyt, amikor egy matróz durva hangon megszólalt és kijelentette parancsnoka nevében, hogy a társaság azonnal oszolja szét s térjen mindenki nyugalomra, mert már kilencre jár az óra s a hajószabályok értelmében többé semmi zajnak helye nincsen.

Ügylátszik, a tisztelt parancsnok úr megfélekedett arról, hogy kikötőben vagyunk s a nyílt tengerre szóló szabályok itt nem alkalmazhatók.

Az utasok általános morajjal fejezték ki e rendelet feletti elégtelenségüket, s nem törődve azzal, tovább folytatták ártatlan multságukat.

Ez engedetlenségre egy bösz tekintetű hajótiszt jelent meg, aki a leggorombább hangon kiáltotta az utasok felé, hogy: »mindazok, akik még tovább mernek mulatni, a hajó fenekén levő börtönbe fognak záratni«.

Ügylátszik, a hajótiszt úr épp úgy, mint felebbvalója, a parancsnok úr is, igen gyengén ösmerik a tengerészeti törvényt, amely internacionális, és minden államban egyaránt van alkalmazásban. Mert ha ösmernék, alig merészkedtek volna így fenyegetődni idegen államok polgáraival. Tudniok kellene, hogy felettük — a kriminális eseteket

kivéve — a kikötőkben már az illető nagykövetségek, vagy konzulok ítélkezhetnek csak. Nyílt tengeren, vagy egy bizonyos távolságban a partoktól, már másként áll a dolog. Ott igenis, teljhatalmú a parancsnok, s tekintet nélkül a nemzetiségekre, ítélhet az engedetlen utasok felett.

Én, ki bár nem tartoztam a III. osztályú utasokhoz, de ezek mulatságánál résztvettem, nem tudtam e gögös fiatal ember szavait szó nélkül hagyni. Felkértem őt tehát, visszafojtva teljesen felindulásomat, előzékeny, bár kissé irónikus hangon, hogy »lenne oly kegyes engem felvilágosítani aziránt, vajjon egész Spanyolországban, melyet ön most képvisel, ilyen-e az udvariasság? Mert mi többi *európaiak*, kik e hajón jelen vagyunk, ezt még eddig nem tudtuk. Egyúttal nem volna-e szíves jövőben az utasokkal szemben, legyenek azok bár a III. osztályhoz tartozók is, több előzékenységet tanúsítani«.

Folytatva szavaimat, még hozzátettem: »ön úgylátszik, azt képzei, hogy mi Afrikából szállított rabszolgák vagyunk, kiket ön most honfitársainak visz eladás végett s kikkel századok előtt a hasonló modor talán még meg volt engedve«.

Szavaimat, melyeket teljes nyugodtsággal ejtettem ki, általános helyeslés követte, s a hobóc, aki szavaim hatása alatt vérszemet kapott, a következő kiáltásokba tört ki: »Ne! thes möcht i gern sehn, wer mi in Kerker steckt« s azzal hatalmas ökleit boxolásra emelte.

A hajótiszt egy szót sem értett ugyan e szavakból, de bizonyára azt vélte, hogy a bécsi fiú őt figurázza ki; haragra lobbant és több matrózának kiadta a rendeletet, hogy: »ez embert azonnal vessék a hajó börtönébe s verjék vasra«.

Három matróz fogta meg a Clown-t, aki azonban egyet lökött maga körül, s a publikum óriási hahotája közben mindhármát a földre terítette, azután, mint a macska, egy ugrással a kötélhágcsón termett, új ütésre tartva készen ökleit. Majd oda kiáltott rossz spanyolsággal a hajótisztnak, hogy aki hozzá nyúl, azt agyonveri s azután beugrik a tengerbe.

A tiszt látta az összes utasok felindulását, akik mindannyian mulattatójuk pártját fogták, s így célszerűbbnek vélte az egész dolognak hallgatásával véget vetni s elhagyta a fedélközt.

Jellemző, hogy a spanyolok még most is abban a téves hiedelemben ringatják magukat, hogy még ma is ők az urai Amerikának s mindaz, aki nem spanyol, csak rabszolgá lehet.

Általában ösmert dolog, hogy sehol a világon nem bánnak a szegény néposztályhoz tartozó utasokkal oly komisz módon, mint éppen a spanyol társulatok hajóin. Ezek a szerencsétlenek, már t. i. a hajótisztek, nem akarják, vagy mondjuk, nem tudják belátni, hogy ezeknek az utasoknak épp oly joguk van a hajón utazni, mint a legelőkelőbb

elsőosztályú utasnak, mert mint amazok, úgy ők is megfizették helyeiket, azzal a különbséggel, hogy egyik több pénzért több kényelmet élvez, a másik pedig kevesebért természetesen kevesebbet.

Igazán, ideje volt már, hogy úgy Mexikó, mint Közép- és Dél-Amerika is lerázták nyakukról a spanyolok jármát, akik ahelyett, hogy a többi európai nemzettel együtt törekednének a magasabb civilizáció felé, századokkal maradtak vissza s éppúgy mint azelőtt, erőszakos durvaságaikban és vérengző kegyetlenségeikben találták legnagyobb mulatságaikat, még ma is ezekben találják legfőbb élvezeteiket.

Bikaviadalok, kakasviadalok és ki tudja még hányféle szívtelen, vérengző játék fő élvezete Hispánia gyermekeinek, sőt még a nők is, kik másutt a szív és gyöngédség képviselői, itt legdrágább ékszereiket hajigálják oda a gyilkosnak, a »Matadornak«, ki oly ügyesen tudta kínozni s azután megölni az ártatlan bikát.

Hogy a spanyoloknak durvaságát még egy példával illusztráljam, megemlítem, hogy amint másnap reggel hajónk a »La Guayra« venezuelai kikötő mólójánál megállt, az utasoknak a podgyász hordásához segíteni siető indián és meztiz hordárok a matrózok, a kapitány parancsára, a hajókötelekkel a legembertelenebb módon verték vissza.

Ne vegyék rossz néven tisztelt honfitársaim, hogy kissé hosszasan adtam elő e tárgyat, de, mint szemtanuja e durvaságoknak, melyek a spanyol hajókon uralkodnak és a spanyolok kevés amerikai kolóniáján is napirenden vannak, nem állhattam meg, hogy azokat le ne leplezzem.

Szinte nevetséges, de bosszantó is egyúttal, hogy a spanyolok még most is azt vindikálják maguknak, hogy ők voltak Amerika civilizátorai.

Hát ugyan mivel civilizáltak?

Talán azzal, hogy legyilkolva az intelligensebb indiánokat, teljesen megsemmisítették azok remek alkotásait? Avagy azzal, hogy behozták az új világba az embervásárt, vagy talán azzal, hogy a kedves jezsuiták inkvizíciója számára új teret hódítottak, hogy legyen több elpusztítani való eretnek?

Hát bizony ezekben sehol sem látom a civilizációnak még csak a nyomát sem.

Ha egy kissé búvárkodunk Amerika történetében, el kell borzadnunk ama iszonyú dolgok felett, amiket a spanyolok a náluknál magasabb kulturális fokon álló indián törzseken elkövettek, — nemcsak azért, hogy kincsszomjukat kielégítsék, hanem azért is, hogy állati ösztöneiknek eleget tehessenek.

Természetesen, ha csak a spanyolok által írt történeti műveket olvassuk, félrevezettetünk s elhiszük, hogy a legnagyobb rablóvezérek, mint Cortez, Pizarro, Narves és még száz és száz más is, csupa hős volt.

De ha végiglapozunk az amerikai, vagy más idegen írók művein, vagy hosszabb időt töltünk a spanyol járom alól felszabadult népek országaiban, akkor látjuk csak igazán, hogy a spanyolok korszakát ez országokban a rombolás és emberirtás jelképezte és hirdeti még ma is.

Adatok Venezuela felfedezéséről.

Mielőtt utazásom Venezuelára vonatkozó részének leírását folytatnám, szükségesnek vélem ez ország felfedezéséről és régi történetéből néhány adatot közölni.

Tudom, sokan vannak kedves honfitársaim között, akik Amerika történetét nálamnál jobban ösmerik, de talán nem bocsátkoztak e hatalmas földrész egyes országai felfedezésének részleteibe s így remélhetem, hogy e rövid fejezetben is találnak egy-egy új dolgot, ami szíves figyelmüket némileg lekötheti.

Miután Columbus felfedezte az új világot s visszatért úgy első, mint második útjából Spanyolországba, hogy utazásainak eredményét közölje protektorával, Katolikus Ferdinánddal, és annak nejével, a jó lelkületű s szelleműs Izabellával, magával hozott néhány rőt bőrű nőt és férfit kívül sok érdekes és értékes tárgyat is. Igen érthető, hogy ezek után a spanyol nemesség fiatal sarjadékának nagy része közt, akik eddig teljes apátiával viseltettek a nagy felfedező kérdéses vállalata iránt, egyszerre felébredt a kalandvágy és azzal együtt a dicsőség és vagyonosodás utáni reménység is.

E fiatal spanyol hidalgók közül tehetsége,⁵ bátorsága és vállalkozási szelleme által is különösen Alonso de Ojeda (olvasd: Oheda) tűnt ki, aki nemcsak ügyes tengerész hírében állott, de többi társai felett azzal az előnnyel is bírt, hogy Columbust második felfedező útjában elkísérve, tőle sok értékes útbaigazítást nyert és saját szemeivel győződhetett meg az új világ felfedezett részeinek természeti szépségeiről és aranyban való gazdagságáról is.

Ojeda a spanyol udvartól nemcsak pénzsegélyt kapott, valamint annyi embert, hogy azokkal négy hajót szerelhetett fel Santa-Maria kikötőben, de még egy Columbus által készített földabrosz hű másolatát is, ami reá nézve megfizethetetlen beccsel bírt.

Társai között, kik őt felfedezési útjában elkísérték, első helyen említendő Juan de Cosa és a később oly nagy hírre vergődött olasz nemzetiségű Americo Vespucci.

Juan de Cosa tengerészeti dolgokban Columbustól nyert oktatásokat s különösen mint kitűnő cosmograf tűnt ki. Neki köszönhető az új világ felfedezett részeit magába foglaló, első geográfiai mappa is, mely a későbbi utazóknak nagy szolgálatokat tett.

Americo Vespucci, ki úgy karakter dolgában, mint tengerészeti ösmeretekben is nagyon mögötte állott ugyan a fentemlítettnek, természetes eszénél s ritka energiájánál fogva rövid idő múlva csaknem megmagyarázhatatlan hírre tudott vergődni. De azt, hogy az új világ az ő nevééről és nem Columbuséről neveztetett el, hogyan érdemelte meg, azt hiszem, még a legügyesebb geografusok sem tudnák megmagyarázni. Én úgy vélem, hogy ez igazságtalanság oka a Spanyolországban mindenkor nagy szerepet játszó intrikákra vezethető vissza, melyek hosszú időn át a nagy felfedező halhatatlan érdemeit voltak hivatva csökkenteni.

Hogy minő nagy befolyású ellenségei voltak Columbusnak, eléggé kitűnik azon körülményből is, hogy midőn megszerezte Spanyolország-nak már az új világot, hálából láncra verve kellett visszatérnie Európába.

Én csak azt csodálom, hogy amit a geografus világ négy századon át elmulasztott, azt eddig még az utókor sem tette jóvá. Miért ne lehetett volna már régen Amerika nevét Columbiára változtatni? Talán nem akarnak véteni Americo emléke ellen?

Hiszen akkor Cuba-sziget nevét sem lett volna szabad Fernandináról Santiagóra változtatni, mert bizony Ferdinándnak több érdeme volt, mint Vespuccinak s mégis megtörtént. Különb is száz és száz példa van arra, hogy az új világ országai, városai és folyói neveiket megváltoztatták. Columbiát régen Uj-Granadának; angol Guayanát Demerarának; Mexikót Uj-Espaniának és a Hollandi Guayanát Surinamnak nevezték stb. stb.

Szerény véleményem szerint éppen most lett volna itt az ideje, mikor az új világ felfedezésének négyszázados fordulóját megülték Spanyolországban, hogy bár nagyon elkésve, de ösmerjék el végre a nagy felfedező érdemeit s változtassák meg Amerika nevét Columbiára. Ezzel az egész világ tartozik e nagy ember emlékének.

De folytassuk az elejtett fonalat.

Ojeda az 1499-ik év május hó 20-án szedette fel Santa-Maria spanyol kikötőben hajóinak horgonyait, hogy volt admirálisának, Columbusnak, szokásait követve, a Canári-szigetek felé vegye útját. A Canári-szigetek egyikén kitisztíttatta s megjavíttatta hajóit s miután ez megtörtént, kezébe vette a Columbus által készített térkép másolatát s lépésről lépésre követte annak útjait. A szél kedvező volt, a tenger pedig nyugodt, semmi ellenáramlat sem zavarta útjában, s így a Canári-szigetektől való elutazásának 24-ik napján megpillantotta az új világot partjait.

Minthogy Ojeda szándékosan eltért kissé az utolsó napokban a Columbus által követett iránytól, érthető, hogy először az equator közelében fekvő Surinam (most Holland Guayana) partjait fedezte fel.

Surinamban nem kötött ki, hanem észak-nyugatnak vette az irányt és folyton a partok közelében vitorlázott.

Utközben sok nagy folyamra bukkant, melyek között különösen a »Rio Dulce« (most Esequivo) és az óriás nagyságú Orinoco ejtette bámulatba a spanyolokat.

Nemsokára Trinidad-szigeten (most angol birtok) kötött ki Ojeda, ahol a bennlakók barátságosan fogadták. Ezek az indiánok a Caribi-törzshöz tartoztak; szép termettel és erős izomzattal voltak megáldva; a fegyverforgatásban és testgyakorlatokban bámulatos ügyességgel bírtak s ők voltak az eddig ismert rótbőrűek között az egyedüliek, akik nemcsak támadó-, de védő-fegyverekkel is el voltak látva.

Trinidad szigete után Ojeda mind a négy hajójával a »Paria«-öbölbe vonult be s nagy veszélyek között jutott keresztül a »Boca de Drago« (ördög szája) tengerszoroson, ahol nyugati irányt véve, érte el Margarita szigetét, melyet Columbus csak távolról látott, de sohasem kötött ki rajta, bár a venezuelaiak minden áron el akarják hitetni, hogy Columbus kiszállott partjain. A venezuelaiak e téves hiedelme nem vehető rossz néven, ha meggondoljuk, hogy Margarita az ő birtokuk s ők részesülni akarnak abban a dicsőségben, hogy a nagy felfedező megtisztelte személyes megjelenésével földjüket.

Margaritáról Curasau-sziget (hollandi birtok) felé vitorláztak s elnevezték azt »Gigantes«-nak (óriás), de nem e sziget nagyságáról, hanem mert azt képzelték, hogy óriások laknak rajta. Hogy e mitológiai hit honnét vette eredetét, nem tudni biztosan, de állítólag Americo Vespucci nagyzási hóbortjából származott, aki mindama tapasztalatát, melyeket az új világban észlelt, csakhogy érdemei minél nagyobbaknak tekintessenek a spanyol udvarnál, a legmerészebb és legtúlzottabb hazugságokkal adta a világnak hírül. Így ráfogta, hogy Curasau szigeten igazi Anteosokat és Pantasiteákat látott.

Curasauból a most Maracaibónak nevezett öbölbe vették útjokat Ojedáék s annak egy kis révében kikötöttek. E rév vizéből egy cölöpökre épített indián falu emelkedett ki, melyet a spanyolok ugyancsak megbámultak s az olasz lagunák városára emlékeztető építkezése miatt elnevezték Veneziának.

Ez a név bizonyára szintén Americo agyában fogamzott meg, ki az új világban mindent hatványozva látott maga előtt, s ha egyszerű rótbőrűekben óriásokat látott, miért ne képzelhette volna el, hogy egy cölöpökre épített igénytelen indián falu hasonlít a világ egyik legszebb városához, Velencéhez, mert mindkettő lagunára van építve.

A későbbi »Venezuela« elnevezés, mely az Ojeda részéről körülhajózott partok által szegélyezett földrésznek adatott, Veneziának kicsinyítéséből veszi eredetét.

Ezek közlése után folytatom utazásom leírását.

La Guaira.

Másnap reggel, vagyis miután kikötöttünk a mólónál, sietve hagytam el a hajót, mert mielőbb óhajtottam túlesni a vámvizsgálaton, hogy még reggel a 8 órai vonattal tovább utazhassam Caracasra.

E tervem azonban nem sikerült, mert igen sok volt az utas és a vámalkalmazottak minden igyekecsök és jóakaratauk mellett sem készülhettek el a sok podgyász átvizsgálásával; szóval, mire reám került a sor, a vonat már elrobogott.

Csodálatos, hogy La Guairában senkinek se jutott eszébe mexikói idolkaimat megvámolni, bár e régi kőbálványok iránt nagy érdeklődést mutattak is.

La Guaira, mely Venezuelának ez idő szerint legfontosabb kikötővárosa, amennyiben a fővárossal, Caracassal, ez közvetíti az összes tengeri forgalmat, bár lakosainak számát tekintve, apró városka is (alig van 4—5 ezer lakosa), igen jó és élénk kikötővel bír s a legtöbb Dél-Amerika felé törekvő európai és északamerikai hajó, habár csak pár órára is, felkeresi, hogy postai és egyéb szállítmányait kirakja.

E kikötő Venezuela egyik legforróbb városa, melynek évi átlagos melegét 1889. évben 29.25 fokban (Celsius) állapították meg.

Alig van város a föld kerekén, melynek hőmérséklete oly kevésbé változnék, mint La Guairáé. A legmelegebb hónapokban itt átlag 32—50, a leghidegebbekben pedig 26 Celsius fok meleg van.

Caracason már egész más a viszonylat, ott a legmelegebb hónap átlagos hőfoka 29, a leghidegebbé pedig csak 9. Évi átlaga pedig 19 fok.

Dacára e nagy forróságoknak, La Guaira, Venezuela egészséges városai közé tartozik, ami bizonyára annak tulajdonítható, hogy közvetlen a város mögött emelkedik a 6—7 ezer láb magas, hatalmas Avila-hegység.

A sárgaláz csak ritkán s akkor is szórványosan keresi fel e várost, míg ellenben Caracasban, dacára annak, hogy háromezer lábbal magasabban fekszik, sokszor epidemikusan lép fel s ugyancsak szedi áldozatait a város idegen lakosai között.

Néhány évvel ezelőtt különösen az angolok között pusztított erősen s a La Guaira-caracasi vasút angol hivatalnoki karát csaknem teljesen kiölte.

La Guairától délfelé, vasúton egy órányira, ugyancsak az Avila-hegység lábánál fekszik a szép villáiról és kitünő levegőjéről híres Macuto klimatikus gyógyhely, melynek különösen tengeri fürdőjét látogatja szívesen a venezuelai pénzarisztokrácia és a notabilitások nagy része. Maga a jelenlegi köztársasági elnök, Andueza Palazzo

doktor is több hónapot tölt itt évente, szép és gazdagon berendezett nyaralójában.*

Macuton kívül még Mayquetiya említendő meg La Guaira szomszéd községei között mint olyan, ahol a caracasi kereskedő-osztály családtagjai az év esős időszakában egy-két hónapot töltenek. Mayquetiának gyönyörű pálmaligetei vannak, melyek néhol mérföldekre vonulnak el a tenger partján s az idegenek kedvenc kirándulási helyeit képezik.

E kis városnak különösen hosszú viaduktja érdekes, mely jó magasan, a házak fölött vezet keresztül, s kezdetét képezi a La Guairacaracasi vasút nagy emelkedésének, melyen keresztül a vonat, egy órai út után már ott dübörög fent az Avila-hegység egyik hatalmas mellékgerincén, hogy azután óriási fordulattal bekanyarodjék egy magas fennsíkra, melynek egyik termékeny részén fekszik a köztársaság fővárosa, Caracas.

Venezuela és fővárosa, Caracas.**

Megérkezvén a fővárosba, a Hotel Ferdinand-ban fogadtam szállást. A városban aztán első dolgom volt, hogy az osztrák és magyar követség után tudakozódjam, mert Mexikóból való elutazásom előtt úgy intézkedtem, hogy összes levelezéseimet oda küldjék utánam.

Elképzelhető, mennyire kellemetlenül lepett meg, amikor meghallottam, hogy Caracasban nincsen államunknak sem nagykövete, sem pedig miniszterrezidense, hanem az összes politikai és kereskedelmi relációkat az osztrák és magyar konzul végzi.

E hír nagyon elszomorított, mert eleget hallottam már a venezuelai posták megbízhatatlanságáról s így csaknem biztosra vehettem, hogy a helytelen címzés folytán leveleim legnagyobb része el fog veszni.

Azt pedig, hogy a venezuelai postatisztekben annyi intelligencia legyen, hogy azok a nagykövetségre címzett leveleket, e hatóság hiányában, a konzulátusra küldjék, nem lehetett feltételeznem, mert igaz, hogy csak pár napot töltöttem Caracasban, de e rövid idő alatt is tisztába jöttem nagyjából e nép karakterét és műveltségi fokát illetőleg.

Természetesen nem tehettem tehát egyebet, mint a konzulátusra siettem s ott kérdezősködtem leveleim után.

* Ezek az adatok az 1892-ik évből valók.

** Ezek az adatok az 1893-ik évből valók.

Már messziről káromgott felém — egy szép palota kapujának tetejéről — a kétfejű sas, amely itt az úgynevezett osztrák és magyar konzulátus címerén van hivatva jelképezni. Eleinte azt hittem, hogy tévedek, s hogy az talán a muszka konzulátus címere, mert azon is kétfejű sas van, s már tovább akartam menni, de akkor a fekete saspárt környező szép sárga mezőn egy apró felírás ötlött szemembe, melyből kislabizáltam nagy nehezen a következőket :

»K. k. Österreich-Ungarisches Consulat«. Ezt elolvastva, mindenütt Magyarország címerét kerestem, de azt, az óriási nagyságú kétfejű sas mellett, még hüvelyknagyságban sem tudtam sehol felfedezni. Talán bizony felfalta a kétfejű ragadozó madár? Bementem tehát a kapu alá, hogy esetleg az udvaron látom meg majd valahol hazám jelképét, de hiába, mert biz én arra sehol sem találtam.

Mennyire megörültem volna, ha csak egy picike kis magyar címert pillantok is meg, de nem, ez az öröm nem juthatott osztályrészemül, mert Magyarországról itt semmit sem tudnak.

Monaco, vagy San Marino, — oh ezek ösmert államok, de Hungariáról, ugyan kinek volna itt tudomása?!

Felforrt bennem a vér, s elhatároztam, hogy azonnal kérdőre vonom a konzult, vajjon nincsen-e tudomása arról, hogy Magyarországnak a külügyekben épp oly jogai vannak, mint Ausztriának, s így a kétfejű sas mellett ott kellene lenni Magyarország címerének is.

Igazán különös, hogy megharagudtam ezért; hiszen így láttam én ezt még eddig csaknem az összes osztrák és magyarnak csúfolt többi konzulátusoknál is, tehát miért lett volna épp ez kivétel.

X Harag helyett tehát szégyenpír lepte el arcomat, s én kezdettem röstelni, hogy magyar vagyok. Nem nemzetiségemet, mert hiszen erre büszke voltam, de resteltem azt, hogy a külföld előtt annyira meg vagyunk alázva.

Nincsen nemzet a föld kerekiségén, amely türelmesebb legyen, mint a mienk, e türelmünk már szinte szégyenletes; és nincs nemzet, amely szótlánul annyi sértést szenvedjen, mint amennyit mi szomszédunktól.

Igazán ideje volna már egyszer emancipálni magunkat e szégyenletes gyámság alól s követelni a mérvadó köröktől, hogy ne csak szavakban ösmerjék el a minket megillető jogokat, de azoknak tettekben is kifejezés adassék az egész világ előtt, és ahol a monarchia reprezentálva van, — Magyarország önálló államisága jelképileg, vagyis címerünk útján is kifejezést nyerjen.

Igen előnyös lenne, ha Magyarország mérvadó köreinek főtisztségesei, Hübner báró, volt osztrák miniszter példáját követve, sétát tennének a föld körül s megtekintenék a nagykövetségeket, konzulátusokat és bepillantának az idegen államok iskoláiba, végig hallgatná-

nak egy-egy földrajzi előadást; megnéznék az idegen országok által készített földabroszokat, stb., stb. Bizony sok újat fedeznének fel, s ha csak egy mákszemnyi hazafiság lenne bennök, — pedig föltételezem, hogy van — csak úgy, mint én. elszomorodnának ők is, mert megtudnák, hogy Magyarország a világ előtt ez idő szerint — »Terra incognita«.

A nagykövetségek és konzulátusok címerein a magyar címer nincsen képviselve; az idegen államok iskoláinak földrajzaiban Magyarország csak mint provincia szerepel, Budapest pedig mint osztrák város van megemlítve; a mappákon végül, melyeken a legapróbb országoknak határai is meg vannak jelölve külön színekkel, Magyarországé nincsen megjelölve, de hogy is lenne, mikor a szerencsétlen »Ungarn« ezek szerint éppúgy mellék- és alárendelt provinciája a hatalmas »Österreichisches Kaiserreich«-nek, mint »Kärnthen«, vagy »das schöne Steiermarkt« is.

Bizony legfőbb ideje volna már, ha a magyar törvényhozás gondoskodnék arról, hogy Magyarország akként reprezentáltassék mindenütt a külföldön, mint ahogy az országunkat jogilag megilleti és találjanak módot arra, hogy az összes idegen államok tudomást szerezzenek önálló államiségünkéről és végül hassanak oda, hogy mindazok a hibák, amelyek a külföldi államok iskoláinak földrajzaiban és mappáiban országunkat illetőleg előfordulnak, kijavíttassanak.

Magyarország, mely csaknem 20 millió lakost számlál már, s melynek fővárosa a világvárosoknak csaknem egyik legszebbje és nagyobb a területe is, mint a nagyhatalmak legtöbbjének, csak nagy gyengeségét bizonyítaná, ha nem tudná magának az összes államok között kivívni azt a helyet, amely őt úgy történelmileg, mint jogilag is megilleti.

A konzul urat nem találtam otthon, de egyáltalában senkit sem, akitől leveleim sorsa iránt felvilágosítást nyerhettem volna. Ő nagysága nem volt helyben és nem gondoskodott helyettesről sem.

Tíz napig jártam monarchiánk ügynevezett képviselője után s tíz napig nem tudtam hivatalos közegre találni. Végre a tizenegyedik napon nagy öröömre megtudtam egy vigyorgó néger szolgától, hogy Wollner úr, vagyis a konzul, itthon van s ha kívánom, bejelent.

Természetesen én semmit sem kívántam jobban mint ezt, s beküldtem Wollner úrhoz névjegyemet, azzal az üzenettel, hogy Magyarországból való vagyok s csak pár percre kívánom drága idejét igénybe venni.

A szolgálta csakhamar visszatért s az előbbinél még erősebb vigyorgással tudatta velem, hogy várjak egy kissé, Wollner konzul úr azonnal le fog jönni.

Az »azonnal« egy óránál tovább tartott s miután nem volt hova leülnöm, az egész idő alatt a ház udvarán kellett állva őgyelegnem.

Már türelmem fogyni kezdett s hátat akartam a konzulátusnak fordítani, midőn egy mellénybe s ingujjba bújt egyén futott le a lépcsőn, megáll előttem s éppen nem diplomatához illő hangon kérdezte tőlem:

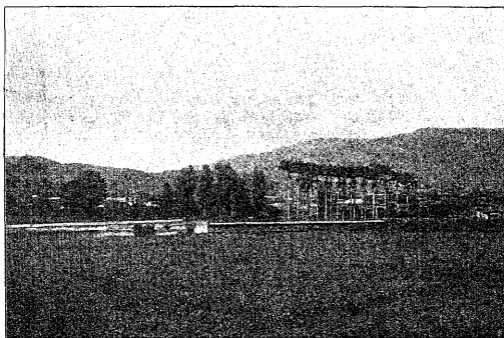
— Was wollen sie?

— Ausztria és Magyarország konzuljával óhajtanék beszélni, — feleltem.

— Én vagyok, mit akar? — kérde hideg rövidséggel.

Én természetesen meghajtottam magamat s megmondva nevemet, teljes tisztelettel előadtam leveleimre vonatkozó kérésemet.

— Nein, Sie haben nichts — felelte, megfordult, és minden köszöntés nélkül a faképnél hagyott.

CARACAS ÉS VIDÉKE.

Caracas utcái, melyeken a vasúttól hotelemig elhaladtam, nagyon emlékeztettek kis provinciális városainkra, azzal a különbséggel, hogy míg azokban az egy-, sőt kétemeletes házak is gyakoriak, itt az egyemeletesek is a ritkaságok közé tartoznak. Azt hittem, hogy a Hotel Ferdinand, melyet Mexikóban ajánlottak, bizonyára csak harmad- vagy pláne negyedrangú vendéglő s így természetesnek véltem, hogy az Caracas külvárosában van, de elképzelhetik csodálkozásomat, midőn kérdezősködéseimre megtudtam, hogy az a város közepén és legélénkebb helyén áll.

Most tudtam meg csak, hogy venezuelai ösmerőseim, kikkel a sors Mexikóban összehozott, mily merész fantáziával bírtak, amidőn azt állították, hogy Caracas igazi kis Párizs.

Kassa, Pozsony, Fiume, sőt a kis Eperjes város is remek ehhez képest, tehát fogalmat szerezhetnek maguknak, hogy a venezuelaiak hasonlata mennyire felelt meg a valóságnak s minő fogalmuk lehet a világ legszebb városának szépségéről.

Caracas, mint már az előbbeni fejezetben is említettem, magas hegyekkel van körülvéve, s egy szép és termékeny fennsíkon fekszik és pedig 3000 lábra a tenger színe felett.

Lakosainak száma, az utolsó népszámlálás szerint, a szomszéd községekkel együtt körülbelül 70 ezer.

A várost északról és keletről az Avila-hegység szegélyezi, délről és nyugatról pedig a Guayre-folyó termékeny völgye, mely a legzebb cukornádültetvényekkel van tele.

A kevés európain és kreolon kívül a lakosság zömét a spanyol, néger és indián törzsek vérkeverékének ivadékai képezik, akik — sajnos — úgylátszik, mindhárom fajnak csak rossz tulajdonságait örökölték.

Három és fél hónap óta vagyok lakója Venezuela fővárosának, mely idő alatt alig tettem egyebet, mint a nép jellemét és természetét tanulmányoztam. Hogy mit tapasztaltam s minő fogalmat alkottam magamnak, jobb volna talán elhallgatni, mert félek, ha közlöm, azt képzelik majd otthon és talán mindenütt, hogy én gyűlölettel és haraggal viseltetem e nép iránt s így adok véleményemnek kifejezést. Kötelességem biztosítani mindazokat, akik kis művemet elolvassák, hogy én e nép iránt sem gyűlöletet, sem pedig haragot nem táplálok, hanem éppen úgy, mint Mexikó és Cuba-sziget leírásánál is szigorúan a tényekhez tartottam magam, itt sem térek el attól. Úgy adom elő a dolgokat, mint ahogy tapasztaltam és mint aminő benyomást tettek reám; hogy ezek után kritikám szigorú-e vagy nem, azt ítéljék meg tisztelt olvasóim.

Ha Európából, vagy Észak-Amerikából közvetlenül jöttem volna Venezuelába, úgy véleményemet, ez országot illetőleg, inkább lehetne elfogultnak mondani s azt lehetne könnyen hinni, hogy mindent európai vagy »Jankee« módon fogván fel, semmi sem tetszik, mi attól különböző.

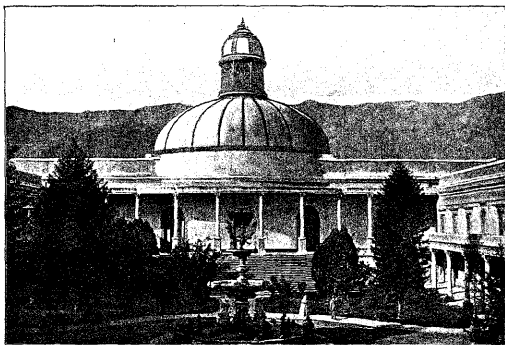
De én Mexikóból, vagyis abból az országból jöttem ide közvetlenül, melynek népéről otthon borzasztó dolgok keringtek szájról-szájra, s melyről talán egész Európában ama téves vélemény uralkodott, hogy az összes amerikai államok között ez a legjobban hátramaradt.

Nos hát, én több évig voltam lakója a köztársaságnak; éltem a fővárosban, éltem provincián, csaknem éveket töltöttem őserdőben, civilizálatlan indiánok között, tehát volt elég alkalmam kiösmerni a nép jellemét, a nép természetét, s hogy az e néppel való hosszú érintkezés után is (mert hiszen ez idő alatt az első kedvező benyomásokból

kiábrándulhattam volna) minő véleményt tápláltam s táplálok irántuk még ma is, azt úgy »Utiképek Amerikából« című művemből, továbbá a hazám lapjainak küldött újságcikkeimből, leveleimből, mint végül jelen kis munkámból is eléggé ösmerik már.

Amint igazságos voltam, amikor vázoltam Észak-Amerikát, Mexikót és Cuba szigetét, épp oly igazságos leszek most, hogy Venezueláról írok. Hogy a kép azután, melyet az ország népéről ecsetelni fogok, nem oly ragyogó, mint azt a köztársaság népe kívánná, annak nem én vagyok az oka, hanem ők maguk.

Mint már előbb említeni volt szerencsém, Caracas és egész Vene-

CARACAS PARLAMENTJE.

zuela zömét is igen kevert népfajok utódai képezik és épp úgy, mint Cuba szigetén, itt is alig látni már nyomait a tiszta indiánnak. Hogy a rőt bőrűek az egész köztársaságban most már mily kevés számban vannak, azt maguk a kormány által kiadott statisztikai adatok is eléggé bizonyítják, mert azoknak összes számát 320 ezerre tették, pedig a köztársaságnak két és fél millió lakosa van; az indiánok tehát az egésznek csak 12 százalékát képezik. Mexikóban éppen megfordított a viszony, ott például Oaxaca államnak 660 ezer lakosa között csak 60 ezer az idegen, a többi mind indián.

A venezuelai indiánok távol a fővárostól, a felső Orinoconál, a Casiquiare-csatornánál, a Rio Negro folyónál és végül a »Guajira« félszigeten vannak már csak elterjedve, bár elvélve az Orinoco del-

táján is találni még egyes Caribi-családokat, melyek a folyam áradásakor nagy fákra alkalmazott kunyhókban tanyáznak s csakis canoék segítségével közlekednek egymással.

Annál több azonban a tiszta néger, vagy annak fehér és indiánnal kevert ivadéka. Hogy ebből az igazi zagyvalékból azután nem valami dicső utódok gazdagíthatták Venezuela lakóit, az igen könnyen érthető.

Csunyább emberfaját, mint aminők a venezuelai férfiak (nem szólok a kreolokról), soha életemben sem láttam. Azért mondom, hogy a férfiak a csunyak, mert bár különös, de a venezuelai nőkre ez az állítás teljesen igazságtalan lenne. Hogy ennek magyarázata miben keresendő, nem tudom, de lehet, hogy az ügyesen használt festék is oka annak s így be kell vallanom, hogy igen sok csinos alakú és arcú nőt láttam, sokkal többet mint Habanában. A venezuelai férfiak középtermetűek, fekete vagy sötétbarna színűek s többnyire duzzadt az ajkuk és göndör a hajuk. Orruk nagyon szabálytalan, amennyiben a lapos néger és hajlott indián orrnak vegyülékét képezik, szemök kicsi, fényes, s ha haragszanak, tekintetük igazi veszedelmet jelent.

Nagyon feltűnő, hogy a venezuelainak csunya a foga. Ezt azonban sem a négerből, sem pedig az indiántól nem örökölte, hanem bizonyára a sok enyvcukor evésétől kapta.

Egy különös divat uralkodik a venezuelaiak között. Épp úgy, mint ahogy a yankeek nagy része bagózik, ezek egy enyvvvel vegyített, nyálkás cukrot szoktak órákig rágcsálni, ami fogukat természetesen tönkreteszi.

A venezuelai (tisztelet a kivételnek), tartozzék bár az illető az előkelő osztályhoz vagy a csőcselékhez (mindig a kevertvérekről van szó), hirtelen haragú, irigy, részeges és rettentő bosszúálló, de amellet feltűnően gyáva is.

Ellenségeit többnyire orozva gyilkolja le, s ha el is követte a legnagyobb bűnt, legkevésbé sem bántja az az ő lelkiismeretét. Viszont a büntetéstől sem fél, mert az itteni törvények szerint, ahol a halálos ítélet el van tiltva, úgy sem lehet az szigorú.

Venezuelában még a szülő- vagy gyermekgyilkost sem ítélik el többre, mint 4, vagy legfeljebb 6 évre, de miután azalatt háromszor is változhatik az elnök (törvény szerint minden két évben új elnök választandó) s azok népszerűséghajzásából csaknem kivétel nélkül amnesztiát adnak az összes bűnösöknek, szinte ritkaságszámba megy, hogy a legszörnyűbb gyilkosságok tettese és a legnagyobb gazember is, egy-két évnél tovább szemlélgesse a börtön falait. Ha pedig protekciója van (hiszen itt még a gyilkosnak is van sokszor magas pártfogója), akkor meg éppen egymásután küldheti a másvilágra ember-társait, mert még a haja szála sem görbül érte.

Naponta láttam kocsikázni egy fiatal úri embert, aki büszkén hevert a kocsi párnáin s akiről megtudtam, hogy már három polgártársának életét oltotta ki, de azért még ma is bíró a törvényszéknél s az is marad, ki tudja meddig.

Am ne higyjék valahogy, hogy talán rendes párbajban oltotta ki a szerencsétlenek életét, oh dehogya! Ez Venezuelában ösmeretlen valami. Sokkal gyávább az idevaló ember, semhogy fegyveres embertársával szembeálljon. Egyszerűen lelötte őket, mert nem tetszett neki az ábrázatuk. Az utolsót, mint mondják, azért gyilkolta meg, mert sétája közben az illető nem volt hajlandó kitérni, tehát bevárta, míg kiszemelt áldozata hazatér s amint kapujába fordult, hátulról lelötte.

Sehol a világon (már t. i. a civilizált világon, a venezuelai pedig megköveteli, hogy ahhoz számíttassék) nem történik annyi gyilkosság, mint éppen Caracasban. Statisztikailag be van bizonyítva, hogy ebben a 70 ezer lakossal bíró fészekben, évente több embernek vérént ontják jogtalanul, mint az 50-szerre nagyobb Párizsban, ahol pedig a bűnkrónikák ugyancsak nagy számban fordulnak elő.

Egy ferde tekintet, vagy élesebb kifejezés elegendő ahhoz, hogy a megsértett venezuelai az illető agyába golyót röpítsen, vagy szívébe tört döfjön. Az azonban tény, s ez Venezuelának dicséretére legyen mondva, hogy gyilkosság rablási szándékból csakis a legnagyobb ritkaságok közé tartozik; ebben egy csöppet sem hasonlítanak a habanaiakhoz.

Az itteni rendőrség?! No hiszen, ez azután az igazi gyilkosok regimentje. Ezekkel már csakugyan nem lehet okosan beszélni. Ha felszólít egy, hogy kövesd őt s te kissé ellenkezel, vagy felszólalsz a jogtalanság ellen, melyet rajtad el akar követni, minden további szó nélkül ledurrant. Természetesen meg nem büntetik ezért, mert a törvény nevében tette, amely előtt pedig Venezuelában egy-egy emberélet nem számít.

Pisztoly- vagy puskadurranásokat mindennapos dolog hallani Caracasban; alig ügyelnek már rá; s ha egy-egy ilyen el is hangzik, a venezuelai cinikusan megjegyzi: «otro muerto» — új halott!

Már nekem is volt szerencsém e civilizált városban revolver csöve előtt állani s hogy nem kerültem az «otro muertó»-k közé, egyedül hidegvéremnek köszönhetem.

Miután ez a velem történt eset is elég jellemző a venezuelaiakra, hadd mondjam el azt:

Van egy német ismerősöm, akinek Caracas mellett, a szabadban, egy kis vendéglője van. Itt a németeken és egyéb idegeneken kívül sok venezuelai is megfordul, hogy néhány «Brandyval» (ez a venezuelaiak kedvenc itala) még inkább fölmelegítse amúgy is elég forró vérént.

Egy szép délutánon arra sétáltam, s hogy egy kissé felfrissüljek, helyet foglaltam egy terjedelmes fa árnyában üresen álló asztalnál, hogy egy limonádé szörpölgetése mellett végig lapozzam a legújabban érkezett német lapokat. A szomszéd asztalnál két venezuelai civakodott valami felett egymással. Hogy mi volt tulajdonképpen veszekedésük tárgya, azt nem tudom; nagyon elfoglalt az olvasás s így nem igen figyeltem oda. Amint azonban olvasás közben a német császár »brandenburgi« beszédének végéhez értem, mely Európában oly sok különös megjegyzésekre szolgáltatott okot, a venezuelaiak lármája engem is kizavart nyugalmamból; felkeltem tehát, fizettem s otthagytam a kiabálókat.

Abban a pillanatban, amikor elindultam, hogy folytassam sétámat, észrevettem, hogy a szomszéd asztal egyik vendége szintén felkel s odanyújt a másiknak, aki feltűnően sárga kabátot viselt — valamit a kezébe s besiet a vendéglőbe.

Amint sétából visszatértem s elhaladtam ismét a vendéglő mellett, a tulajdonos, aki személyesen ösmert, felkért, lennék oly szíves egy percre befáradni a vendéglő termébe, mert ott az én tanuskodásomra is szükség van. Én ugyan nem tudtam miről van szó, de hogy a vendéglős kérésének eleget tegyek, beléptem a terembe.

A vendéglő tele volt emberekkel, akik kíváncsian állottak körül két mérgesen veszekedő egyént, akikben azonnal ráösmertem azokra, akik kizavartak nyugalmamból. Amint az egyik reám ösmert, hozzám fordult s azt mondta a sárga kabátosnak: »hiszen itt van ez az úr is, aki a másik asztalnál ült, ő is bizonyosan látta, hogy váltás végett adtam önnek a 20 dolláros aranyat, nemde uram, igazam van« — szólt mintegy folytatólag, hozzám fordulva.

— Azt, hogy mit adott ez úrnak, nem tudom, de hogy valamit átnyújtott neki, azt láttam, — feleltem a hozzám intézett kérdésre.

A sárgakabátos e szavaim hallatára villámgyorsan vont ki a zsebéből egy pisztolyt, és annak csövét reám szegezve, a kakast felvonva, vérben forgó szemekkel a következőket ordította:

»Lelövöm önt, amiért azt merte állítani, hogy ez az úr pénzt adott nekem; én nem vagyok tolvaj!«

Látták volna csak, hogy minő gyorsasággal futottak el mellőlünk az összesereglett venezuelaiak. Az egyik az asztal alá, a másik az ajtó mögé, sőt volt olyan is, aki az ágy alá bújt; én, akire a cső irányozva volt, látva ezeknek gyáva megfutamodását, nem állhattam meg, hogy el ne mosolyodjam.

»Ha úgy tetszik, lelőhet«, — válaszoltam neki — »én fegyvertelen vagyok, nem védhetem magam, de mielőtt a gyilkosságot elköveti, megengedi, hogy kijelentsem, miszerint soha sem hittem volna, hogy van venezuelai, aki oly gyáva legyen, mint ön, s fegyverrel támad meg egy

védtelen idegent. Az én hazámban, Magyarországon, a sértéseket lovagias úton intézik el, itt úglátszik gyilkossággal.»

E szavaim valószínűleg felébresztették a bandita ambícióját, mert bár folyton rám irányozta is a csövet, lassan-lassan hátrálni kezdett, míg végre egy utcasarkon befordulva, eltűnt szemeim elől.

A venezuelai népnek ezt az elvadultságát, a csaknem egy század óta dühöngő polgárháborúknak, forradalmaknak és folytonos politikai villongásoknak tulajdonítom.

Hiszen mióta Miranda s a nagy Bolívar (mindkettő kreol volt) felszabadították az öt köztársaságot, — Perut, Bolíviát, Equadort, Columbiát és Venezuelát — alig múlik el egy-két esztendő, hogy külö-

TIPUSOK A VENEZUELAI KÖZTÁRSASÁGBAN.

nösen ez utóbbi köztársaság nyugalmat élvezhessen. Örökös pártviszálykodások, elnökök önérdelkei s másoknak hatalom utáni törekvései, folytonos dulakodásra s ezzel együtt sokszor a legborzasztóbb cselekedetekre ösztönzik a népet, amely azután vad dühében sem aggot, sem nőt, sem csecsemőt nem kímél és sorra gyilkolja le saját vérét, saját honfitársait.

Az a régi közmondás, hogy »a hal a fejétől szaglik«, talán sehol sem bizonyult be jobban és oly gyakran, mint éppen Venezuela legújabb korszakában, amelynek elnökei, vagy elnök-aspiránsai, sokszor maguk követték el a legnagyobb és legborzasztóbb gazságokat. Így 1848-ban Monagos elnökjelölt csak azért, mert a kongresszus tagjai nem voltak vele egy véleményen, hanem Castro pártján állottak, néhány ezer főre menő csöcseléssel az ülésterembe rontott s mind-

azokat, akik ellenei voltak s nem bírtak menekülni, a legkegyetlenebb módon legyilkoltatta.

Hogy minő elnökei voltak Venezuelának, tekintsük csak a legújabb időket is. Guzman Blanco néhány év alatt 40 millió venezuelai dollárt, vagyis 80 millió forint értéket lopott az állam kasszájából. S mit tett a jelenlegi elnök Andueza Palacio doktor és mennyire becsüli a szerencsétlen ország sok vér árán szerzett törvényeit? Igazán érdekes história; megérdemli, hogy tudomást szerezzenek róla s azután fogalmat alkossanak maguknak eme délamerikai köztársaság viszonyairól.

Itt tartózkodásom évének február 20-án kellett volna a törvény értelmében átadnia az elnöki jogokat az egybegyűlt kongresszus tagjainak, hogy azok azután új kandidációt tűzzenek ki s megejtsék néhány hét alatt az új elnök választását.

A venezuelai törvény szerint csak két évre választanak elnököt, de ha az illetőnek nagy érdemei vannak, újra megválasztható.

Andueza Palacio doktornak, ki mások segélyével, első sorban Rojas Paoloóval, szinte a porból emeltetett a legmagasabb polcra, s ki a korhelységbeni ügyességét kivéve, egyéb érdemekkel nem rendelkezett, elég esze volt ahhoz, hogy tudja, miképp két évi dicsőségének letűnte után, még a legnagyobb önprotekciónak mellett sem fogja a szenátus újra megválasztani. Kieszelte tehát, hogy legjobb lesz le sem köszönni, vagyis legjobb nem bocsájtani az elnöki széket a szenátus rendelkezésére.

A szenátusnak, melynek óriási többsége Andueza elleneiből állott, nagyon természetesen, ez a törvénytelen eljárás sehogy sem volt ínyére s ezért kijelentette, hogy: »Andueza Palacio törvényellenesen tartja meg az elnöki széket«.

A szenátus e kijelentésére az volt a válasz, hogy tagjait szétkergették s azokat, akik menekülni nem bírtak, börtönbe vetették.

Ugyanez történt a legfelsőbb bíróságok tagjaival is, akik a doktor úr eljárását hasonlóképp törvényellenesnek nyilvánították.

Mindenki azt hitte, hogy azonnal ki fog törni a forradalom; Andueza Palaciót elcsapják s mint jogbitorlót a börtönbe vetik, azután ismét helyreáll a rend, s az állam reputációja is elégtételt nyer.

Ez azonban nem így történt. Andueza doktor úr, akihez a rendőrség és katonaság hű maradt, sorra elfogatta ellenségeit; új minisztereket és főhivatalnokokat nevezett ki és sans gène tovább bitorlotta a hatalmat valóságos diktátor módjára.

Benn az állam területén, ahol a nép magát kellő biztonságban érezte, akadt egy pár felkelővezér, akik a népet forradalomra ösztönözték. Ezek között különösen Crespo tábornok, Venezuela egykori elnöke agitált erősen. Az állam belsejében neki óriási birtokai vannak,

minek folytán különösen az indiánok között hatalmas befolyással bír. Ő a vezetője az egész felkelésnek s állítólag az Andueza által ellene indított katonasággal már néhány összeütközése is volt.

Bár a csatározásokról különböző hírek keringenek, mégis valószínűleg több hónapig eltart, amíg a politikai helyzet Venezuelában a régi kerékvágásba jut.

Andueza teljesen a volt chilei elnököt, Balmasedát utánozza, azzal a különbséggel, hogy Anduezának eddig nagyobb sikere volt.

A chilei nép, mely úgy politikailag, mint más tekintetben is érettebb a venezuelainál, az elnök ily uszupálását nem tűrhette sokáig s csakhamar megszabadult Balmasedától. A venezuelai azonban annak szolgál, aki jobban fizeti és akitől fél; az igazi hazafiság ott igen ritka dolog.

A »Los Andes« államokban is történt felkelés és pedig magának az ottani kormányzónak vezetése alatt. De állítólag, néhány száz ember árán, leverték azt és máris teljes a nyugalom. Legalább így kommentálják azt a kormánykörök.

Ilyenek jelenleg az állapotok Venezuelában s miután nem tudni, hogy az egész miként fog végződni s mit hoz a jövő, az ipar, földművelés és kereskedelem természetesen pang, sőt több vasúti és egyéb vállalatok is kénytelenek voltak felfüggeszteni a munkát, ama egyszerű ok miatt, mert a kormány munkásaikat erőszakkal a katonasághoz vontta be. Több kereskedőház, mely óriási üzleteket kötött, kénytelen volt bezárni boltját, mert még a napi költségeket sem tudta fedezni.

Hogy az egész békés befejezést nyer-e, vagy pedig rövid idő múlva véres forradalom színhelye lesz-e Venezuela földje, ki tudná ezt megmondani?

Ezek után, azt hiszem, abbéli állításom, hogy az itteni nép elvadultságát a folytonos forradalmak, polgárháborúk és politikai villongások, meg egy kissé a nevelés hiánya is okozza, közel fog állani az igazsághoz.

Nem lennék azonban teljesen igazságos, ha nem adnék kifejezést ama véleményemnek is, hogy a venezuelaiak, hibáik mellett jó tulajdonokkal is bírnak és ha be nem ösmerném, hogy jó kormány alatt, szigorú, de igazságos törvényekkel (többek között a halálos büntetés behozatalával), sokat lehetne e népen javítani, amely még önállóságának csak gyermekkorát éli, s így nem is tudja még annak igazi értékét helyesen felfogni.

Miután a venezuelai férfiak karakterét nagyjából ecseteltem s belebocsátkoztam kissé a köztársaság politikai viszonyaiba is, ideje, hogy a gyenge nemről, amely tulajdonképpen első helyen lett volna említendő, megemlékezzem; nehogy kedves honfitársnőim, akik min-

denesetre érdeklődnek az itteni nők iránt, leírásomat egyoldalúnak tartják.

A venezuelai nők, mint már említettem, sokkal kedvezőbb benyomást tettek reám, mint a férfiak. Nemcsak azért, mert sok csinos van közöttük és ügyesen tudnak öltözködni, de azért is, mert igen kedvesek s háziasságuk egyszerűen bámulatraméltó.

A venezuelai, de különösen a caracasi nő, nagyon visszavonult és otthon ülő, amiért is ritkán látható az utcán, csak ünnepnapokon, ha templomba megy. Ilyenkor többnyire fekete öltönyben, hasonló színű mantillával sietnek az úton.

Feltűnt előttem, hogy az itteni nők férjeik társaságában sohasem mennek. Hogy ennek mi a magyarázata, nem tudom, de azt hiszem, hogy e különös szokás még a spanyol időkből maradt rájuk.

A caracasi nő valóban megérdemli sajnálatunkat, mert általában semminemű szabadságban sem részesül s alig van más öröme a világon, mint a színház (ha tudniillik van előadás), továbbá az, hogy estefelé, amikor a levegő kissé lehűlt, kinyitja lakása ablakait s a rácsozat mögül szemléli az utcai életet, amely bizony, különösen a csendesebb részekben, nem sok változatosságot nyújt.

Nagy gondot fordít ezenkívül a lakására s különösen a virágoknak nagy kedvelője, amiért csaknem minden háznak udvaráról, ha kapuja nyitva áll (ami igen ritka eset), igazi kis virágoskert mosolyog az előtte elhaladóra.

A fővárosban, mint általában az egész köztársaságban is, többnyire apró, földszintes házakat építenek, egy, legfeljebb két család számára. E szokás a gyakori földrengéseknek tulajdonítható, melyek ugyancsak sűrűn és néha hatalmasan megrázzák Venezuela földjét.

Nekem is volt már alkalmam több »Temblor« dühöngését megfigyelhetni, amely nem egyszer ágyamból vetett ki.

A venezuelai nő tipusa hasonlít egy kissé a mexikói nőkéhez, csakhogy sötétebb a színiük, kevésbé teltek, szemök pedig nem oly nagy és fényes, mint amazoké. Természetük nyugodt és feltűnően melancholikus, ami bizonyára elzárkózottságuknak a következménye.

A zenével Venezuelában úgy a nők, mint a férfiak igen kevésbé foglalkoznak s miután jó hallásuk sincsen, kedvet sem igen mutatnak annak tanulásához.

Még Észak-Amerikában sem hallottam rosszabb zenét mint itt. A katonazene meg éppen élvezhetetlen és a zenészek nagyobbára fuvóhangszereiken, melyek között a magasra hangolt klarinétok játszik a főszerepet, néha oly irtózatos macskazenét követnek el, hogy a kissé finomabb dobhártyával bíró idegen minden pillanatban azok elrepedésétől félhet. A venezuelai e tekintetben igazi hős, mert bátran, sőt az élvezetnek bizonyos nemével állja ki ezt a fülei ellen inté-

zett merényletet. Szegény bizonyára azt képzei, hogy ennek így kell lenni s így az ő dobhártyája nem is szenved, mert az már preparálva van ehhez.

A köznép Venezuelában a mexikóinak éppen az ellenkezője, mert míg a mexikói indián és nagyobbára a mestiz is, minden iránt nagy fogékonysággal bír s különösen az előbbi van bámulatos természeti adománnyal megajándékozva, addig az itteni köznép az erkölcstelenség, durvaság és butaságnak igazi prototipusa.

Nincsen falu, de még város sem, amelynek lakói háziiparral foglalkoznának. A Mexikóban mindenütt található cserép, mozaik, fa-faragványok és egyéb művésziesen kifejtett háziiparcikkeknek itt még a legkezdetlegesebb nyomaira sem akadunk.

Az itteni köznép, amely, mint már kifejtettem, a sokféle vérkeveredés folytán csaknem teljesen kivetkezte már az indiánt, ma talán kezdetlegesebb viszonyok között él, mint Amerika felfedezése előtt.

Venezuela földje különben ösmert arról, hogy a rőt bőrűek is, kiket a spanyolok első partraszállásukkor itt találtak, talán összes amerikai fajrokonai között a kultúrának legalacsonyabb fokán álltak s az egész akkori területen, mely most a köztársaságot képezi, kivéve a felső Orinoco- és a Cassiquiare-csatorna vidékét, ahol Humboldt az ősi kultúrának egy-egy kezdetleges nyomára akadt, eddig semmiféle, a régi magasabb műveltséget bizonyító építkezési maradványokra nem bukkantak.

A most élő venezuelai indián törzsek között, mint már egyszer említettem, egyedül a caribik azok, akikben némi intelligencia van s akiknek fegyverei is praktikusabbak voltak mint a többieké, de ezek is annyira üldöztek a spanyol kalandorok által, hogy messze elvonulva eredeti tűzhelyeiktől, a nomád életre adták magukat.

Az itteni rőt bőrűek között legveszedelmesebbek a Guajirafélszigeten lakók. (Venezuela legészaknyugatiabb része.) Ezek még ma sem túrnek meg magok között fehér embert s most is, egészen függetlenül, egy Rosa nevű indián nő által kormányoztatják magukat. A köztársaságot nem ösmerik el uruknak s úgy a Caracasból küldött kormányzót, mint a hivatalnoki kar többi iderendelt tagjait eddig még mindig legyilkolták.

A venezuelaiak által a guajiriak emberevőknek tartatnak, bár bebizonyítani ezt felőlük senki sem tudja. Nyílaikat, melyeket még ma is használnak, fából készítik s a vesszők végeit Curare-méreggel kenik be, amely a sebesültekre oly irtózatossá hatással van, hogy azzal a legkisebb karcolás is elegendő, hogy az illető néhány perc alatt megszünjék élni.

A Guajira-indián gyakran hosszúra növesztett körmeit is e retentő méregbe mártja s egy karcolással elpusztítja ellenségét.

A Curare-méreg egy növény nedvéből készül s arról nevezetes, hogy csak akkor bír ölé hatással, ha megfőzik; minél gyakrabban főzik, annál gyorsabb hatással öl, míg nyersen teljesen ártalmatlan szer.

E méreg csak a vérrel való érintkezés után hat s épp úgy, mint a kígyó, vagy a veszettség mérge, a gyomornak nem árt, sőt az indiánok azt láz elleni orvosság gyanánt is használják.

Utcai harc Caracasban.

Villámgyorsan terjedt el az egész fővárosban annak a hirtelensége, hogy a köztársasági elnök, jobban mondva a diktátor és uszupátor, dr. Raymondo Andueza Palacio úr, látva a feje felett lebegő Damokles kardját, megszökött az éjjel s a La Guajirából induló észak-amerikai gőzessel kora hajnalban New-York felé vitorlázott, hogy azután kényelmesen átsétálhasson Párizsba, ahol a megszökött venezuelai elnökre gyöngyélet vár.

Azokat a milliákat, melyeket két évi uralkodása alatt szerzett, természetesen már jóelőre biztonságba helyezte s így csakis drága személyéről (bizony sokba került Venezuelának!) és családjáról kellett gondoskodnia.

Némelyek, s ezek bizonyára ellenségei voltak, azt állították, hogy a doktor úr álutakon s áruhában került La Guajira kikötőbe. Mások azonban azt erősítették, de ezek bizonyára barátai voltak, hogy a katonaság, mely az utolsó pillanatokig hű maradt hozzá, zeneszó mellett búcsuztatta ő elnökségét.

En nem tudom, melyik verzió felelt meg a valóságnak, de hogy a polgárság csaknem kivétel nélkül ujjongott örömben e hírnék, már tudniillik a megfutamodás hírének, annyi bizonyos.

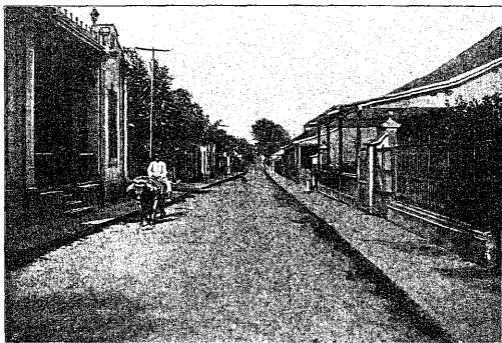
Andueza megfutamodása utáni napon a nép félrevezetve Monagos ügyvéd szavai által, a börtönök felé fordult, hogy kiszabadítsa azokat a politikai foglyokat, akik már hónapok óta sínylődnek a sötét cellák nyirkos falai között, csak azért, mert nem akarták az uszupátort elnöknek elősmerni.

Zeneszó mellett és nemzeti színű lobogókkal közeledett Caracas színe-java, apraja és nagyja az államfogház felé, hogy tanuja legyen annak az örömből, amelyet az érdekelt családtagok, a foglyok szabadon bocsáttatása alkalmával nyilvánítani fognak.

Ellenállásra senki sem gondolhatott s így a tömeg minden baj nélkül, örömmilyvánítások mellett, de azért nyugodt tartással közeledett kitüzött célja felé.

De nagy volt ám a csalódás, mert nyitott kapuk helyett a börtönök előtt több száz főre menő katonasággal állott szemben a lelkesült tömeg. És ezek éppen nem barátságos szuronysegezéssel fogadták őket.

A katonaság parancsnoka, egy mezitlábos »Zambo«, harsány hangon, ocsmány szitkokkal vegyest szétoszlásra szólította fel a népet. Ez azonban, igen természetesen, nem igen volt hajlandó ez első felszólításnak eleget tenni, s így kiválogatván maguk közül néhányat, oly megbizatással küldték a tiszthez, hogy engedné meg a politikai foglyok szabadlábba helyezését, minek megtörténte esetében azonnal szétoszolnak s mennek dolgaik után.

ANTIMANO VÁROS EGY UTCÁJA.

Be kell vallanom, hogy csodáltam ez alkalommal a caracasi nép higgadtságát. Hogy ezt a katonaság által történt váratlan meglepetés, vagy más körülmény okozta-e, azt nem mondhatnám, de annyi tény, hogy feltűnő nyugodtan viselkedett.

A katonaság parancsnoka végig sem hallgatta a nép küldötteit, hanem iszonyú szidalmak és cáromkodások között sortűzet parancsolt. A fegyverek eldőrdültek s a pusztítás irtózatos volt.

En, aki közel állottam a katonákhoz s így szemtanuja voltam az egésznek (a kíváncsiság engem is a tömeghez csatolt), megborzadtam ama jelenetek hatása alatt, amelyek a fegyverek eldurranása utáni pillanatban lejátszódtak szemeim előtt.

Közvetlen közelemben egy fiatal ember szíven találva, szótlánul zuhant a földre. Egy utca sarkán pedig, alig néhány lépésre tőlem, egy 12—13 éves gyermek emelt magasra egy lobogót s éltette a forradalmat, midőn a golyó hátgerincen érte. Kétszer fordult meg maga körül, teljesen becsavarodva a zászló vásznába s azután felemelve két kezét — »Anyám, kedves jó anyám! éljen a forradalom!« szavakkal holtan rogyott a földre.

Tovább haladva (mert bizony pirulás nélkül bevallom, hogy bár nem futva, mint a tömeg, de sietve én is a menekvést kerestem), egy aggot láttam a földön irtózatos jajgatások között vergődni, akinek combját fúrta át az ólom s nem volt, aki segélyére fusson, mindenki magával volt elfoglalva, vagy sietett egy biztosabb helyre menekülni.

Egy nőt is láttam jajgatva rohanni el mellettem, két kézzel fogva vérző fejét s átokkal sujtva a gyilkosokat, akik okozói voltak fájó sebének.

Az első sortűz után még négy következett, melyeknek, mint később megtudtam, 30 halott s még több sebesült lett az áldozata.

A szívtelen katonák talán még tovább folytatják e vérengző öldöklést, ha lett volna kire löniök, de a nép annyira megborzadt a sok halott láttára, hogy néhány perc alatt elhagyta az utcákat s vagy haza menekült, vagy pedig a közel fekvő házak kapuiba rohant, ahol a legelőzékenyebb módon nyertek menhelyet és segélyt.

Hazafelé mentemben egy szürke lovon ülő öreg úrral találkoztam, aki magasra emelte kezében pisztolyát és úgy rohant a visszavonuló tömeg felé s igazi fanatizmussal éltette Crespo tábornokot s biztatta a tömeget, hogy támadják meg a gyilkos katonaságot, amely még most is szolgálja a gyáván megszökött usurpátort. Több rendőr közeledett feléje, hogy elfogja; egyik már a ló kantárszárát ragadta meg, de meg is keserülte merészségét, mert az öreg egy jól irányzott lövéssel a földre terítette.

A nép megéltette őt, de visszatérni és dacolni a katonasággal nem volt senki sem hajlandó. Az agg tehát maga rohant, mint egy őrült a katonaság felé, néhány lövést intézett ellenük; újra megtölteni fegyverét azonban már nem volt többé ideje, mert egy jól célzott »Remington« golyója lefordítá lováról s halva rogyott a földre.

Szegény öreg, drágán kellett megfizetnie fanatizmusát. Mint később hallottam, »Rodriqueznek« hívták az illetőt, aki Crespo tábornoknak leghűbb barátja volt. Mint tábornok szolgált elnöksége alatt s mint hős halt meg érte.

Nyugodjék csöndesen.

Igy végződött az usurpátor megszökésének napja. Ő bizonyára a tenyerébe nevet s élvezi millióit, míg a nép átkozza őt.

Néhány új adat Venezuela legutóbbi forradalmából.

Az uszupátor megszökése után az a vélemény uralkodott Venezuela polgárainak többségénél, hogy a forradalomnak vége van s Crespo tábornok, a forradalom eddigi vezére, veszi kezébe a kormány rúdját.

Ez bizonyára meg is történik, ha a tábornok nem lett volna oly távol a fővárostól, Caracastól; de így, több száz leguányira (egy legua egyenlő egy fél magyar mérfölddel) a fővárostól, Andueza barátai, kik szintén szerettek volna nyesen valamit a kövér koncból (az állam vagyonából), biztonságban ringatva magukat, egymásután, mint a hydrák, ütötték fel fejeiket.

Legelőször Villegas doktor úr, majd Luciano Mendoza vitéz tábornok úr, végül Villegas Pulido ügyvéd úr volt oly szerencsés kezeihez keríthetni a hatalmat s bitorolni néhány hónapon át a megüresedett elnöki széket s raboltatni párthíveikkel a polgárság és nemzet vagyonát, hogy azután, mint az már Venezuelában szokásos, tömött zsebekkel istenhozzádot mondhassanak a drága szülőhonnak.

Hogy mily mérveket öltöttek az erőszakoskodások, melyeket az uszupátorok rendelkezére az úgynevezett hatóságok a polgárság és szegény nép ellen intéztek, arról európai embernek alig lehet fogalma.

Kíméletet senkivel szemben sem ösmertek; lett legyen az illető venezuelai, vagy idegen nemzet fia; nő vagy gyermek; — akire a kormány, diktátor, hatóság, vagy végül a garázdálkodó katonaság hálóját kivetette, annak vége volt.

Venezuelaiakról, ha azok politikai nézet dolgában Crespo híveihez tartoztak, nem is szólok, mert azokon annyi jogtalanság történt, hogy ahhoz hasonlót Venezuela története eddig aligha sorolhatna föl. Nemcsak hogy minden ítélet nélkül vetették őket a legsötétebb börtönökbe, hanem összes vagyonaiktól megfosztották és a kormány által felfogadott orgyilkosokkal megölették.

Még az idegen nemzetek polgárai sem érezhették magukat biztonságban e rablósokaság között, mert ellenük is számtalan merényletet követtek el, úgy maga az uszupáló kormány, mint annak felfogadott bérencei is.

Mi több, maguknak az idegen államok követeinek és konzuljainak is nem egy ízben kellett szó nélkül a sértéseket eltűrniök, vagy nyugodtan nézniök, hogy hogyan lopják el a hatóságok vagyonukat és hogyan hajtják el a kormány katonái legelő marháikat.

Ausztria és Magyarország képviselője, Wollner konzul úr is ezrekre menő károkat szenvedett, de elégtételt senkitől sem nyert, még német adminisztrátorának testi sérelmeiért sem, kit egy kor-

mányt szolgáló tábornok, midőn az megkötött kezekkel börtönbe hurcoltatott, véresre ütlegelt.

A német miniszternek, gróf Kleistnek idegen nemzetségű kertészét pedig, ki protestált egyes katonáknak a követségi épület parkjában elkövetett vandalizmusa ellen, magában a nagykövetségi palotában, tehát német területen, csaknem halálra sebesítették a felbőszült katonák.

Ezek az igazi banditák pusztítva, gyilkolva, rettentő orgiákat tűzve, járták be az ország egyes részeit, nem kímélve sem aggot, sem nőt, sem nyomorékot, sem gyermeket. Több helyen berontottak a házak lakásaiba, ahol nemcsak a bútorokat pusztították el és törtek össze mindent, hanem ellopták az értékes dolgokat, sőt a védtelen nőkkel szemben sem ismertek kíméletet; mert nem egy tisztességes polgár nejét, vagy leányait gyalázták meg és állatias vadságukban néha még annyira is mentek, hogy apró gyermekeket, sőt csecsemőket célpontnak tűzve ki fegyvereik elé, kacagva puffantották le a szegénykéket.

Magam is tanuja voltam Los Teques városkában egy ittas katona hasonló multságának, s csakis a véletlennek köszönhető, hogy a szülei háztól az utcára tévedt 6—7 éves gyermek nem lett áldozata ez emberi szörny fegyverének.

S vajjon mit véthetett e kis ártatlan »Mars« vitéze ellen? Egyebet semmit, mint azt, — mint ahogy azt az a vadállat a lövés után maga is kijelentette — »hogy Los Teques községben született, melynek polgáraitól tudva van, hogy forradalmi érzelműek s így az eszme csirái már e kis gyermekben is benne lehettek«.

Különösen Luziano Mendoza diktatúrája alatt, ki maga sem volt egyéb, mint bandita-főnök, öltöttek a garázdálkodások, rablások és egyéb kihágások óriási mérveket, míg végre egy millió árán, melyet néhány hét alatt lopott a hős generális úr, megszabadult tőle Venezuela.

Mendoza is, éppúgy, mint dicső elődei Andueza és Villegas doktor urak, egy szép éjjelen búcsút mondott a drága szülőhazának s a szép francia főváros, Párizs felé vitorlázott, hogy Guzman kollegájával együtt üritgethesse az igazi francia pezsgőt kedves, jó venezuelai honfitársaik egészségére, akik oly ostobák, de annál szívesebbek voltak a dicső triumvirekkel együtt őt is áteresztetni az ország határán.

Egész köteteket lehetne írni e véres polgárháború egyes mozzanatairól, melyek mind azt bizonyítanak, mint ahogy egyszer már ki is fejeztem, hogy a venezuelai nép nézetem szerint az összes amerikai népek között (Európát nem is említem) nemcsak legerkölcstelenebb, legműveletlenebb, de politikailag is legéretlenebb, s éppen ez utóbbi gyengeségének tulajdoníthatja egyedül azt, hogy elnökei sportszerűen üzik az állam és a polgárság tulajdonának elrablását.

Szerény véleményem szerint, sok század fog még elmúlni és sok víz lefolyni az Orinocon, míg Venezuela képes lesz az európai államok jelenlegi viszonyait még csak meg is közelíthetni. Ezért teljesen igaza volt a caracasi születésű Bolívar Simonnak, a nagy felszabadítónak, amikor kijelentette, hogy »Venezuela nem érdemelte meg függetlenségét és félős, hogy maga a nemzet fogja leginkább előmozdítani végpusztulását«.

Bolívár Simon, úglátszik jól ismerte polgártársait, s tudta, minő vér kering ereikben. De nem is kellett soká várnia nemzete hálájára, mert Venezuela ugyancsak szépen fizette vissza e nagy ember munkáját : számkivetésbe küldte őt és összes vagyonát elkoboztatta.

A nemezis elérte a nemzet hálátlanságát, mert Venezuela ugyancsak nyög az egymást követő elnökök és usurpátorok uralkodása alatt, akik éppúgy, mint ahogy azelőtt a nemzet Bolívar vagyonát koboztatta el, most ők a nemzet vagyonát kobozzák el egymás után ; s végül majd az egész országot a különben is reá spekuláló Anglia kezére fogják juttatni, mely már ma is úr az Orinoco deltáján s Yuruari állam gazdag aranybányáiban. Csak alkalomra vár, hogy Bolívar város, a régi Angostura is belekerüljön kelepcejébe, s akkor azután jó éjtszakát Venezuela, az Orinocót csak hírből fogod majd ösmerni.

De térjünk a forradalomra.

Crespo tábornok, ki állítólag 26—30 ezer emberrel rendelkezett, a köztársaság legnagyobb részén győztesen vonult át, bár egyes nagyobb helységekben erős ellentállásra is talált.

Különösen Puerto Cabello, Valencia és Victoria bevétele került nagy munkájába, mert ezekben összpontosították az usurpálók csaknem összes haderejüket. Legborzasztóbb volt azonban a harc Villa-Cura város utcáin, ahol néhány óra alatt a kormánynak ezernél több katonája lelte halálát.

Szemtanuk a következőképpen adták elő e borzasztó harcot.

»Crespo tábornok katonái Villa-Cura város házaiban és azok udvarán voltak elrejtve. Az ellenség, vagyis a kormány serege, mely Villa-Cura felé közeledett, semmit sem tudott a dologról ; de arról sem volt még tudomása, hogy a forradalmárok már elérték a várost, sőt azt hitték, hogy még igen távol vannak attól. Nem sejtve tehát a veszélyt, amely környezte őket, zeneszóval, vidám anhaladtak be az utcákba ; alig volt azonban a kormány katonaságának zöme a város közepén, midőn a Catedrál tornyának harangja, amely jel volt Crespo serege részéről a harc kezdetéhez, megkondult, mire az ablakok, kapuk és háztetők egyszerre megteltek fegyveres katonákkal s elkezdődött a mészárlás. Látva a kormány katonái a kelepécét, amelybe jutottak, futva menekültek ; de későn volt már minden törekvés, mert minden oldalról be voltak kerítve. A harc két óráig tartott s ezalatt a kormány ezernél

több katonát veszített. Iszonyú jelenetek játszódtak le az utcán, s maga a kormány embereit vezénylő tábornok, Zuluaga úr is életét vesztette ez ütközetben. Néhol egész hegyeket képeztek a hullák, s a vér patakokban folyt végig az utcákon, stb. stb.»

Ez alkalommal tömérdek fegyver, élelmiszer és fogoly került a győztes tábornok birtokába.

A foglyok amnesztiát kaptak, de köteleztettek Crespo vezetése alatt tovább harcolni; vagyis elhagyni a barátot és az ellenséghez szegődni.

Igen gyakori dolog ez Venezuelában, sőt természetesnek is tartják, hogy nemcsak közemberek, de tábornokok is hasonlóképp cselekszenek, azzal a különbséggel, hogy az utóbbiak nyereszkezdésből, míg az előbbieket kényszerűségből teszik. De mit is lehessen várni e szegény és ostoba néptől, amelyet marhamódra hajtottak el tűzhelyétől a katonasághoz, ahol azután fegyvert adtak a kezébe és ráparancsoltak, hogy löjjön. Bánja is ő, hogy kire lő, reá nézve mindenki ellenség és ebben teljesen igaza van, mert neki bizony az egész háborúból más haszna nem lehet, csak sebesülés, vagy halál. Zsoldját úgy sem kapja meg soha, mert azt az elnök urak, vagy a miniszterek teszik zsebre, hogy növekedjék a tőke párisi tartózkodásukhoz, ami minden ambiciózus venezuelainak egyetlen vágya.

Igazán, nem csodálható, hogy az ilyen katona garázdálkodik és lop, ahol lehet, de miből is éljen egyébből? Sem zsoldot, sem enni-valót nem kap, természetes tehát, hogy erőszakkal kell elvennie azt, amire életfenntartásához szüksége van. Hogy néha a szükségesnél is többet lop, szintén nem csodálható, mert vezérei jó példával járnak elől, akik pedig urak és pénzüik is van elég. Hát ő, aki szegény és nyomorog, ne tehetné-e azt jogosabban?

Körülbelül így gondolkozhatik a szegény venezuelai katona, akit, ha megtekintünk igazi koldusruhájában s elgondoljuk azt a borzasztó strapát és nélkülözéseket, amelyeknek ki volt téve az egész háború alatt, megesis rajta a szívünk és sokat megbocsátunk neki, amit kényszerűségből elkövetett.

Villa-Cura bevétele s a tömérdek veszteség, melyet az uszupáló kormány szenvedett, csaknem életerejét vágta el. De Villegas Pulido ügyvéd úr, ez idő szerint diktátor, minden erejét felhasználta, hogy szét-szórt seregeit összeszedje s azokat Los-Teques városka körül összpontosítsa.

Az összes haderő körülbelül 4000 emberből állott. A katonaság a magasabb pontokon és az utak mentén helyezkedett el a város körül. A főszereg előőrsei a Valencia felé vezető országút mentén fekvő korcsmát, Puertas Morochas-t szállották meg, míg a hadsereg zöme Carrillos tábornok vezérlete alatt a Los-Canales telepnél foglalt állást.

Az egész városban el volt terjedve annak a hirtől, hogy Crespo tábornok közeledik seregével, s néhány nap alatt megérkezik Los-Teques városka határához.

E hír, bár titokban nagy örömet okozott az egész polgárság között, sőt mi idegenek is (néhány hó óta én is lakója voltam e városnak) alig vártuk a tábornok megérkezését, mert ő vele a nyügöt, a kormány

BOLIVÁR SIMON SZOBRA CARACAS VÁROSBAN.

katonáit is lerázzuk nyakunkról, s végre-valahára ismét szabadon mozoghatunk.

Meg kell itt jegyezni, hogy az egész forradalom tartama alatt csaknem ki volt halva a város. Senki sem mutatkozott az utcán, ahol a katonaság tanyázott s folytonos szekatúrának s inzultusnak volt kitéve az ember és annál inkább mi, a Los-Teques-beliek, akikről igen jól tudta a kormány serege, hogy csaknem kivétel nélkül forradalmi érzelműek vagyunk.

Ügylátszik, az usurpáló kormány hadseregének vezérei is tudták már, hogy Crespo közeledik, mert nagy nyugtalanság uralkodott a katonaság között. Minden pillanatban futárok érkeztek, kik az ez alkalommal Los-Tequesen székelő hadügyminiszternek hoztak híreket.

Úgy Los-Teques polgárai, mint a kormány katonái csalódtak, amidőn azt hitték, hogy Crespo seregével csak néhány nap múlva fog megérkezni. Ott volt ő már Los-Colorados mellett, anélkül, hogy észrevette volna valaki. A távirda-sodronyokat elszakították s így jelenlétének közlése lehetetlenné vált. Egyszerre csapott a kormányssereg előőrseire, akik még távol gyanították az ellenséget és nyugodtan heverték sátraik alatt.

Holdvilágnál, este 9 órakor kezdődött a harc, s reggeli 4 óráig tartott.

A kormány serege teljesen megsemmisített. Akik életben maradtak, azok vezéreikkel együtt futva menekültek Los-Tequesen át Caracas felé, amely már utolsó menhelye volt az usurpátor híveinek.

A hadügyminiszter, nagybátyja a diktátornak, ügylátszik korán megérezte a veszélyt, mert még az éj folyamán oldott kereket Los-Tequesből, s megkerülve Caracast, egyenesen La Guaira-kikötőbe menekült, ahol egy gőzösre szállva, elvitorlázott. Bizonyára szintén Páris felé vette útját. Körülbelül reggeli 6 óra volt, mikor a kormány szétvert hadseregének maradéka futás közben elérte Los-Tequest; semmit sem pihentek, igen sürgős lehetett az útjuk, Crespo nagyon is a sarkukban volt már.

A 4000 katonából, mely 24 óra előtt Los-Teques környékén volt elhelyezve, alig maradt meg 500—600. A többi vagy elesett, vagy megsebesült, vagy pedig elvetette fegyverét és a hegyek közé menekült. Sokan voltak olyanok is, akik harc közben átfutottak az ellenség sorai közé.

A halottak számát több százra becsülték s még többre a sebesültekét, akiknek nagy része már a reggel folyamán vánszorgott be Los-Tequesre, hogy a forradalmi érzelmű lakosságnál menhelyet és alamizsnát könyörögjön. Talán éppen azoktól kértek »centávost« vagy »mediot«, akiket még tegnap inzultáltak.

A lakosság el is helyezte őket egy nagy épületben s mindent megtett, hogy e szerencsétlenek fájdalmaikra enyhülést nyerjenek.

Hízen ők nem voltak annyira hibásak, mint vezéreik; ők csak kényszerűségből segítették az usurpátorokat, miért ne könyörültek volna tehát rajtuk.

Különösen a tigrisszívű Carillos tábornok serege szenvedett irtózatosan. Az 1500 emberből, akikkel még néhány óra előtt rendelkezett, alig maradt meg 30—40-nél több.

E szörnyeteg seregének elpusztulása igazi szerencse volt Los-Teques város lakóira, mert nem egy ízben jelentette ki e szívtelen tábornok (fél néger, fél indián vérből származott), hogy mielőtt befejeződik a háború, bosszút fog állani e forradalmi érzelmű városon, vagyis szabad löpést és garázdálkodást enged katonáinak.

Az egész lakosság istenhez fohászzkodott, hogy mentse meg e veszedelemtől és isten meg is hallgatta imájukat, mert nemcsak teljesen elpusztult a katonaság, de maga a vezér is csak nehezen tudta megmenteni nyomorult életét.

Később elfogták őt La Guairában, éppen mikor hajóra akart szállani. Visszavitték Caracasba, s most ott sínyli gaszágait, egy sötét börtön nyirkos falai között.

Carillos szerencséjére, Venezuela törvényei tiltják a halálos ítéletet, mert különben elfogatása után azonnal felmagasztalták volna egy száraz fára, hogy táplálékot nyújtson az éhező »samuroknak« (dögkeselyűk), melyeknek körmeire igazán régen méltóvá tette már magát.

Ez emberi szörny az egész vidéknek réme volt, és nem egy férfi és nő meggyilkoltatása terheli már lelkiösmeretét. Csak a legutóbbi csatározások alatt is, igazi háremmel rendelkezett, melynek tagjai a legkétesebb multú némberekből állottak s így természetesen tábor naponta a legocsmányabb orgiák és tivornyák színhelyét képezte.

Alig hogy a szétvert kormányhadak megfutamodott katonáinak töredékei áthaladtak a városkán, felvonattak a nemzeti színű zászlók s a lakosság ünnepi öltönybe bújt és rakéták puffogatása mellett zene szóval várta a győztes forradalmi vezér megérkezését, ki nyolcezer ember élén közeledett Los-Teques felé.

A nők, akik hónapok óta szenvedték önkéntes házi börtönüket, vígan, nevetve, ujjongva s legszebb ünneplő ruhájukban siettek ki az utcára, hogy ők is kivegyék részüket az örömből, amelyre már oly régen vártak.

Nem is váratott soká magára a diadalmaskodó vezér, mert alig-hogy elhagyták a várost az utolsó menekvők (Crespo időt engedett nekik, nem akart, mint mondá, több polgárvért ontani), csakhamar megjelent lovas testőreivel együtt a város sorompóinál hatalmas serege élén, előre leemelve széles panama-kalapját, hogy üdvözölje az elébe siető polgárságot és virágokat szóró hölgyközönséget, melynek egyik fehérbe öltözött küldöttsége virágfüzérrel koszorúzta meg őt.

Crespo tábornok magas, marciális, napbarnított alak, kinek arcán az indián vér (bár kevertvérű szülék ivadéka) erős kifejezést nyert. Egyenes tartásáról azonnal kitetszik a harcedzett katona, bár arcvonásai jó és szelíd benyomást tesznek is a szemlélőre. Feltűnt előttem az, hogy tisztikarában tömérdek idegen, európai nemzetbelieket láttam, s különösen vezérkarában a főbb állásokat franciák, németek s olaszok

foglalták el. Így többek között a tüzérség parancsnoka Monte Cattini olasz, főtörzsorvos, Pietri, pedig (most miniszter) francia nemzetbeli, végül egyik legbefolyásosabb s legbátrabb tábornoka, Wiedemann, német volt. Ily körülmények között érteni kezdettem a nagy diadalokat, melyeket Crespo a kormány felett mindenütt aratott.

Cresponak ezen utolsó győzelmével a forradalomnak is vége lett; Caracasig nyitva állott már előtte az út, s ő másnap, a nép ujjongásai és éljenzései között be is vonult a fővárosba.

Így végződött Venezuela legutolsó forradalma, amely most végre békéhez vezetett.

De vajjon meddig tart az?

Ki tudná megmondani?

Ha valaki, úgy leginkább Crespo van hivatva arra, hogy kiemelje nemzetét a sárból, s ha lehetséges, még meg is mentse a végpusztulástól. Azért tehát neki — kitől a köztársaság a jelen körülmények között sokat várhat — az új kongresszus összejövételével a legtöbb kilátásai vannak az elnöki székre, s megválasztatását minden jó venezuelai hazafi szívből kívánja is.*

En pedig azt kívánom Venezuelának, ne következék be legnagyobb fiának, Bolíviának jóslata, — ne pusztuljon el, — hanem igyekezzék minden tekintetben a többi civilizált nemzetek sorába jutni s bebizonyítani az utókornak, hogy néha a nagy emberek is tévedhetnek.**

Rövid kirándulásom lóháton Venezuela belsejébe.

A forradalom, amely csak néhány hét előtt ért véget, visszatartott eddig attól, hogy Venezuelában kirándulásokat tegyek. Az utak bizonytalanok voltak, mert különösen az uszupáló kormányt szolgáló katonaság veszélyeztette azokat, úgy hogy senki sem merte elhagyni lakhelyét, mert nemcsak pénzét féltette a katonáknak csúfolt rabló-sokaságtól, de egyéni szabadságát, sőt életét sem érezhette biztonságban eme igazi banditák között.

Mióta azonban a forradalom győzött s az állapotok Venezuelában lassan-lassan ismét belekerültek a rendes kerékvágásba, úgyszintén Crespo tábornok ideiglenes kormánya is lehetőleg elég garanciát nyújt, különösen az idegen államok polgárainak vagyoni s személyi biztonságát illetőleg, nem akartam elhagyni Venezuela földjét anélkül, hogy

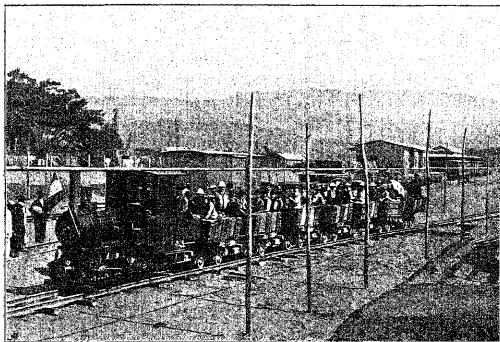
* Volt is pár esztendeig elnök, de megirigyelte azt egy ellensége s alattomban meggyilkolta.

** Crespo halála óta ismét tartósan dühöngnek a polgárháborúk s úgy látszik, Bolívar jóslata mégis be fog következni.

kissé jobban meg ne ösmerkedjem azzal s be ne pillantsak az állam belsejébe is.

Elhatároztam tehát, hogy a Los-Tequeshez (ahol utóbbi időben tartózkodtam) másfél napi járásra fekvő Victoria város felé veszem útam, hogy megösmerkedjem a szép Aragua és Tuy folyamok völgyével, amelyeknek termékeny és virágzó síkjai ez utóbbi polgárháború alatt számtalan véres ütközetnek voltak színhelyei.

Revolverrel, egy machettel (kard alakú hosszú kés) és egy kaucsuk esőköpenyeggel felfegyverkezve délutáni két órakor, decemberben bár, de azért igazi tropikus napsütésben nyargaltam ki fehér

A VENEZUELAÍ NÉMET VASUTAK LEGELSŐ VONATA LOS-TEQUES VÁROSBAN.

ménemen Los-Teques városkából, hogy útam Corosál és Los-Colordos felé vegyem. Ezek a helyek a forradalom óta Venezuela történetében nagy nevezetességre tettek szert, amennyiben a kormány itt körülbelül 600 embert vesztített, Crespo tábornok pedig az erre fekvő úton nyerte meg döntő s így utolsó ütközetét.

Az út Los-Tequestől, amely 1171 méter magasságban fekszik a tenger színe felett, egész Corosálig, 1227 méter magasságig emelkedik. E helyen van az épülőfélben levő német vasutak (Gran ferro carril de Venezuela) vonalának legmagasabb pontja is és pedig egy 300 méter hosszú alagút közepén, ahonnét azután a vasúti vonal óriási lejtőkön, merész hajlású viaduktokon, magas hidakon és 59 alagúton át ér le Las-Tejerias faluhoz, mely a német vasút Caracas és Victoria városok közötti részének legalacsonyabb pontját képezi,

miután az állomás csak 500 méternyire fekszik az Atlanti-oceán színe felett.

Az országút, melyen lassan ügettem tovább, Corosál-telepig csaknem párhuzamosan halad a vasúti vonallal. Itt azonban eltér attól s a Cordillerák egy másik elágazó gerincén vonul tovább, míg a vasút jobbra kanyarodva óriási kerülőkön (az egyik kerülő 17 kilométert tesz meg, amíg visszatér csaknem ugyanazon helyre, de sokkal mélyebben, ahonnét elindult) éri el El Canto és Mostaza állomásokat.

A lejtő Las-Tejerias állomásig, vagyis Corosáltól 47 kilométernyi távolságra, egyenletes, azzal a megjegyzéssel, hogy 100 méterenként két és fél métert esik.

Itt meg kell említenem, hogy Schaedler Károly úrnak, ki e vonalrész építkezéseinek fővállalkozója volt, ugyancsak sok nehézséggel kellett megküzdenie, hogy ezt az igazi technikai mesterművet befejezhesse. De alkotott is azután oly remeket, amellyel méltóvá tette magát arra, hogy neve aranybetűkkel jegyeztessék fel Venezuela vasútépítésének történetében.

Volt szerencsém Schaedler úrral megösmerkedetni, sőt néhány hónapon át szíves barátsága folytán foglalkozást is nyertem munkálatainál s így volt alkalmam teljesen kiösmerni őt s azért most, midőn elhagyom ez országot, hogy ismét visszatérjek Mexikóba s folytassam ott félbeszakított munkálataimat, csak kötelességemet rovom le, ha e sorok útján köszönöm meg irántam tanúsított szívességét. Ezúttal kijelentem nyíltan és a legnagyobb örömmel, hogy Schaedler urat a vasúti mérnökök egyik legtehetségesebbjének tartom s gratulálok Ausztriának (mert osztrák polgár), hogy mérnöki szakfőfiai a külföldön ily erővel vannak képviselve.

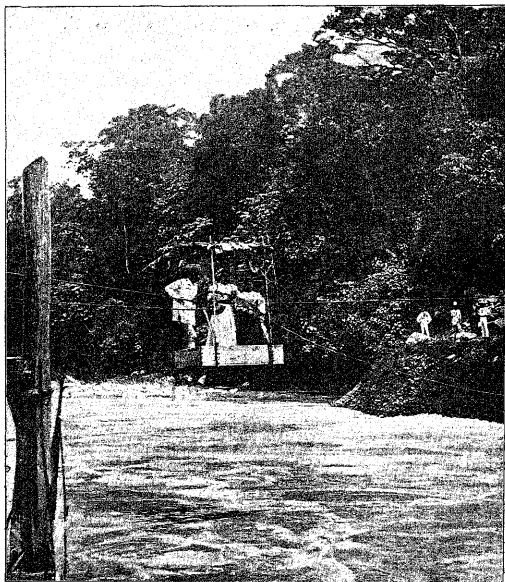
E vonal néhány hónap múlva át fog adni a forgalomnak s Venezuela egy igazi remekművel lesz gazdagabb.

Las-Tejerias községet, ahol az éjtszakát tölteni óhajtottam s mely már a termékeny Tuy-folyam partján fekszik, este hat órakor értem el. Az éjtszakát egy tiroli nemzetségu irredentistának korcsmájában töltöttem, hat horkoló napolitáner munkás társaságában, dacára annak, hogy Signor Moncher, így hívják a trentinói atyafit, szentül megígérte, hogy külön szobát ad.

Elképzelhetik, hogy revolveremet igen közel helyeztem tábori ágyamhoz (mindenütt ily ágyakkal vannak a venezuelai kurtakorcsmák és többnyire az elsőrangú vendéglők is ellátva), mert bár nagy barátja vagyok is az olasz népnek, az Amerikába kivándorló napolyi munkásokkal szemben mégis nagy respektussal viseltetem s szeretem őket tisztas távolban tudni.

Hála az égnek, bár álmatlanul, de minden baj nélkül töltöttem az éjtszakát s kivéve a moskitók ezreit, senki sem szomjazott vérem után.

Reggel azonban mégis volt egy kis kellemetlenségem, mert amint lovamat nyergelni szándékoztam, a kantár sehol sem volt található; annak bizonyára új gazdája akadt, gondoltam. Csaknem igazam is volt, mert M... úr, ki úgylátszik nem hiába veszi pártfogásába a nápolyi lazzarinókat, engedett természeti hajlamainak és régi, rossz

SZEMÉLYSZÁLLÍTÁS A RIO TONTO FOLYAMON. (MEXIKÓ KÖZTÁRSASÁG.)

kantárja helyett jónak látta az én új, díszes kantárommal díszíteni fel a hét szűk esztendő egyikét jelképező Rosinanteját, melyen már kora hajnalban Victoria felé nyargalt, ahol állítólag még egy, olaszok által látogatott Osteriának is a tulajdonosa.

Én, aki ezt az urat már ösmertem hírből, amint megtudtam hajnali elutazását, éltem a gyanuperrel, hogy csakis ő lehetett az, aki

a kantárt eltulajdonította, s azért nem is késtem egy kölcsön kért kantárral lóra ülni s utána iramodni a szórakozott úrnak.

Egy órai nyargalás után elértem M . . . urat s nem éppen válogatott szavakban juttattam eszébe tévedését, leszedvén minden teketória nélkül lováról a kantárt. Persze ő kelme nagy zavarban volt s szidta erősen szórakozottságát és ezer bocsánatot kért a konfuzióért. Én természetesen, még örültem, hogy nem a lovamat vitte el szórakozottságból s néhány »Corpo di Bacco« kíséretében megadtam a bocsánatot s folytattam útam Victoria felé.

Las-Tejeriastól kezdve csaknem egész Victoriáig zöldülő cukornádtelepek és kávé-ültetvények között lovagoltam s miután az út a már bekövetkezett száraz időjárás folytán jó volt, ménem a reggeli órákban ugyancsak gyorsan ügetett előre. Dél tájban azonban a nap oly rettentő módon hevített, hogy én lovamat sajnálva, melyről csak úgy csurgott az izzadtság, előnyösnek véltem egy terebélyes fa árnyában megállani s úgy magamat, mint lovamat is kipihentetni kissé. Majd miután az étvágy is megjött, elköltöttem egyszerű villásreggelimet, mely egy darab hideg sültből, száraz kukorica-kenyérből s a Tuy-folyamból merített langyos vízből állott.

Lovam, megszabadulva a kantártól, ropogtatva majszolta a szép zöld gyepet, mely bársony módjára lepte el a fa környékét, én pedig kissé távolabb egy már korhadásnak induló s a földön heverő fatörzsre ültem, fejemet két kezem közé vettem s a rekkenő hőség hatása alatt kissé elszundítottam. Nem soká szundikálhattam azonban, mert egy közeli recsegés felébresztett és amint felnyitottam szemeimet, egy éppen nem barátságos állást foglaló, fekete és sárga csíkokkal tarkázott hatalmas tigris-kígyót (Tigra) láttam karikázva felém közeledni. Nem volt sok időm s azért villámgyorsan kirántottam hüvelyéből hosszú, kard alakú késemet s egy jól mért csapással leszelttem a már reám ugrani szándékozó szörnynek a fejét, melynek két méter hosszú teste még néhány percig vonaglott lábaim előtt.

E kis intermezzo továbbutazásra ösztönzött s én felkantároztam szürkémet és folytattam útam Victoria felé, ahová néhány órai lovaglás után el is értem.

Victoria, Miranda állam fővárosa.

Victoriát délután 4 órakor értem el s természetesen legelőször is vendéglőt kerestem, mert a szappannak s víznek szükségét már nagyon is éreztem . . . Ugyanis az út finom pora nemcsak pórusaimat fedte be már teljesen, de szemeimet is csaknem hasznavehetetlenné tette.

Rövid keresés után rá is találtam a Hotel Victoriára, melyet Los-Tequesbeli barátaim mint a legjobbat ajánlották, ahol aztán gyorsan lemostam magamról az út porát.

A vendéglő tulajdonosa, a tiszta néger vérű Don Manuel, kitűnő szívességgel fogadott. Amint rendbe hoztam magam, bevezetett szalonjába s azonnal bemutatott »mulate« (fél néger, fél európai) származású élete párjának, ki úgylátszik igen előzékeny hölgyecske volt, mert bemutatásom után frissítőt és süteményeket talált elibém, melyeket én, a fárasztó út után, mohó étvágygal és szomjúsággal fogyasztottam el.

Don Manuel vendéglőjének legszebb és legbarátságosabb szobáját bocsátotta rendelkezésemre s minden pillanatban biztosított arról, hogy véghetetlen nagy az öröme, amiért európai embert szolgálhat ki.

— Csak nemrég, néhány hó előtt érkeztem vissza hosszú európai utazásomból — mondotta — s így tudom, hogy az európai ember minő kényelemhez van szokva. Nem is akarok meghalni, mielőtt még egyszer meg nem járom Európát. Most csak Itáliát, Spanyolországot, Angliát és Franciaországot jártam be, legközelebb azonban az ön hazáját, a lovagias magyar nemzetet (la caballerosa nacion de los Magyares) és Alemaniát (Németország) óhajtom bejárni.

Igazi extasisban volt Afrikának Amerikába származott fia, midőn Európáról beszélt, csak azt nem tudta sehogy sem felfogni, hogy európai ember hogyan szánhatja el magát arra, hogy ezt a vad, civilizálatlan országot, Venezuelát felkeresse, ahol az idegennek sem személyi biztonsága, sem kényelme, sem pedig mulatsága nincsen.

Midőn néger gazdám kibeszélte magát, karon fogtam s viszonzásul meghívtam egy »Brandy«-ra (így hívják Venezuelában a konyakot). Látták volna csak fekete barátom örömét, amelyet barátságos karonfogásom előidézett, szinte egészen kivetkőzött valójából.

— Látja uram, — folytatta beszédét — hát nem látszik-e meg azonnal, hogy ön európai és igazi szabadelvű gondolkodású ember?! Hát azt hiszi, hogy a venezuelai félvérű, vagy a bevándorlott spanyol megtisztelne annyira, mint ön és karon fogna? Oh nem, soha! Megvet, csak azért, mert egy kissé feketébb vagyok mint ő, és még ezek mennek beszélni szabadságról és egyenlőségről. Az igazi szabadság, az igazi egyenlőség csak Európában van meg, ahol a lord vagy a született nemes ember nem restel velem kezét fogni, de sőt meg is hív házához vendégnek és épp úgy bánik velem, mintha én is az ő véréből való lennék. Nemde uram, ön is »noble« születésű, mert annyira szabadelvűnek látszik!

Egyszóval, elmentünk egy cukrászdába Brandyt inni, mert őszintén bevallotta, hogy az ő Brandyja nem a legfinomabb minőségű s így nem mer vele szolgálni. Amint a cognacot egymás egészségére

kiürítettük, fizetni akartam, de meglepetésemre annak ára már ki volt egyenlítve. Új gazdám megelőzött és semmi áron sem engedte volna meg, hogy én, aki most az ő vendége vagyok, fizessek.

Don Manuel ebédje kitünő volt. Ügylátszik sokat tanult Párizsban. Hát még a »Medoc«, melyet suttyomban, nehogy a többi vendégek észre vegyék, elibém tett. Az volt csak igazán kitünő minőségű. Meg is súgta nékem, hogy ebből csak nagy ünnepen iszik és csak legkitünőbb barátait kínálja vele.

Ebéd derekán egy hosszú csizmás, széles karimás kalapos egyén lépett a terembe, ki poros ruházatáról ítélve, csak most érkezhetett meg. Külsejéről pedig azonnal meglátszott, hogy európai s a sok instrumentumról, amelyek oldalán lógtak, biztosra lehetett venni, hogy tudós. Még a szemüveg és az esernyő sem hiányzott, melyek a tudós uraknak elmaradhatlan társai szoktak lenni.

Don Manuel, úgy mint engem, ezt az urat is a legszívesebben fogadta és közvetlen mellém helyezte az asztalhoz. Ügylátszik kifundálta fúrge eszével, hogy két európai azonnal talál tárgyat a konverzációhoz. Nos és ebben teljesen igaza volt, mert alig hogy néhány percig ültünk egymás mellett szótlanul, hozzám fordult és idegenszerű spanyolsággal kérdé: »es Usted Venezueláno?« (venezuelai ön?) »No, pero Usted lo es tanpoco« (nem, de ön sem az) feleltem neki.

Ezzel meg volt törve a jég s mi hosszú beszélgetésbe ereszkedtünk, melynek folyamán megtudtam, hogy ő hamburgi születésű német s a neve Siwerts.

Siwerts úr egyik német egyetemen professzor s most stipendiummal járja be Venezuelát, hogy azután adatai szerint új geográfiai mappa készüljön e köztársaságról. Igen kedves, művelt embernek látszott lenni is így a vele való megismerkedés csakis előnyömre vált.

Siwerts úr megkért, kísérném őt el a Tovar-telepre, mely másfél napi járásra fekszik Victoriától és arról nevezetes, hogy lakossága Badenből bevándorolt németekből áll. Miután nekem is régen szándékom volt már, hogy e telepet meglátogassam, örömmel fogadtam új ismerősöm meghívását, aki még azzal is kecsegtetett, hogy útunk a szép Aragua-folyam regényes völgyein keresztül igen érdekes leend.

Elindulásunkat másnap reggelre halasztottuk s így még elég időnk volt ahhoz, hogy Victoria várost egy kissé jobban megszemléljük.

Victoria 12—15 ezer lakost számlál s elég régi város, bár e helyen sem, mint általában sehol egész Venezuelában, nem látni a spanyolok régi mór építkezési modorának még csak nyomait sem. Ezek pedig Mexikóban mindenütt szemébe ötlenek az idegennek s teszik ez országon át a vándorlást olyannyira érdekessé és vonzóvá.

Victoria házai aprók és többnyire földszintesek. De hogy minő modorban vannak építve, azt a jó isten tudná, én legalább semminemű stílust sem fedeztem fel bennük. Utcái borzasztó kövezettel vannak ellátva, amiért ménem lábait minden pillanatban a kifcamodástól kellett féltennem.

A Catedral, Victoria egyetlen nagyobb épülete, borzasztó alkotmány s inkább hasonlít egy óriási gabonaraktárhoz, vagy istállóhoz, mint isten házához, amelyben hetenként egyszer tart misét Victoria zambó-származású püspöke.

Miranda állam fővárosának csak egyetlen, de eléggé rendben tartott tere van, melynek közepén egy ügyesen készült bronz-szobor van felállítva, a Rivas tábornoké.

Rivas, a nagy felszabadító, Bolívar Simon hadvezéreinek egyike volt s a spanyolok elleni függetlenségi harcban sok babért aratott, mígnem egy véres ütközet alkalmával hősie halálát lelte.

A legutóbbi forradalom vandalizmusa ez emléket sem kímélte meg, mert egy eltévedt, vagy szándékosan kilőtt golyó ketté repesztette a fekete márványlapot, amelyre a hazájáért elvérzett hős neve aranybetűkkel volt bevésve.

Bizony-bizony, szerencsétlen ország ez a Venezuela, ahol még a holtak sem pihenhetik nyugodtan örök álmukat.

Tovar kolónia felé.

Másnap hajnalban búcsut vettünk Don Manuel házigazdánktól és nekiindultunk az ösmeretlen útnak.

Eleintén a szép Aragua-folyam sík völgyén lovagoltunk a legszebb zöld színű cukornád-telepek között, melyek széleit narancs, banána, citrom, mangos és egyéb gyümölcsfák szegték be. Ütközben számos barátságos »haciendára« és szegényes zambó vagy mulatt kunyhóra akadtunk, melyek lakói nagy kíváncsisággal néztek bennünket, a két angolosan öltözött idegent, kik ezen az európaiak által igen ritkán látogatott úton haladtunk és általok teljesen ismeretlen nyelven társalogtunk egymással.

Később, bár még mindig az Aragua mentében, a síkság megszűnik és emelkedni kezd az út, míg végre néhány óra mulva az Alpe-sekre emlékeztető legszebb hegyes vidékben gyönyörködhettünk, hol a folyam gyorsan iramodva, számtalan vízesést képez és zúgva szeli át a szűk völgyet.

Nem egy ízben kellett a hömpölygő folyamat átlépniünk, hogy az utat, amely annak közvetlen szélén, néhol már ugyancsak meredeken és merészen halad, követhessük. Lovaink ügyességére pedig

teljes mérvben szükségünk volt, hogy le ne zuhanjunk az alattunk tátongó mélységbe.

A házak és kunyhók mind jobban és jobban ritkultak s mi néhány óra alatt egy teljesen elhagyatott vidéken, a Cordillerák magas és sivár szikláinak között bolyongtunk.

Aminő buja volt eleinte a vegetáció, annyira szegényes és terméketlen erre a sziklahegység. Apró, kiszáradt fűvön s néhány tövises kórón kívül egyéb semmi sem fedte a föld kérgét. A madarak, eddigi társaink, melyek kedves daláikkal élénkítették utunkat, szintén hűtelenek lettek hozzánk; ők ott maradtak lent a fák árnyában, ahol friss és üde a lég s a virágok kelyheit ezer különféle rovar lepi el.

Csak néhány dögkeselyű kóválygott magasan fejünk felett, mintegy lépteinket követve s várva a jó alkalmat, hogy lovaink megbotolnak és belevetnek az örvénybe, amelyből azután ők sietnének kivonni a dús falatot.

Ilyen sivár, ilyen kopár vidéken haladtunk körülbelül két óra hosszat, amidőn egyszerre sötét rengetegbe jutottunk.

Evezredes őserdő volt ez, óriási fatörzseivel s gyönyörűen zöldelő folyondáraival. S valóban szerencse, hogy a régi spanyolok ösvényt vágtak rajta, mert máskülönben nem volnánk képesek egy lépést sem tenni az áthatolhatlan sűrűségben.

Lovaink minden pillanatban meg-megrettentek a sok recsegéstől, melyet egy-egy, ki tudná megmondani milyen fajtajú állatnak átsurrána idézett elő a beláthatlan erdő száraz galyai között.

Három óránál tovább tartott a sűrű erdő, amidőn nagy örömkre egy terjedelmes tisztásra jutottunk, melynek egyik sarkán egy primitíven épült, füstölgő indián kunyhót pillantottunk meg.

Ideje is volt már, hogy fedél alá jussunk, mert az alkonyat nagyon is öreg volt s gyorsan közeledett a sötét éj, lovaink pedig ugyancsak kifáradtak.

A kunyhó felől részeg emberek lármája hallatszott, amely reánk, kifáradt és nyugalmas éjtszakát kereső idegenekre éppen nem bírt vonzó hatással.

A kunyhó tulajdonosa, ittas néger és zambo vendégeivel együtt, ugyancsak kíváncsi, sőt mondhatni igen gyanus tekintetekkel fogadott s éppen nem udvarias módon intézett kérdést hozzánk aziránt, hogy mi járatban vagyunk s mit keresünk az erdő mélyében ily késő órákban.

Mi természetesen értésére adtuk, hogy a németek Tovar-telepe felé igyekszünk s az éjjelre vendégszerető házat óhajtjuk igénybe venni.

A félig részeg vendégek egymásra néztek s egyeseknek szemében gyanus szikra lobbant fel, ami nem kerülhette el figyelmemet.

Pisztolyomat erősen markomba szorítám s társamat is, természetesen német nyelven, hasonló elővigyázatra ösztönöztem.

No, gondoltam magamban, mi ugyan szép helyre jutottunk. Bizonyára rablók közé, akik most bennünk kitünő fogást reménylenek. Igen ám, csakhogy kettőn áll a vásár, majd mindjárt meglátom, hogyan intézzem el a dolgot.

Félrevontam a kunyhó tulajdonosát s kemény, határozott hangon kérdém őt, hogy kik legyenek e zord tekintetű alakok, kiknek társasága nékem kellemetlen s kiket jobban szeretnék innét távolabb tudni. Szavaim nyomatékként erősen megráztam a vállamon függő 14 lövegű Winchestert, melynek recsegése úgylátszik meg is tette a kellő hatást, mert új gazdánk egyet hunyorítva szemeivel, azonnal vendégei közé keveredett és suttogva távozásra intette őket.

A félig ittas néger és indián alakok, bár bosszús pillantásokat vetettek reánk s még bosszúsabbakat fegyvereinkre, elégedetlenségüknek mormogással adva kifejezést, lassan bár, de mégis elkullogtak a kunyhó környékéről. Én pedig, nehogy tréfának véljék a dolgot, néhány »Carrambát« kiálték utánok, figyelmeztetve őket, ha csak egy is közülök vissza merne térni a kunyhó közelébe, ledurrantom mint a farkast.

Utítársam ugyancsak megnézett s kérdő pillantást vetett felém, mintha azt akarta volna megtudni, hogy igazán szükség volt-e az ily nagyon is energikus fellépésre?

Én természetesen felvilágosítottam őt, hogy az ily emberekkel, különösen most, amikor még a forradalmi fegyverek füstje érezhető, csak ily módon lehet röviden és sikeresen elbánni.

Éjjeli nyugalmunkat a kunyhónk körül lebzselő kutyák ugatásán kívül semmi sem zavarta. Az esteli vendégek pedig, kiknek szemében határozott rossz szándékot vettem észre, úgylátszik megijedtek szavaimtól s respektálva fegyvereinket, megkímélték a kunyhót éjjeli látogatásuktól s ezt isten bizony helyesen is cselekedték, mert ellenesetben én szavamnak ura lettem volna s megösmertetem őket fegyvereink hatásával.

Egy évi itt tartózkodásom alatt megtanultam bánni a venezuelai durva köznéppel. Csakis energiával s vakmerőséggel lehet velök valamire menni, szelídséggel, jóakarattal csak magunknak ártanánk.

Másnap kora hajnalban hagytuk el a barátságtalan kunyhót, melynek tulajdonosa erős hajlongások között — de alig hiszem, hogy ezek barátságának őszinte nyilatkozatai voltak — búcsuzott el tőlünk s adott a Tovar német telep útjára vonatkozó egynémely nem egészen világos útbaigazítást.

Mintegy kilenc órakor reggel egy jó kinézésű kecskepásztorral találkoztunk, ki kérdéseinkre jóindulattal felelt s a telepek holléte felől teljes felvilágosítással szolgált.

Délelőtti 11 órakor két, csacsin ülő s a venezuelai köznép gyér öltönyébe bujt parasztnővel találkoztunk s éppen ezért annál nagyobb volt meglepetésünk, midőn azok mellettünk elhaladva, meghallották német társalgásunkat s nagy örömmel felkiáltottak: »Ach Jessus, Jessus, thes sind ja unsre Landsleute« s csaknem a nyakunkba borultak.

Igazán megható volt e két nő öröme a német szó hallatára s én nem is igyekeztem őket abból kiábrándítani, hiszen nem vesztettem vele semmit, ha egyszer németnek tartanak is.

Miután első örömük lecsillapult egy kissé, értesítettek, hogy a Tovar-telepeket egy óra múlva elérjük és hogy délután hozzájuk is szerencsénk leend, mert ők csak néhány órára rándulnak ki, hogy több napi szükségleteiket fedezendő burgonyát hozzanak közel fekvő földjeikről.

A Kartoffel-nek emlegetése Venezuela őserdejében, továbbá ama remény, hogy e kitünő hazai étel, friss irósvaj (mert ezt is készítenek a jó svábok) kíséretében kerül majd asztalunkra, mindkettőnket kitünő hangulatba ejtett s mi szívélyesen elbúcsuzva az ide származott két badeni matrónától, kiknek jól megtermett teste ugyancsak munkát adott a különben friss erdei gyöpön megizmosodott csacsinak, vígan nyargaltunk tovább, a most már újra madarak danáitól és egy-egy a sűrűségeen áthatoló kedves napsugártól élénkített erdőn.

Eppen delet harangoztak a Tovar-telep csinos, sváb modorban épült templomának tornyában, amidőn Onkel Jacob Ruch háza elé érkezünk s a községben (a Tovar-telepek egy elég terjedelmes községet képeznek) legelőkelőbbnek tartott s legtöbb tiszteletnek örvendő »Gründer Familia« összes otthonlévő tagjai által elég szívélyesen fogadtattunk s a nagy ó-német bútorokkal ellátott terembe vezettettünk.

Néhány szó Tovar német telepről.

A Tovar-telep 1843. évben Baden nagyhercegségből kivándorolt német paraszt családok által, a Tovar akkori köztársasági elnök ajándékozta erdőterületen alapított.

Hogy a tömeges kivándorlásnak mi volt a tulajdonképpeni oka s hogy a németek miért választották éppen Venezuelát, e szerencsétlen országot új hazájoknak, azt minden kérdezősködésem dacára sem tudhattam meg, bár igen valószínű, hogy az egész politikai okokra vezethető vissza.

Az első megalapítók (Gründerek) között a Ruch, Frey, Misle, Ruttmann és Gerick nevekre találtam, melyek eléggé tanuskodnak tősgyökeres sváb eredetük mellett. A későbbi bevándorlottak között

pedig a Bergmann, Dirr és Pfaff nevek tulajdonosai örvendenek társaik között némi befolyásnak.

A telep, legalább a régi, — szép germán modorban épült, a többnyire rombadőlt vagy dűledezőfélben levő épületekről ítélve — 20—30 évvel ezelőtt nagy virágzásnak örvendhetett. Ma azonban, sajnos, nagyon is meglátszik azon az idő vasfoga s a közeledés az enyészet felé, ami valószínűleg az indigenák kárhozatos befolyásának tulajdonítható.

A szép faépületek helyett, melyeknek, mint említém, egyes enyészetnek induló maradványai még láthatók, többnyire sárkunyhók lepik

RÉSZLET CARACAS VIDÉKÉRŐL A GUAIRA PATAKRAL. (VENEZUELA KÖZTÁRSASÁG.)

el a hajdanta szépen kultivált kertekkel körülvett parcellákat, melyek azelőtt csinos fakerítésekkel, ma azonban egyszerű árkok, vagy lefektetett fatörzsek által vannak egymástól elválasztva.

A bevándorlott férfiak csizmákban s posztóruhákban jelentek meg új hazájokban, a mostani utódok azonban már a bennlakó zam-bókat utánozva, mezítláb járnak s dacára a hidegnek, mely e magasan fekvő telepen (2600 méter) honol, egyszerű vászoningbe bujtak. A nők is, kik 50 évvel ezelőtt kackiás cipőkben s szép hófehér harisnyákban jelentek meg új otthonukban, s kiknek tisztasága az egész köztársaságban nagy hírre vergődött, ma a bennszülött nők túlprimitív viselkedésének hódolnak; a cipőt s harisnyát pedig csak hírből ösmerik már, sőt tisztaság tekintetében is igen, de igen sok kívánni valót hagynak fenn.

Bevallom, hogy nagyon meglepett az alig 50 év előtt bevándorlott németek elsatnyulása, mert ezek, kivéve a nyelvet, melyet még eredetiségében, bár egy-egy spanyol szó belekeverésével fenntartottak, alig emlékeztetnek valamiben régi nemzetbelieikre. A germánt csak itt-ott a szőke hajról és kék szemekről lehet még megkülönböztetni, máskülönben épp oly indolens, épp oly apatikusak minden iránt, mint a legtöbbszörösebb indigena, aki akkor érzi magát legboldogabbnak, ha semmit sem dolgozik és a nap melegében heverészhet.

Siwerts úr, ki ugyan délnémet születésű, de ezekben a bevándorlottakban mégis saját nemzetbelijeit látta, igen röstelte azok hanyatlását s nem egy ízben fejezte ki előttem ama nézetét, hogy a nagy és hatalmas Németországnak kötelessége lenne tenni valamit e nép érdekében, nehogy azok teljesen eltűnjenek a föld színéről, vagy belekeveredjenek az indigenák közé.

Amit én a legveszélyesebbnek tartok, az korántsem az indigenákba való beolvadásban, hanem a folytonos egymás közötti házasságok veszélyes következményeiben rejlik, ami dacára a rövid időnek, hogy e nép távol van hazájától, már most is erős nyomokat hagyott hátra.

Az itt élő néhány német család gyermekei között siketnémát, vérbeteget, sántát, sőt született vakot is találtam. El lehet tehát képzelni, hogy néhány generáció után, ha nem történik új bevándorlás, ami már régóta szünetel, minő utódokat hagy hátra Venezuelában az erjéről és egészségéről híres germán nemzetség.

Épp úgy mint testileg, szellemileg is sülyednek a Tovar-telep német lakosai; írni, olvasni már csak a régiiek tudnak. Iskolaépület van ugyan a kolónián, de ki tudja, hány év óta nem lévén tanító, az most más célokat szolgál. Így minékünk is beszállásolási helyül szolgált s ha nem csalódom, most a korcsma szerepét van hivatva ellátni, hol vasárnaponkint a Gründerek és az ifjabb nemzedék, egymás egészségére, no meg természetesen a híres német kultúrának az indigenák közötti fejlődésére ürítik poharaikat.

Egyszóval, ezen a német kolónián töltött néhány óra alaposan kiábrándított a germán törzsek kultúrszilárdságából s én ama szerény meggyőződésre jutottam, hogy mi magyarok, kiknek pedig éppen a germán népektől kell nemzetiségünk miatt nem egy igazságtalan szemrehányást eltűrnünk, azoknál sokkal különb anyagból vagyunk gyúrva. Legyünk mi bár századokon át idegen országban, idegen nemzetiségek közé beékelve, mint például csángóink: nemcsak hogy nem degenerálódunk, de sőt emelkedünk s más, nálunknál alacsonyabb fokon álló népekre is jó befolyást gyakorolván, azokat magunkhoz emeljük.

A nagy Cultur-Volk, a híres németek, elhagyva hazájokat, nemcsak hogy a legveszélyesebb renegátokká lesznek, mint például Észak-Amerikában, ahonnet kövekkel hajítják saját szülőhonukat s igazi har-

cokat indítanak nemzetük ellen s ahol csak lehet, igyekeznek annak ártani, de még degenerálódnak is s éppen nem vívják ki maguknak a külföldön az idegen nemzetségek becsülését.*

Az irlandit kivéve, egy európai nemzetség sem annyira gyűlölt Amerikában, mint éppen a német. S hogy ez miben leli magyarozatát, nem tudom, de sejtem, hogy az ostobasággal határos pöffeszkedő modorban, melyet hazájukon túl is magukkal visznek.

Nehogy kedves honfitársaim szavaimat a német törzsek iránti gyűlölet kifolyásának tulajdonítsák, amely valóban nem honol keblemben, bár ha nem is lelkesülök értök túlságosan, el kell mondanom egy esetet, amely velem Észak-Amerikában történt és eléggé megvilágítja, még pedig német részről, a németeknek északamerikai pozícióját.

Chicagóba érve, Európából hozott ajánlattal felkerestem egy már 40 év óta Amerikában élő és nagy befolyásnak örvendő német úri embert, aki igen szívesen fogadott, nagy vendégszeretettel meghívott házához, bemutatott családjának, mindenről a legelőzékenyebben felvilágosított, sőt jó tanácsokkal is ellátott, melyeket én a legnagyobb örömmel el is fogadtam. Mielőtt azonban elbúcsúztunk volna egymástól, így szólott hozzám: »Fiatal barátom, ön új ember itt Amerikában s azért nem veszi rossz néven, ha útravalóul egy jó tanáccsal szolgálok. Kérem, vesse be azt jól elméjébe, mert gyakran lehet reá szükség: *óvakodjék az Amerikában élő irektől, de még inkább honfitársaimtól, a németektől!* Biztosíthatom önt, hogy hosszú tapasztalat szól belőlem«.

Nem is kértem tőle több felvilágosítást, de követtem tanácsát és óvakodtam a németektől s mondhatom, már eddig is számtalanszor vált ez hasznomra.

Az éjtszakát a német telepen töltöttük és pedig az iskolának egy-egy kemény padján. Bizony a germánok Venezuelába szakadt ivadékaik nem részesítettek bennünket valami bámulatos vendégszereteten. Siwerts úrnak tehát abbéli vérmes reményei, hogy a Tovar-telepen honfitársai által kitünő fogadtatásra s ellátásra számíthatunk, nagy, de igen nagy csütörtököt mondtak.

Enni ugyan adtak valamit (de nem burgonyát irós vajjal), hanem ha nem csalódom, menünk fekete babból, néhány kemény tojásból s kukoricakenyérből állott s azt meg is fizettették velünk oly busásan, hogy azzal fővárosunkban három napig a legelső vendéglőben is éllettünk volna. Még lovaink kukoricáját sem adták ám ingyen, sőt megtették velünk azt, hogy elutazásunkkor »Landsmannjaiknak« szőli-

* Ez állításaimat legújabbán két német tudós, Wrangle Frigyes és Böttcher Károly is megerősítik »Germánia külföldön« és »Kellemtlen igazságok« című műveikben.

tottak, ami különösen nekem rettentő módon hízelgett s busásan pótolta a híres német vendégszeretetnek itt tapasztalt hiányait.

Igy végződött kirándulásom a németek telepére s én boldog voltam, hogy ismét visszatérhettem Los-Tequesbe.

A német vasutak germán hivatalnokai a legkisebb részletig kikérdeztek élményeimről s tapasztalataimról, s én bevallom, kis kárörömet éreztem, midőn ecsetelhettem a Tovar-telepbeli németeknek erkölcsi és szellemi hanyatlását, meg azt a kitünő vendégszeretetet, amelyben minket részesítettek, mert eszembe jutottak a német Schulvereinek hazánk elleni förmedvényei.

Prosit!

Elutazásom Venezuelából.

A német telepekről visszatérve, még néhány napig maradtam Los-Tequesben, ahonnan a fővárosba, Caracasba utaztam, hogy megtehessem készülődéseimet közelgő elutazásomhoz.

Miután ösmeretségi köröm egy kissé szűk volt (Venezuelában ugyanis egy kicsit embergyűlölő voltam), nem sok időt igényeltek búcsuzásaim. Tulajdonképpen csakis egy embertől, Schaedler Károly úrtól esett nehezemre az elválás, mert hozzá őszinte baráti viszony fűzött s nem egy ízben bizonyította be irántam való jóindulatát. Meg is ígértem neki, hogy gyakran felkeresem soraimmal s értesítem sorsom menetéről. A többi ösmeretség csak futólagos volt és nem is bírt reám nézve semmi komolyabb értékkel. Még egy ember volt, akit sokra becsültem. Egy honfitársam, Vörösmarthy László, aki azonban már hónapok előtt elhagyta Venezuelát és Costa Rica felé vette útját. Búcsuzás nélkül hagyott el s azóta sem hallottam felőle semmit.*

Mondhatom, igen könnyű szívvel, sőt örömmel hagytam el Venezuela földjét, mert hiszen itteni tartózkodásom szigorú börtönhöz hasonlított, melyből pedig ugyancsak kedves és örömteljes a szabadulás.

Ha végig olvasták kedves olvasóim e kis munkám Venezuelára vonatkozó részét, meg vagyok győződve, hogy teljesen egyetértnek velem és nagyon is tudják, minő érzés fogott el, midőn a francia gözös fedélzetére léptem s a nyájas tisztikar által a legszívélyesebben üdvözöltettem és magamat végre-valahára civilizált emberek között érezhettem.

A hajó fedélzetén több francia és más európai családdal ösmerkedtem meg, melyek legnagyobb része Colonba és Panamába igye-

* Már visszatért Magyarországra.

kezett; míg néhányan Közép-Amerikának az Atlanti-tenger partján fekvő kikötői felé folytatták útjokat.

A »Ville-Marseille« hajó, melynek fedélzetére léptem, még egy napot vesztegelt La Guaira kikötőben, én azonban már ki nem léptem belőle. Jobban éreztem magam a francia területen, mint a venezuelain, ahol soha sincsen az ember biztonságban, mert még az utolsó pillanatban is baj érheti.

Igaz, hogy sem politikai szökevény nem voltam, sem pedig bíróság elől nem menekültem és mégis erősen óhajtottam hátrat fordítani Venezuelának és megszabadulni e boldogtalan ország néger és zambó lakóseitől, akiknek társaságát egy évi itt tartózkodásom alatt a legnagyobb mérvben megúntam.

Miután a francia gőzös 1894. január hó 2-án kora hajnalban szedte fel horgonyait, mi a felkelő nap aranysugaraiban már a nyílt tengeren gyönyörködhettünk.

La Guaira sziklás partjai a magas Avila-heggyel együtt lassan-lassan tünedeztek el szemeim elől s mikor már semmit sem láttam a partokból, az e földrészzen töltött kellemetlen órákat is elfeledtem s szívélyes búcsut inték Venezuelának.

Puerto Cabello.

A leggyönyörűbb idő kedvezett utazásunkhoz. A tenger tükörsíma, az ég pedig verőfényes volt, minek következtében oly farkas-étvágygyal rendelkeztem, hogy nem egyszer ettem végig az étlapon feljegyzett összes ételeket, ami természetesen, különösen a venezuelai senoriták ajkára vont mosolyt. Az európai hölgyek e tekintetben már nem oly szigorúak; ők a dolog praktikus voltát fogják fel; mert előre-látók és igen jól tudják, hogy szükséges felhasználni a jó időt, mert holnap ki tudja mire virradunk s ha akarunk sem tudunk enni többé.

A venezuelai senoriták Puerto Cabellóban elhagyták a hajót s így könnyű volt nekik fűzővel szorított gyomrocskáikat féken tartani. Tudom azonban, hogy annál jobban pótolták azután otthon, néhány órai koplalásuknak következményeit.

Mikor azt hittem, hogy örök búcsut intettem Venezuelának, tévedtem, mert délután ismét megláttam annak sziklás és magas hegyekkel övezett partjait, este pedig befutott hajónk a még Venezuelához tartozó Puerto Cabello érdekes kikötőjébe.

Puerto Cabello 10—12 ezer lakost számlál s így Venezuelának fontosságra második, terjedelemre nézve azonban első kikötővárosát képezi. (La Guaira kisebb.)

Réve kitünően van szituálva, amennyiben azt a tenger hullámaitól, egy bár alacsony partú, de elég terjedelmes sziget védi és így a hajók még a legnagyobb vihar alkalmával is teljes biztonságban vannak.

Hajónk közvetlen a mólóhoz kötven ki, nekünk utasoknak a partraszállás minden pillanatban lehetővé volt téve, amit mi ki is használtunk, mert a 24 óra alatt, melyet e kikötőben töltöttünk, az éjjeli órákat kivéve, csaknem az egész időt a városka megtekintésére fordítottuk.

Az eddig látott venezuelai városok között, a fővárost, Caracast sem véve ki, ez lepett meg legkellemesebben. Utcái egyenesek, házai pedig csinosan épített emeletesek. A tisztaság meg, ami benne honol, éppen feltűnő és nagyon is elütő a többi venezuelai városokétól, melyeknek egyik fősajátságát a nagy piszok képezi.

Puerto Cabello székhelye a Venezuelában élő angol és német kereskedővilágnak és általában sok európai család tartózkodási helyét is képezi, feltehető tehát, hogy csakis e körülmény az oka annak, hogy e városban európai csin és tisztaság uralkodik.

A városnak három igen szép rendben tartott s kertekkel ellátott tere van, melyeknek gyönyörű palántái, élükön a remek szépségű pálmákkal (Palma real), az európai családok gyermekeinek játszódásaihoz ugyancsak kellemes és üdítő árnyékot nyújtanak, melyek hűvösségét az ocean felől lengedező szellő még fokozza is. Feltűnt a sok európai gyermek, akik néger, vagy angol misseikkel együtt ellepték a tereket s igazi versenyt űztek egymással abroncsjátékaikkal és velópedjeikkel.

Puerto Cabellót, a köztársaság második fővárosával, Valenciával, egy az angolok által épített vasút köti össze, mely a legszebb s legérdekesebb hegyi vidéken robog végig s négy óra alatt átszállítja az utast.

Egy ízben szándékom volt meglátogatni e várost, de a dühöngő forradalom, mely csaknem tíz hónapig tartott, megakadályozott tervemben. Nyolc hónapig szünetelt a forgalom e vonalrészen, mert a kormány katonái, nehogy a forradalom hívei tengerről érkezve okkupálhassák a vasutat s könnyen Valenciába juthassanak, több helyen felszakították a síneket s néhány hidat s viaduktot is a levegőbe röpítettek.

A kormány erőlködése hiábavaló volt, mert úgy Puerto Cabello, mint Valencia is jóval a forradalom leveretése előtt már Crespo tábornok hatalmába jutott.

Különösen Puerto Cabello ostroma volt igen véres, ahol sokáig voltak láthatók az utcai harcok nyomai. Crespo emberei először a városon kívül, a magasan fekvő »Castillót« (erődöt) kerítették hatalmukba s csak azután nyomultak a városba, ahonnét több száz ember árán kiverték azután a kormány híveit.

Puerto Cabello környékén számos kókusz- és kakaó-ültetvényt látam, melyek gazdag terményeikkel ugyancsak szép jövedelmet hoznak tulajdonosaiknak; a hegység magasabb régióiban, mely Puerto Cabello vidékét körülszegi, első sorban a kávé termelik nagy mennyiségben s e termény a kakaóval együtt a köztársaság legfőbb kiviteli cikkét képezi.

Itt megemlítem, hogy Venezuelában a kávé, bizonyára tekintettel a klimatikus viszonyokra, árnyékba ültetik, amiért én éppen ezen körülménynek tulajdonítom azt, hogy itt sohasem produkál egy kávé-palánta annyi magot, mint Guatemalában vagy Mexikóban, ahol nemcsak hogy teljesen kiirtják az erdőt, de a levágott és már kiszáradt törzseknek, bokroknak és galyaknak még tüzet is adnak.

Az árnyéket adó fa sok erőt von ki a földből s így magának a kávé-palántának nem kis mértékben kell szenvednie; azonkívül még megmarad a földben a sok különféle féreg, csiga, egér stb., stb., melyek a tűz által elpusztulnának, minthogy azonban élve maradnak, erősen pusztítják a kávé, vagy gyengítik a palánták termőképességét.

Másnap este hat órakor szedte fel gőzösünk horgonyait s mi a legkellemesebb visszaemlékezéssel gazdagodva hagytuk el Puerto Cabello kikötőt, hogy néhány óra múlva, a legszebb holdvilág fénye mellett, gyönyörködhesünk a maracaibói öbölben, melyet elhagyva már feltűnedezték a guajirai indiánok félszigetének elhagyatott és ijesztően kopár partjai.

Guajira tartomány.

A geografusvilág »Guajira« név alatt egy hosszú, keskeny félszigetet ért, melynek egyik fele politikailag Venezuelához, a másik pedig Columbiához tartozik.

E félsziget lakosait egy még teljesen független és félvad indián törzs képezi, kik sem Venezuela, sem pedig Columbia köztársaság fennhatóságát el nem ismerik, hanem, mint már egy ízben megjegyeztem, e két köztársaságtól függetlenül egy »Rosa« nevű királyné által abszolutisztikusan kormányoztatják magukat.

Ez az indián törzs, úgylátszik, egészen más népfajhoz tartozik mint Amerika többi rőt bőrű lakosai. Testök alacsony és köpcös, fejök pedig széles pofacsonttal és alacsony homlokkal ellátva, mélyen a vállak között, kurta nyakon foglal helyet. Lapos orruk s apró szemek vannak, melyekből vad tűz lángol.

Több megszelídített guajirai indián nőt és férfit láttam Venezuelában egyes úri házaknál, mint cselédeket szolgálni s mindannyi inkább az eszkimókra vagy a lappokra emlékeztetett, mint a forró égövi indiánokra.

Érdekes volna megtudni ez indiánok ethnografiai leszármazását ; kár, hogy a nagy Humboldt nem foglalkozott vele.

Az azonban bizonyos, hogy sem az északamerikai kóbor indiánokkal, sem a mexikói és középamerikai aztékok, zapotékok, mistékok és máyákkal, sem a perui inkákkal, sem pedig a Venezuelában, az Orinoco torkolatánál élő caribi vagy egyéb törzsű indiánokkal a legtávolabbi rokonságban sincsenek.

Szokásaik is egészen mások mint emezeké, sőt egyes dolgokban azokkal homlokegyenest ellenkeznek. Így például sem az aztékok, sem az inkák, sem az északamerikai indián törzsek között női uralmat egy sem ösmert el eddig, legalább tudtommal nem. Sőt az aztékokról azt mondhatom, hogy ők is, mint a mohamedánok, régen a többnejűségnek hódoltak, nejeiket egy bizonyos mértékig rabszolgáiknak tekintették és semmi szabadságban sem részesítették. A guajirai indiánok ellenben, emberemlékezet óta — történelemre, miután nincs, nem hivatkozhatom — női uralom alatt állanak s azok parancsait csaknem vakon követik.

A guajirai indiánoknál tehát a nő viszi a fő és fontosabb szerepet. Ő műveli a földet, ő foglalkozik a marhával ; egyszerűen, ő végez minden munkát, sőt mint látjuk, a politikával is ő foglalkozik, amiért a kormányzás gondjai is az ő, igaz, elég széles vállain nyugszanak. (Ez indián nőket feltűnő széles vállakkal ajándékozta meg a természet.)

Talán bizony a méhektől tanulták el a női kormányrendszert ? ! Azzal a különbséggel azonban, hogy a henyelő heréket el nem pusztítják.

A guajirai férfi (ez igazi here) valódi henye életet él. Nem fárad, nem dolgozik ; néha egész napon át hever függőágyán s csak ritkán veszi elő nyílát (de azt is többnyire a nő használja), hogy vadászhajlmainak eleget tegyen, vagy ha szükséges, elpusztítsa ellenségét, akit, mint már egy ízben említettem, vagy curare-méregbe mártott nyíllal, vagy mérgezett körmének egy karcolásával öl meg.

Ez indiánból, ha megszeliült és egy kis nevelést is kapott, kitűnő cseléd válik ; de csakis szelíd bánásmóddal lehet kormányozni, a szigorúságtól fél s azonnal megszökik, ha azt alkalmazzák vele szemben.

Nem egy esetről hallottam beszélni Caracasban, hogy Guajira-indiánok éveken át voltak egyes úri családoknál szolgálatban s kitűntek hűségük, szorgalmuk és becsületességük által s örömmel is szolgálták gazdájukat, amíg azok szelíden bántak velök. Egy kiáltás azonban, vagy egy feddő szó elegendő volt, hogy a 10—15 évig egy családnál szolgáló indián azonnal megszökjék és soha vissza ne térjen többé.

Talán éppen azért ösméri el a guajirai ember a női uralmat, mert az már természeténél fogva is szelídebb a férfiuralomnál s így jobban konvenial neki.

Különös, hogy éppen ez a néptörzs, amely saját kormányzásához a legnagyobb mérvű szelídséget kívánja meg, mások iránt, kik függetlenségét veszélyeztethetnék, mint Venezuela és Columbia hivatalos közegei, a legvadabb és legvérengzőbb módon viseltetnek s legyilkolnak mindenkit, akit e két köztársaság hivatalos színezettel közibéjük küld.

Ha valaki azonban mint barát megy tartományukba, hogy velük cserekereskedést üzzön, vagy egyéb összeköttetésbe lépjen, nagyon is szívesen fogadják s az illető biztos lehet arról, hogy egy haja szála sem fog meggömbülni közöttük.

Ösmertem egy spanyol úri embert, aki tíz esztendeig élt közöttük s határozottan állította, hogy soha nagyobb vendégszeretben nem részesült, mint éppen a Guajira-indiánok közt, kikkel kereskedelmi összeköttetésben állott, s az egész félszigeten a legnagyobb tisztelet és becsülésnek örvendett; végül pedig annyira megszerette e népet, hogy guajirai nőt vett feleségül s elég terjedelmes családot alapított.

A Guajira-indiánoknál a háziipar is erősen ki van fejlődve és különösen a madártollakkal díszített függőágyakat, melyeknek néha 50—60 pesso (100—120 forint) az ára, készítik kiváló ügyességgel. Nagy mesterek az agyagedények előállításában, úgyszintén a gyapotszövetek készítésében is, melyekből a legszebb s legbizarrabb színű felöltöket (poncho, serape, cobija, reboso, stb. stb.) állítják elő.

A venezuelaiak, kik minden fáradság és a legnagyobb áldozatok árán sem tudnak e nép felett uralkodni s akiket a félszigeten a legnagyobb mértékben gyűlölnék, e szegény népre minden rosszat rá szeretnek fogni. Így szentül állítják, hogy a guajiraiak nemcsak minden európaiat, vagy idegent legyilkolnak kímélet nélkül, de még azok húsát is megeszik s a friss embervért és megsütött emberszívet a legpompásabb csemegének tartják.

Természetesen ez mind csak mesebeszéd és csakis a venezuelai »zambok« fantasztikus agyában fogamzott meg.

Ez állítás valószínűleg csak arra való, hogy a világ előtt bebizonyítsák, miszerint létezik náluknál is rosszabb faj.

A guajirai félszigeten több évet töltött európaiak ez indiánok kannibalizmusáról semmit sem tudnak, de sőt e népet határozottan kedvezően ítélik meg s több jó hajlamot tulajdonítanak nekik mint maguknak a venezuelaiaknak, akik bizony, különösen a legutolsó forradalom óta, nem nagy dicsőségre és becsülésre tették magukat érdemesekké.

Cartagena de las Indias.

Elhagyva Guajira tartományt és félszigetet, hajónk már a tulajdonképpeni columbiai köztársaság partjainál haladt.

A hőség tikkasztó volt, s mi utasok mind a fedélzet árnyékot nyújtó vászonfedele alá bújtunk, hogy levegőn lehessünk s mégis némileg védve a melegtől.

El sem képzelhetik kedves honfitársaim, hogy az, aki hetekig hajókázik a trópusok tengerén és nincs a nagy meleghez szokva, mily nagy mérvben szenved annak hatása alatt.

Természetesen én, aki hat évig éltem a forró égöv alatt, már teljesen megszoktam a meleget. A sárgaláz és egyéb veszélyes lázak megedzettek a forró égövi emberek életmódjához. Bőröm a trópusok napjának hevétől már az indiánok rőt barnaságára tett szert s megvastagodott mint a bagaria, tehát könnyen elfütyülhettem a fedélzeten egy-egy víg Strauss-Walzert, vagy néhány honi kesergőt, mert engem a nap már nem igen bánt. De azok a szegény érzékeny párizsi dámácskák, akik legfeljebb a boulognei erdő tisztásain, sűrű fátyol alatt és áthatolhatlan napernyő árnyában vettek csak tudomást a szép, ragyogó napsugárról, nehogy finombőrű arcocskájuk szenvedhessen, bizony sokat szenvedtek és igazán, igen sajnálatra méltók voltak. Bizony még a fűzöt is félretették és semmivel sem gátolták különben erős fékezéshez szokott kebleiket, mert belátták, hogy azok itt teljes szabadságot igényelnek.

Szerencsétlen nő az, aki még a forró égöv alatt is rabja marad hiúságának. Könnyű, lengő negligée egyedüli orvosság a hőség ellen. Azoknak a hölgyeknek, akik szalon-öltönyben akarnak a hajókon megjelenni, azzal a jó tanáccsal szolgálhatok, hogy ne utazzanak a trópusok alá, mert hiúságuk könnyen életükbe kerülhet. Nem egy ízben hallottam, hogy a forró égöv alatt közlekedő gőzhajókon, szélhűdés folytán rögtöni halált halt néhány úrhölgy és pedig egyedül az erősen megszorított fűzők következtében.

A hőség estére, mint rendszeren a trópusok alatt, teljesen megszünt és hűvösre változott az idő, ami különösen az európai utasokra hatott valódi jótétemény gyanánt s csakhamar az egész gőzhajót a jókedv és a vígság tanyájává változtatta.

Az a tudat is, hogy másnap hajnalban bevonulunk a hatalmas Magdalena-folyam torkolatába és három napi hajókázás után horgonyt vethetünk »Cartagena de las Indias«, — hajdanta nagy hírnek örvendő spanyol városnak, — most Columbiának kikötőjében és ismét partra szállhatunk, szintén nagyban fokozta általános jókedvünket és ösztönözte tánkra az utazóközönség ifjabb nemzedékét.

Ügylátszik, ezek még nem izzadtak eleget napközben, az éjtszakai is arra akarják felhasználni.

Miután én magamat már az utasok öregebb részéhez számítottam, s az izzadásból is kivettem eléggé részemet napközben, természetesen csak a nézők szerepére vállalkoztam, nos meg azokéra, akik suttyomban egy-egy pohárka jégen hűtött árpalevet hörpentettek le.

Nem is olyan rossz ital ám a friss sör, melynek igaz becsét csak itt a trópusok alatt kezdettem megösmerni. Mily szerencse, hogy fiatalabb éveimben nem tartoztam holmi német »Burschenschaft«-hoz, mert különben visszaesem az ivási szenvedélybe és alighanem magam fogyasztottam volna el a »Ville-Marseille« hajó összes sörkészletét, amely pedig hosszabb időn át, a hajón utazó európai utasok szomját kell hogy csillapítsa.

Természetesen, a francia utasok, a németek e nemzeti italának már csak a két nemzet közötti viszonyból kifolyólag sem nyújtottak előnyt, hanem inkább vörös vagy fehér bordeauxival oltották szomjukat. Ők ugyanis azt tartják, hogy még ital dolgában is hazafinak kell maradnia az embernek.

En nem kívánok vitatkozni e tekintetben, de bevallom, hogy a sört, dacára hogy — amint már észlelni is méltóztattak — nem lelkesülök nagyon a németért, különösen itt a trópusok alatt igen jóízűen iszom meg és nem lennék őszinte, ha ki nem jelenteném, hogy az én ízlésem e tekintetben a német sógorokéval teljesen megegyezik, mert mint szomjoltót kétségtelenül én is ezt tartom a legjobbnak.

»De gustibus non est disputandum« — mondja a közmondás, azért hát hagyjuk meg mindenkinek a maga ízlését; tőlem pedig ne vegyék rossz néven kedves honfitársaim, hogy egy pohár sör miatt ennyire eltértem az eredeti tárgytól. Legyen egyedüli mentségem nagy szomjúságom, amely erősen gyötört s kölcsönzött ennyi értéket a friss, üdítő árpalének.

Másnap hajnalban a leggyönyörűbb látvány lepett meg mindnyájunkat; igazi elragadtatás fogta el az egész utazóközönséget, mert megpillantotta a második lagunavárost: »Cartagena de las Indias«-t.

Míntha csak Velence, bár kisebb, de talán még érdekesebb kiadásban, állott volna előttünk a legtündériesebb világitásban. Épp úgy, mint az olaszok lagunavárosában a kupolás templomok és a campanile az, amely a feljövő nap első sugaraitól megaranyozva tűnik a Trieszt felől érkező utas szeméibe, itt is a templomok magas kupolái bontakoznak ki először a tenger hullámaiból, hogy azután helyet engedjenek a többi palotának, melyek hasonlóképp a vízből látszanak kiemelkedni.

A város, közvetlenül a Magdaléna-folyam torkolatánál, egy mélyen a tengerbe nyúló félsziget végére van építve és körülvéve számtalan

apró szigetekskével, melyeken a forró égöv legbujább és legremekebb vegetációja virul.

A tulajdonképpeni kikötő nem a tenger partján van, hanem a Magdaléna-folyam egyik hatalmas mellékágában, mely a város közvetlen falainál hömpölyög; mindnyájan csalódtunk tehát, amidőn megpillantva a tenger felől Cartagénát, azt véltük, hogy már megérkeztünk.

Jó másfél óráig haladt még gőzöcskünk homokzátványok, apró szigetek s régi és már félig romba dőlt erődítmények között, melyek közül egy-egy, mint a mesék tündérvára, a vízből emelkedik ki s a spanyolok elmúlt dicsőségére emlékeztetik a vándort. Ma azonban már csak a tenger lakóinak szolgál biztos búvóhelyül.

Igazán bámulatos, hogy mily óriási összegeket költött Hispánia amerikai kikötőinek megerősítésére, csakhogy biztosítsa gazdag kolóniáit az ellenségtől. De amint a következmények bebizonyították, az anyaország a főtényezővel nem számított. Az ellenség ugyanis nem tengerről támadott, hanem magában a kolóniák szívében született s váratlanul, mint egy varázsütésre, rázta le nyakáról a jármot, amely csaknem négy századon át nyomta vállait.

Az egész város (kivéve a tenger felőli részét, mely a sekély víz miatt megközelíthetetlen), három oldalt, erős, valóságos kínai fallal van körülkerítve, mely az anyaországnak több száz milliójába került, s került volna még többre is, ha az egyik uralkodónak eszébe nem jut teljesen beszüntetni az erődítményi munkálatokat. Azt beszéli ugyanis a fáma e bölcs uralkodóról, hogy egy ízben távcsövet vett elő, kiállott Spanyolország egyik kikötőjének tengerpartjára s nagy figyelemmel vizsgálta délnyugat felé a láthatárt. Egyik minisztere látva hatalmas urának foglalkozását, bátorságot vett magának megkérdezni, hogy minő érdekes tárgy köti le ő felsége figyelmét?

— Keresem Cartagena falait, melyek, tekintve az óriási költségeket, amibe kerültek, minden esetre idáig láthatók, — felelte a fejedelem s kereste tovább a falakat... A miniszter pedig eltűnt és sohasem jelent meg többé fejedelme színe előtt.

Hogy vajjon minderről tudnak-e valamit a spanyol történészek, nem tudom, de annyi bizonyos, hogy egy bogotai úr, aki velem utazott a hajón, így beszélt el a dolgot, állítván, hogy ő ezt biztos forrásból tudja.

A Magdaléna-folyam partjai s a kis szigetek, melyek mellett elhaladtunk, hogy elérjük a kikötőt, telve voltak indiánok nádkunyhóival, melyeknek csaknem teljesen mezítelen lakói a víz szélén guggolva várták a járművet, mely lassú zakatolással haladt el mellettük.

Voltak egyesek, akik bementek a vízbe s úszva közeledtek felénk, kezöket nyújtva egy-egy centavosért, melyet, ha feléjük hajítottunk, a legügyesebb módon elkapták.

Alighogy horgonyt vetettünk a város falai előtt, számtalan kanoé hemzsegett gőzösünk körül. Egyesek a trópusok legkülönbébb gyümölcsseit ajánlották potom áron az utasoknak, mások illatos virágokkal kínálták a hölgyeket; itt kagylókat árultak, amott kitömött tengeri szörnyeket mutogattak. Az egyik kanoé fecsegő, különféle színű kajdácsokkal van telve, a másik meg komikus öltönyökbe bújt majmok seregének nyújt lakást, melyek grimaszaikkal különösen az utasok gyermek-közönségének véghetlen nagy mulatságot okoztak. Egy gyönyörű kis kapucinus-majom engem is meglepett kedves mozdulataival s azonnal alkudozásba is bocsátkoztam tulajdonosával. Öt pessót kért

FALU COLUMBIÁBAN A MAGDALÉNA-FOLYAM MELLETT.

érte a vén indián, két pessóért azonban ide adta, s én igazi gyermeki örömmel helyeztem el e szelíd s kedves kis állatot kabinomban, mely azután csaknem egész útamon át hű társam maradt. Acapulco kikötő előtt azonban ösmeretlen ok miatt megbetegedett, és rövid szenvedés után kimúlt az élők sorából s a tenger hullámai között lelte örök nyugalját.

Pár nap alatt annyira hozzám szokott ez a valóságos emberarcú kis állat, hogy többé egy percre sem akart elhagyni, s oly ragaszkodással és igazi majomszeretettel nyugtatta kis fejét ölembe, hogy az mindenkit meglepett. Mikor elpusztult e kis teremtmény, meg nem állhattam, hogy egy könnyet ne törüljek ki szemeimből; meghatott hűsége, elvesztét tehát fájlaltam.

Mintán horgonyt vetett a gőzös s átestünk az orvosi vizsgálaton, melyet az Európában uralkodó kolera folytán az összes amerikai kikötőkben ugyancsak szigorúan teljesítenek, ladikot fogadtam s Cartagena de las Indias falai felé vettem útam.

Cartagena de las Indias körülbelül 25—30 ezer lakost számlál, akiknek legnagyobb része, épp úgy mint Venezuelában, négerek és indiánok utódaiból áll.

A spanyolok idejében e város igen fontos szerepet játszott s Dél-Amerika belseje felé az egyik fő közlekedési út kapuját képezte. Columbia fővárosát, Bogotát, csakis ezen úton át és pedig a Magdaléna-folyamon felfelé hajózva, hat napi út után lehet elérni.

A fővárossal, Bogotával, illetve annak kikötővárosával, Mariquitával, a közlekedést nagy, de már rettentően kivénült folyami propellerhajók közvetítik, melyek bizonyára egy félszázaddal ezelőtt már a Hudsonon avagy a Mississippin teljesítettek nehéz szolgálatot, s melyek a legérdekesebb folyamvidéken haladnak át, s így az utast a kényelmetlen utazás ellenében a természet bámulatos szépségeivel busásan kárpótolják.

A Magdaléna-folyam partjainak vegetációja, a világ legszebb s legérdekesebb folyamának, az Amazonnak vegetációjával vetekedik, és éppen úgy, mint ahogy amannak kifolyásánál is hemzsegnék a kajmánok és alligátorok, itt is nagy mennyiségben sütkéreznek a napon e lusta szörnyek, melyeknek itt már számtalan, gondatlanul fürdő indián gyermek esett áldozatul.

Az indián férfi azonban könnyen bánik el a kajmánal, vagy az alligátorral, s éppen nem ijed meg annak támadásától. Szabad kézzel megy neki s egy pillanat alatt benyomja ujjaival a veszélyes állat szeméit, amely így megvakítva, teljesen ártalmatlanná van téve.

Feltűnő sok »Pintó«-t (megfestettet) vettem észre a Magdaléna-folyam partján az indiánok között, mely elnevezés alatt Mexikóban, Közép-Amerikában s egész Dél-Amerika tengerpart vidékén azok a szerencsétlen emberek ismeretesek, akiknek testük egyes részein, de különösen arcukon fekete, piros, zöld, kék, sőt néha egészen fehér foltok is mutatkoznak, mint állítólag utókövetkezményei egy rettenetes bűn következtében létrejött vérmérgezésnek, melyek az illetőnek undorító kinézést kölcsönöznek.

De hagyjuk a szegény Pintó-kat szomorú végzetükre s folytassuk az elejtett fonalat.

»Cartagena de las Indias« város házai nagyjából modern stílusban épülvén, utcái és terei igen érdekes benyomást tesznek a szemlélőre, habár már nagyon is magukon hordják a pusztulás és enyészet nyomait. Természetesen amióta megszűnt e város Spanyolország birtoka

lenni, fontosságából is sokat veszített, bár még ma is a kolumbiai köztársaságnak, Panama után, legnagyobb kikötőhelyét képezi.*

Miután keresztül-kasul jártam a várost s egy katonai gyakorlatot is végignéztem s kissé elmosolyodtam a hadfiak nem valami harcias kinézésén és primitív ruházatán, ismét visszatértem a gőzhajó fedélzetére, ahol már minden készülődés megtörtént az elindulásra.

A Ville-Marseille este hat órakor szedte fel horgonyait s mi a legsebbe félhomályban hagytuk el a világ egyik leggyönyörűbb környékével bíró helyét, »Cartagena de las Indias«-t, melynek emléke mélyen bevésve marad emlékezetemben.

Colon.

Körülbelül húsz órai hajózás után s minden fontosabb esemény nélkül, de a legtikkasztóbb melegben elértük az épülőfélben maradt »Panama« csatornának az Atlanti-tengeren fekvő kapuját — »Colon« kikötőt.

Colon körülbelül tízezer lelket számlál s lakossága legnagyobb részt a Panama-csatornánál félbehagyott munkálatok mellett visszamaradt négerekből s kínaiakból áll.

Ez az új város, melynek házai csaknem kivétel nélkül fából vannak építve, igen rossz benyomást tesz az idegenre, első sorban a benne uralkodó bűz és piszok miatt, másodsorban pedig ama rekkenő és a kedélyre nyomasztóan ható hőség folytán, amely benne örökké honol s teszi az egész várost és környékét a különféle veszélyes epidémiák fő fészekévé.

Különösen a sárgaláznak, Amerika e rémének, van itt nagy tere a pusztításhoz s az építkezések alatt ugyancsak ki is vette részét az európai lakosságból. Nem tudom, igaz-e, de azt hallottam, hogy a csatorna munkálatainál alkalmazott európaiaknak legalább 25 százaléka, tehát egy negyedrésze pusztult el 3—4 év alatt. Én is egy ifjúkori fumei barátomat, Marocchinót, vesztettem itt el, ki szerencsét ment próbálni a távolba s halálát lelte.

Ez utóbbi körülmény volt oka annak is, hogy európai munkások helyett négerekkel látták el Colont a vállalkozók, mert ezek teljesen mentek lévén a sárgaláztól, a kanális munkálatainál megfizethetlen szolgáltatásokat tettek.

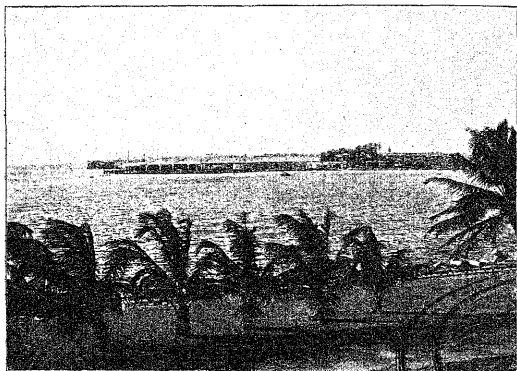
Az a kevés európai, aki hivatásánál vagy hivatalánál fogva (vasúti tisztek, gőzhajózási hivatalnokok és egyéb alkalmazottak) e helyre van kárhóztatva, egy a tengerpart közvetlen szélére és kertek közé épített külön városrészben lakik, ahova sem a kínaiaknak, sem

* Panama ma már külön köztársaság.

a négereknek belépni nem szabad. A tisztaságot illetőleg pedig a legszigorúbb rendszabályok alkalmaztatnak s így ez a hely a veszélyes epidémiáktól némileg védve marad.

Miután elbúcsuztam a Ville-Marseille hajón maradt ösmerőseimtől, első dolgom volt megtudni a Csendes-océáni gőzhajónak Panamából való elindulási idejét.

Nagy örömmre megtudtam, hogy a Pacific-társulat hajója másnap, azaz január hó 9-én reggeli 6 órakor indul Közép-Amerika s Mexikó kikötőit érintve San-Franciscó felé s így még ma búcsut mond-

COLON KIKÖTŐ (PANAMA KÖZTÁRSASÁG).

hatok Colonnak, ahol állítólag minden európai, aki csak pár órát tölt is itt, magábaszedi már a sárgaláz bacillusait.

En ugyan, ki nem régen gázoltam ki e borzasztó betegségből, védve voltam annak veszélyeitől, mindazonáltal egy csepp vágyat sem éreztem több időt tölteni e szerencsétlen város falai között, hanem a legelső vonatot felhasználva, robogtam 13 társammal együtt (szerencsétlen szám, de ennyien utaztunk) Panama felé, mely már a Csendes-tenger partján fekszik és hasonlíthatlanul egészségesebb levegővel bír mint Colon.

Mielőtt e fejezetet bevégezném, még a következőket vagyok bátor megjegyezni :

Miután tudom, hogy különösen az utóbbi időben, a világ összes ujságjai igen sokat foglalkoztak a Panama-csatorna ügyével s nemcsak terjedelmesen ösmertették az olvasó közönséggel az elfecsérelt

milliók hova származását, de a kanálison végzett munkálatok csekély eredményét is közölték, teljesen felesleges munkát végeznék tehát, ha ez alkalommal én is foglalkoznám ez odíózus ügyvel, csak egyszerűen a földszoroson át megtett vasúti utazásomat kívánom röviden leírni, mely, mint látni fogják, nem történt meg minden akadály nélkül és eléggé jellemzi az északamerikaiak kezében lévő columbiai vasutak túlprimitív kezelési rendszerét.

Colontól Panamáig vasúton.

Este hat órákor készen állott a mozdony, podgyász- és első osztályú termes kocsiból álló különvonat, mely tizenhármunkat Colontól Panamába volt viendő. Miután e vonalon naponta csak egy vonat közlekedik s az reggel hét órákor indul, — hogy idejekorán érjünk a hajó elindulásához, különvonatot kellett vennünk.

Nem tartozom azok közé, akik a tizenhármast számot szerencsétlen előjelnek, rossz ómennek tekintik és mégis, annak a tudata, hogy a termes kocsit ennyien foglaltuk el, különös érzést keltett bennem s arra a megmagyarázhatlan gondolatra juttatott, hogy nem érjük el Panamát minden baj vagy akadály nélkül.

Ügylátszik, én voltam az egyedüli, aki fáradságot vettem magamnak megszámlálni az utasokat; a többiek vagy nem ösmerték e számnak jelentőségét, vagy elkerülte figyelmüket e körülmény, de tény az, hogy rajtam kívül, az egész társaság kitünő hangulatban volt. Máskor én sem foglalkoztam sokat e számmal s ma mégis oly lehangolólag hatott reám.

Miután az elindulásig, mely 6 óra 30 percre volt meghatározva, még néhány perc rendelkezésünkre állott, én, mint régi vasutas, a gépet s kocsikat vettem kissé szemügyre és csakhamar arra a meggyőződésre jutottam, hogy a mozdony jó állapotban van ugyan, de a személykocsi tengely-ágyaiban igen kevés a kenőanyag s az is tisztátlan állapotban lévén, a kerekek könnyen hőfutásnak vannak kitéve, ami, tekintve a nagy gyorsaságot, mellyel utazni fogunk, igen könnyen hozhat veszélyt mindnyájunkra.

E tapasztalatomat közöltem is a szolgálatot teljesítő északamerikai vasúti hivatalnokkal, ez azonban gúnykacajjal, mely arcomba szöktette a vért, fogadta figyelmeztetésemet s gögös önérzettel biztosított arról, hogy tévedek s nincs mitől félni, mert minden »all reight« van. »No, majd meglátjuk, gondoltam magamban, kinek nagyobbak a vasúti ösmeretei, a tied-e, ki ügylátszik kanállal faltad a vasúti tudományt, vagy az enyém, aki csaknem tizennégy évi gyakorlati szolgálatot hagytam Európában?!

A mozdony 6 óra 30 perckor hosszú, vontatott füttyel jelezte elindulását s mi csakhamar igazi amerikai módon, örült futamodásnak eredtünk, mely körülmény a vagonban égő s nem nagy gonddal kezelt összes függő-lámpák kialvását vonta maga után s mi szépen a sötétben maradtunk.

A vonat rendes körülmények között két óra alatt teszi meg e föld-szoroson át az utat. Nekünk azonban, mint különvonat utasainak, az élete nem oly értékes, mint a rendes utasoké, s így e több mint száz kilométer hosszú utat magasabb rendelet folytán egy óra alatt kellett megtennünk; legalább így beszélte azt a velünk utazó kalauz.

A mozdony örült módon zakatolt, a sziporkák milliárdjai mint apró hulló csillagok borították be a vonatot, a szél által felkorbácsolt széndarabok pedig ugyancsak megkopogtatták, sőt néha betöréssel is fenyegették a bezárt ablakok üvegeit.

En egy ilyen bezárt ablak üvege mögött ültem s minden figyelmemet a hold által kissé megvilágított vidék szemlélésére fordítottam, midőn egyszerre az égetett zsír szagához hasonló büzt éreztem. Tisz-tában voltam azonnal, hogy bekövetkezett az, amitől féltem s amire figyelmeztettem a coloni vasúti hivatalnokot. Kocsink egyik tengelye gyulladt ki s a lángok már vagonunkat is fenyegetni kezdték.

Gyorsan felugrottam tehát s kerestem a vészjelzőt, az azonban seholsem volt kocsinkban található. Átmentem a podgyázkocsi fékülésére s ott kerestem azt, de szintén eredménytelenül. Nem maradt tehát egyéb hátra, mint teljes erővel meghúzni a féket (fékező természetesen nem jött a vonattal) s ily módon lassítani a vonat menetét. E műtétem sikerült, mert a mozdonyvezető észrevette a fékek elzárását s így azonnal megállította a vonatot.

A conducteur, ki csak most bujt ki a kalauzkocsi fülkéből, ugyancsak megijedt kocsink tengelyének lángolásától s velem és a mozdonyvezetővel együtt gyorsan annak eloltásához fogott. Szerencsénkre éppen egy patak mellett állottunk meg, melynek vizével rövid idő alatt el is olthattuk a tüzet.

Az utasok, kik később szintén észrevették a tengely égését, ugyancsak nagy rémületen mentek keresztül, míg a vonat megállott. Nagyobb biztonság kedvéért ki is rakták azonnal összes kézipodgyászukat s úgy várták a tengely lehűtését s a tengelyágyak megkenését.

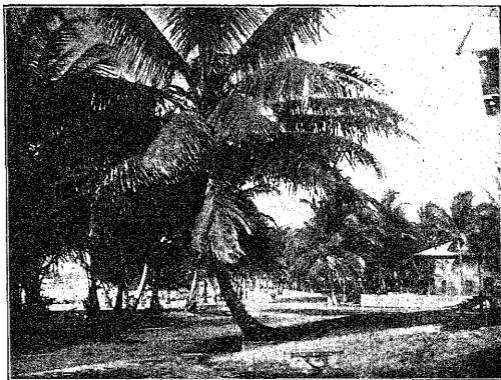
Néhányan az utasok közül a távollevő hivatalnokot s a jelenlévő vasúti kalauzt szidalmazták, hogy elindulásunk előtt nem vették figyelembe szavaimat s lanyha szolgálatuk folytán mindnyájunk életét kockára tették. Nekem pedig a vonat megállításaért meleg és őszinte köszönetet szavaztak.

Ez az incidens másfél órai késést okozott s a mozdonyvezetőt kisebb gyorsaság kifejtésére ösztönözte.

Alig haladtunk azonban néhány percig, midőn nagy zökkenés riasztott fel mindnyájunkat s egy fájdalmas bögés hatolt át a légen. A vonat újra megállott, mert most meg két ökröt gázoltunk el, melyek semmi veszélyt sem sejtve, a vágányok között legelésztek. A hullák eltakarítottak s mi, mintha semmi sem történt volna, folytattuk útunkat.

Talán tíz percig sem haladtunk még, midőn az előbbinél is erősebb zökkenés következett s a kocsik csaknem kiugrottak síneikből.

Képzeljék csak, egy hosszú hídra jutottunk, ahol egy azon áthaladó csordát ért utól vonatunk s mint ahogy később kiderült, a gép

TEGERPÁRT COLON VÁROS MELLETT.

hat szarvasmarhát ölt meg s legalább ugyanannyit súlyosan megsebesített, a többit pedig a folyam vizébe vetette.

Hogy a vonat ki nem siklott, azt a mozdony elé alkalmazott bivalyfogónak köszönhetjük, amely megöli, vagy megsebesíti ugyan az elibe kerülő állatokat, de azokat félre is veti a vágányokról.

Ha a vonat kisiklott volna, alighanem mindnyájan a folyam hullámai között találjuk halálunkat s én nem részesülök abban a szerencsében, hogy közölhetem e sorokat kedves honfitársaimmal, kik, hála az égnek, most életben maradásomat vannak hivatva bizonyítani.

A panama-csatornai marháknak (ne értsenek félre, nem a párizsiakat értem) igazi ítélet napja volt ez. (Ki tudja, nem esik-e össze a kelet Eifel és társainak elítéltetési napjával?) De oly fájdalmas bögést hallattak a szegények, mintha mindnyájan e csatorna részvényesei lettek volna s különösen azok, amelyek megsebesültek s a vízbe hullottak, hangoztatták keserves nyögéseiket.

Ez a baleset ismét hosszabb késedelmet okozott s miután még néhány csacsit gázolt el vonatunk, végre-valahára 7 óra 30 perc helyett, éjjeli 11 órakor elértük a híres Panamát.

A kalauz állítása szerint a különvonat körülbelül húsz állatot ölt meg. Még jó, hogy emberáldozatot nem követelt, mert azok halála jogosan terhelte volna e borzasztó primitív módon kezelt vasutak igazgatóságának és tudatlan hivatalnoki karának lelkiismeretét.

Mint láthatjuk tehát, a tizenhárom szám híréhez hű maradt s ha nem is hozott éppen szerencsétlenséget reánk, de mindenesetre sok kellemetlenséggel fűszerezte utazásunkat és két ízben is veszéllyel fenyegette életünket.

E számot kezdtem respektálni, de még inkább a Panama-szoroson vasúti szolgálatot teljesítő északamerikai hivatalnokokat.

Bizonyosan átok súlya alatt van e szerencsétlen »Panama«, azért is nem sikerül semmi, ami e névvel némi összefüggésben áll.

Panama város.

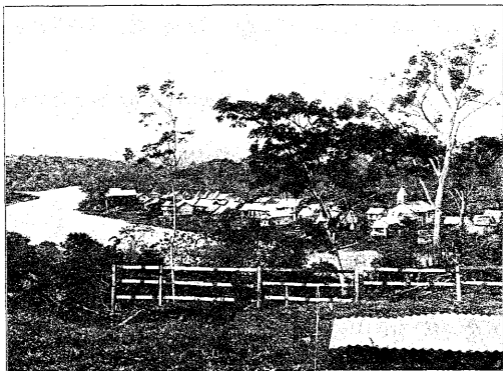
Megérkezve Panamába, már az állomáson várt bennünket a Pacific gőzhajó-társulat ügynöke, hogy azonnal magával vigyen hivatalába és megvegye részünkre a szükséges hajójegyeket.

Még Colomból táviratilag tudakozódtunk, hogy lesz-e tizenkettőnk számára hely a hajón (a tizenharmadik dél felé, Ecuador-államba utazott, megszabadultunk tehát a rossz ómentől), honnét azt válaszolták, hogy helyünk lesz ugyan, de szükséges, hogy különvonaton jöjjünk, mert a gőzhajó másnap reggeli hat órakor minden bizonnyal indulni fog, addig pedig nincsen rendes személyvonat.

Miután megvettük a kabinjegyeket, melyek roppant drágaságukkal mindannyiunkat megleptek, az agencia hivatalnoka azzal a hírrel fogadott, hogy az éjjel már semmi esetre sem mehetünk a hajó fedélzetére, mert a vízállás az apály folytán alacsony. E miatt aztán a nyílt tengeren horgonyozó hajó és a kikötő mólója között a személyszállítást közvetítő kis gőzös sem közelítheti meg a partot, tehát azt ajánlotta, hogy menjünk vendéglőbe s reggel 9 órakor jelenjünk meg a tengerparton, mert a kis gőzös alig fog délelőtti fél 10 óra előtt elindulhatni az oceáni gőzös felé.

Egyszóval, amint kiderült, mi e két északamerikai társulat (a coloni vasúti társulat és a Pacific gőzhajó-társaság) együttes machinációja által szépen megcsalattunk.

A háromszáz dollár (ezeröttszáz korona) legnagyobb része, melyet a különvonatért pengő aranyban kifizettünk, egyszerűen tőlünk elszakított pénz volt, mert a reggeli vonattal már 7 óraker elértük volna Panamát s teljesen elég idővel rendelkezünk a gőzhajó elindulásáig s vasúti jegyünk személyenként csak öt dollárba került volna, míg így annak csaknem négyszeresét fizettük.

EGY KÖZSÉG AZ ÉPÜLŐFÉLBN MARRDT PANAMAI CSATORNA MENTÉN. AZELŐTT COLUMBIA, MOST PANAMA KÖZTÁRSASÁG.

A gőzhajó-társulat ezen eljárását az északamerikaiak szemeségnek nevezik, én azonban egyszerűen lopásnak és csalásnak kvalifikálom azt.

E hír természetesen mindnyájunkra igen kellemetlenül hatott. Éjjelkor vendéglőt keresni idegen helyen, nem valami kellemes multság, különösen ha valaki annyira fáradt az utazástól, mint mi voltunk.

Éjjel után egy óra volt, midőn végre-valahára vendéglőbe értünk s néhány pohárka veres borral lecsillapítottuk már vasúti utazásunk alatt keletkezett szomjunkt.

Az erős bor kissé jobb hangulatra ösztönzé társaságunkat s mi megelégedkezve fáradtságunkról, még egy jó óra hosszaiig együtt marad-

tunk, míg végre a hatalmas Morfeus úr győzött s mi mindnyájan nyugalomra tértünk.

Egy hasznom mégis volt az egész dologból, és pedig az, hogy Panama város megtekintésére szánhattam néhány órát, ami elég értékkel bírt reám nézve.

Panama, mint már megjegyeztem, Columbia köztársaság (ma Panama köztársaság) legnagyobb s egyuttal legfontosabb kikötővárosa s tekintve előnyös fekvését, a Csendes-océáni világforgalom egyik legfőbb gócpontját képezi s különösen a csatorna létesítése esetében foglalt volna el az amerikai kikötők között, mint átmeneti »transito« állomás, igen fontos helyet.

A régi spanyolok is nagy fontosságot tulajdonítottak e városnak s nagy gonddal építették azt, amit az itt látható sok hatalmas épület és szép palota eléggé bizonyít.

Panama városnak 40—50 ezer lakosa van, kik között sok európaít, de még több északamerikaiit találni; az összes fontosabb kereskedelmi házak és vállalatok ezek kezében vannak.

A bennszülött itt nagyon is másodrendű szerepet játszik s alig jön számításba. Általában az egész panamai kerületet, melyhez a fővároson, Panamán kívül, Colon szabad kikötő is tartozik s melyek bár politikailag a columbiai köztársaság egy részét képezik is, attól csaknem teljesen függetlenül s az európaiaknak és utóbbi időben az északamerikaiaknak is sok kiváltságot nyújtó törvényei szerint, külön »Territorium«-ként kormányozzák. A köztársaságtól teljesen független postaszolgálat van, más törvényei s angol mintára rendezett rendőrsége, melynek úgy tisztikara, mint legénysége is többnyire kipróbált, európai katonai egyénekből áll.

Panama környéke gyönyörű s különösen a tengerpart bír az emberre varázshatással. Meg kell adni a spanyoloknak, hogy városaik építésénél nagy gonddal választották ki a szép vidékeket s valódi tündérvilágot alkottak a távol Amerikában.

Yerba-Buena (most San-Francisco), Los Angelos, San-Diego, Santiago de Cuba, Habana, Caracas, Cartagena de las Indias, Bogota, Valparaiso és száz meg száz közép- és délamerikai városnak van igazi paradicsomi vidéke.

Epp úgy Panamában is, mint Colonban az alsó osztályt a négerék képviselik, kik az összes külvárosokat óriási piszokfészekké s éjjeli orgiák tanyájává tették, melyekbe az európaiak csak undorral pillanthatnak be.

Az ágens által meghatározott időben, vagyis 9 órakor reggel mindnyájan megjelentünk a kikötőben s vártuk a kis gőzhajó megérkezését; ez tényleg meg is jött tíz órakor s átvitt az oceáni hajóhoz.

San-José gőzösön — így hívták a hajót — új és kellemetlen meglepetés várt reánk, mely mindnyájunkat méltó haragra lobbantott. A fedélzeten ugyanis megtudtuk, hogy csakis a társaság női tagjai számára vannak üres kabinok és hogy mi férfiak a szűk dohányzóterembe préseltetünk be, mint a heringek s éjjeli szállásul kényelmetlen s egymás fölébe helyezett függő-ágyakat kapunk, csakúgy mint a legközönségesebb matrózok.

Minden protestálásunk és méltatlankodásunk hiábavaló volt. A parancsnok igazi északamerikai modorban, tehát elég impertinenciával közölte velünk, hogy ha kedvünk tartja, itt maradhatunk ugyan, de a befizetett pénzből egy garast sem kapunk vissza.

Valóban, el sem képzelhető, hogy ezek a Dél-Amerikában levő északamerikai társulatok mennyire kizsákmányolják a helyzetet és mennyi kellemetlenségnek teszik ki az utazó közönséget.

A Pacific Stim Schipp Male compani az egyedüli társulat, mely a Csendes-oceánon Panamától Közép-Amerika és Mexikó kikötői felé a személyforgalmat közvetíti s így monopolizálván azt, az utazó közönségtől nem lévén mit félnie, semmi visszaéléstől sem riad vissza.

Az utas természetesen nem tehet egyebet, mint vagy nem utazik e vidéken, vagy pedig elfojtja haragját és belenyugszik a sorsba.

Mi sem tehattünk tehát egyebet, mint magunkba fojtottuk felindulásunkat és kénytelen-kelletlen eltűrtük kvalifikálhatlan eljárásukat.

Szerencsére ez állapotok a Panamától északra fekvő összes államok lakosainak nagy örömeire nemsokára meg fognak változni a Csendes-oceánon, mert egy nagy tőkével rendelkező chilei társulat alakult, amely havonta több járatot biztosít Panamából a közönségnek s fél áron, sokkal nagyobb kényelmet nyújt, de meg az áruszállítás tarifáját is tetemesen leszállítandja.

Mexikó és Közép-Amerika államai hajlandóak e vállalatot szubvencionálni, mely esetben az északamerikai Pacific-társulat bezárhatja boltját, mert menthetetlenül veszve van s jól megérdemelt bukása rövid idő kérdése maradhat csak.

A Csendes-oceánon.

A San-José gőzös fedélzete telve volt már Észak-Amerikából érkező utasokkal, kik egy nappal előbb jöttek meg a new-yorki gyorshajóval s lefoglalták az összes elsőosztályú fülkéket.

Különösen hölgyek voltak nagy számban képviselve, kik feltűnő öltönyeikkel és hányja-veti mozdulataikkal nem egy mosolyt vontak az európai s a szerény dél- és középamerikai nők ajkaira.

Az északamerikai utasok legnagyobb része San-Diego és San-Francisco kikötők felé igyekezett s e nagy körutat, mely New-Yorkból éppen egy hónapot igényel, tisztán kényszerű gyanánt, nos és takarékosági szempontból is választotta.

Miután magyarázat nélkül alig érthetnék meg állításomat, szükségesnek tartom a következő rövid felvilágosítást adni :

A vasúti utazás New-Yorktól San-Franciscoig vagy San-Diegoig I. osztályban s a legegyszerűsebb úton személyenként 120 dollárba kerül, az étkezési költségek nincsenek e díjba beleszámítva. Míg a hajóutazás, dacára e roppant kerülőnek, a panamai vasúti utazással s 30 napi étkezéssel együtt, ugyancsak az I. osztályban, csak 60 dollárba, vagyis a fentemlített vasúti költségnek felébe kerül ; igen érthető tehát, hogy sok északamerikai utazik ily módon, mert ez, különösen több tagú családnál, nagyon is kifizeti magát.

A hajó-társulat konkurrenciát kíván csinálni az északamerikai vasút-társulatoknak, ezért szállította le ennyire ez útirányon át díjait, számítva arra is, hogy e spekuláció levét a Dél- és Közép-Amerikából jövő utasok busásan megisszák, oly óriási árakat szedvén be tőlük, hogy az valóságos zsarolásnak tekinthető. Így pl. Panamától Acapulcóiig (Mexikó kikötője), mely út a new-york—san-franciscói vonalnak még egy negyedrészt sem teszi, 90 amerikai dollárt fizettem, vagyis 200 forintnál többet s ráadásul, mint ahogy említettem, még kabint sem kaptam.

Végre-valahára, bosszúsán és fáradtan elhelyezkedtünk hatan a szűk dohányzó-kamrában. Én és egy idősebb spanyol úriember, a legalsóbb ágyakat foglaltuk el, míg felettünk, tekintve a bekövetkező tengeri betegségeket s azok eredményeit, nem éppen kecségtető helyzetben lebegtek a többi ágyak, melyek négy fiatal ember nyugvóhelyét lettek volna hivatva képezni.

Az ágyak oly szűkek voltak s annyira primitív módon alkotva, hogy egy éjjelen a »papagallos«-szél által kissé felkorbácsolt hullámok a legfelsőbb nyugvóhely mély álomban heverő lakóját kivetették s az a padlóra zuhanva, ájultan terült el.

Holtnak véltük a szegényt s minden élesztési fáradságunk eredménytelennek látszott lenni, mire egyikünk felzavarta a hajóorvost, kinek erős szerekkel sikerült felébreszteni csaknem szerencsétlenül járt szobatársunkat. Természetesen egy óriási kék daganattal a homlokán és összezúzott karokkal tért magához, s azok fájdalma bizonyára hónapokig társai maradtak, amelyek örökké emlékeztetni fogják az északamerikai Pacific társulat San-José hajóján töltött napokra.

Déltájban felszedte gőzösünk horgonyait s mi nemsokára a tengernek legnagyobbikán, a Csendes-óceánon haladtunk.

Évekig éltem a Pacific-tenger partjainál s annak szemlélése mindenkor nagy hatással volt reám, de most annak a tudata, hogy hosszabb

időt töltök rajta s szelíd hullámainak ringatását napokig élvezhetem, de anélkül, hogy a tengeri betegség fájdalmai gyötörnének, még nagyobb hatással volt reám, még kellemesebb érzéssel töltött el.

Mily más ez, mint az Atlanti-océán, amely folytonos háborgásai-
val nem egyszer a kétségbeesésig gyötörte gyomromat s egész apatikussá,
teljesen lehangolttá tett.

A Csendes-tenger valóban megérdemli nevét ; olyan az, mint a szelíd
gyermek ; síma és engedelmes. A legnagyobb ritkaságok közé tartozik,
ha kissé háborog, de akkor sem haragszik, mint társai, a többi tengerek,
hanem csak játszik szelíden, kedvesen s ringatja a hajót, mint az anya
a bölcsőt, melyben szeretett magzatja szendereg.

Nyolc napig utaztam a Csendes-océánon, de a tengeri betegség-
nek még előjeleit sem éreztem, pedig az Atlanti-océánon ugyancsak
kijutott belőle részem.

A »Pacificon« utazni valódi élvezet, főképp úgy, ahogy mi utaz-
tunk. A gyönyörű partokat sohasem veszve el szemcink elöl,
melyek folyton új, érdekesebbnél érdekesebb panorámát varázsolnak
elibénk.

E tenger maga is sok változatosságot nyújt. Itt delfinek játsz-
doznak a víz síma tükrén, versenyt látszanak úszni hajónkkal s
éppen nem ijednek meg annak zakatolásától. A tiszta légen át tengeri
madarak röpködnek ide s tova, melyeknek némelyike az alpesi sasok
nagyságát is meghaladja. Most egy pelikán káromva röppen el felet-
tünk és sans-gêne a hajó orrára ült, pedig amúgy szinte gyorsabban
haladt mint mi. Most a víz színén kettős szökőkút veti ki sugarait,
ugyan mi lehet az ? Jenő szégyeld magad ! Hát így olvastad Brehm
híres műveit ? Hisz ez cethal, mely hajónk fél nagyságával vete-
kedik, csak hogy a teste víz alatt van s te csak a kilövellt vizet látod,
melyet az fejének két üregén bocsát ki.

Ismét új tünemény köti le figyelmedet ; a vízből apró halak emel-
kednek ki s repülve közelednek hajónk felé. Ellenségnek, veszélyes
ellenségnek kell a közelben lennie, mely e szegény fecskehalakat ez
utolsó és kétségbeesésüket jelző vállalkozásra ösztönözte.

Az ellenség nemsokára meg is érkezett egy hatalmas cápa alak-
jában, mely nem nagy fáradságot vett magának, hogy a megijedt
repülő halakat kövesse. Más, sokkal fontosabb dolog foglalkoztatja
ő kelmét : embert látott a hajó fedélzetén s annak a húsára vágyik
360 foga. (Ennyi fogat számláltam meg egy a Puerto Angelben fegy-
verem által elejtett cápa torkában.)

E szörny megközelítve hajónkat, hosszú ideig kísérte azt és
nem egyszer nézett velem farkaszemet. Szinte sajnáltam, hogy gőz-
hajókon nincsen megengedve fegyvert használni, mert különben néhány
golyót röpítettem volna utána. A matrózok szigonyt vettek elő s azzal

igyekeztek elfogni a tengerek legvérengzőbb teremtményét. Az egyik szigony bele is fúródott a hátába, de el is tört azonnal s csak egy csonka rúd s a kötél maradt meg belőle, a cápa pedig az eltört szigonnyal a hátában eliramodott és biztosabb vidékre vándorolt.

Most egy amerikai lady egy apró, felfordított ladikra tett mindnyájunkat figyelmessé, mire én elmosolyodtam, mert jól tudtam, hogy az nem egyéb, mint egy óriási teknőc, amely a napon sütkérezik s amint hajónk megközelíti, eltűnik a tenger fenekére. Ezek az óriási teknőcök régi ismerőseim, már 20 évvel ezelőtt, fiatal tengerész koromban, Marokkó partjainál vadásztam rájuk s Paicurich kapitány rettenetes kosztja mellett, igazi csemegének látszott a megölt teknőc faggyúszagot terjesztő, fehérszínű húsa.

Ily módon teltek napjaink a Csendes-oceánon, folyton a leggyönyörűbb időben s a legszebb kék ég mellett, mely bátran versenyezhet Itália egével, mert épp oly tiszta és épp oly átlátszó.

A Pacific-tengeren töltött napjaim oly mélyen belevésődtek elmémbe, hogy azokra örökké és igen kellemesen fogok visszaemlékezni.

IDOLO (BÁLVÁNY-ISTEN).

Közép-Amerika.

(Costa Rica, Nicaragua, San-Salvador és Guatemala.)

A Pacific-tengeren tett utazásunk első napján még Columbia köztársaság partjainál haladtunk. 1894. év január 10-én déltájban azonban elhagytuk azt s így Dél-Amerikát is és megpillantottuk a már Közép-Amerikához tartozó Costa Rica erdőkkel szegélyezett hegyeit, melyek közvetlen a tenger partján, többnyire óriási erődökhöz hasonló sziklákban végződván, rajtok a tenger hullámai milliárdnyi részekre morzsolódva, forrva, pezsegeve, fehér habos tajtékká alakulnak.

Miután hajónk, menetrendje szerint, Costa Ricának egyetlen kikötőjét sem volt érintendő, de közvetlenül a nicaraguai Corinthus kikötő felé tartott, ennek a kis köztársaság kikötőjének — Punta Arenasnak — házait a távolból csak mint apró fehérítő pontokat láthattuk.

Costa Rica, San-Salvador után, Közép-Amerika legkisebb köztársasága.

Néhány évtized előtt, mint többi társai is, sokat szenvedett a belvillongások és a polgárháborúk által; most azonban, miután több év óta béke uralkodik, erősen virágzásnak indult s különösen a két utolsó évben zárta le kitünő eredménnyel budgetjét, három millió forint tiszta többletet mutatva ki eredményül, mely, tekintve lakosainak csekély számát (összesen 600 ezer), igen rendezett viszonyokra enged következtetni.

Az európaiak bevándorlása már ide is megkezdődött, sőt a köztársasági kormány e bevándorlásokat nemcsak erkölcsileg segíti elő,

de anyagilag is nagy áldozatokat hoz értük, amennyiben a csaknem ingyen adott földekhez még a szükséges vetőmaggal is ellátja az illetőket.

Tudtommal Vörösmarthy László barátom s néhány társa, kik Venezuelát elhagyva, e kis köztársaságban telepedtek le, szintén a kormány segélyében részesültek, sőt állítólag a fizetett hajójegyek ára is visszatérítették nekik.

Különösen a kávé-kultúra fejlődik Costa Ricában erősen s a legtöbb európai is erre a foglalkozásra szánja magát és pedig — mint hallottam — többnyire szerencsés eredménnyel.

Costa Ricában a kávé, valószínűleg a víz hiánya miatt, nem tisztítják le cseresznyeburkolatjáról, hanem azzal együtt szárítják s úgy is kerül a piacra. E termelési módszernek mindenesetre van haszna és pedig az, hogy a kávémag magába szívja a cseresznyehéj zamatját, s így erőben gyarapszik és kitűnő minőségű lesz.

E kis köztársaság az utóbbi években néhány fontos vasutat is épített már. Így San-Josét, a fővárost, összekötötte az Atlanti-óceán Puerto Limon kikötőjével, most újabban pedig a Csendes-tengeren fekvő »Punta Arenas« kikötőjével került az összeköttetésbe. E tengerek közötti vasút, ha elkészül, erős konkurrenciát fog okozni a panamai vasútnak, lévén ez az európai útnak a Csendes-tenger világforgalma felé a rövidebb összeköttetési vonala.

Costa Rica fővárosa San-José 40—45 ezer lakossal bír s amennyiben magas fekvésénél fogva igen egészséges levegője van, az európai kereskedelmi világ egyik kedvenc tartózkodási helyét képezi.

A város csak az európai emigráció kezdete óta indult virágzásnak, de azóta igazi amerikai módon gyarapszik és halad gyors léptekkel előre.

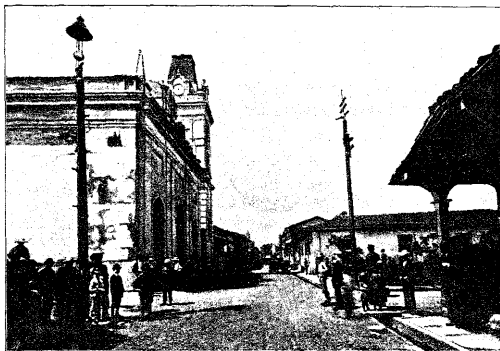
A fővároson, San-Josén kívül, a már említett két kikötő- és Cartago város bír elég fontossággal, különösen pedig ez utóbbi a kávézóna főhelyét képezvén, a termelők központja gyanánt tekinthető.

Másnap kora hajnalban megpillantottam a füstölgő Omoltepec tűzhányó hegyet, mely már messziről jelezte Nicaragua határát. Később a hatalmas Momotongo, majd a gúlaalakú Chimondéga óriási vulkánok tűntek szemembe, mely utóbbinak alján fekszik Corinthus, Nicaragua köztársaság legfontosabb kikötőhelye, mely felé gőzhajónk gyors zakatolással közeledett.

Nicaraguát bátran a tűzhányó hegyek birodalmának nevezhetjük, mert talán az egész világon nincs ország, melynek földjén annyi működő és már kialudt vulkán legyen, mint itt. Mindenüvé, ahova tekintünk, tüzes vagy füstölgő hegycsúcsot látunk, melyek mint megannyi Vezuv ijesztgetik a lakosságot. Csak az a szerencse, hogy ezek közelében se Herculánus, se Pompei, se Castellamare, sem pedig

Portici, vagy Sibarit nem fekszenek, de még falvakat sem látni a hegyek alján, csak legfeljebb egyes bátrabb indiánusok kunyhóit, melyek, ha elöntenének a láva által, nem szenvednének nagy kárt, mert pár mérfölddel odább s néhány nap mulva ismét ott díszelegnének primitív egyszerűségökben. Az indián maga pedig, aki állítólag előre megérzi (?) a bekövetkezendő erupciót, még idejekorán biztosabb vidékre vándorol.

Corinthus kikötőváros, bár közel fekszik a Chimondéga félig kialudt tűzhányó hegyhez, de attól épp úgy, mint Nápolyt a Vezuvtól

UTCA SAN-JOSÉ COSTA RICÁBAN. KÖZÉPAMERIKA.

egy hatalmas tenger választja el, még kitörés esetében sem forogna semminemű veszedelemben.

Corinthus kikötőt déltájban, óriási hőségben értük el. Miután itt több utas hagyta el a hajót, mi végre a szűk dohányzókamrából kivonultunk és kabinba helyezkedtünk.

Miután gőzhajónk a be- és kirakodásokkal este hat óráig volt elfoglalva, én néhány órát e kis kikötőhely megtekintésére szánhattam.

Corinthus, bár a neve igen hangzatos is, tulajdonképpen egy egyszerű indián falu, melynek lakosai bizonyára nem is képzelik, honnét származott lakóhelyük történelmi elnevezése. A vámházat (aduana), egy primitív vendéglőt és a vasúti indóházat kivéve, az egész helységben csakis nádkunyhók léteznek és pedig igazi homoktenger tetejére építve s rettentő módon kitéve a hevítő nap sugarainak.

E falut tisztavérű nicaraguai indiánok lakják, akik épp úgy mint a mexikói aztékok, zapotékok és egyéb törzsek, állítólag a hajdanta híres toltékok utódait képezik. Tipusuk igen érdekes, s különösen a nők között láttam feltűnő szép alakokat, akik szép szemeikkel s kedves modorukkal még a pretenzív európaiat is le tudják bilincselni.

Az indián nő általában félnék természetű, s az európai tekintete előtt néha megretten, máskor pedig erős elfogultságot érez, s nézésének varázshatása alatt csaknem mindig lesüti szemeit. Ezek itt azonban kivételt képeznek, mert nemcsak hogy ki nem kerülik az ember tekintetét, de azt szívesen fölkeresik s kedves mosollyal s utánozhatlan természetességgel üdvözlik az idegent, s azonnal készek tűzhelyüket az illető rendelkezésére bocsátani.

Egy elég csínnal épített nádházikó előtt több fiatal indián leánykát láttam ülni, festői nemzeti öltönyeikben, egy jól megtermett matróna társaságában, aki bizonyára a senioriták anyja volt.

Mexikói és délamerikai szokás szerint, idegen létemre is üdvözöltem őket s megbámulandó kissé az egyik tüzes szemű leányka feltűnő szépségét, mintegy lebilincselve megállottam s nem minden zavar nélkül kerestem témát a beszélgetéshez.

Köszöntésem a legszívélyesebben viszonzottatott s a leánykák mosollyal ajkukon hallgatták szavaimat.

— Nem volnának szívesek néhány narancsot pénzért eladni? A forróság irtózatossá s nagy szomjamat óhajtanám kissé oltani — szóltam hozzájuk.

— Eladni nem, de ajándékba szívesen felajánlunk önnek néhányat, — felelt a matróna s intett, hogy sétáljak be a ház küszöbén.

Én nem sokat kértem magam, de délmexikói és középamerikai szokás szerint, sorban kezét fogtam a nőekkel s azok kíséretében beléptem a barátságos lakásba.

Itt egy nagy asztalhoz ültettek, a leánykák pedig minden teketória nélkül körülvettek s éppen nem szégyenkezve vizsgálták bennem az idegent, míg a mama különféle ízletesebbnél ízletesebb gyümölcsöt helyezett elibém.

Persze nemsokára megkezdődött a diskurzus. Eleinte a mama, később pedig a leánykák kérdeztek ki minden iránt. Honnét jövök? hová megyek, hol születtem, hogy hívnak, mi a foglalkozásom, stb.

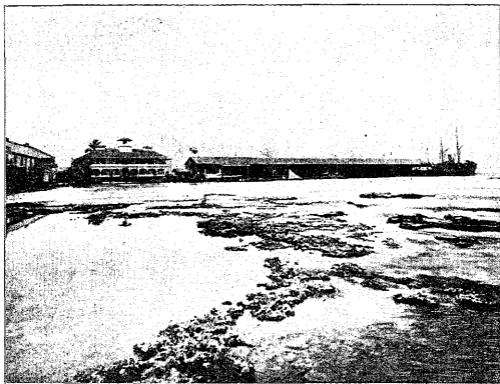
A négy leány között a legszebbik még azt is megkérdezte, hogy meddig maradok Corinthusban? S ama válaszomra, hogy este hat óraker a gőzessel tovább indulok, egyszerre elszomorodott a szégyenke s mélyen felsóhajtott.

Nemsokára a papa is megjött s rendkívüli örömét fejezte ki afelett, hogy egy ilyen kiváló úri emberrel — már tudniillik engem tartott kiváló egyéniségnek — hozta össze a sors és természetesen indián

szokás szerint, mindjárt egész házát, háznépét és összes vagyonát is rendelkezésemre bocsátotta.

Ez alkalommal szükségesnek vélem megjegyezni, hogy Mexikóban is épp úgy a művelt, mint a műveletlen falusi indián a beszédben mindenkor feltűnő előzékenységet tanusít és túlságos szívessége által nem egyszer a legnagyobb zavarba hozza az ottani szokásokkal ismeretlen idegent.

Az indián sohasem beszél a sajátjáról, de mindenkor az »önét« (de Usted) hangoztatja s hogy példával éljek, vendégeit a következő módon hívja meg házához :

FUERTO LIMON KIKÖTŐ, KÖZÉP-AMERIKÁBAN.

»Permita me Usted que lo invito en su casa, y tendré mucho gusto de poder presentarlo á su familia cual como yo mismo-siempre estará á sus ordenes.«

Mindez magyarrá fordítva, a következőket jelentené :

»Engedje meg, hogy meghívjam önt házához (a saját házát érti) és nagy örömöm leend önt bemutatni családjának (saját családjáról szól), mely épp úgy, mint én is, mindenkor rendelkezésére álland.«

Körülbelül két óra hosszáig maradtam e kedves indián családdal együtt, akik semmi áron sem akartak elereszteni anélkül, hogy zsebeimet tele ne tömjék gyümölcscsel. Mikor elbúcsúztam tőlük s a kis

Szalomé-val (így hívták a legszebbet), kezét fogtam, annak apró kacsója reszketett, nagy, fekete szemében pedig egy könny csillogott.

Ugyan ki tudná megmondani e szegény kicsike titkát?

»Adios Senor! Adios Caballero!« kiáltotta utánam s aztán gyorsan eltűnt a házba.

Corinthusnak, mint már említettem, vasútja is van, mely azt az állam régi fővárosával, Leonnal köti össze. Leonból egy szárnyvonal vezet a managuai tóhoz, hol apró gőzhajók várják az utast s azt az elég terjedelmes vizen néhány óra alatt átszállítják. Itt ismét vasútra ül az idegen s egy óra alatt a fővárosba, Managuasba érkezik.

Managuasnak 50—60 ezer lakosa van, kik vagy tiszta indiánok, vagy mestizek s csak a legkisebb számban európaiak.

Környékén, különösen az utolsó években, nagy virágzásnak indult a kávé- és kakaó-kultúra, melyek kivitele a különféle fákkal együtt, ú. m. cédrus, palizander, mahagoni, ében- és vasfa, az állam fő jövedelmi forrását képezik.

A Managuas tó vidéke, úgymint a nálánál kétszer nagyobb nicaraguai tóé is, szépségéről egész Amerikában híres. Partjait tömérdek európai lakja, kik többnyire kávé- és kakaó-termeléssel foglalkoznak.

Hajónkat is két német család hagyta el Corinthusban, akik évek óta laknak e köztársaságban s nem győzték eléggé dicsérni annak gazdagságát s természeti szépségét.

A nicaraguai köztársaság, épp úgy mint a többi középamerikai is, az utolsó években erősen virágzásnak indult, de most, miután ismét kitört ott a forradalom és polgárai ezer számban gyilkolják egymást, ki tudja, hány évvel fog ismét visszasülyedni?

Az utolsó években sokat emlegették a nicaraguai csatorna eszméjét és állítólag északamerikai tőkepezések egy nagy társulatot is alakítottak már annak keresztülvitelére.

Mint hallottam, tervük létesítéséhez a nicaraguai tavat és az abból kifolyó s az Atlanti-óceánba ömlő hatalmas San-Juan folyamot kívánták felhasználni, mely utóbbi állítólag csekély költség mellett a legnagyobb tengeri hajók befogadására is szolgálhatna.

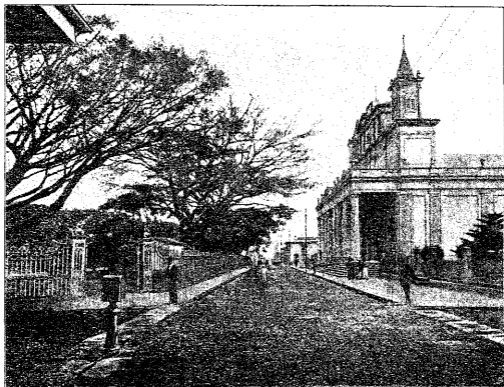
Ez a két hatalmas tényező mindenesetre nagy mérvben elősegíthetné a tervezett vállalat megvalósíthatását, ha nem léteznének a Pacific-tenger oldalán óriási akadályok.

A nicaraguai tó, mint tudjuk, több száz lábnyira fekszik a tenger színe felett és mindamellett csak néhány mérföldnyire a Csendes-tenger partjától, amelytől a Cordillerák egyik magas gerince választja el.

Az amerikai mérnökök, akik nem igen szoktak visszarettenni a természet okozta talajnehézségektől, egy igen érdekes módot ajánlottak a társulatnak és pedig az angol dokkokhoz hasonló bassinek építését,

melyek lépcsőzetesen volnának elhelyezve a Cordillerák lejtőjén és fokozatosan töltenének meg a nicaraguai tó vizével, oly módon, hogy midőn a víz színe két-két basszinben egyforma magasságot érne el, a légmentesen elzárt kapuk kinyitattnának s a hajók minden nehézség nélkül áthaladhatnának egyik tükörből a másikba.

Természetesen ezeknek az óriási basszineknek a létesítése, tekintve különösen a Cordillerák kedvezőtlen talajviszonyait, igen nagy költségbe kerülne, mindazonáltal a munka kivitele, legalább északamerikai vélemény szerint, nem tartozott volna a lehetetlenségek közé.

RÉSZLET SAN JOSÉ COSTA RICA VÁROSBÓL. KÖZÉPAMERIKA.

Különös, hogy mióta a panamai kanális munkálatai kudarcot vallottak, a nicaraguai csatorna eszméjének emlegetése is megszűnt. Valószínű, hogy e kanális bukása új eszmére terelte Észak-Amerikát s ki tudja, nem fogjuk-e még megérni, hogy a franciák által ki nem vitt tervet a Yankeeek fogják létesíteni.*

Corinthust hat órakor este elhagytuk s a legszebb félhomályban folytattuk útunkat San-Salvador felé.

A nyílt tengerre érve, északnyugati irányban s mintegy közvetlenül a tenger tükrebből kiemelkedve, egy piramis alakú csúcsot pillan-

* Jólslásom bevált, mert ma tényleg amerikaiak építik az új panamai csatornát.

tottam meg. Eleinte szigetnek véltem, később azonban kitűnt, hogy az San-Vincent kiégett vulkán, mely itt három köztársaságnak, Nicaraguának, San-Salvádornak és Hondurásznak képezi határát, bár ez utóbbiból csakis egy keskeny nyelv nyúlik le a Csendes-oceánig, míg északról és keletről csaknem egészen az Atlanti-tenger vize határolja.

Elhaladva San-Vincent tűzhányó hegy előtt, már San-Salvador köztársaság partjai mellett voltunk. Az éjjel bár el is érhattük volna e köztársaságnak La-Libertad nevű kikötőjét, de mivel parancsnokunk, tekintve a rév sekély vizét, félt a megfenekléstől, úgy intézkedett, hogy bár egész éjjel, de fél erővel haladjunk s így csak hajnali hat órakor, tehát már elég világos időben értük el a kikötőt.

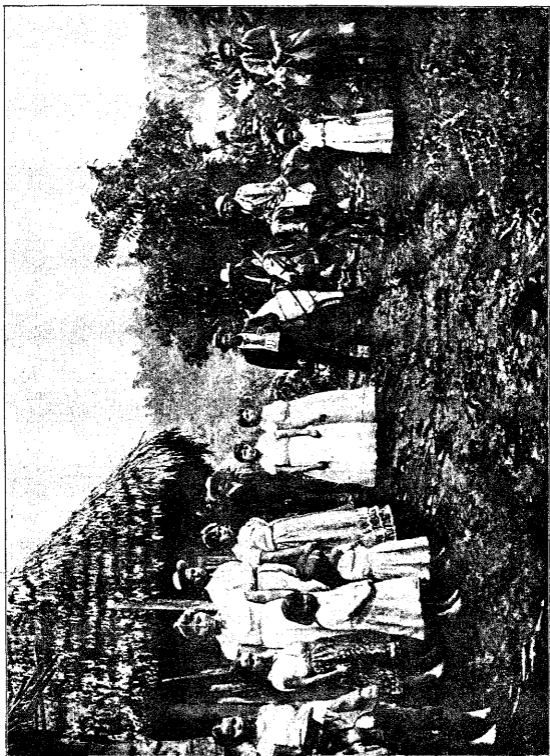
Dacára a korai hajnalnak, az utasok legnagyobb része már talpon volt, hogy élvezhesse a gyönyörű reggelt, amely mondhatni, az egész forró égöv alatt a napnak egyedüli tűrhető időtartamát képezi.

Itt egy számos tagból álló spanyol család, két feltűnő szépségű kisasszonnyal együtt hagyta el a hajót, oly célból, hogy a köztársaság hasonló nevű fővárosában, San-Salvadorban letelepedjenek. Útközben megismerkedtem e családdal s nem egy ízben volt alkalmam a hölgyek igazi művészi gitárjátékában és énekében gyönyörködhetni. Bogárfekete szemekkel pedig ugyancsak lebilincseltek a sok északamerikai dandyt, kik, ha nem is nyíltan, de titokban mindenesetre bevallották, hogy e két egyszerűen öltözött, de a legháziasabban nevelt andaluziai virágszál több bájta rejt magában, mint Észak-Amerikának összes úgynevezett emancipált dámái.

San-Salvador nemcsak Közép-Amerikának, de általában az egész új világnak legkisebb köztársasága, alig képezi Oaxaca mexikói államnak felét, bár arányítva a területhez s tekintve az amerikai viszonyokat, elég népes, mert 700.000-nyi lakossággal bír.

San-Salvador földjét nagyobbára tisztavérű indiánok lakják s csakis a városokban találni európaiakat és félvérűeket. Ezek az indiánok nagy hazaszeretetükről és vitézségükről is nevezetesek. Néhány évvel ezelőtt a köztársaság véres harcban keveredett szomszédjával, Guatemalával s dacára, hogy az nálánál háromszorta nagyobb, San-Salvador maradt a győztes.

Guatemala ugyanis saját szárnyai alá kívánta vonni kis szomszédját s az egyesülés eszméjét pendítette meg, melyet San-Salvador hajlandó is lett volna elfogadni. Ámde mikor Guatemala népszerűtlen elnökét kívánta az egyesítendő köztársaság élére helyezni, San-Salvador ellene szegült, az egyesülés eszméjét elvetette s csaknem minden egyes ütközetben leverte szomszédját és bebizonyította a világ előtt,

INDIÁNOK ÉS NESTIÉK NICARÁGUA KÖZTÁRSASÁGBAN, KÖZÉLAMERIKA

hogy bár terület és lakosság tekintetében kisebb is annál, de harciasság és vitézség dolgában nagyon is felette áll.

La Libertad kikötő elhagyása után még néhány órát San-Salvador partjainál haladtunk, éjfélkor azonban Guatemalához értünk s másnap annak San-José kikötőjében horgonyt vetettünk.

Guatemala Közép-Amerikának leggazdagabb köztársasága s különösen a földművelés virágzik benne erősen. Nincsen állam egész Amerikában, még Braziliát sem véve ki, ahol a kávé-kultúra, természetesen arányítva a területhez, magasabb színvonalon álljon s nagyobb mérveket öltön, mint itt.*

A kávételepek között különösen kettő, a Mercedes és Porvenir méltók a megemlézésre. Az első négy millió, a második három millió kávépalántát foglal magában s úgy az egyik, mint a másik is, néha 5—6 ezer munkást foglalkoztat.

Mindkét telep német társulatok kezében van, melyek terményeik szállításához vasutat építettek e hatalmas kolóniákon, s legújabban Porvenirt vasúttal szándékoznak Champerico kikötővel összekötni.

Guatemala lakosainak zöme szintén tisztavérű indiánokból áll; európaiat csak a nagyobb városokban és a Pacific-tenger partján fekvő kávételepeken találni.

A guatemalai indián jó lelkületű s munkakedvelő, de amellett igen félénk természetű lévén, mint katona nem sok értékkel bír s ennek folytán, mint már említettem is, könnyen legyőzetett a nálánál kisebb San-Salvador által.

Épp úgy mint Mexikónak, Guatemalának is a toltékok után az aztékok és zapotékok voltak régi urai, kiknek magas kultúrája az elsöben Palenque és Mitla, itt meg Coban város romjaiban hagyott érdekes emléket az utókornak.

A köztársaság fővárosa, a hasonló nevű Guatemala és második városa Cuezaltenangó, Amerika legrégebb városaihoz tartozik, és mint a régi Tenochtitlan Mexikóban, ezek itt már a spanyolok inváziója előtt is nagy szerepet játszottak az új világ történetében.

San-José kikötő piciny kis városka, mely alig számlál néhány száz lakost. Házaik többnyire fából vannak készítve s élénk színekkel befestve és miután keretét a legszebb zöldelő erdő képezi, a távolból igen kedves benyomást tesz a szemlélőre.

E kikötőnek szép emeletes vámháza s újonnan épült vasszerkezetű mólója van, mely utóbbi azonban mély járatú hajók meg nem közelíthetik s így mi is nyílt tengeren vetettünk horgonyt és ladikok segítségével közelítettük meg a partot.

* Sajnos, a néhány év előtti vulkanikus kitörések hamuesője csaknem teljesen elpusztította a virágzó kávéültetvényeket s ma Guatemala a legszegényebb országok közé számítható.

Guatemalát a fővárossal vasút köti össze, mely az Atlanti-tengeren fekvő Liwington kikötőig leendő kiépítve, s minthogy két tengert köt majd össze, e vasút idővel nagy fontosságú lesz.

SAN SALVÁDOR KÖZTÁRSASÁG EGY FALUSI ÚTCAJA A SIERRÁBAN. (KÖZÉP-AMERIKA.)

San-José kikötő néhány év előtt egy politikai gyilkosságnak volt színhelye, melyről még az európai lapok is sokat írtak. Itt öletett meg és pedig egy északamerikai gőzhajó fedélzetén Barundia tábornok, Guatemalának volt hadügyminisztere és elnök-prezendense.

Miután ez esetet elég érdekesnek tartom, röviden és a tényekhez hűen ecsetelem azt. Barundia tábornok, mint bukott hadügyminiszter, elhagyta hazáját s kikérve Mexikó protekcióját, családjával együtt Oaxaca állam hasonló nevű fővárosában telepedett le. E helyen nekem is szerencsém volt vele és öt leányból álló családjával megismerkedni. Szerény véleményem szerint a tábornok igen tehetséges ember volt, aminél csak óriási ambíciója volt nagyobb, amit néha erénynek, néha pedig hibának tartanak.

Úgy megjelenése, mint modora, emlékeztetett Boulanger tábornokra, s ki tudja, a tábornok nem-e ezt a kollégáját — hisz ő is bukott hadügyminiszter volt — tűzte ki magának példaképül, s talán éppen ezért bánt vele is a sors oly mostohán.

Mikor kiütött a háború San-Salvador s Guatemala között és szó volt Guatemala elnökének bukásáról, Barundia tábornokban is elkezdett működni az ambíció s a remény, az elnöki szék elnyerhetéseért.

Elhagyta tehát Oaxacát s Puerto-Angel mexikói kikötőben tengerre szállt oly célból, hogy átvitorlazzék San-Salvadorra s onnét szítsa Guatemala ingó kormánya ellen a forradalmat.

Hogy mi módon, azt nem tudni, de a guatemalai kormány megtudta — hiszen áruló mindenütt akad — Barundia utazását, és sejtve céljait, állítólag B . . . elnök személyes megbízásából elfogatási parancsot adott ki ellene.

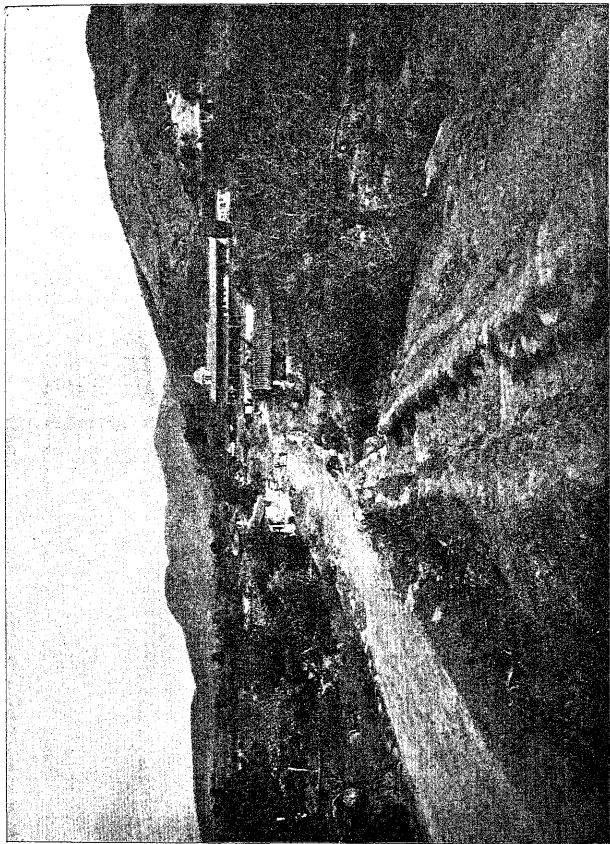
Hogy az elfogatás északamerikai hajón foganatosítható legyen, szükséges volt ehhez a Guatemalában székelő északamerikai miniszter engedélye.

Ez az engedély, bár érthetetlenül és Észak-Amerika nagy szegényére (ily politikai egyének egyetlen civilizált állam hatóságai által sem adatnak ki), megadatott, s ez okmánnyal ellátva, négy felfegyverkezett egyén lépett a fedélzetre, hogy az elfogatást gyorsan eszközölje.

Barundia tábornokot a gőzös egyik kabinjában találták a guatemalai kormány bérencei és a törvény nevében követésre szólították fel. Ő azonban, és igen helyesen, hivatkozott azon körülményre, hogy ezen a gőzhajón északamerikai területen van és így ez állam védelme alatt áll, miért is vonakodott a bérenceket követni. Ennek azonban az lett a szomorú következménye, hogy a négy ember közül az egyik elsütötte revolverét, és szíven lőtte a szerencsétlen tábornokot, aki holtan rogyott össze és ezzel örökre megszűnt Guatemala elnök-aspiránsa lenni.

E véres drámának csaknem hasonló véres folytatása is volt a köztársaság fővárosában és pedig a következő módon:

Amint Barundia tábornok híres szépségű s Guatemalában élő férjezett leánya értesült az édesapján elkövetett gyalázatos gyil-

TÁJKÉNY ÉDZSÁMEREKÁBAN, A CORDILLERÁK KÖZÖTT.

kosságról, bosszút esküdött apjáért s fél örülten, pisztolyt ragadva, M... északamerikai miniszter lakására rohant. A miniszter otthon volt. A nő sápadtan közeledett felé s e szavakkal: »Atyám gyilkosa, vedd méltó büntetésedet« négy lövést intézett ellene. A bosszút lihegő nő keze reszketett s ennek folytán egy golyó sem talált, s mielőtt még pisztolyának utolsó két lövése eldördülhetett volna, berohant a szolgáljainak, lefegyverezte a szerencsétlen nőt és átadta a rendőrségnek. Guatemala törvényszéke, tekintettel a sok enyhítő körülményre, továbbá M... északamerikai miniszter sürgős kérelmére és személyes közbenjárására, — aki úgylátszik, belátta nagy hibáját — felmentette az apját megboszulni szándékozó nőt, de családjával együtt kiutasította a köztársaság összes területéről.

E feltűnő szépségű fiatal nőt gyászruhájában nem egy ízben volt alkalmam Oaxaca utcáin láthatni, szomorúan s többnyire könnyelt szemekkel, apját siratta, akit bálványozásig szeretett. Én mindenkor a legnagyobb tisztelettel köszöntöttem őt s becsültem tettéért, mert egy jó apáért sokra képes az ember!

San-José kikötőben tömérdek kávéval rakták meg gőzhajónkat, melyet mind San-Franciscóba szállítottak. E kávénak legnagyobb része csak cseresznyeburkolatától volt letisztítva; második burkolatát rajta hagyták és úgy továbbították.

Ez a szállítási mód csak a legújabb időben lett divatossá és abban leli magyarázatát, hogy az északamerikai kávékereskedők azt így kívánják, mert ők, valamint megrendelőik, úgy a kávé, mint annak fás burkolatát is nagy mennyiségben pörköltetik, porrá zúzzák és azután eladják a munkás-osztálynak.

Persze az európai ember (nem a jó százszázalékot értem, akik még a Blümchen-Kaffeent tartanak), aki kávé dolgában nagyobb gourmand mint az északamerikai, könnyen rájönne a turpisságra és csakhamar véget vetne e divatnak. Az európai nagyon is megszokta már a cikóriát, vagy a fügekávé. Az északamerikai azonban, aki nem annyira a minőségre, mint inkább a mennyiségre tekint, mindent megiszik, tehát cikória és fügekávéval együtt még a kávé burkolatját is, ha azt elibe teszik s megtömheti vele gyomrát.

Egyáltalában az összes kávétermelők előtt, tehát mint olyan előtt, előttem is ismert dolog, hogy míg az európai kereskedők a legjobb minőségű kávé keresik, addig az északamerikai kávékereskedők mindent, aminek csak kávéformája van, megvesznek, sőt sok esetben keresik a salakkávé, mert a kávétermelő azt olcsón adja, a kereskedő pedig pörköelve és porrá törve, nagy hasznot húz belőle.

Nehogy északamerikai barátaim emiatt megnehezteljenek reám, kijelentem, hogy az utóbb közölt titkokat északamerikai kávékereskedőktől tudtam meg, akikkel nemcsak itt Mexikóban,

a kávételepeken, de magában San-Franciscóban is alkalmam volt megösmernedni.

Miután hajónkat megrakták kávéval s több új utas is szállott a fedélzetre, a legszebben fénylő hold világítása mellett hagytuk el San-José kikötőt. Ejjféltájban a még Guatemalához tartozó Champericco rév előtt vonultunk el, míg végre hajnalban megpillantottuk már a mexikói köztársasághoz tartozó Chiapas állam Cordilleráinak égis nyúló kékes ormait, melyek itt már Sierra Madre név alatt ösmertetsek.

Acapulco.

Miután elhaladtunk Puerto-Angel és Puerto-Escandido kikötők előtt, anélkül hogy horgonyt vetettünk volna, hajnali négy órakor megállottunk Acapulco szép öblének torkolatánál.

A gőzös néhány fütttyel jelezte megérkezését és hasonló jelekkel kérte az orvosi vizsgálatot, melyet itt is a legszigorúbban eszközöltek.

Az orvos, tekintettel a kora reggeli időre, kissé késett a megérkezéssel s így a gőzös természetesen kénytelen volt várni megjövételére s ez maga már elegendő volt arra, hogy az északamerikai hajó tisztikara, Mexikó hivatalos közegeit, annak összes lakosaival együtt, az utasok jelenlétében, a legcsúfabb módon szidalmazza és oly rágalmakkal illesse, hogy e rágalomnak nekem, idegennek is az arcomba kergették a vért.

A hajón egyetlen mexikói sem utazott s így egy hazafi sem védhette nemzetét e meg nem érdemelt vádak ellen. Én azonban, aki több évet töltöttem e köztársaságban s élveztem annak vendégszeretetét s most is oly szándékkal utaztam ez országba, hogy ott maradjak néhány évig, meg nem állhattam, hogy komoly hangon védelmembe ne vegyem Mexikó népét és határozottan vissza ne utasítsam e vádakot, melyek egy orvos néhány negyedórai késése miatt egy egész nemzetet jogtalanul illettek. Ez alkalommal azt is megjegyeztem, hogy én néhány évvel ezelőtt megérkeztem egy német Lloyd-társulati gőzhajón New-Yorkba s nem kevesebb mint másfél óra hosszaiig vártunk az északamerikai orvos megjelenésére és pedig vészmentes időben, de azért a német tisztikarnak még csak eszeágába sem jutott szidalmazni az északamerikai hivatalos közegeket, vagy éppen igazságtalanul vádolni az egész nemzetet.

E megjegyzésemet a spanyol nyelven jól beszélő parancsnok szemébe mondtam, aki alig bírta elpalástolni zavarát és különösen akkor vörösödött el a különben is rákpiros arcú kommandáns, amikor még azzal bővítettem ki beszédemet, hogy : »e társulat részéről, mely

Mexikó kormányától tetemes szubvenciót élvez és így lekötöztették is e köztársaságnak, e nemzet iránt több lojalitással tartoznék».

Végre megérkezett az orvos meg a többi révhatósági közeg is és mi a vizsgálat után, minden további akadály nélkül, behajóztunk Acapulco természet által alkotott kitűnő kikötőjébe és csakhamar partra szállottunk.

Miután e városka volt tengeri útamnak végpontja, összeszedtem összes málhámat s nem a legjobb emlékekkel telt kebellem az észak-amerikai hajó személyzete iránt, vendéglőt kerestem, hogy néhány napig kipihenhessem elég hosszú utazásom fáradalmait.

Kiszállásomkor egy hordár-féle vállalkozott podgyászom szállítására és Acapulco egyetlen vendéglőjének felkeresésére. A kis fogadót csakhamar el is értük s én egy napra teljes ellátásért egy mexikói pessóban állapodtam meg annak előzékeny tulajdonosnőjével, aki e rendkívüli olcsó áron egész tartózkodásom alatt oly jól tartott, hogy én, dacára a roppant hőségnek (Acapulco Mexikó egyik legmelegebb városa), mely a kikötőben honolt, csakhamar hízásnak indultam.

Acapulco városka 8—9 ezer lelket számlál s régen Mexikónak a Csendes-tenger partján egyik legfontosabb kikötője volt. Ma azonban sokat veszített már fontosságából s úgy Masatlan, mint Manzanillo kikötők túlszárnyalták. X

Legnagyobb hátránya Acapulcónak az, hogy magas, csaknem áthatolhatatlan hegység választja el a mexikói fennsíktól, amiért még ma sincsen vasútja, mely tengeri kereskedelmének új lendületet adhatna.

Tervben van ugyan, hogy az »Interocéanique« vasút, mely Veracruzból kiindulva a főváros érintésével már Guautláig van kiépítve, Acapulcóiig legyen meghosszabbítva, de e terv kivitele úgylátszik még a jövő titka, mert a vállalkozók tervük kivitele körül éppen az említett hegység (Cordillerák) sziklabércei miatt, annyi nehézségbe ütköztek, hogy teljesen lemondtak a reményről, valaha mozdonyal Acapulcóiig juthatni.

Nézetem szerint csakis óriási kerülőkön lehetne e városkát a fővárossal vasúti összeköttetésbe hozni, de kérdés, hogy ama rendkívüli költségek, melybe a munkálatok kerülnének, valaha visszatérülnének-e a befektetett tőkével együtt. Az a kevés áru, mely a fővárosból ide kerül, csak a legnagyobb küzdelemmel, öszvérek hátán szállítható ide.

Guautla állomás még hét napi járásra fekszik Acapulcótól s csak ezen a ponton át juthat az utas a fővárosba. Természetesen Guautláig is öszvér hátán juthatni, mely úton nagy veszedelemben forog az utas. Ámde nem — mint a legtöbb európai író emlegeti — a mexikói rablók és banditák miatt, amilyenekkel én még eddig egyetlen egyszer sem

találkoztam, pedig több mint négy évig éltem és sokat barangoltam az egész köztársaságban, hanem inkább a sziklás és szűk lejtők miatt, melyeken egy csekély botlása az öszvérnek elegendő, hogy gazdájával együtt a biztos halált hozó mélységbe vesszen.

Acapulcóban beszéltek, hogy néhány hó előtt egy angol utas esett áldozatul e rossz utaknak, aki szerencsétlenségére ezt az útirányt választotta a főváros felé való utazásához. Természetesen az idegen lapok Mexikóban, e szegény ember halálát is a banditák bosszújának tulajdonították s cikkeiket mindenféle képtelen kommentárokkal füsze-

INDIÁN HAJADON A ZAPOTÉK TÖRZSBŐL.

rezték és felújították a mexikói banditákról Európában szárnyaló rémesmeséket.

Igazán csodálatos, hogy még elsőrangú írók legújabb műveiben is, mint például Hesse Wartegh művében, csaknem mindenütt említés van téve a veszélyes banditákról, akik állítólag az országutakat ellepik s veszélyeztetik az utasok biztonságát.

En nem kérdem Hesse Wartegh urat, hol szerezte tapasztalatait, mert néhány hét alatt, amennyi időt ő Mexikóban töltött, sok tapasztalatot szerezni nem lehet, de azt kénytelen vagyok kijelenteni, hogy e különben kitűnő tollú író jóhiszeműségével nagyon felült egy-egy élénk

fantáziájú elbeszélőnek, aki félelmet gerjesztő, de valótlan históriáknak ecsetelésével jó hívőre, de még jobb leíróra talált benne.

Mint mindenütt a világon, úgy Mexikóban is van sok rossz ember, akik között természetesen sem a rablók, sem a banditák nem hiányzanak, de azt állítani a mexikói országutakról, hogy azokon hemzsegnék a rablók és banditák s hogy a postakocsin való utazásokat ezek veszélyeztetik, valósággal mesebeszéd. Ha az író e dolgok leírásánál ennyire eltért az igazságtól, a többinél sem maradhatott hű a tényekhez s így olvasója arra a meggyőződésre jut, hogy olvasott ugyan egy igen szépen és érdekesen megírt mesét, de illetékes leírást egy országról és népének szokásairól semmi esetre sem.

Eleinte nekem is az volt a szándékom, hogy úgy magam, mint podgyászom számára is öszvéreket fogadok s azokkal folytatom utazásomat a főváros felé. E tervről azonban lebeszéltek acapulcoi ismerőseim, azt ajánlva, hogy várjam be a San-Franciscó felől 10 nap múlva megérkező parti gőzöst s térjek vissza Puerto-Angelbe, ahonnét Oaxacán át, ameddig már a vasút közlekedik, könnyebben a főváros felé juthatok.

Annyira jól éreztem magamat e rendkívüli olcsóságáról nevezetes és kitünő levegőjű városkában, hogy a Munusuri család, régi pochutlai ismerőseim tanácsát szívesen követve, tíz napig maradtam Acapulcóban.

A tíz nap alatt, melyet e városkában töltöttem, ugyancsak bebarangoltam Acapulco környékét s nem egy kókuszpálmaliget, vagy citrom- és narancserdő árnyában pihentem ki erős gyaloglásaim fáradalmait, lehűtve szomjamat a pompás ízű gyümölcsök levével.

Acapulco hetenként küld egy-két hajórakomány citromot és narancsot San-Diegó és San-Franciscó északamerikai kikötőkbe, ahonnét azután az északamerikai unió belsejébe továbbítják azokat és kitünő áron adják el.

A kókusz gyümölcsét még Acapulcóban használják fel, ahol jó szappant és olajat gyártanak belőle, vagy nagy mennyiségben eladják mint hűsítőt. Magam is igen megszerettem a kókuszdió tejét s nem volt nap, hogy abból néhány itcével meg ne ittam volna.

Feltűnt Acapulcóban, hogy annak indián lakosai között sok zam-bóra (fél indián, fél néger) akadtam, akik a spanyol időből származó rabszolgáknak az indián lakossággal kevert utódait képezik. Az ilyen lakosság Mexikóban igen ritka és pedig azért, mert ez országban sohasem volt megengedve a rabszolgák és négerrek behozatala és azért valószínű, hogy Acapulcóban, melyhez szárazföldön át mindig oly nehéz volt a közlekedés, csakis a spanyol kormány tudta nélkül, tehát titokban úzték az embervásárt.

Puerto-Angel kikötő és Pochutla városka.

A San-Francisco felől érkező parti gőzös rendes időben érkezett meg s én elbúcsúztam a Munusuri családtól és a többi acapulcói barátaimtól, s este hat órakor elindultam Puerto-Angel felé.

A hajóutazás Acapulcótól Puerto-Angelig rendszeren csak 20 órát vesz igénybe, de gőzhajónk, mely régi és rozzant alkotmány volt, és néhány évszázad előtti bárka módjára haladt csak előre, s régen megérdemelte volna a penziót, vagy azt, hogy valamelyik északamerikai múzeumba elhelyezzék, a lassú menet folytán, délutáni négy óra helyett csak éjfél után érkezett meg Puerto-Angel kikötője elé, ahol horgonyt vetettünk.

Megérkezésünk után a fedélzetre lépett régi ismerősöm és barátom, Barella révkapitány, több kávétermelő birtokossal, kik közül többen, a viszontlátás örömeiben, igazi testvéri szeretettel öleltek át s azonnal asztalhoz ültettek és meghívtak néhány pohárka borra, melyeket csaknem kivétel nélkül egészségemre ürítettek. Különösen Munos és Castanaga barátainak volt nagy az öröme a viszontlátás fölött, mert már elveszve hitték pajtásukat, kiről azt terjesztette a fáma, hogy mint ezer más, úgy én is áldozata lettem a venezuelai véres forradalomnak.

Reggeli öt óra volt, mikor Barella kapitány ladikján elhagytam a hajót s csakhamar kiszállottam Puerto-Angel apró révében, hogy egy hozzám csatlakozott nagyobb társaság kíséretében tovább jussak Pochutla felé.

Vigan folyt útunk Pochutláig, természetesen gyakran bekonyakozva útközben és én úgy éreztem magamat mexikói barátaim közt, mintha csak otthon lettem volna. És valóban, Mexikó nem is egyéb számomra, mint második otthonom, ahol megértének s talán szeretnek is egy kissé, mert anélkül, hogy hízelegnék nekik, igazságosan ítélem meg az itteni állapotokat.

Pochutlán, Eckstein barátom házához szállottam, ki a legnagyobb vendégszeretettel fogadott és semmi áron sem engedte meg, hogy két nap előtt folytathassam útamat a Pluma-Hidalgó kávételepek felé.

Eckstein barátom házában Halla Károly (a művem elején említett magyar származású Halla Károly) úrral is találkoztam, aki San-Franciscóban lakik s csakis Alianza-telepének látogatására jött meg, melyet jelenleg legidősebb fia kezel.

Halla úrnak is nagy volt az öröme a viszontlátás fölött, mire azonnal áthozatott kereskedőházából (Pochutlán kereskedőháza van) néhány tucat palack pilzeni sört, melynek leve bizony a rekkenő hőségben, mely e városkában honolt, gyorsan le is folyt a mi szomjas torkunkon s álta-

lános kívánságra megeredt az én nyelvem is, elbeszélendő venezuelai élményeimet s utazási tapasztalataimat.

A pluma-hidalgói kávételepek között a Concordia-telep volt az első, ahol néhány napot töltöttem. Barenquy régi barát gyanánt üdvözölt és sok újat mondott el a Camilla-telepet illetőleg, melynek birtoklásától, volt társam rosszakarató machinációja folytán, nagy betegségem alatt oly csúf módon megfosztattam.

Rögtön s örökre el akartam hagyni ez országot, melynek népét annyira megszerettem, de amelyben egy honfitársamnak áldozatává lettem, hogy más vidéken, vagy más országban, ahol senki sem ismer, keressek új tanyát.

Egy évig voltam Venezuelában, azon a szerencsétlen földön, s már csaknem kétségbe estem, hogy a kiütött forradalom miatt semmi komoly munkához sem kezdhettem. A legnagyobb küzdelmeken mentem át, hogy megkeressem mindennapi kenyeremet, ami pedig ugyancsak nehéz feladat volt a véres polgárháború alatt, amikor a viszonyok az egész köztársaságban a legrendezetlenebbek voltak s maga az ember is minden pillanatban életveszélyben forgott.

Valóságos lethargiába estem, s ez állapotból atyám biztató levelei vontak ki. Hosszú szunnyadás után végre újra felébredt bennem az ambíció és a munkakedv; gyorsan elhatároztam magamat, hogy leküzdve vagyonom elvesztése feletti szegényérzetemet, visszatérek Mexikóba s új és komoly munkához kezdek.

Mint látják, tisztelt olvasóim, vissza is tértem e szép országba s éppen útban találnak annak fővárosa felé. S ha szívesek lesznek odáig elkísérni figyelmükkel, úgy még bátor leszek e paradicsomszépségű ország egyes vidékein tett néhány érdekes kirándulásom élményeit is ecsetelni önök előtt és közölni, hogy tulajdonképpen mivel foglalkozom Mexikóban s hol ütöttem fel újra sátorfámat.

A pluma-hidalgói kávételepek.

Pluma-Hidalgó név alatt egy elég nagy kiterjedésű kolónia értendő, melynek lakói legnagyobbbrészt kávétermeléssel foglalkoznak.

E telepek, melyek körülbelül 10—12 négyszögmérföldnyi területen és eléggé szétszórva vannak elhelyezve, alig 15—20 évvel ezelőtt alapítottak.

Természetesen az első években nagy nehézségekkel küzdöttek az úttörők, vagyis az első telepítők, amíg a kávétermelés iránt felkeltették a mexikóiak érdeklődését. Ma azonban annyira megszaporodott a termelők száma, hogy Pochutla kerületben, melyhez Pluma-Hidalgó is tartozik, alig lehet már értékesebb földet találni.

Ez utóbbi körülmény indított engem is arra, hogy Mexikónak más vidékére vándoroljak jó földet keresni.

A pluma-hidalgói kávétermelők eleintén csaknem kivétel nélkül mexikóiakból állottak s az idegen elemek csakis az újabb időben kerültek e vidékre. Az elsők között volt a már említett ismerősöm és barátom Halla Károly úr is; ma azonban már az európaiak viszik a vezérszerepet s az összes nagyobb és értékesebb telepek az ő kezeikben vannak.

A nagyobb telepek közé tartoznak: Concordia-, Mercedes-, Alianza-, Progreso-, Monte-Cristo-, Miramar-, Union- és legújabb időben volt telepem a Camilla-telep.

Különösen a Halla Károly úr birtokát képező Alianza-telep érdemel megemlítést, nem annyira nagysága, mert csak százezer palántával bír, mint inkább azon mintaszerű rend miatt, ami benne honol és ama kitünő kezelésért, mellyel azt gazdája vezeti.

Az utolsó évek kávékivitelének évi átlagát e zónáról 30—40 ezer métermázsára tehetjük, ami körülbelül négy millió forint értéknek felelne meg.

A pluma-hidalgói telepeknek központját a tulajdonképeni Pluma-Hidalgó nevű apró község képezi, amely egy elég nagy térből és néhány jelentékeny forgalmú kereskedőházból áll.

Hetenként egyszer és pedig a hét szent napján, vasárnap vásárt tartanak e téren, ahol több ezer ember, többnyire a kávékolóniák munkásai jönnek össze, hogy heti szükségleteiket fedezzék, vagy hogy cukornádpálinkával oltsák szomjukat.

E vásárokon sok részeg embert is találni, amikor, dacára a rendőrség szigorának, végzetes végű verekedések sem tartoznak a ritkaságok közé.

Különösen a Miahuatlan város vidékéről származott »mestizek« (fél fehér, fél indián) a mesterei a machette használatának, s részeg fővel nem egy vérbeli társuknak, vagy tisztavérű indián munkásnak vérét ontják ki azzal, hogy azután vagy a San-Juan de Ulua erőd (Veracruz mellett) fogságába kerüljenek 10—15 évre, vagy pedig, hogy a Yucatán-félsziget déli részén fekvő büntető-kolóniára deportáltassanak, ahol többnyire áldozatai lesznek e vidék gyilkos levegőjének.

A tulajdonképeni Pluma-Hidalgó község, egy a tenger színe felett 4500 láb magasságban fekvő terraszalakú síkon fekszik, gyönyörű kilátással a tőle mintegy 14 leguányira (7—8 mérföld) fekvő beláthatatlan Csendes-oceánra.

Pluma-Hidalgótól kezdve folyton emelkedett az útam, úgy hogy bérbe vett öszvéreimnek ugyancsak nagy munkájukba került legyőzniök a nehézségeket, amelyekkel a nagy, fárasztó utazásban meg kellett küzdeni.

Három órai út után elértem a kristálytisza vizű Copalita folyamot, melynek buja, tropikus növényzetben gazdag völgyén terül el a pluma-hidalgói telepek határát képező és a folyammal hasonló nevű Copalita kávételep.

Martinez Pablo úr, e telep tulajdonosa, nem volt otthon s így csak neje és gyermekei fogadhatták üdvözlőmet. Nagy örömmel Martinez asszonyság villásreggelit tálalt elém, melyet én, mint rendszeresen minden ennivalót, a legjobb étvágyal fogyasztottam el.

Miután öszvéreimet is megabrakoltattam, tovább folytattam útam a tízezer lábnál magasabban fekvő San-Pedro en Alto község felé.

Az átkelés a Copalita folyamon mindig elég nehézséggel jár, nem annyira a víz mélysége, mint inkább annak gyorsasága és a folyam fenekén fekvő nagy kövek miatt, melyek az átkelő állatnak lábai alá kerülnek.

Esős időben néha hónapokon át nem lehet rajta ló vagy öszvér hátán átkelni. Ilyenkor a lengő függőhídon át, mely felfutó növények (vejuco) száraiból van fonva, kell elég nehézséggel küzdve átgyalogolnia az utasnak, magával cipelve a nyeret s podgyászát s azután hosszú kötelek segítségével átusztatni az állatokat.

Dacára annak, hogy a ló vagy az öszvér a kantárra alkalmazott kötél vonása által úzás közben nagy segítséget nyer, mégis nem egy ízben megtörténik, hogy az átvont állatot utóléri a víz erős áramlata, miáltal a tovább sodort nagy kövektől vagy holtan terül el a folyam partján, vagy pedig nagy sérüléseket és ütődéseket szenved és hosszú időre hasznavehetetlenné lesz.

Ez alkalommal ugyan a folyam nem volt megáradva, de mégis elég tömeg vízzel s gyors áramlattal iramodott tovább s csak kevésbe múlt, hogy málháimat szállító öszvéreimet fel nem borította.

A Copalita folyamon túl kezdődik a legnagyobb s legnehezebben megmászható emelkedés, melytől minden idegen utas, aki először jár e vidéken, megretten és alig képes megérteni, hogy arra málhával megrakott állatok is feljuthatnak.

Száraz időszakban, vagyis télen, könnyen megbirkózik ezzel az úttal még a legsúlyosabb málhát hordó állat is, mert nem csúszik és amúgy is szokva van a hegymászáshoz. Nyáron azonban, amikor bekövetkeznek az esők és nem múlik el nap, hogy hatalmasan meg ne eredjenek az ég csatornáit, amikor is az utak sikamlósak és sárosak, ló és öszvérháton árut vagy málhát szállítani, vagy éppen erre nyaralni, valóságos állatkínzás.

A mexikói kormány segíteni óhajtván e nehézségeken, már Benito Juarez elnök idejében kívánt Miahuatlantól, Pluma-Hidalgó érintésével, Pochutla városkáig, illetőleg a Puerto-Angel révig kocsit

utat építeni; jobban mondva az Oaxaca—miahuatlani országotat meghosszabbítani a tengerig.

Miahuatlantól néhány mérföldnyire már készen is volt ez az út, s egy-két év alatt be is fejeződött volna, ha váratlanul közbe nem jő Juarez halála.

A Sierra Madre bércei között.

A Copalita folyamon túl kezdődnek a tulajdonképeni Sierra Madre hegység bércei, melyek között a keskeny ösvény néha 10 ezer, sőt 11 ezer láb magasságú ormokon halad át, míg San Pedro en Alto községbe jut.

Az út idáig igazán érdekes és különösen annak egyes magasabb pontjairól nagyszerű a kilátás a távolban kéklő oceanra, melyen egy-egy füstölgő pont jelzi a gőzhajókat, melyek ki tudja, mely vidék felé vándorolnak.

Copalitától 2000 láb magasságra, tehát mintegy 6—7 ezer lábnyira a tenger színe felett, még lombfaerdők között halad a vándor. Ezek törzsei többnyire különféle folyondárokkal, vagy érdekes parazita-növényekkel vannak befuttatva, melyek között sok a különféle színű Orchidea. Följebb azonban a lombos fák ritkulnak már s csakhamar a leggyönyörűbb fenyvesek váltják fel azokat, melyek örökös árnyékot vetnek az útra.

E magaslatokon a növényvilág, valamint az állatvilág is teljesen megváltozott. Lent a Copalitánál kajdácsok s egyéb remek színű melegvidéki madarak, a nagycsőrű Pico Real-lal és az apró, zümmögő és tündér színekkel fénylő Colibrikkal együtt élénkítik a fák és bokrok zöld lombjait, míg emitt a keselyűk és sasok ütöttek tanyát, hogy zsákmányul ejtsék az eltévedt nyulat, vagy fiatal őzikét. Lent a Copalita völgyén a jaguárok, onkák és tigris-macskák friss prédát keresve barangolják be az elhagyatott bozótokat, itt fent, a fenyvesekben, coyottok és rókák keresik a szerencsétlenül járt teherhordó marhák hulláit, hogy azok bűzös maradványain a dögkeselyűkkel vívjanak harcot, mert ezek a legjobb falatokat szándékoznak tőlük elrabolni. A völgyben a legremekebb színű pillangók és szita-kötők röpködnek ide s tova, keresve egy-egy mézédés virágkelyhet, a fenyvesekben legfeljebb a hangyák gyűjtenek serényen táplálékot, harcolva a hangyabolyba betolakodó idegen vendégekkel, melyek közül az Európában is ismert cincérek és szarvasbogarak sem hiányzanak.

Délutáni öt óra volt, amikor elég fáradtan megérkeztem San Pedro en Altó falucskába, mely, mint már megjegyeztem, aneroid-baro-

méteremmel eszközölt méréseim szerint, több mint tízezer láb magaságban fekszik a tenger színe felett.

San Pedro en Altó falu lakosai vastag serapékba (meleg gyapjú-takarók) voltak burkolva s így eléggé meg voltak védve a hideg ellen, amely bizony engem is meleg köpönyegem felöltésére készítetett.

E helyen a köd csaknem örökös. Téli időben, kora hajnalban úgy a dér, mint a fagy is, fehér lepellel borítja a magasabb s az északi szélnek jobban kitett pontokat; e lepel azonban a nap első sugaraitól csakhamar felolvad s ismét friss zöld az egész táj.

Régi ismerősöm, kinek kunyhójában a Camilla-telep felé tett utazásaim alatt nem egy éjszakát töltöttem, Don Esteban Peralta tisztavérű indián házában kerestem éjjeli szállást. A gazda félig ittas állapotban volt, de dacára ezen nála nem éppen ritka helyzetnek, azonnal megismerte »Don Ugeniót« s oly bensőséggel ölelt át, hogy én egy alkohol szagától illatos indián csóknak lettem csaknem az áldozata.

Valódi harcot kellett Esteban úrral vívnom, hogy rá ne nyomjon legalább homlokomra egy nedves és cuppanós csókot s hogy megszabaduljak túlságos baráti ölekezéseitől. Annyi bizonyos, hogy egy saskeselyű sem tartja jobban prédáját karmai között, mint ahogy engem tartott ölelő karjaiban Senor Peralta a viszontlátás örömeinek hatása alatt.

Szerencsémre megérkezett Esteban úr élete párja s véget vetett ennek a valódi drámai jelenetnek, amelynek egyik hőse ugyan én voltam, de amelynek főhatását a nézőközönségre mindenesetre azok a lepergő könnyek idézték volna elő, amelyek Don Esteban szemeiből mint a záporosó cseppjei hullottak alá.

De természetesen nem annyira a nagy öröm hatása okozta a nagy könnyhullatást, mint inkább az Esteban úr által bevett nagymennyiségű szesz, amely sokszor minden komolyabb indok nélkül is kifacsarja az érzékenyülő ember szemeiből a nedűt.

Ismertem egyéneket, kik, ha kissé mélyebben pillantottak a pohár fenekére, minden ok nélkül, gyerekek módjára zokogtak s hulló könnyeik néha még a záporosót is megszegyenítették volna.

Don Esteban talán még tovább is ölelget, ha el nem ragadja őt tőlem kedves oldalbordája, aki talán féltékenységből, — mert jogosan csak őt illetik az ölelgetések, — két, tortillagyúráson megizmosodott öklével oly hatalmas lökést adott Esteban barátom hátába, hogy annak erős esés vala a következménye. Ez aztán annyira kiábrándította örömeiből a jó urat, hogy az, megvetve az egész háládatlan világot, fekvé maradt s rögtön mély álomba merült és csakhamar mindenféle variációkon keresztül menő hangokon kezdett horkolni, mely éjjeli zene természetesen elrabolta egész éjszakám nyugalmát.

Kora hajnalban hagytam el San Pedro en Altó falut, hogy folytassam útamat Miahuatlan városka felé.

Aki először jár ez utakon, és látja a Sierra Madre bérceinek alakulásait, azt képzei, hogy San Pedrón az útnak legmagasabb pontját érte el és e csalódásában még az is megerősíti, hogy e falutól kezdve tényleg kissé lefelé haladunk. Ez azonban nem tart soká, mert csakhamar egy kristálytisztá vizű patakhoz érünk és azon nyomban ismét nagy és meredek emelkedés áll előttünk.

TICOCIC, MEXIKÓ VI-IX AZTÉK FEJEDELME.

Három órai folytonos emelkedésen való nyargalásom után, végre San Miguel faluba jutottam, mely község sárkunyhóival a pochutlamiahuatlani útnak legmagasabban fekvő helysége.

San Miguel faluban oly erős északi szél fújt, hogy öszvéreim alig bírtak előre haladni. Szerencsére azonban itt vége szakad az emelkedésnek s az út vagy egyenesen az ormok tetejére, vagy csekély lejtővel lefelé vonul tovább.

San Migueltől kezdve valódi svájci tájak mellett nyargaltam, ahol völgyek, rétek, sűrű fenyvesek s itt-ott sziklahegyek a legszebb

harmóniában következtek egymás után. Patakok, tavak és vízesések is oly nagy mennyiségben vannak e vidéken, hogy az ember csaknem a mi szép Tátránk mélyében képzelet magát, ahol a természet alkotásának remekei kicsiben, talán az egész föld kerekén a legszebben vannak koncentrálva.

Körülbelül négy óra hosszat nyargaltam ily bámulatos szép tájak mellett és mondhatni, hogy San Migueltól kezdve elég jó utakon, míg végre elértem San José Pacificó községet.

AXAYACATL, MEXIKÓ VII-İK AZTÉK FEJEDELME.

Ez az utolsó pontja a Sierra Madrenak, ahonnan tiszta időben még látni lehet a tengert. Távolabb azonban már teljesen elveszítjük szemeink előtt s nem látjuk többé egész útunkon.

Őszvéreim nagyon ki voltak fáradva s így dacára annak, hogy e napon még Miahuatlánig szándékoztam eljutni, le kellett erről a tervemről mondani s az éjszakát e hitvány kis falunak egy szegényes sárkunyhójában töltöttem s tortillával és vízbefőtt fekete babbal megtömtem éhező gyomromat.

San José a leghidegebb község ezen az egész vidéken s azért ugyancsak dideregtem az egész éjjelen át, s csakis kulacsom tartalma, a konyak, melyből gyakran iddögáltam, tartotta bennem némileg a meleget.

A reggel dermesztő és ködös volt, én azonban nem vártam be a meleget nyújtó nap feljövetelét, hanem kora hajnalban útnak eredtem s lassú ügetéssel folytattam utazásomat Miahuatlan felé.

Mintegy hat leguányira (három magyar mérföld) Miahuatlan városka előtt, még jó magasan a Sierra Madre bércei között, mintegy

AHUITZOTL, MEXIKÓ VIII IK AZTÉK FEJEDELME.

8500—9000 lábra a tenger színe felett, van egy pont, amely örökké emlékekben marad. Ahányszor csak erre utazom, ez pedig már gyakran megtörtént, megállítottam lovamat vagy öszvéremet, kipi-hentem magam kissé s mindenkor megilletődve bámultam azt a gyönyörű panorámát, amely mintegy varázsütésre jelent itt meg szemem előtt.

Tollam sokkal gyengébb, semhogy ennek a képnek szépségét ecsetelni tudná. Nem is vállalkozom e nehéz munkára, mert sikerre

úgy sem számíthatok, azért hát csak röviden annyit jegyzek meg, hogy mintegy háromezer lábnyira alattam fekszik a szépségéről híres miahuatlani völgy, megvilágítva a feljövő nap első arany sugarai által, s hogy én, legalább 30—40 négyszögmérföld területű rónát, városaival, falvaival, folyamaival és patakjaival, melyeket a legszebb zöld színű rétek vesznek körül, madártávlatból és a leggyönyörűbb keretben látok magam előtt, melyet a felhőtlen, derüs kék ég borít.

II-IK MOTECUHZOMA (VAGY MOCTEZUMA), MEXIKÓ IX-IK AZTÉK FEJEDELME.

Elképzelem, hogy míg én itt fent a felhők között járok, az eső pedig, mely csak úgy zuhog a nyakam közé, bőrig áztat, s fázom a jéghideg köd hatása alatt, mely már egész testemet megdermesztette, addig miahuatlani, ejutlai, ocotlani és oaxacai barátaim vékony kabát-kában sétálgatnak ott lent e kedves városok utcáin, virányos terein, és törülgetik a verejtéket a nap hevétől izzadásnak induló homlokukról.

Vajha csak én is ott lent, közöttetek lehetnék! Szívesen eltűrném a meleget s az izzadás sem volna terhemre.

Mindenki, aki e kilátás szépségében gyönyörködhetik, de akinek a hideg épp úgy átjárta testét, mint az enyémét, vágyat fog érezni, hogy minél gyorsabban lekerülhessen oda, ahol a nap, meleg sugaraival új életet ad a természetnek, ahol a virágok kelyhéből a legkellemesebb illat száll a légbé, ahol a kis éneklő madarak búbájós danáikkal csicse-regnek, ahol ízletes ételekkel és jó italokkal rakott asztalok és végre kitünően megvetett ágyak (ebben ugyan gyakran csalatkozunk) várnak a Sierra Madre bércei között ázva, fázva és éhezve három napot töltött fáradt utasra.

Végre, hat órai nyargalás után, Miahuatlanban voltam; a nap melegétől fölpezsdült ereimben a vér s én úgy éreztem magam, mintha újra születtem volna s halhatatlan költőnkkel felkiáltottam:

»Mit nekem te zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája!
Tán csodállak, ám de nem szeretlek
S képzetem hegy-völgyedet nem járja.
Lenn az alföld tengersík vidékén
Ott vagyok honn. ott az én világom«. stb. X

Miahuatlantól Oaxacáig.

Miahuatlanban Miguel Harquin ismerősöm vendéglőjébe szállottam, ki épp úgy, mint többi mexikói barátom, nagy örömmel fogadott s tőle telhetőleg mindent megtett, hogy kellemesen és kényelmesen érezzem magamat házában.

Miután néhány órát pihentem, felkerestem több barátomat. Ezek közül különösen Don Antonió Rojas kereskedő, akivel azelőtt üzleti összeköttetésben állottam, üdvözölt igen szívesen a viszontlátás örömeire.

Miahuatlan városka hatezer lakossal bír, kik között a köznép nagyobbára mestiz származású s mint már megjegyeztem, sok tenni valót ad a rendőrségnek.

Mondhatni, Miahuatlan az utolsó pont, ahová a spanyolok eljutottak s összekeveredtek az indián lakossággal. E városkán túl már csakis tisztavérű indiánok laknak, kik a spanyol inváziótól való félelmükben a síkról és a folyamok völgyeiről felmenekültek a bércek közé s távol a civilizációtól, csaknem a legújabb időkig is, megmaradtak régi, primitív állapotukban.

Mióta azonban megszűnt Mexikóban a spanyolok uralma s az indigenák a többi nemzetségekkel hasonló szabadságot élveznek, természetesen megváltoztak egy kissé a viszonyok. Az indián most már le mer jönni a völgybe, meglátogatja a városok vásárait, némi kereskedést is üz és hogy megértsék a városban, kissé spanyolul is meg-

tanul, de azért anyanyelvét, az indián nyelvet, kiváló előszeretettel használja.

Természetesen a sierrában (a bércek között) még ma is ezer és ezer olyan indián van, különösen a nők között, ki sohasem hagyta el faluját s a fehér embert csak hírből ismeri. Az ilyen előtt a spanyol nyelv épp oly idegen, mint előttem a caffereké, vagy zulu négerké.

Vallás dolgában is bizony nagyon hátra vannak még ő kelmék. Állítólag katolikusoknak kellene lenniök, legalább azt erőszakolták rájuk, de ők e vallás dogmáiból épp oly keveset tudnak, mint őseik tudtak Columbus és Cortez Amerikába érkezete előtt. Még ma is az »idolo« bálványisteneknek hódolnak inkább, s nincsen kunyhó, melynek legalább egy ilyen védszentje ne legyen.

Vannak ugyan nagyobb falvak a Sierrában, 5—6 ezer lakossal, ahol templom is van (bár többnyire romba dülve), sőt pap is lakik. Ámde itt meg a pap, épp úgy mint nálunk Erdélyben az oláhok között a pópa, a műveltségnek legalacsonyabb fokán áll, s így éppen nincs hivatva arra, hogy e népet bevezesse a civilizáció titkaiba, vagy hogy kiváló szolgáltatokat tegessen a keresztény egyháznak.

Az indián pedig igen tanulékony s mint a gyakori példák mutatják, némi vezetéssel a legnagyobb fokú műveltségre is szert tehet.

Igy például Juarez, volt elnök, kinek kiváló tehetségét és rendkívüli szervezőképességét még legnagyobb ellenségei sem tagadhatják, egyszerű Sierra-indián szülők gyermeke volt, aki a spanyol nyelvet tanáraitól, a jezsuitáktól tanulta volt először.

A jezsuiták, mint Ravailacból, belőle is eszközt akartak céljaikhoz teremteni s belevezették titkaikba, megösmertetve vele a »cél szentesíti az eszközt« elméletét is. Ritka eset, hogy e sötét lovagok csalóddjanak valamiben, vagy valakiben. De Juarezben csúnyán csalódtak, mert ő megtanulta ugyan ez elvet, de megismerte egyúttal annak veszélyeit is és mert szerette honát és a szabadságot, amint hatalomra jutott, kiűzte e rend lovagjait az egész köztársaságból s megalapította Mexikóban a liberális kormányrendszert.

Visszatérve a Sierra-indiánok között élő papokra, egy velem megtörtént apró históriát leszek bátor önöknek elbeszélni.

Egy alkalommal, bolyongásaim közben, a mélyen a bércek közt fekvő és több mint hatezer lakossal bíró San Agustin Lo Siche indián falut látogattam meg. Elképzelhetik, mily nagy volt meglepetésem, amint vasárnap, mise és prédikáció helyett, a papot és híveit csatajáték tűzében (épp úgy, mint nálunk az apró iskolásgyermeket) találtam a templom előtti téren. Mikor bemutattam magam Senior Curának, erősen dicsekedett előttem, hogy nádból készült puskái és ágyui a dél-előtt folyamán már sok font puskaport elfogyasztottak és hogy nincsen egyéb vágya, mint az, hogy egyszer lejusson Oaxacába s egy elsőrangú

esztergályosnál fakatonákat rendeljen, melyeket ő azután felállítat a templom terére és azok ellen mint tábornok, maga vezethesse az ütközet főbb mozzanatait.

Nem állhattam meg, hogy el ne mosolyodjam az egyházi férfiú eme gyermekes tervei felett s ne gondoljak akaratlanul is azokra a szolgálatokra, amelyeket e különben jó lelkületűnek látszó pap egyházának tesz.

Ki tudja, mily nagyszerű tábornoki tehetség szunnyad Lo Siche

FARITTYAVETŐ AZTÉK KATONA A SPANYOLOR INVÁZIÓJA ELŐTTI IDŐBŐL.

község papjának reverendája alatt s nem-e csak az impulzus hiányzik, hogy abból egy második Hidalgó bontakozzék ki?

Az egészből egy örömem mégis volt és pedig annak a biztos tudata, hogy e pap bár nem él nagyon hivatásának s nem is hint sokat az Isten igéjéből nyája közé, semmi esetre sem rontja a népet, de híveivel úgy bánik, mint igazi gyermek játszik a gyermekekkel.

Miahuatlántól kezdve útamat kocsin (diligencián) folytattam Oaxacáig, s ezért a Pluma Hidalgón bérelt öszvéreket innét vissza-küldöttem.

Don Pancho L'Aranaga megkapta Plumáról küldött táviratomat s idejére megküldte a kocsit. Amikor leszállottam az öszvérről, katonásan jelentkezett Don Antonio főkocsis (minden diligenciának legalább két kocsisa van), hogy szolgálatomra áll s az elindulást parancsaimtól teszi függővé.

Kora hajnalban már útban voltunk Ejutla városka felé s miután az utak a száraz időjárás folytán elég jókarban voltak, a hat öszvér, melyek a kocsi, jobban mondva a Noé bárkája elé voltak fogva, ugyancsak gyors vágatással haladtak előre.

En azt hittem, hogy minden pillanatban darabokra törik ez a diligenciának csúfolt alkotmány, amely az idő vasfoga következtében rettentő dőcögős és rémítő rozzant állapotban volt.

Minden tornászati tudományomra szükségem volt, hogy magam a már régen foltozást igénylő kocsipárnák között fenntarthassam. Természetesen nem egyszer csaptam oda fejemet a kocsi oldalára alkalmazott vasalkatrészekhez, melyeknek azután hetekig a homlokomon maradtak a nyomai.

Igy tartott a pegazusi vágatás mintegy két óra hosszát, míg végre a La Costa hegyhez értünk s a mulák (öszvérek) csak lépésben folytathatták a meredeken át útjukat.

Délelőtti 10 órakor a hegytetőn fekvő El Zopilote (dögkeselyű) nevű kurtakorcsmánál állottunk meg, hogy öszvéreink kissé kipihen-hessék magukat és hogy Don Antonio és társa néhány pohár »Tepachéval« olthassák a sok kurjantástól és a betóduló portól szomjassá lett torkukat.

Kocsisaim példáját én is követtem s miután elfogyasztottam egy skatulya szardiniát, magam is jóízűen hörpintettem ki egy nagy pohár cukorszeszt.

Ejutla városkát délután 2 órakor szerencsésen elértük. Sem Ladronesek, sem Bandidosok nem veszélyeztették útamat. H... W... már bizonyára néhány nagy veszélyekkel egybekötött rablókalandon ment volna át, melynek főbb mozzanatait természetesen a legügyesebb tollal ecsetelte volna.

Szinte kívánom már, hogy egyszer én is szemtől-szembe álljak banditákkal és útonállókkal, hogy személyesen meggyőződhsek azokról a félelmet gerjesztő dolgokról, melyeket a legtöbb európai utazó ír róluk.

Ejutlán Salmeron úr vendéglőjébe szállottam, ahol gazdám egy egész tánctermet bocsátott rendelkezésemre, melynek bútorzatát egy tábori ágy, egy rozzant szék és kétszeres visszhang képezte, nos meg egy kép, amely egy teljesen ösmeretlen szentet, talán szent Habakukot ábrázolta s amely, mint Salmeron úr előttem szerényen bevallotta, az ő mesteri ecsetének vala alkotása.

Bámultam ennek az eddig teljesen ismeretlen mesternek a tehetségét, még inkább e ritka szent ábrázatát, mely úgy mereszté reám szemeit, mint Jónásra meresztette a cethal, mielőtt lenyelte a szegényt.

Éjjel sok mindent összeálmodtam. Megjelent előttem Szent Habakuk, Jónás és a cethal is, sőt Noé bárkáját is láttam lebegni az Ararat-hegy felett. Recsegett a bárka, épp úgy, mint tegnap a diligencia s ez szerencse volt reám nézve, mert felébredtem a zajra.

Világot gyújtottam, körülnéztem s képzeljék csak, minő kellemes meglepetésben részesültem.

Nagy bámulatomra a falon néhány tucat skorpiót, több tucat svábbogarat s egy irtózatosan szőrös taranti pókot láttam fel s alá sétálgatni s közeledni ágyam felé.

Ez volt a recsegés, melyet éjjel hallottam s ezek mind Noé bátyánk bárkájából látszottak kikerülni. Bizony a jó öreg úr, ki megmentett bennünket az özönvíz veszélyeitől, helyesen cselekedett volna, ha ezeket mind az özönvíz hullámai közé veti vala s egyetlenegy sem hagy meg magnak az utókor részére ez undorító társaságból.

Elővettem tehát hatalmas duplatalpú csizmámat s annak sarkantyús végével hatalmas harcot kezdettem éjjeli nyugalmam zavarói ellen.

A skorpiókkal és svábbogarakkal hamar készen lettem, de nem úgy ám a hatalmas taranti pókkal, amely irtózatos ugrásokkal menekült előlem s néha a fejem búbjára kívánczolt, mintegy sejtve, hogy ez a leggyengébb részem. Végre egy sarokba került s én teljes erővel lapíthattam palacsintává e vérengző szörnyeteget, melynek csípése állítólag biztos halált hozó legyen. Lábai még néhányszor erősen vonaglottak a falon s csak midőn megszűnt bennök a galvanizmus, hagytak fel a titokzatos kaszálással.

Miután ily auspiciumok mellett úgy sem nyugodhattam tovább, hajnali két óraker felköltöttem Don Antoniót, ki ugyancsak erősen horkolt éjjeli harctérül szolgáló szobám ajtajának küszöbe előtt és semmi tudomással sem bírt a csatáról, melyet én, az életemet veszélyeztető kis vérszopókkal vívtam.

A mulák (öszvérek) hamar be voltak fogva és mi gyors ügetéssel haladtunk Ocotlan városka felé.

Ocotlanba már 8 óraker megérkeztünk s egy kis csárdában ittuk ki vízben főtt kakaónkat.

Itt szomorú hírt hallottam. Megtudtam ugyanis, hogy az a vén indián, aki több évvel ezelőtt, amikor először haladtam át e városkán, egy borzasztó lázból gyógyított meg, néhány hó előtt meghalt. Nem hálálhattam meg többé jó tettét, melynek pedig ezelőtt minden átutazásomkor egy szívélyes öleléssel adtam kifejezést s ezt többre becsülte a jó öreg, mintha marokkal szórtam volna neki a pénzt.

Kívánom, hogy örök nyugalma legyen zavartalan s szálljon hamvaira Isten áldása.

Miahuatlan, Ejutla és Ocotlan városkák külön leírásával foglalkozni nem akarok és igazán nincs is mit írni rólok. Egy nagy tér, egy-egy szép moór-stílusban épült templom s egy kioszk a tér közepén, ahol hetenkint egyszer játszik a zene, képezik mindeniknek legfőbb nevezetességét s képzeljünk még a tér elé egy nagyobb s többnyire kékre festett épületet, a »Municipiót«, hol tanácstermek, hivatalok s mindkét nem részére külön-külön a börtönök vannak elhelyezve: előttünk áll Miahuatlan, Ejutla avagy Ocotlan városka képe, melyek mindhárman egy-egy kerületnek (districto) székhelyét képezik. Annyira hasonlít e három városka egymáshoz, hogy az, aki csak felületesen ismeri őket, könnyen összetévesztheti azokat egymással.

Délután négy órakor robogtunk át az Atollac folyam (mely később Rio-Verde nevet vesz fel) vashídján s 15 perc múlva megállottunk Oaxaca város egyik terén a Hotel Nacional előtt. Annak szívélyes tulajdonosa, Don Manuel Sil és tulajdonosnője, Dona Chucha bevezetett egy az árnyékos térre nyíló elég kényelmesen berendezett szobába, melynek azután néhány napon át vendége maradtam.

Oaxaca város.

Munkám első részében tettem ugyan említést Oaxaca állam hasonnevű fővárosáról, de mivel nem ismertem még akkor annak történetét, lakosainak jellemét s környékének szépségét, nem sok érdekest mondhattam el róla.

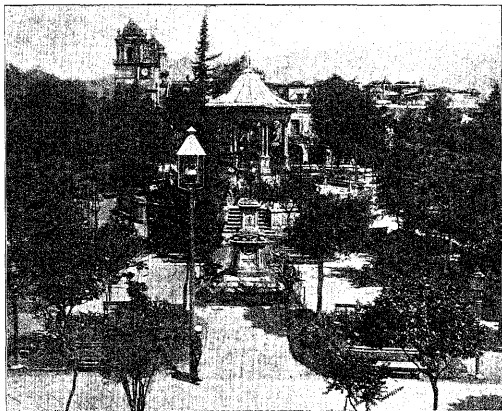
Most azonban, miután több ízben és hosszasan tartózkodtam e városban, több érdekesen megírt könyvet olvastam úgy a város alapításáról, mint a spanyol invázió első korszakából származó történeti adatokról, továbbá összebarangoltam kocsin, lóháton és gyalog annak egész környékét és végül nagyjából megismertem már lakosainak jellemét is, sőt annak polgárai között nem egy jó baráttra tettem szert; azt hiszem, szívesen veszik tőlem kedves honfitársaim, ha, bár röviden is, elmondok egyet-mást Mexikó eme egyik legérdekesebb városáról, amely különösen a déli vasút megnyitása óta fejlődik nagy mértékben.

Oaxaca 1486. évben Huaxyacac név alatt, ami azték nyelven egy füben gazdag vidéket jelent, mexikói katonák által, akiket Ahizotl azték császár III. Zachila zapoték király viselkedésének megfigyelése miatt küldött e vidékre, alapíttatott.

A spanyolok Oaxacát, az Andaluziában fekvő Antequera városhoz való hasonlatossága miatt eleintén Antequerának nevezték el és csak sokkal később fogadták el annak indián nevét, Oaxacát.

Az első spanyolok, akik 1521-ben az eddig csak zapoték-indiánok által lakott völgyet választották tartózkodási helyül, Juan Cedeno és Hernando de Badajoz voltak, akikhez később Villa de Segura de la Frontera helységnek, mely a Csendes-tenger partján a mostani Juquila vidékén feküdt, megszökött lakosai is csatlakoztak.

Ez időben választották meg e helység első bírját és hivatalnokait is, akik eleintén, bár a spanyol király engedelmé és tudta nélkül, köztársasági szellemben kormányoztak és csakis 1526-ban cserélték föl

EL ZOCALO NEVÜ TÉR OAXACA VÁROSBAN.

e rendszert monarchikussal, amikor e helységet a spanyol király Villa (megerősített mezővároska) rangra emelte.

E városnak tulajdonképpeni megalapítása spanyol részről 1529-re tehető, amikor annak földjét Don Juan Palaez de Barrió bíró (alcalde) felmérte és felosztatta háztelkekké.

Az első katolikus templom, mely Bartalome de Olmedo szerzetes fáradozása folytán 1532-ben épült fel, San Juan de Dios nevet nyert s bár nádból és szalmából készült, mégis sok ideig szolgált mint az egész vidéken egyedüli Isten háza, Antequera első püspökének, Don Juan Lopez de Zarate úrnak székesegyházul.

Az 1532-ik év április hó 25-én Medina del Campo városban keltezett okmánnyal (királyi cédula) adta meg V. Károly spanyol király

Antequerának a városi rangot s bízta annak vezetését egy fő- és két albíróra. A két utóbbit a polgárság emelte hivatalába egyhangú választással, a főbíró pedig eleintén az alkirály (Virey), később pedig Spanyolország fejedelme nevezte ki.

Antequera város lakossága gyorsan szaporodott s alapítása után alig néhány évre már 500 spanyol lakost számlált, ami, tekintve az akkori viszonyokat, rohamos emelkedést bizonyít.

A városi hatóság eleinte nem bírt hivatalos épülettel s így a gyűléseket, mint elődeink az országgyűléseket, a szabad ég alatt tartották meg és csakis mikor 1584-ben folyamodványt intéztek Moya alkirályhoz, építették a városi hatóság részére sárból a Municipió épületét.

Óriási csapás érte Oaxacát 1742-ben, mikor is irtózatos epidemia pusztított benne, mely épp úgy, mint az egész nemzet lakosságában, e város polgárai között is ezekre menő áldozatokat követelt.

Az indiánok e betegséget, mely különösen közöttük pusztított, »matlazahuatl«-nak, sárgaláznak nevezték el s ezt a véleményt az akkori spanyol orvosok is elfogadták. Később azonban bebizonyította a fejlődésnek induló orvosi tudomány, hogy ez a sok áldozatot követelő betegség az Európából áthozott ázsiai kolera volt, amely akkortájt nálunk fekete halálnak, másutt pedig pestisnek neveztetett.

Oaxaca 1660-ban 3000 lakossal bírt. Ez a szám 1790-ben 14 ezerre, 1808-ban tizenhétézeröttszázra, ma pedig 40 ezerre szaporodott s igen közel van már az az idő, hogy eléri a félszázezret.

Kereskedelme eleintén csaknem egyedül a gabonaneműek kivitelére szorítkozott és különösen kukoricát (maiz), ami állítólag amerikai növény, küldtek nagy mennyiségben Európába.

Később más cikkek is hozzájárultak ehhez, mígnem a cochinilla festék kivitele a többit háttérbe szorította és óriási mérveket öltött.

A cochinilla egy a Nopálon (cactusfaj) élősködő apró tetű, melyből a legszebb színű veres festék készült s amely különösen az ó-világban, Európában, bírt azelőtt nagy beccsel. Ma azonban már megszűnt annak értéke s alig van Mexikóban valaki, aki e féreg szaporításával foglalkoznék.

Hogy mily hatalmas kereskedelmet űzött Oaxaca e féregből készült drága festékekkel, kitűnik az itt közölt statisztikai adatokból, amelyeket az oaxacai államkönyvtárnak igen tisztelt őre és barátom, Don Ramon de la Fuente szíves volt rendelkezésemre bocsátani.

Ezek az adatok a XVIII. század végéről s e század elejéről valók és pedig decenniumok szerint, mexikói súlymértékben, vagyis »Arobák«-ban, melyek egy régi mázsa negyedrészenek felelnek meg.

Decennium:		Arobák:	Erték:
1777-től	1786-ig	392.342	Pesso: 28,122.510
1787 »	1796 »	318.160	« 16,596.631
1797 »	1806 »	180.060	« 8,533.875
Összesen 30 év		890.562	Pesso: 53,253.016

A végösszeg, amennyiben mexikói aranyessókat fejez ki, osztrák és magyar értékben több mint 104 millió forintnak felelne meg, vagyis évenként három millió fölül, ami, tekintve a város akkori csekély lakosságát, amellet bizonyít, hogy Oaxaca Mexikó leggazdagabb városaihoz tartozott és hogy e kereskedelmi cikk megszűnésével polgárai sok veszteséget szenvedtek.

Oaxaca, dacára a tömérdek földrengésnek és pusztító betegségeknek, melyek azt oly gyakran felkeresték, mondhatni, három századon át nyugalommal tűrte a spanyol igát, amely ugyancsak súlyosan nehezedett e város polgárainak vállaira. Megjött azonban 1811 szeptember 15-ike, amikor a nagyemlékü Don Miguel Hidalgo y Costilla, Dolores község papja, megtette az első lépést a spanyol járom alóli felszabaduláshoz s az egész, eddig szunnyadó nemzetet tette szólította. Ez alkalommal Oaxaca is felébredt hosszú álmából, annál is inkább, mert e város püspöke, Bergoza úr körrendeleteivel, pásztorleveleivel és egyházi beszédeivel felzavarta az egész polgárság kedélyét és kijelentette, hogy ő VII. Ferdinánd spanyol királynak ezentúl is a legalázatosabb és leg-hívebb alattvalója marad, s hogy Hidalgo nem egyéb, mint Sátán szolgálója s a pokloknak küldötte. (El proto apoderado del Satanas y del Inferno.)

Oaxaca püspökével együtt a tisztán spanyolokból álló városi hatóság is nyilatkozott s örök engedelmességet, hűséget és teljes alázatosságot esküdött Spanyolország fejedelmének, úgy az ő, mint az összes oaxacaiak szolgálatát felajánlva, ha arra a királynak szüksége lenne.

Hidalgo többek között aziránt is intézkedett, hogy Mexikó főbb helyeire, a függetlenségi eszmének propagandát terjesztő ágenseket is kiküldhessenek.

Oaxacába e misszióval két fiatal ember ment, Lopez és Armenta urak, akik, nehogy magukra vonják a városi hatóságok figyelmét, kereskedőknek mutatták be magukat.

Dacára nagy óvatosságuknak, alighogy átlépték a város kapuit, elfogattak és sötét börtönbe vettek.

Oly ügyesen védekezett azonban e két fiatal ember, hogy szabadlábra helyezésük már csaknem biztosnak volt tekinthető. Ez időben azonban Don Jose Maria Lazo y Macarino, egyike a városnál alkalmazott hivatalnokoknak, nagy ravaszsággal megszerezte e két fiatal ember barátságát, kik teljes bizalommal viseltettek iránta és gyanútlanul bevallották előtte küldetésük célját.

Az ítélet rövid volt s a két szerencsétlen fiatal ember szabadság-szereteteért halállal bűnhődött s elrettentő példa gyanánt mindkettőnek a feje a börtön kapuja fölé helyzetett.

A forradalom csirája éppen nem fojtatott el e szigorú példával, mert később egy nagy összeesküvés fedeztetett fel a városi hatóság előtt, melynek tagjai között Ordonó pappal együtt, több egyházi férfi is kompromittálva lett.

Az egyházi férfiak börtönbe vettek ugyan, de nagybefolyású egyének pártfogása folytán megmenekültek a halálos ítélettől s hogy még se maradjon az egész eredmény nélkül, helyettök két más fiatal embernek, Tinoco és Palacios uraknak kellett bűnhődniök, kiknek pallossal elválasztott fejei a városba vezető út szélére akasztattak fel.

Amint látszik tehát, Hidalgó fáradozásai, melyekkel a szabadság eszméjének Oaxacában is pártot akart toborzani, eleinte nem vezettek eredményre. Caracuaro papja azonban Don Jose Maria Morelos, ki Hidalgó és Allende mellett, mint első szabadsághős és mártir van Mexikó újabb történetében feljegyezve, hasonló küldetéssel járt Guerrero államban, de szerencsésebben mint két párthíve Oaxacában, mert csakhamar sok hívet toborzott maga körül, akikkel együtt, miután Guerreróban sikerrel végezte misszióját, egyenesen Oaxaca felé vette útját, hogy ott is győztesen lobogtathassa a függetlenségi eszmé zászlaját.

Dacára annak, hogy Morelos ellen Napoleon harcaiban edzett s kitűnően szervezett spanyol katonaság küldetett, az csakhamar mindenütt győzött és így oly nagy volt, különösen az indigenák részéről e bátor pap táborában a lelkesedés, hogy e sereg néhány erős és véres roham után, 1811. november 25-én bevette Oaxaca város erődeit és veszett futamodásra kényszerítette az eddig félelmetes hírű spanyol hadsereget.

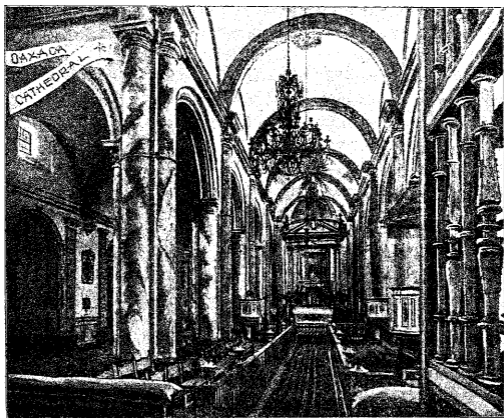
Úgy a nagy Hidalgó társa Allende, és a bátor Morelos is golyó általi halállal végezték lángoló hazaszeretettel teli életüket. E szigorú ítéletek azonban nem vezettek a kívánt eredményre, mert az igaz mexikóiak a spanyolok vérengzései és gyilkolásai felett indignálódva, Guerreroval és Iturbidevel élükön (mely utóbbi később diktátor és császár lett s mint ilyen lefejeztetett), kivívták néhány év múlva teljes függetlenségüket s lassan-lassan egész Mexikóban megszabadultak a spanyol király híveitől és jármától.

A XVII. század tehát Oaxacára sok csapást hozott, mert nemcsak hogy több ízben uralkodott e városban az éhség, dühöngött benne a pestis s pusztította földjeit a vízáradás, de csaknem évente óriási földrengések is meglátogatták, amelyek csaknem teljesen romba döntötték azt.

A krónika a következő években jegyzett fel elemi csapásokat :

1603-ban volt az első földrengés, mely több épületet döntött porba, rémületbe ejtve a hasonló elemi csapásokat még eddig nem ismerő spanyolokat. Alighogy újra kezdték építeni a várost, 1604-ben még jobban megmozdult a föld és még több pusztítást, még több rettegést okozott.

Az 1608., 1626., 1696. és 1707-iki évek szintén gyászbetűkkel vannak feljegyezve Oaxaca történetében, mert ez években a föld-

AZ OAXACAI CATEDRAL BELSEJE.

rengés nemcsak hogy megfosztotta a várost legartisztikusabb templomaitól s legszebb középületeitől, de tömérdek emberéletet is követelt áldozatul, kik sírjaikat az összeomló falak alatt lelték. 1787-ben és 1801-ben ismét megmozdult a föld és porba döntötte a Concepcion-templom tornyát és a Carmen Bajo kupolás fedelét. 1843., 1859., 1870., 1872. és végül 1882-ben is érezhetők voltak kisebb-nagyobb mérvű földrengések, melyek között különösen az 1870-iki okozott nagy károkat, nem annyira magában Oaxacában, mint inkább a Csendes-tenger partján fekvő helységeekben, ahol ma a régi szép templomok helyét csak félig elfedett s fűvel benőtt romok jelzik.

1882 óta csaknem teljesen elmaradtak a földrengések s így zavartalanul szépül a város, gazdagodva néhány artistikusan épült palotával, melyek között a kormányzósági épület, a Palacio Federal, az Universitas, a női Academia, a könyvtár s néhány magánépület, az elhúnyt kormányzó Sertuche úr házával együtt, eléggé leköti e várost látogató idegen figyelmét.

Körülbelül harminc temploma van Oaxacának, melyek között azonban alig van egy-kettő, amelyik ép; a földrengések nyomai csaknem mindeniken láthatók, mert vagy hiányzanak a tornyai vagy régi kupolái, vagy pedig hasadások jelzik a gyakori földingásoknak végzetes következményeit.

A templomok között első helyen mindenesetre a Santo Domingó említendő meg, amely a régi hasonnevű szerzetnek 13 millió aranypessójába (26 millió forint) került. Juarez elnök ideje óta, vagyis mióta megszüntették a köztársaságban az összes szerzeteket, elvették ezt a templomot az egyháztól s az most az oxacacai lovasezredek és tüzérség laktanyájául szolgál.

E templom kupolás teteje szintén összedült félig s ma kívülről látható már annak gazdagon megaranyozott hajója, melynek aranyából állítólag több pronunciamento folytán vezérré lett forradalmi tábornok kapartatott le magának nagy mennyiséget, hogy annak értékével fedezhesse híveinek régen ígért zsoldját, vagy hogy saját üres sebeit megtömhesse vele.

A Catedral szintén elég szép modorban épült templom, bár értékre nézve meg sem közelítheti Santo Domingót. E székesegyháznak régente két tornya volt, de a földrengések azokat is porba döntötték s ma csakán áll előttünk.

Ebben a templomban szokta Oaxaca érseke, az angol származású Gilow úr, néha-néha miséit tartani, melyek keretében egy-egy szabadelvű beszéddel lelkesíti a népet hazaszeretetre s a jelenlegi kormány támogatására.

Gilow érsek igen jó viszonyban áll a köztársasági elnökkel, Porfirio Diaz úrral, akinek úgy ő, mint papsága is hatalmas szolgálatoakat tesz.

Általában a mexikói katolikus papság teljesen szabadelvű (az egyházi rendek, szerzetesek és apácák az egész köztársaságból régen kiűzettek) s e tekintetben hazánk papjaival méltán összehasonlíthatók, mert éppen úgy, mint ahogy hazánkban a szabadságharc alatt nem egy egyházi férfi tüntette ki magát hősiességével, Mexikó szabadságharcában is több világi pap vett részt s Hidalgóval és Moreossal együtt elvérzett a függetlenség és szabadság szent eszméjeért.

E templomon kívül La Soledad, Carmen Bajó, San Juan de Dios (ez utóbbi többször összedült és mindig újra építettett) és La Concepcion említendőek még meg, mint olyanok, amelyeknek némi archi-

tekturális értékük is van. A többi nagyobbára igen egyszerű alkotmány lévén, nem sok figyelmet érdemel.

Épp úgy, mint minden nagyobb mexikói város, Oaxaca is bővelkedik szép és tágas terekben, melyek között különösen az Alameda de Leon, el Zocaló (amely Plaza de Armasnak is neveztetik) és az el Llano méltó a megemlítésre.

E két utolsó téren csaknem minden este katonazene játszik, amely erősen vonzza a zenéért lelkesülő oaxacai közönséget. Ilyenkor a tereket valósággal ellepi a közönség, melynek megszámlálhatatlan sokasága közt a falusi indiántól kezdve, aki bizarr színű serapében

SANTO DOMINGO TEMPLON OAXACA VÁROSBAN.

és ponchóban jár, a városi nyárspolgárig, vagy a Mexikóból éppen csak most érkező dandyig, mindenki képviselve van. A gyenge nem is, mely szépségéről az egész köztársaságban híres, szintén nagy számban van itt ilyenkor; ezeket pedig egyrészt a fehér ingbe öltözött, hosszú, szétbontott hajú s bogárszemű falusi indián parasztleánykák képviselik, másrészt pedig a már teljesen európaiasan öltözött úri, de szintén indián senioriták.

Oaxacában csak az utóbbi időben és különösen a déli vasút megnyitása óta lassan-lassan terjed az európai emigráció, sőt e városban a mestizek (kevertvérűek) sincsenek annyira elterjedve, mint a fővárosban, vagy a köztársaság északi államaiban. Itt az indián elem viszi a vezérszerepet s még az is, akinek ereiben csekély európai vér pezseg,

szereti eltitkolni spanyol rokonságát s tiszta indiánnak vallja magát. Talán éppen e körülménynek tulajdonítható, hogy az oaxacai társadalmi élet annyira különbözik Mexikó fővárosának társadalmi életétől.

Mexikó fővárosában a nők, mint ahogy azt már »Utiképek Amerikából« című kis művemben említettem, otthon ülők s miután túlságosan szigorú felügyelet alatt állanak, alig jutnak néha-néha férfitársaságba. S ha egy-egy fiatal embernek vagy senorítának mégis megmozdul néha a szíve, azt csak jelek útján közölheti kedvesével. A mamák ugyanis drága, féltett kincsként őrzik leányaikat és semmi áron sem engedik meg a szegény fiatal embernek, hogy átlépesse a ház küszöbét, mert úgy vélik, s e véleményt elődeiktől örökölték, hogy ezt megengedni rettentő hiba lenne és ki tudja, annak minő következményei lehetnének?

Az oaxacaiak e tekintetben egészen mások, ők sohasem hódoltak e ferde spanyol szokásnak. Itt minden tisztességes ember előtt nyitva állanak a vendégszerető házak s különösen ott, ahol senoríták is vannak, éppen szívesen látott vendég a fiatal ember. Itt nem kell legkevésbé sem tartózkodnunk, mert hiszen éppen a kisasszony az, aki legelőször siet elibénk, hogy mosolyogva nyujtsa kis kezét és helyet mutasson a leüléshez. Ha pedig idegenek vagyunk, minden elfogultság nélkül bemutatja magát.

Az oaxacai nő arcbőre sötétebb mint a fővárosi nőé, haja is sűrűbb s feketébb és szemei is nagyobbak és tüzesebbek. Alakjuk alacsony, de teltebb mint a mexikói nőké, ami bizonyára e paradicsomszépségű város egészséges levegőjének tulajdonítható.

Az oaxacai leányból, ha férjhez megy, kitűnő háziasszony válik s ugyancsak megtanulja a főzés mesterségét. Jobb Mole de Guajolotét (paprikás pulyka), vagy disznópaprikást (természetesen Magyarországon kívül), mint itt, eddig sehol sem ettem. Hát még a kalács, amit itt készítenek, minő kitűnő! Csaknem azt képzelhetjük, hogy azt magyar háziasszony sütötte, mert épp oly omlós és ízletes, mint otthon.

Soha idegen városban jobban nem éreztem magamat, mint Oaxacában s e véleményt nemcsak én, de minden idegen vallja, akinek alkalma volt e szimpatikus város falai között élni.

Hogy vajjon e vonzalmat Oaxaca iránt a város kitűnő klimatikus viszonyai, annak paradicsomi szépségű vidéke, barátságos lakossága, az olcsó életmód, vagy a szép és kedves nők okozzák-e, — nem tudom, de annyi bizonyos, hogy ott velem együtt minden idegen egyszeriben otthonosan érzi magát. Ha pedig elutazik, csakhamar újra visszavágyik.

Oaxaca méltán büszke lehet arra, hogy a köztársaság két legkitűnőbb elnöke, az elhúnyt Benito Juarez és a mostani elnök, Don Porfirio Diaz is e városban születtek. Ezeken kívül egy nem régen

elhúnyt miniszter és volt pénzügyi kapacitás, Don Manuel Dublán, aki Mexikó zavart pénzügyeit rendezte, valamint két még most is működő miniszter, Don Ignacio Mariscal (külsügyi) és Matias Romero

ELŐKELŐ INDIÁN ÚRNŐ OAXACA VÁROSBÓL, A ZAPOTÉK TÖRZSBŐL.

(földművelési) is e klasszikus város ege alatt lelték bölcsőjüket. Engem különösen a külügyminiszterhez, Don Ignacio Mariscal úrhoz vonz nagy tisztelet és örök hála, mert neki és az elnök úrnak, Porfirio Diaznak köszönhetem azt az állást, amelyet ma betölteni szerencsés vagyok.

Nemcsak maga Oaxaca város nyújt sok újat és érdekeset az Európából idejövő idegennek, de annak környéke is. Alig másfél órányira a várostól fekszik Santa Maria de Tule falu, híres Sabina-fájával, mely Humboldt Sándor szerint a világ második legnagyobb faóriása és melynek átmérete 15 méter, kerülete pedig 52.

Oaxacától két órányira fekszik Cuilapam község, Malincse kisasszony (Cortez vezércsillaga) sírjával s örökké épülő, de folyton düledezőfélben levő templomával.

Mitla romjai, melyeket a két előbbivel együtt már volt szerencsém ösmertetni a magyar közönséggel, szintén csak hat órányira fekszenek az állam fővárosától s kocsin is könnyen megközelíthetők.

Ezeken kívül San Felipe de Agua falu kitünő vizével, szép viláival s kertjeivel és Etla városka régi zapoték sírokat jelző, magas, piramis alakú földhányásaival nyujtanak még érdekes látnivalókat.

Egynapi utazásom a mexikói déli vasúton.

Miután néhány hetet töltöttem Oaxacában, búcsut mondtam a városnak s tovább folytattam útamat vasúton Mexikó felé.

A vonat Oaxacából reggeli hat órakor indult s én elég kényelmesen elhelyezkedtem egy elsőosztályú kupében (Amerikában ritkán utazik a kaputos ember alacsonyabb osztályban), szivarra gyujtottam s minden figyelmemet a vidék szemlélésére fordítottam.

Lóháton többször megtettem már az utat Tehuacán és Oaxaca között, a vasúti vonalat azonban, mely egészen más vidéken halad mint az országút, mely Venezuelában tett utazásom alatt nyílt meg, még eddig nem ismertem. Épp azért nagy érdeklődéssel vártam, különösen a mistek-indiánok földjén fekvő vadregényes hegyi vidéket, melyen keresztül a vasúti munkálatok állítólag oly sok nehézségbe ütköztek s ahol még most is igen gyakran történnek földcsuszamlások, sziklazuhanások és híd- vagy viadukt-összeomlások.

Csak néhány nap előtt is kisiklott a vonat az egyik süppedésnek induló töltésen, mely alkalommal tizenhét ember lelte halálát a vasúti kocsik törmelékei között. Egy-két napig beszélt róla Oaxacában a krónika, csakhamar azonban feledésnek indult az eset és pár nap múlva senki sem emlékezett többé reá; az ily jelentéktelen dolgokkal nem szeretnek Amerikában sokat foglalkozni.

A vasút San-Franciscó Huizóig a termékeny Atollak folyam völgyén halad a legszebb cukornád- és kukoricaföldek között, itt azonban emelkedni kezd s csaknem három százalékos emelkedéssel és sok merész cikk-cakk után eléri a vasút legmagasabb pontját, vagyis a csaknem 8000 láb magasságban fekvő Las-Sedas állomást.

Las-Sedas falucska, amely csakis néhány rozszant indián kunyhóból áll, egy igen nevezetes vízvázalasztóval dicsekszik. A falu előtt egy apró dombocska van, amely két forrás bölcsőjét képezi. Az egyik lesiet az Atollak folyamba s azzal együtt a Csendes-oceánba ömlik; a másik pedig a Tomellin patakot keresi fel s a Rio-Grandeba ömlik s azzal egyesülve, Papaloapam név alatt Alvarado kikötőnél az Atlanti-oceánba siet.

Las-Sedas állomás után vonatunk a Carbonera hegy egyik lejtőjén vonul tovább, mígnem Parián állomáznál eléri már a mistek-indiánok földjét. Ez a legközelebbi állomás Oaxaca állam második legnagyobb s legfontosabb városához, a 10.000 lelket számláló Tlajiacóhoz.

A Carbonera-hegység arról nevezetes, hogy itt a császárság katonái, a Porfirio Diaz tábornok (most elnök) vezetése alatt álló mexikói köztársasági csapatok részéről, 1866. december 14-én óriási vereséget szenvedtek.

Ez ütközetben magyar lovasok is résztvettek és állítólag ők voltak az egyedüliek, akik gróf Manzano kapitány vezetése alatt, a többi osztrák és belga csapatok leveretése és megfutamodása után, több órán át hősiiesen állották ki a legalább tízszer nagyobb ellenség támadásait. El is estek volna mindnyájan, ha a különben győztes tábornok, Porfirio Diaz, tisztelettel hódolva e katonák hősiességének, nem fuvat visszavonulást s nem ad teljes amnesztiát a magyar huszároknak, kijelentve hadserege előtt, hogy az ilyen hősök, mint a minők a magyar lovasok, nem halált, de tiszteletet érdemelnek.

Ez idő óta a magyar lovasságot nagyon respektálják Mexikóban s maga a mexikói is bevallja, pedig ő ugyancsak jó lovas, hogy a magyar a világ első lovas katonája.

A császárság megszűnésével és Porfirio Diaz kormányra jutásával, gróf Manzano mexikói szolgálatba lépett, de a katonai pályától örökre elbúcsuzott. Hosszú ideig volt Tehuantepekben politikai kerületi főnök, mígnem szembaja folytán nyugalomba vonult s most teljes visszavonultságban él Oaxaca mellett fekvő kis birtokán, ahol nagy becsülésben és tiszteletben részesíti minden mexikói polgár.

Parián állomáznál kezdődik a tulajdonképpeni hegyvidék, ahol a vasút igazán veszélyes, szűk völgyön halad végig a tömérdek zuhatagot képező Tomellin folyam mentén, amely, ha megárad, nagy mértékben veszélyezteti a vasúti vonalat és a rajta átvezető hidak amúgy is rosszul épült oszlopait.

Santa Catarina és Almoloyes állomások között az egyik töltés mélyében egy kerekeivel fölfelé fordult mozdonyt pillantottam meg, néhány felfordult teherkocsi társaságában, amelyek éppen tegnap zuhantak a vágányokról a mélységbe, mely alkalommal úgy a mozdonyvezető, mint a fűtő halálát lelte.

Mint mondják, a mozdonyból kiömlő víz forrázta le mindkettőt s ez okozta borzasztó halálukat.

E vasutat, mely bár angol kezekben van, amerikai vállalkozók építették, de nem nagy dicsőséget szereztek e művel az északamerikai mérnöki tudománynak. Alig hiszem, hogy létezik vasút az újvilágban, amely ehhez hasonló felületességgel és könnyelmű hibákkal lenne építve.

Csak néhány hónap óta van megnyitva s már is több baleset történt rajta, mint a csaknem 30 év óta forgalomban lévő mexikó—veracruz-i vasúton, amely szintén hegyvidéken halad, angolok kezében van, de ezt aztán angol mérnökök építették s ez a vasút igazi remeke a technikának.

Csodálom a mexikói kormányt, hogy még be nem szüntette a forgalmat ezen a vonalrészén. Rebesgetik ugyan, hogy az esős időszakban San-Franciscó, Huizo és Tomellin állomások között néhány hónapra beszüntetik, de még eddig nem érkezett le semminemű rendelet az illető miniszteriumtól; a vasúti építkezési vállalat pedig, amely még néhány hónapig kezében tartja a forgalmat, távol áll attól, hogy néhány ember életéért anyagi károkat legyen hajlandó szenvedni.

Néhány hónap mulva fogja csak szerződés szerint átvenni a vonalat a tulajdonképpeni angol társulat és akkor valószínűleg a gyakori balesetek is meg fognak szünni, miután jártasabb személyzettel, jobb mozdonyokkal s új vagonokkal kívánják ellátni az egészet.

Tomellin állomást déli 12 órakor értem el, ahol a kínaiak restaurációjában rettentő drága pénzen igen rossz ebédet ettem. Amit előbém tálaltak, macska- vagy kutyahús lehetett, a szaga borzasztó volt, annyi bizonyos, s hogy én érintetlenül hagytam, az még bizonyosabb s így tisztán gyümölcsrel tölttem meg éhező gyomromat.

Tomellin állomást elhagyva, megszűnik a hegyi vidék s a vasút behalad a Rio-Grande folyam széles völgyébe s miután két nagy vas-hídon robog keresztül, megáll a szépen fekvő Cuicatlan városka állomásán.

Cuicatlan városka háttérét szép veres színű magas sziklahegység képezi, amely egy óriási fellegrvárhoz hasonló erődnek látszik, melynek bástyáin némi fantáziával nagy hadsereget és tömérdek reánk szegzett ágyut vélünk felismerni. Ahogy azonban közelebb jutunk, csakhamar belátjuk csalódásunkat, mert a katonáknak vélt alakok, a szikla szélén sorba nőtt kaktuszok (Organok), az ágyúk pedig lefüggő magey-növények, melyek most már nagyon is ártatlanul pislantanak le reánk a magasból.

Cuicatlan után San-Antonió állomással együtt még néhány apró megállóhely következik, míg végre délutáni négy órakor berobog a vonat a már Puebla államhoz tartozó Tehuacan város elég tágas állomására.

Tehuacan volt e napi utazásom végpontja, kiszállottam tehát, bérkocsiba ültem s elhajtattam a Juarez nevű vendéglőbe, amely tehuacani társai között a legjobb hírnek örvend s a legjobb konyhája is van.

Tehuacan 20—25 ezer lakost számlál s Puebla államnak második legfontosabb helye. Igen csinosan van építve s kitünő az éghajlata is. Az egész város kertekkel van körülvéve, melyekben a fák a legízletesebb gyümölcsökkel, csaknem roskadásig meg vannak rakva.

A város főterén zene szólt s így én az estének rendelkezésemre álló részét annak hallgatásával töltöttem. Gyorsan a szemeimre jött azonban az álom s én lassan visszaballagtam vendéglőmbe, ahol nyugalomra tértem és csakhamar elaludtam.

A déli vasút Tehuacantól még Puebláig vezet, én azonban más vonalrészben kívántam elérni a köztársaság fővárosát, felkeltem tehát reggeli öt órakor és kisettem az Esperanzára vezető lóvasút állomására.

Itt egy elég döcögős kocsiba ültem s délelőtti 11 órakor elértem Esperanza állomást, ahol felszálltam a Veracrútból éppen megérkezett gyorsított személyvonatra és tovább utaztam Mexikó felé.

Művem egyik előző részében volt már szerencsém leírni utazásomat Mexikó és Veracruz között s miután abba a mexikó—esperanzai rész is bele volt foglalva, most újra nem foglalkozom vele. Ezuttal tehát csak följegyzem, hogy a fővárost este 6 órakor elértem és a Hotel Bazárban fogadtam lakást.

Terra incognita és az Új-Hungária.

Mexikóban természetesen legelső kötelességem volt, hogy Mihalovics Józsi bátyámat és kedves nejét felkeressem. Hogynagy örömmel fogadtak, az igaz, de egyúttal szomorú hírt is közöltek velem. Van der Linden tábornokné, Józsi bátyám nejének anyja halálán feküdt s minden pillanatban várták a szomorú eseményt, amely már nem késhetett soká.

Néhány nap mulva csakugyan el is húnyt a jó öreg asszony s nekem szomorú osztályrészemül jutott megadni néki a végtiszteletet, kikísérni örök nyugalomába és vigasztalni nagy fájdalomában úgy jó honfitársamat, mint annak mélyen gyászoló hitvesét is.*

En is igazi jóakarómat veszítettem el benne, aki őszinte ragaszkodással viseltetett irántam s kinek mindenkor a legnagyobb tisztelője voltam.

* Azóta az én kedves jó barátom Mihalovics József is meghalt. Igazi típusa volt ő a magyar gavallérnak, aki bár messze elszármazott hazájától, mindig szerette fáját s igazi fanatizmussal ragaszkodott szülőhazájához.

Kívánom, hogy nyugodjék békében és lengjen isten áldása hamvai felett!

Mexikóban csak néhány napig maradtam, mert magánügyeim Oaxaca állam, Teotitlan del Camino nevű városába szólítottak. Itt Don Manuel Garcia Sandovál ügyvéddel és nemrégén Franciaországból megérkezett barátommal Roger de la Debutrie úrral kellett találkoznom, hogy velük együtt nekiinduljunk egy teljesen ösmeretlen vidéknek, amelyről az indiánok azt állítják, hogy kitűnő földdel bír s eddig még senki sem művelte. Egyszóval Terra incognita, melynek kutatását, úgylátszik, reánk bízta a sors.

Sandovál barátom, ki megelőzött néhány nappal, már előre megrendelte Teotitlanban a nyargaláshoz, valamint a málhahordáshoz is szükséges öszvéreket és megalkudott a vezető indiánokkal, úgy hogy mikor de la Debutrie és én megérkeztünk, már minden készen állott az utazáshoz.

A magas sierrát (hegység) kellett átlépnünk, ahol a falvak és házak ugyancsak ritkák, így tehát gondoskodnunk kellett élelmi szerekről, meleg ruhákról és hordozható tábori ágyakról is, nehogy útközben ezek hiányában szenvednünk kelljen.

Jó kedvvel, friss erővel s néhány pohárka konyak felhőrpintése után, hajnali 5 órakor hagyta el kis karavánunk Teotitlan del Camino városkát, azzal a szándékkal, hogy villásreggelire San-Bernardóba, éjtszakára pedig magasan a hegység között fekvő Huautla faluba juthassunk, mely elindulási pontunktól nem kevesebb mint 18 legua, azaz 9 magyar mérföld távolságban fekszik.

Az út eleinte csaknem egyenesen vezetett egy kristálytisza vízü patak mentében, amely a magas hegységből vígan siet Teotitlan felé, hogy azután több erős zuhatagot képezve, lejusson a tágas völgybe s egyesüljön San-Antonió vasúti állomás mellett a Rio-Saladó folyammal.

Egy órai nyargalás után búcsut mondhattunk a pataknak s jobbra kanyarodva, egy meredek emelkedésnek indultunk neki.

Sandovál ügyvéd úr öszvére igen lusta állat volt s azért úgy sarkantyúit, mint vesszőit is folytonosan használnia kellett, hogy lépést tarthasson velünk.

Sandovál úr ugyanis furfangos akart lenni, előre lefoglalta tehát a legkövérébb és legszebb öszvért és nekünk hagyta a soványakat.

En ugyan észrevettem barátom turpisságát, de bölcsen hallgattam, mert csaknem előre láttam a következményeket, mivel tapasztalatból tudtam, hogy a kövér öszvér lusta szokott lenni.

Dacára Sandovál úr lassú ügetésének, reggeli 9 órakor mégis elértük San-Bernardinó falucskát s másfél óráig kipihentük magunkat. Egy kurtakorcsmának barátságos indián tulajdonosnője villásreggelit készített számunkra s mi csakhamar a legjobb étvággyal fogyasztot-

tunk el néhány tucát lágy tojást, kukorica-tortillát s vízben főtt fekete babot.

San-Bernardinó falucska után még egy fél óráig tartó meredek emelkedésünk volt, de azután egy hegygerincre jutottunk s azon több óra hosszáig nyargaltunk gyors ügetésben.

A sierrán, az erdők mélyében, ugyancsak érezhető volt a hideg s a magunkkal hozott meleg felöltők kitünő szolgálatokat tettek. Igaz,

VEGETÁCIÓ MEXIKÓ FORRÓ VIDÉKÉN.

hogy útközben nem ért utól az eső, de annál erősebben fújt az északi szél, amely nem egyszer hozta ki sodrából könnyen fellobbanó Sandovál barátunkat, ki szidta a szelet és erősen esküdözött, hogy soha sem megy többé ilyen hideg pátriába. De la Debutrie és én csak mosolyogtunk mexikói barátunk türelmetlenségén s hogykissé jobb hangulatba tereljük, gyakran megkóstoltattuk vele kulacsaink tartalmát s ez meg is tette a maga hatását, mert útitársunk abbahagyta a hideget illető méltatlan-

kodását s tenor hangon rágyújtott egy víg habanai nótára, s azután egész Huautla faluig a legvirágosabb jókedvben maradt.

Huautla falut délután 4 órakor értük el s egyenesen a falu papjához, Don Pedró Ortis úrhoz hajtottunk.

A tisztelendő úr, aki — zárjel között mondvá — inkább hasonlított magyar huszárhoz, mint isten szolgájához, igen előzékenyen fogadott és amennyire lehetett, kényelmesen helyezett el házában.

Amikor aztán Ortis úr megtudta utazásunk célját, útitársnak ajánlkozott egész kirándulásunk idejére, amit mi természetesen a legnagyobb örömmel fogadtunk, mert nagyon is tisztában voltunk azzal, hogy egy papnak társasága az indiánok között megbecsülhetetlen szolgálatokat tehet s nagy mérvben mozdíthatja elő földszerzést célzó vállalatunkat.

Az indián paraszt, az igaz, nem sokat ért a keresztény vallás, dogmáiból, de papját nagyon tiszteli és minden áldozatra kész érte.

Mikor a nagyközség népe megtudta, hogy a Senor Curának idegen vendégei vannak, kiket a tisztelendő úr maga is el akar utazásukban kísérni, a falu municipiójától, a bíróval élükön, küldöttség érkezett hozzánk, hogy felajánlja szolgálatát. A tisztelendő úr úgy saját részéről, mint a mi nevünkben is köszönetet mondott a falu népének e szívességért s az önként útitársnak ajánlkozók közül ro legényt választott ki, kinevezve hozzájuk kommandánsul Norberto Rios fiatal indiánt, aki igen tehetséges fiúnak látszott és az egyedüli volt társai között, aki a mazatéki-indián nyelven kívül spanyolul is jól beszélt.

E fiatal ember nyelvismeretei később kitünő szolgálatot tettek nekünk s nagyobbára az ő helyismereteinek köszönhetjük, hogy földkeresési vándorlásunk oly eredményesen végződött.

A tisztelendő úr csak arra kért bennünket, hogy ne induljunk korán reggel, mert vasárnap hajnalban misét akar tartani s e szertartás után tíz indián párocskát összeesketni, akik már dobogó szívvel várják azt a pillanatot, hogy örök hűséget esküdhessenek egymásnak.

Mi természetesen semmi kifogást sem tettünk, sőt bejelentettük megjelenésünket úgy a hajnali miséhez, mint az azt követő ünnepies esküvőkhöz is.

A vacsoránál zenével lepett meg Huautla község népe és sok ismert, de még több ismeretlen dalt játszatott. Mint idegeneket először is valami Walzer-félével köszöntöttek fel, melyből én eleinte sehogys tudtam kihámozni a melódiát, mígnem nagynehezen rájöttem, hogy ez valószínűleg a »Donau-Walzer« akar lenni, amelyet bizonyára egy a császárság idejéből visszamaradt cseh muzsikus honosított meg e vidéken.

Amint megtudta a banda karmestere, hogy francia polgár is van a fehér urak között, rágyújtottak a Marseillaisere, természetesen Mr.

Roger de la Debutrie úrnak véghetetlen nagy öröme, aki nagy arisztokráta és lelkes híve a Bourbonoknak, vagy amint ők magokat nevezik, az Orleanistáknak.

A tisztelendő úr pincéjének titkaival is megösmertetett bennünket, mely körülmény természetesen gyorsan általános jó kedvet idézett elő társaságunkban. Még de la Debutrie úr is fátyolt borított a roya-

RÉSZLET A HUNNIA KÁVÉTELEPRŐL. ÚT A HUNGÁRIA-TELEP FELÉ.

lista szívét sértő Marseillaise hatására s velünk együtt részt vett az élénk társalgásban, melynek fonala eleintén ugyan igen ártatlan volt, később azonban a hevítő bor hatása alatt változott s csak épp úgy, mint nálunk Magyarországon, csakhamar a politikára tereltetett, ami természetesen heves vitákra adott alkalmat.

Sandovál barátunk, mint általában minden mexikói ügyvéd, még a liberális kormánynál is liberálisabb eszméket pengetett s miután a szabadkőművességnek is, ami Mexikóban igen el van terjedve, egyik

erős oszlopa volt, könnyen érthető, hogy politikai tekintetben a tisztelendő úrral nem volt egy véleményen. Ez aztán éles kifakadásra indította a bor hatásától hevülésnek induló harcias papot, aki ügyvéd barátunkat egyik — a katolikus egyházat illető — állításáért, csaknem párviadalra szólította.

Látva a dolgot ilyenén komoly fordulatát, meghúztam titokban Sandovál barátom kabátját és sűgva kértem őt, hagyna fel a vitakozással, mert a tisztelendő atya haragja csak ügyünknek árthatna.

Barátom megértett s oly ügyes ügyvédi fogással terelte a beszédet más tárgyra, hogy a jó Senor Cura azt sem tudta, hogy tulajdonképpen miben is volt ő honfitársával ellenvéleményben, aki most mindenben igazat ad néki.

E fordulat érzékennyé tette Huautla község tisztelt plébánosát, mert csakhamar felkelt helyéről, odanyujtá mindkét kezét Sandovál úrnak s mexikói szokás szerint legőszintébb barátként ölelte őt át.

Az ügyvéd is átnyalábolta a tisztelendő urat s meg is veregette barátságosan vállait, de meg nem állhatta, hogy ne pillantson hamiskán felénk és el ne mosolyodjék. Egyszóval, megköttetett ismét a barátság és szent volt a béke.

Mintán vasárnap meghallgattuk a misét s tanui voltunk tíz egyházi házassági szertartásnak, elkészítettük podgyászunkat, felnyergeltük öszvéreinket s egy csapat machette-késsel felfegyverkezett indián férfi társaságában, élünkön Senor Curával, elindultunk Chilchotla (Csilcsotla) falucska felé.

Mielőtt folytatnám utazásom leírásának fonalát, talán nem lesz érdektelen röviden leírni a huautlai nők öltözékét, melyet eddig az egész köztársaságban a legszebbnek s legfestőibbnek találtam.

A nők ruhája szabadkézzel, igen ügyesen készített szép fehér, finom gyapot ingből áll és egy az ing alatt használt kurta szoknyából, amelyekre piros vagy kék színű alakok, mint például emlős állatok, madarak, halak, vannak ráhímezve s a jobbmódúaknál még néha hasonló színű selyemszalagokkal körülszegve. Az ing csak félig fedi el a mellet s így előnyösen tünteti ki a többnyire igen jól megtermett nők formás keblét, akik épp úgy, mint európai hölgyeink bálók alkalmával, minden szégyenérzet nélkül tűrik e leplezetlenséget. Nyakukon különféle színű üvegyöngyöket viselnek; hajukat pedig két varkocsba fonva, kék és piros színű szalagokkal díszítik.

Aminő festőiesen öltözködnek a mazaték-fajhoz tartozó nők, annál rútabban ruházkodnak a férfiak, akiknek egész öltözetét egy sötét színű, többnyire fekete lebbentyű képezi, amely egy széles takaróhoz hasonlít. Ennek közepén nyílás van, hogy azon az indián borzas fejét keresztül dughassa. Az így öltözködött fér-

fiak távolról óriási halálmadarakhoz, vagy dögkeselyűkhöz is hasonlíthatók.

Az út Huautlától eleinte a Tilpa patak völgyén vezetett csaknem minden emelkedés nélkül, később azonban eltért attól s egy meredek hegynek indult neki.

Sandovál barátunk öszvére a hegy közepén megállott és semmi áron sem volt hajlandó folytatni útját. Az ügyvéd csaknem kétségbe

INDIÁN NŐ A MAZATEK TÖRZSBŐL, HUAUTLA VIDÉKÉRŐL.

esett, látva öszvére csökönységét s arra gondolt, hogy neki most majd gyalog kell folytatnia az utazást, ami, tekintve az erősen hízásnak induló úr alakját s a nagy hőséget, bizony nem lehet nagyon kellemes dolog. Leszállt az öszvérről és erős ütésekkel biztatta az előrehaladásra, erre azonban a füles lefeküdt s kényelmesen henteregni kezdett az út gypes talaján, ami körülbelül azt látszott jelenteni, hogy: »ma egy tapodtat sem idulunk tovább».

Néhányan a velünk jött indiánok közül a fülét fogták meg az öszvérnek, mások pedig a farkát húzták, hogy ily módon talán talpra

állítják. Ámde ez sem segített, mert az öszvér újra lefeküdt s még kényelmesebben nyújtózkodott a földön.

Az indiánok vezérének, Norbertó Rios barátunknak kitünő eszméje támadt, mely bár kissé drasztikusnak mondható, de eredményre vezetett. Egy darab papirost kért tőlünk, azt meggyújtotta s a füles farkához helyezte.

Látták volna csak, hogy mily könnyűséggel ugrott fel s vágta-tott a meredek úton; alig bírtuk utólrni s megfékezni. Két indián fogta a kantárt s csak úgy bírt az ügyvéd újra felülni reá, hogy azután ő járjon mindenütt elől.

Rios barátunk orvossága radikális volt, mert az egész úton nem volt többé bajunk az öszvérral s könnyen győzte le ezután a legmeredekebb emelkedéseket is.

Persze, hazám állatvédő egyleteinek tisztelt tagjai, épp úgy mint én magam is, nem igen lehetnek megelégedve e szívtelennek kvalifikálható eljárással, de látva a körülményeket, melyek Rios barátunkat e cselekedetre kényszerítették, s ki úgylátszik, már nagyon jól ismeri az öszvérek csökönységét, ez egyszer velem együtt megbocsátanak neki s nem helyezik budapesti omnibusz- és komfortáblis-kocsisainkkal egy kategóriába.

Az út Huautla és Chilchotla faluk között némely helyen oly rossz volt, hogy azon átnyargalni nem volt lehetséges, le kellett tehát szállanunk az öszvérekről s gyalog folytatni utazásunkat.

Egy fél mérföldnyire Chilchotla falucska előtt, figyelmeztettek az indiánok, hogy térjünk el kissé az útról s tekintsük meg a régi Castillo romjait, amely innét mintegy félóránnyra fekszik s igen érdekes legyen.

Én e régi építkezési maradványokról eddig még semmit sem tudtam, sőt mint a tisztelendő úr előttünk kijelentette, ő sem. Természetes tehát, hogy mindnyájan nagy érdeklődéssel hallgattuk az indiánok magyarázatait s szívesen fogadtuk azok prozocióját.

Miután a romokhoz út nem vezet, az indiánoknak a machette-kés segítségével kellett ösvényt nyitni számunkra, ami másfél órai időt vett igénybe.

Végre egy magas domb tetején, bent az erdő sűrűjében, bozótok és folyondárok által csaknem teljesen elfedve, megpillantottuk a régi romokat, amelyekről talán néhány itteni indiánt kivéve, eddig még senki sem tudott semmit, s amelyeknek óriási dimenziói mindnyájunkat rendkívüli módon megleptek.

Egy-egy fal még ma is fennáll e palotából s tanuskodik annak hajdani nagyságáról s ama szilárd konstrukcióról, amellyel azt századok előtt a mazaték-indiánok, kik az aztékokhoz és zapotékokhoz hasonló kultúrával bírtak, építették.

Az indiánok mondája — legalább így tolmácsolta nekünk Norbertó Rios — azt beszéli e falakról, hogy azok maradványai a hajdani chilchotlai Caziqué-k (indián hercegek) palotáinak, akik a spanyolok első inváziója idejében ide vonultak vissza, hogy megmenekülhessenek szívtelen vérengzéseik és zsarnokságaik elől.

Később a Tonto folyam mentén, a Hungária telepen, találkoztam egy tiszteletet gerjesztő 70—80 éves vén indiánnal, aki előtt összes fajbelieji térdet hajtottak s a legnagyobb hódolattal csókozták meg annak nehéz munkától kerges kezét. E vén indián állítólag egyenes utóda volt a hajdanta oly hatalmas chilchotlai indián hercegeknek, akiknek birtokai Teotitlantól kezdve, le a Tonto folyam partjáig terjedtek s körülbelül 180—210 ezer magyar hold területet képeztek. Az öreg most nádkunyhóban lakik s mezitláb hajtotta disznait eladás végett a cordobai vagy orizabai vásárra.

Jobban szemügyre véve a romokat, egy apró földszüppedést pillantottam meg, amely nagy mérvben lekötötte figyelmemet. Elővettem az egyik machette-kést s elkezdtem azzal a földet ásni, hasonló munkára szólítva fel a velünk jött indiánokat is.

Serényen folyt a munkánk s nemsokára eredményesen is végződött, mert csakhamar egy mély üregre bukantunk, mely egyenesen a romok alá vezetett s egy nagy földalatti terem előcsarnokának látszott lenni.

Látva az üreget, kíváncsiságom még jobban fokozódott s én, dacára társaim lebeszélésének s az indiánok ijedelmének, elhatároztam, hogy magam szállok le a szűk nyíláson a föld gyomrába s kikutatom, minő titkokat rejt az magában.

Hogy ezt a kissé vakmerő vállalatomat — azért mondom vakmerőnek, mert az üreg mérges kígyók tanyáját is képezhette — kivihessem, szükségem volt egy lámpásra vagy pedig fáklyára, melyet magammal levihetnék a föld alá.

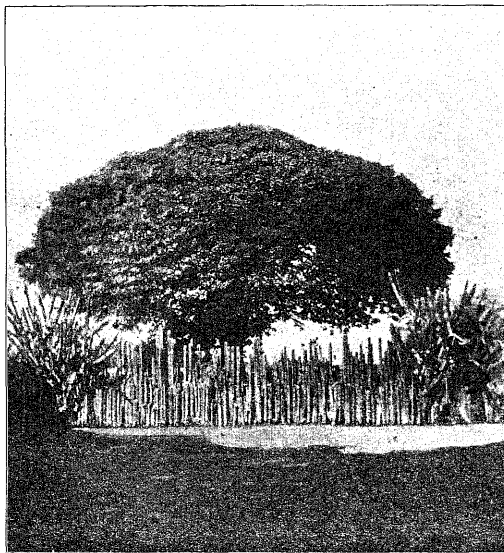
Lámpát nem hoztunk magunkkal, fáklyáról azonban maga a természet gondoskodott, egy erősen szurkos fenyőfajnak száraz galyai és forgácsai alakjában.

Revolverrel és egy éles machette-késsel felfegyverkezve, egy meggyújtott fenyőforgácsnak világítása mellett bebújtam az üregbe s lassan-lassan mélyebben és mélyebben haladtam.

Lépteim zajára s a fáklya tüztől való ijedelmökben tömerdek denevér rebbent fel a falakról, sikoltva keresve menekvést. Később néhány nagy, százlábú férget pillantottam meg lábaim alatt, ahogy azok elhagyott üregeik felé siettek. Néhány lépéssel tovább egy félelmet gerjesztő sziszegésre lettem figyelmes, mely egy sötét sarokból hangzott felém s ki tudja, miféle mérges kígyó torkából származhatott. Mindezen körülmények igen kevésbé zavartak engem. Kissé akaratos vagyok t. i. s ha

felteszek magamban valamit, azt szeretem keresztül is vinni; különben is jól tudtam, hogy míg fáklyámnak tüze van, a kígyók támadásától nincs mit félnem.

A nyílás, melyen haladtam, mindig tágabb és tágabb lett, míg végre egy terjedelmes és óriási terméskövekkel fedett terembe vezetett, melynek oldalait apró kriptákhoz hasonló fülkék képezték.

VEGETÁCIÓ OAXACA ÁLLAM FENNÍRÍJÁN. (MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG.)

A fülkék, úgy mint a terem legnagyobb része is, telve voltak emberi csontvázak maradványaival, melyek a legnagyobb rendetlenségben feküdtek egymásra halmozva, mintegy tanuskodva arról, hogy valami ide behömpölygő vízáramlat zavarta fel őket, ki tudja hány százados nyugalomból.

Nem volt sok időm, fáklyám fogyni kezdett, sötétben maradni pedig nem akartam; gyorsan megtömtem tehát néhány emberi csont-

tal, talán egy chilchotlai herceg vagy hercegnő utolsó földi maradványával zsebeimet és kikerestem a koponyák közül egy szép példányt, melynek szájúregéből mosolyogva csillogtak felém a széles és ép fehér fogak s azután siettem ki a friss levegőre, ahol társaim már nyugtalanul várták visszatértemet.

Ahogy az indiánok megpillantották kezemben a halálfejet és látták zsebeimből kikandikálni néhány emberi láb megmeszesedett sipcsontját, megborzadva hökkentek vissza s valamit morogva mazaték nyelven, keresztet vetettek magukra. Maga a tisztelendő úr is rémülve tekin-

PACZKA SÁNDOR HAZÁNEFIA A HUNGÁRIA KÁVÉTELEPEN, OAXACA ÁLLAMBAN. (MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG.)

tett a vigyorgó koponyára s éppen nem látszott meglegedve lenni, hogy kihoztam azt a föld gyomrából. De igazán csak akkor ijedt meg a plébános úr, amikor kérdésére, hogy mit szándékozom azzal tenni, — természetesen csak tréfából — azt válaszoltam, hogy Oaxacába viszem s ott bor részére billikomot készíttetek belőle.

Minden egyes csontdarabot szépen papirosba göngyöltem s elhelyeztem mexikói nyergem oldalzsebeibe. Az volt a szándékom, hogy ethnográfiai gyűjteményeimmal együtt, azokat évek mulva hazámba viszem s tudományos megfigyelések tárgyává teszem.

E szándékomat, sajnálatomra, nem vihetem ki többé, mert Chilchotla faluban való tartózkodásom alatt azoknak csak hűlt helyét találtam, eltűntek nyomtalanul. Bizonyára félték az indiánok a főszel-

lem haragjától, titokban elcsenték a csontokat s visszahelyezték régi helyükre, a Castillo földalatti kriptáiba.

Chilchotla falu népe már előre értesült jövetelünkről s így a község vén bírójával együtt elibénk sietett s nagy ujjongások és örömrivalgások között kísért a municipió épülethez, mely az éjjelre lakásunkat képezte.

Ritka eset, hogy Chilchotlában papot lássanak; ez évenként csak egyszer, a falu védszentjének napján történik. Érthető volt tehát a pueblo (falu) öröme, amint nagy kísérettel látták megérkezni a Señor Curát, ami annyit jelent, hogy mise lesz másnap hajnalban s nagy ünnep a faluban.

Tényleg volt is másnap mise és pedig oly kitünő kísérettel, aminővel Chilchotla templomában soha. Sandovával barátom és én voltunk a kántorok, akik a tisztelendő úr részéről megjelölt bibliai részeket oly kitünően énekeltük, mintha csak egy híres olasz opera első tenorja és baritonja lettünk volna.

Meg is nyertük az énekkel annyira a chilchotlai zeneértő publikumot, hogy az istentisztelet után úgy bennünket, mint kukoricát már nagyon áhítózó öszvéreinket is, kitünő ingyen villásreggelivel ajándékoztak meg, sőt ráadásul nyolc indián munkást adtak mellénk új kísérőnek.

Templomi szereplésem teljesen kibékítette velem a kriptából kihozott embercsontokért kissé neheztelő tisztelendő urat, ki most nagyon megkedvelt s Norberto Rios útján igen melegen ajánlott a chilchotlai népnek, mint olyant, aki parlagon heverő birtokaikat szándékszem megtekinteni s ha azokat megfelelőnek találnám, akkor egy-két ezer holdat meg is vennék.

Az indiánok örömmel fogadták a hírt s a bíróval élükön haditanácsot tartottak s csakhamar el is határozták, hogy ha a fehér uraknak földjeikből valami tetszenék, az megfelelő áron rendelkezésükre áll. Egyszóval Chilchotla község indiánjai semminemű akadályokat sem gördítettek földszerzési szándékunk elé és így mi teljes nyugodtsággal folytathattuk útunkat a még eddig európaiak által teljesen ösmeretlen tájakon.

Mielőtt útleírásomat folytatnám, érdekesnek vélem közölni önökkel azt, hogy Chilchotla község katolikus templomának egyik legnevezetesebb tárgyát egy kőből faragott nagy kígyó képezi, melyet az itteni indiánok mint bálvány istenséget még ma is imádnak és azt hiszik róla, hogy az halottaik lelkének nyugalma felett őrködik.

E kőből faragott kígyón kívül, állítólag egy nagy élő kígyó is lakik e templomban, melyet a nép etet és nagy tiszteletben részesít.

Az út Chilchotlától kezdve öszvérháton nem volt megtehető, azért tehát gyalog kellett azt folytatnunk, elosztva az indiánok között málháinkat s előre küldve nyerges állatjainkat.

Hat órát gyalogoltunk egyfolytában a legsűrűbb s legremekebb erdőkben, de annál rosszabb utakon, erősen kifáradva s izzadva rettentő módon a nagy melegtől, mely egész utunkon hű társunk maradt, míg végre a Buena Vista nevű kilátási ponthoz jutva, friss csörgedező patakra találtunk, melynek üdítő vizével olthattuk égető szomjunktat és felfrissíthettük már lankadásnak induló erőnket.

Buena Vista, magyarul jó kilátás, megérdemli nevét, mert valóban oly tündériesen szép vidéket pillantottunk meg e pontról, hogy mindnyájan lebilincselve állottunk meg annak varázshatása alatt.

Közvetlenül alattunk a leggyönyörűbben zöldelő erdő, évezredek törzseivel s szépen virágzó folyondáraival terült el; míg azon túl, három hatalmas folyó (Rio-Zapo, Rio-Lodo és Rio-Asufre) által hasított széles völgy, egyenes, zöld gyepel ellátott síkjaiával vagy bozótokkal telt hullámos dombjaival volt látható. E széles völgy három oldalát magas hegyek szegték be, míg a legtávolabbra eső részét a hatalmas Tontó folyam vize mosta. Azon túl, mélyen fekvő síkság, a veracruzai alföld következett, mely végre a beláthatatlan Atlanti-óceán kék vizével olvadt össze.

E gyönyörű zöldelő völgyet látva magam alatt, körülbelül oly érzés töltötte el keblemet, mint aminő ezelőtt ezer évvel Álmos és Árpád atyáink kebelét fogta el, amikor azok hosszú, fárasztó bolyongásaik után a Kárpátokon először átjutva, megpillantották Pannónia termékeny síkjait.

Es amint azok elhatározták magukat a négy folyam által öntözött földön megalapítani a nagy Hungáriát, úgy én is elhatároztam az ugyancsak négy folyam által termékenyített földön új otthont alapítani s azt emlékül szeretett hazámra, Új-Hungáriának elnevezni.

Az őserdők lakói Mexikóban.

Az európai ember fogalmat sem alkothat magának arról, hogy nekünk, a tropikus égöv alatt élő telepítőknak, hány vérszopó ellenséggel kell megküzdenünk egyik napról a másikra, óráról-órára, sőt percről-percre is.

A nagy vadállatok szinte legkisebb ellenségeink. A puma, jaguár kismiska ahhoz a millió és millió apró kízóhoz, amelyek mind vérünk után áhítoznak. A puma és jaguár ugyan gyakran megközelíti kis lakóházamat s velőtrázó ordításával riaszt fel édes álmomból s egy-egy elriasztó lövés megtételére kényszerít, nehogy lovaim, vagy kutyáim egyike zsákmányul essék; mindazonáltal távolról sem olyan kellemetlen vendég, mint például a skorpió, taranti és másfajta mérges pók, továbbá a legyek és különösen a moszkitók milliárdjai.

Az itteni skorpió és taranti pók harapása könnyen halálhozó, ha tudniillik nincs ellenszerünk, mely a mérget neutralizálja. Minden egyes moszkító csipésétől pedig bőrünk dagad fel s az élesebb vérű idegen, pár nap alatt nagyhimlőben lévő emberhez hasonlít. Alig képzelhetik önök, hogy idetelepedésem első időszakában milyen volt az arcom, sőt egész testem is. Teli volt apró sebhelyekkel, melyek a folytonos izgatás folytán néha egész tátongó sebekké váltak.

Van itt egy fajta a moszkítóknak, amely oly apró, mint egy gombostű hegye; alig vesszük észre, csakis midőn már megcsipett. A csipés hatása aztán csakhamar látható bőrünkön borsónagyságú gumók alakjában.

Ezek az apró vérengzők az állatoknak is legnagyobb ellenségei. Nem egy ízben találtam lovaimat véresen s feldagadva ezek csipései

folytán. Mily szerencse, hogy ezeket ily apróknak teremtette az Isten, mert különben nem tudom, mit tennénk mi többi élő lények, ha ezek a szunyogok is, ártatlan európai szunyogjaink nagy természetével bírnának?

Ezeken kívül van még megszámlálhatatlan fajtája a férgeknek s legyeknek, melyek mind, mind kíznói az embernek és állatnak. Például a canchulo (ejtsd kancsulo), egy kullancs-féle féreg, azzal a szép tulajdonsággal bír, hogy belefalja magát az ember bőre alá s onnét nagyon nehezen szedhető ki. Többnyire beszakad a feje is, minek folytán a seb gyulladásba megy és igen érzékeny fájdalmat okoz.

Ez apró vérszopók közül megemlíteném még a homoki bolha, mely petéit a legnagyobb előszeretettel az ember bőre alá szokta rakni. Aki ez állatok szép szokásait nem ösmeri, ugyancsak megijed első ízben, midőn kelésnek vélt daganatából fehér kukacokat lát kibújni.

Hogy hány hasonló, kíznó teremtmény létezik még, azt csak a jó Isten tudja, én tehát nem folytatom azok felsorolását, de szólok telepem legveszedelmesebb lényeiről, a kígyókról.

A csörgőkígyó rettentő hírét bizonyára mindnyájan hallották már. Ez van nálam leginkább elterjedve, amiért is véghetetlen óvatosságnak kell vele szemben lennem, mert e csúszó-mászó biztos halált okozó harapása mellett oly természettel bír, hogy keresi az embert s azt vakmerően megtámadja, ha mellette elhalad. Még az a szerencse, hogy gerinccsontja igen törékeny, így aztán egy ügyes és erős botütéssel ártalmatlanná lehet tenni.

A csörgőkígyón kívül a korálkígyó, vipera és boa constrictor vagy óriási zuzár említendő még meg. A két előbbeni harapása, mint a csörgőkígyóé is, biztos halált okozó, az utóbbi pedig nagyságáról és zúzó erejéről nevezetes.

Az idevalók azt állítják, hogy létezik Mexikóban 5—6 öl hosszú és derékvastagságú boa is. Karvastagságút már magam is megöltem.*

A mérges kígyókon kívül mérges gyíkok is léteznek, sőt állítólag mérges békák is. Annyiféle gyíkfajt, mint itt, életemben sem láttam. Van itt a legapróbbtól kezdve a legnagyobb fajig. Alligátorok telepem közelében nincsenek, de az annak határát képező Copalita folyó torkolatában, tehát néhány mérföldnyire telepemtől, hemzsegnek a csendesen hömpölygő folyó vizében. Telepem határáig azonban nem úsznak fel, mert a Copalita itt óriási sziklák között tör magának utat s így erős esésén kívül tömérdek zuhatagot képez.

A békák között mindenesetre legoriginálisabb teremtmény az

* Később a mexikói nemzeti múzeumban magam is láttam 5—6 métere boát kitömve, melyet Guerrero államban öltek meg.

óriási varangy, amely nagy előszeretettel keresi fel az emberlakta helyeket s a zöld fűben valóságos ugatást és bömbölést visz véghez. Szépen megjártam vele első találkozásunkkor; elő is adom a kórmikus esetet.

Egy szép holdvilágos este, teljes kényelemben hevertem a házam előtt kifeszített függőágyamban gondolatokba mélyedve, midőn a közel-fekvő bozótból mélyhangú és nagy állat tüdejéből származottnak vélt bömbölés zavart fel. Én berohantam kunyhómba s kihoztam fegyveremet. A bömbölés ismétlődött és pedig hozzám még közelebb, de anélkül, hogy a bozótban az állat közeledése folytán nesz keletkezett volna. Ez nagyon meglepett és sehogy sem tudtam elképzelni, hogy mifajta állat lehet az, amely ily óriási hanggal, teljesen nesztelenül tud felém közeledni. Már szinte kétségbeestem, hogy mindkét szememre vak lettem, de akkor a holdat se láttam volna, mely pedig teljes erejével terjesztett misztikus fényt az egész tájra. Én fegyveremmel lökészen kutatni kezdtem a bozótot s képzelhetik meglepetésemet, midőn a nagy állat helyett egy kucsma nagyságával vetekedő varangyos béka cammogott ki a bokorból. Azóta már nem egy, különben teljesen ártatlan társa látogatta meg kunyhóm környékét.

E békák igen hasznos állatok, mert tömérdek mérges férget és legyet elpusztítanak, én nem is bántom őket, sőt szívesen üdvözlöm, bár förtelmesen csunyak.

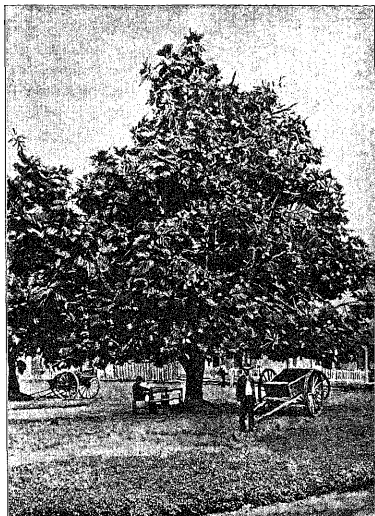
Miután a férgeket és csúszó-mászókat felsoroltam, megemlítem pár szóval azt az európaiak által teljesen ösmeretlen, sok szép bogarat és remek színű lepkét, amelyek telepem körül ellepik a virító bokrokat és száraz fatörzseket.

Gyönyörű gyűjteményeket lehetne itt összeállítani, ha az ember az azok konzerválásához szükséges dolgokkal rendelkezne. Én megkísérlettem úgy bogarakat, mint lepkéket gyűjteni, de teljesen eredménytelenül, mert a sok moly és hangya, dacára a kámfornak, mellyel behintettem, csakhamar elpusztította azokat. Légmentesen elzárt szekrényekkel pedig nem rendelkezem.

Ha legközelebb Oaxacába, vagy Mexikóba megyek, beszerzem ezek gyűjtéséhez a szükséges tárgyakat. Különösen a remek színű lepkék azok, amelyek minden természetbúvárnak, legyen az bár csak kontár e téren, mint én is, kell hogy lekössék figyelmét.

Miután én néha órákig megfigyelem ez állatok életmene ét, mondhatom, már eddig is nem egy érdekes tapasztalatot tettem. Így megtudtam például azt is, hogy van itt egy szürke színű lepkefaj, amely lepkenyelven társalog párjával. Ezek, amint észrevettem, nem szoktak soha monologizálni s csakis akkor adnak bizonyos recsegő, de elég erős hangot, ha párosával kergetőznek, vagy egy csoportban többen összegyülekeznek s valószínűleg értekezletet tartanak. A legszebb azonban mindnyájok között a lepkék királya, az úgynevezett kékszínű

atlasz, mely kiterjesztett szárnyaival jó férfiarasz nagyságával bír. Igen szelíd teremtésnek látszik lenni, mert bizony nem egyszer sansz-géne rászáll a fejem búbjára, hol valószínűleg kopaszágomat bámulja. A bogarak némelyike szokatlan nagyságra nő; így például van egy a serambicerós alakjához hasonló aranyzöld színű, amely nagyságával szarvasbogarunk nagyságát jóval túlszárnyalja.

KENYÉRFA A MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG TROPIKUS VIDÉKÉN.

Érdekes továbbá a rinocerosz-bogár. (Nem tudom, létezik-e ily elnevezésű bogár a természetrajzban, de én alakjáért annak neveztem el.) Ennek a bogárnak az alakja hasonlít a szarvasbogaréhoz s színe is gesztenyebarna, de sokkal világosabb amazénál s van két ollója is, mint a szarvasbogárnak, csak hogy azok egyike felfelé kuporodva hegygel lefelé irányul, a másik pedig alulról felfelé, vagyis a két olló iránya a testtel derékszöveget képez. Az ollók belső részei erősen be vannak növe szőrrel.

Még megemlítem a fénybogarakat, amelyek kis bolygótüzekhez hasonlóan ezer és ezer számban röpködnek a sötét éjtszakákon.

A hölgyek Vera-Cruz kikötőben a legújabb divat gyanánt e kis bogarakat elevenen üvegmedaillonokba és melltűkbe rakják s ezek titokzatos fényének megvilágítása mellett mennek esteli hódító sétáikra.

A hangyák között legjobban lepott meg egy aranyszínű nagy hangyafaj, amely sárból készült lakását a fák galyaira építi. Az idegen, aki homályos estén először téved az itteni erdőbe és megpillantja a fák galyain a nagy, fekete tömegeket, könnyen úgy jár, mint egy hamburgi ismerősöm, aki, midőn Oaxacából együtt nyargaltunk telepem felé, egy ily tömegre rálött, mert azt, mint mondotta, egy ugrani készülő jaguárnak nézte. E sártömegek néha csakugyan különös alakokat vesznek fel s a félhomályban könnyen medvének, vagy jaguárnak is tarthatók.

Most pedig térjünk át erdeink legkedvesebb lakóira, a madarakra.

A szárnyasok legérdekesebbjei bizonyára a kajdácsok, melyeknek tömérdek faja tartózkodik kis kunyhóm környékén. A leggyakoribb közöttük az itt perokittónak nevezett kis zöld papagály, amely néha ezer számra lepi el a fák zöld lombjait s nem kis károkat okoz a kukoricaültvényekben. Ezeken kívül gyakoriak a nagy, zöld papagályok, a lórok, melyek legkönnyebben taníthatók beszédre s valósággal mulattatják a telepítőket.

Ígaza van Brehmnek, mikor azt állítja, hogy a majom helyét a madarak között a papagáj foglalja el, mert ugyanazon utánozótehetséggel bír, mint amaz. De amennyiben a papagáj a hangot utánozza s az ember beszédét csaknem tökéletesen elsajátítja, intelligencia tekintetében határozottan annak elibe tehető.

Kedves zöld papagájom például nemcsak hogy eldiskurál velem kedélyesen s kérdezősködik kómikus hanglejtéssel és fejmozdulatokkal egyről-másról s válaszonat mintegy megérteni látszik, hanem tökéletesen utánozza kutyáim ugatását, s velők néha valóságos ugatási versenyt visz véghez, amit többnyire jóízű nevetésemet utánzó hahotával fejez be, szelindekeim nagy csodálkozására, amelyek sehogy sem tudják megérteni, hogy mi nevetni való van azon, ha ők ugatnak. Pulykakakasom börszöngéteit s bosszankodásának nyilatkozatait meg éppen művésziesen reprodukálja, úgyszintén a kakasok kukorékolását és a tyúkok kotkodácsolását is.

Legszébb faja az itteni kajdácsoknak a nagy, tarka papagáj (itteni nyelven vakamaya), mely tollazatának remek színvegyülékével s csaknem rőfnyi hosszúságú farkával, magasan repülve érdekes látványt nyújt. A nagy, tarka papagáj mindenkor párjával kél útra s erős rikácsoló hangjával elárulja jelenlétét. E papagáj igen könnyen szelidíthető, de annál nehezebben tanítható beszédre. Tarka tollaiban a veres és kék

szín dominál. A régi indiánok ennek a madárnak a tollait használták fel legnagyobb előszeretettel fejdíszül.

A papagájok után az éneklő madarak azok, amelyek leginkább lekötik figyelmünket. Ezek minden színben képviselve vannak. Van itt zöld, veres, sárga, kék, lila, szürke és hollófekete színű is s mindannyi segít élenkíteni gyönyörű színeivel a rengeteg erdőségek egyforma és komor zöldjét s felvidítani az ember kedélyére nyomasztóan ható félelmetes csendet.

Fülemülék s más remek hangú kis énekes madárkák már kora

TORDO REAL NEVŰ ÓRIÁSI RIGÓFÉSZREK A HUNNIA TELEPEN. OAXACA ÁLLAN. (MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG.)

hajnalban csicsergik vidám danáikat s csaknem a sötét éj beálltáig dicsérik a teremtőt, aki a világtól visszavonuló idegennek még remeteszerű magányában is ily kedves mulattatókról gondoskodott.

A harkályok között legszebb az ácsnak (carpintero) nevezett fekete színű, melynek koromfekete teste és skarlátpiros fejbúja van. Ez aztán oly erősen tudja megkopogtatni az odvas fákat, hogy valósággal egy a hordóján dolgozó kádárnak hinnők, s bizonyára ezért is nevezte el az indián ácsnak. (A kádármesterség itt ösmeretlen.)

A fácánok, vadpulykák és vadgalambok szintén nagy mennyiségben közelítik meg tanyámat. Ezek közül olykor-olykor elejték egyet, hogy gazdagítsák egyszerű menümet.

A kolibrik tömérdek faja, különösen a fák és bokrok virágzásának idején, a nap sugaraitól megvilágítva, remek színű tollaikkal kis repülő tündérek módjára, zümmögve röpködik körül a kinyílt virágok kelyheit, s hegyes, hosszúkás csőreikkel ügyesen szedik ki azok hímportát és illatos méztartalmát, nem egyszer harcba keveredve egy-egy nagyobb méhvel, amely hasonló célból igyekszik megvédeni prédáját.

Mielőtt a madaraktól búcsut vennék, nem mulaszthatom el, néhány sorban Mexikó rendőreiről, a dögkeselyűkről is megemlékezni, melyek bizonyára minden repülő társaik között a legfontosabb szerepet viszik a köztársaságban.

E keselyűk az állam, sőt minden egyes község protekciójában részesülnek, s megölésük érzékeny pénzbírságot von maga után. Ő kelmék szépen ki is használják e védelmet, mert a legimpertinensebb módon lepik el a városok tereit s a falvak szemétdombjait, ahol a kóbor kutyákkal gyakran véres harcra kelnek, hogy az övék lehessen a kihajított hús- és ételhulladék.

A dögkeselyűk állítólag 15—20 mérföld távolból is megérik a dögöt s hallatlan gyorsasággal teremnek ott, hogy összegyülekezett társaikkal azt, még rothadása előtt elpusztítsák. Idetelepésem első hónapjaiban Avar nevű lovam egy csörgőkígyó harapása folytán rövid idő alatt kiszenvedett. Tetemét lakóházamtól elég távolságra helyeztem el. De alighogy kimúlt a szegény pára, mint egy varázsütésre jelentek meg e fekete vendégek, melyek csaknem munkásaim kezéből (már tudniillik azokéból, akik a ló testét elvonszolták) ragadták ki a szegény állatot, s néhány nap alatt teljesen felfalták, hátrahagyva a fehér csontokat, melyek oly tiszták voltak, mintha anatómice lettek volna preparálva. Természetesen a legyek és hangyák milliárdjai is osztozkodtak a lakmározásban.

Mexikó némely vidékén az a vélemény uralkodik, hogy egyedül e madaraknak köszönhetik a kolera elmaradását és pedig azért, mert minden a föld színén levő anyagot, mely erjedésnek indulhatna s a kolerát előmozdíthatná, e madarak még rothadása előtt felfalják. Hogy elfogadható-e ez az állítás vagy sem, azt a kolerabacillus tudományos kutatóinak megítélésére bízom, annyi azonban tény, hogy erjedésnek induló állatmaradványt, dacára gyakori és hosszú utazásaimnak, itt e vidéken még nem láttam.

E madarakat jó volna Európában is meghonosítani, talán nem volnának az epidémiák oly gyakoriak, mint jelenleg.

Kis közleményem utolsó része gyanánt az itt található emlős állatokat kívánom bemutatni olvasóimnak.

A veszélyes jaguáron és a gyáva pumán kívül a macskafajoknak még több példánya is bebarangolja erdeimet, melyek között a tigrismacska (Tiegerkatze) a leggyakoribb. Ez különösen a fiatal

őzeknek, szarvasoknak és nyulaknak nagy ellensége, közeli rokonaival, a hiúzzal és vadmacskával együtt. Nem egyszer láttam egyet-egyét harcra készen, a fák ágain lesni prédája után, hogy alkalomadtán egy ugrással nyakán teremjen annak, s addig marcangolja a szegény állatot, amíg az elgyengülve a nagy vérvesztéstől, martalékvává lesz e vérszopónak, amely azután kényelmesen kiszívja vérét, míg a húst más állatok részére hagyja meg. Azt azután a döggeszelyű teljesen elenyészteti a föld színéről.

A tigrismacska az aprómarhának is nagy ellensége, amit csirkém gyakori megtizedelésén tapasztaltam. Később azonban erős tyúkólat készítettem, jól elzárható ajtókkal, tehát némileg elejét vettem e ragadozó garázdálkodásának, amely rókamódon, ravaszul és csendesen közelítette meg a semmi veszélyt sem sejtő tyúkokat s megfojtva azokat, siet vissza velök az erdő sűrűjébe, hogy e ritka jó pecsenyét a reá várakozó kölykeivel megossa. Egyet tetten értem s egy lövéssel átszármaztattam a másvilágra. Bőre egy darabig szalonom, pardon, szobám falait díszítette, de nem lévén timár által kidolgozva, a hangyák rövid idő alatt teljesen elpusztították.

Úgy a tigrismacskát, mint másik két fajtát, a hiúzt és a vadmacskát is, igen nehéz vadászni, mert alig engedi a vadászt közelíteni, lévén kitünő szaglási s talán még jobb látási képessége.

A macskafajokon kívül a lusta tapir és a vaddisznó (nem oly nagy mint a magyarországi) érdemel leginkább megemlést. A tapir sokszor a jó csacsi nagyságát is eléri s rövid ormányával, feketés testével és lassú járásával éppen nem látszik veszélyesnek. Nem is veszélyes, ha nem bántják, de amint megsérül, reá veti magát a vadászra, s nagy erejénél és súlyánál fogva többnyire győztes marad, mert addig gázolja, addig gyömöszöli támadóját, míg csak életjelt érez benne.

Az itteni vaddisznók is igen veszélyesek, mert nagyobb csordákban huszonöt-harmincával lepik el a kukoricásokat, s megsértett társaikat megboszulandók, az egész csorda a vadászra veti magát, ki, ha nincsen segítsége, ugyancsak veszedelmes kelepcebe jut. Ilyenkor még a fáramászás sem nyújt menekvést, mert a disznók állítólag körül-fogják a fát s addig-addig túrják fel körülötte a földet, míg a gyökér enged s a fa kidől, a menekülést keresőre pedig biztos halál vár. Egy mexikói barátom beszélt nekem, hogy vele egy ízben hasonló eset történt s csakis a véletlennek köszönhetette megmenekülését, és pedig oly módon, hogy hosszú kimaradása barátai előtt feltűnvn, azok fel-fegyverkezve, több munkás kíséretében keresésére indultak, mígnem megtalálták s éppen idejekorán menthették meg szorult helyzetéből. A fa már dülőfélben volt, mint mondá, csak néhány perc választotta el a haláltól.

Egy ízben én is csaknem áldozatává estem egy ily csordának, s csakis vakmerőségemnek köszönhettem életem megmentését. Kettőt lelőttem közülük, a többi reám rohant. Az elsők agyaraít már csaknem testemen éreztem, én azonban nem hátráltam s fát sem kerestem a meneküléshez, de kivontam machette-késemet s teljes tudóm erejével, magyarul káromkodva, vakon rohantam a 20—25 disznónak. E szokatlan fellépés, talán a magyar nyelv is, úgylátszik, imponált az agyaras hadnak, mert azok erős rőfögés között Rückwärts-Konzentrierunghoz folyamodtak, megfordultak s ijedt démonokhoz hasonlóan rohantak az erdő sűrűjébe, hová az én hangos kacagásom s valószínűleg erős szívdobogásom is követte őket. Úgylátszik, a fehér arc, melyet életökben először láttak, imponált nekik, s Jenő úr néhány »Carrambát« hangoztatva, vonult vissza szép csendesen pici kis kunyhózába, hol Duna, Tisza s papagáj barátunk nyugtalankodtak hosszú elmaradása miatt.

Őz, törpe szarvas és a világosszürke nyúl is el-ellátogat néha erdeimbe, de kutyáim ugatása többnyire elriasztja azokat s így igen ritkán közelítik meg kis kunyhómat.

Ezekon kívül a cojotte és kosztoche (előbbi kis farkas, utóbbi kis róka faj) szintén nem kis mennyiségben leskelődnek tyúkjaim után, de félnek kutyáimtól, s így csakis az eltévedtekre válnak veszélyesekké.

Van még erdeimnek két igen originális állatja, az egyik a páncélos hangyász (Gürtelthier), a másik pedig egy fajta majomnak. Ez utóbbi feje a kutyáéhoz hasonlít s igen kedves állat, ha megszelídül. Budapesti állatkertünkben van egy példány belőle, s nagy kedvence a közönségnek, a majomház mellett egy külön ketrecbe van zárva (ha ugyan még ott van?!) s hátát mindenkor vakarásra tartja készen, sőt figyelmezteti a látogatókat egy hátatmutató mozdulattal, hogy hát »ne csak bámuljatok, de vakarjátok is meg a hátamat s adjatok legalább egy diót vagy egy mogyorót«.

Végre még néhány fajta a mókusoknak ugrál fáról fára s készletti kutyáimat az ugatásra.

Puerto Angel és annak nymphája.

Puerto-Angel (magyarul angyalok kikötője) a Csendes-oceán egy pici kis réve, telepemtől egy napi lovaglásnyira, a legszebb tropikus növényekkel környezett sziklás partokon fekszik. E kies kis kikötő képezi az Oaxaca államból tengeren továbbítandó kávészállítmányok egyedüli berakodási helyét, miért is az havonként egyszer, vagyis a San-Franciscóból Panama s Valparaisó felé törekvő gőzhajó (mely a szállítmányokat továbbítja) megérkezésének idején meg-

népesedik. Ilyenkor az ott élő néhány halász és matróz családján kívül, egy-egy, a szállítmányát szemmel tartó kávételep-tulajdonos és esetleg annak családja is felkeresi Puerto-Angelt. Ámde nemcsak azért, hogy kíváncsiságát a Közép- és Dél-Amerika kikötőibe utazó közönség megtekintésével kielégítse, hanem hogy megfűrésztvén tagjait az oceán hullámaiban, némi üdülést nyerjen az itt uralgó tropikus hőség nyomasztó hatása után. Telepemem bár van bőven forrás és gyönyörűen csergedező patak, melyekben a mindennapi izzadságot bármikor kedvem szerint lemoshatom s fickándoizhatom pisztráng módjára azok kristálytisza vizében, a tenger mégis bír reám annyi vonzóerővel, — talán mert egykor bizonytalan talaján kerestem biztosnak vélt pályámat — hogy — bár sajnálatomra, még nincsen továbbítandó kávé, melyet szemmel kellene kísérem, — magam is szaporítom egyszer-másszor a puerto-angeli vendégek számát s ilyenkor könnyen megtörténik, hogy az angyalok számára teremtett kikötő vize, a hullámokban uszkáló angyalokon kívül, egy azok vizét zavaró, tola-kodó halandó emberi lényt is szórakoztat.

En tehát vágyva a tenger után, meg mint jövődöbéli kávészállító, gyakrabban átlovagolok Puerto-Angelbe, hogy a kikötőt érintő gőzhajót megtekintsem s az utazó közönség nőnemű részénél párhuzamot vonjak a barna színű, fekete szemű mexikói indián vagy kreol hölgyek, s a sápadt arcú és savó színű északamerikai missek szépsége között. Ítéletem valamint valószínűleg minden jó ízléssel bíró férfi ítélete a mexikói hölgyek javára dől el, akik nemcsak szépségük, formás termetük s izléses viseletükkel múlják felül északi szomszédnőiket, de jó modoruk és kedvességük révén is jóval felettük állnak.

Egy szép májusi napon is meglátogattam e kedves kis helyet, hogy pár napra elhagyva csendes magányomat, ott némi szórakozást leljek s bevárjam az érkező hajót, amely San-Franciscó-Mazatlan s Acapulcóból ki tudja hány érdekes utast fog majd Peru, Bolivia, Chile és Argentínába szállítani.

A gőzös — a nevét most meghazudtoló — viharos Csendes-tenger erős hullámváza miatt egy napot késett; bőven volt tehát időm a tropikus hőség befolyása alatt soványodó testemet a tenger sós vizében áztatni, sőt az itt bővelkedő vízimadarak, halak és más tengeri bestiák és hullók megfigyelésével gyarapítani természetrajzi ismereteimet. Nagy szükségem lett volna Herman Ottó bátyámra, aki bizonyára megmagyarázta volna, »hogy a gémhez hasonló tengeri madarak miért repülnek mindannyian nyugatról kelet felé; a vadkacsához, meg a vadlúdhoz hasonlók pedig ellenkező irányba?« Az előbbiekre bizonyára a föld forgásának van némi befolyása, az utóbbiakat pedig valószínűleg Ázsia mágnessé vonja magához. Továbbá, miért van

az, hogy az óriási teknősbéka, mely az oceán vizét itt eléggé benépesíti, fejjel mindig a forrón sütő nap felé van fordulva? (Furcsa, hogy nem fél a napszúrástól, úgylátszik, erősen benőtt már a feje lágya.)

Mint tehát előbb említém, egy szép májusi napon szórakozást kerestem Puerto-Angelben s a véletlen eleget is juttatott belőle, mert alig hogy megszabadítám testemet ruházatomtól s úszókosztümmel cseréltem azt fel, hogy az andalító hullámok ringatásának adjam át magam, midőn a tenger tompa moraján keresztül éles női segélykiáltás ütötte meg dobhártyámat. Már előbb, mielőtt kiszemeltem volna fürdőhelyemet, feltűnt két szép Amazon merészsége, akik Diana istennőhöz hasonló testüket, az említett istennő merészségével, hasonló módon füröszték a tengerpart fővenyét éppen nem szelíd módon nyaldosó veszélyes hullámokban.

A kiáltás iránya azonnal sejteté velem, hogy e hölgyek egyike veszélyben forog, és hogy nekem éppen nincs időm gondolkozni azon, hogy a veszélyben forgó nő megmentési kísérletével könnyen szerezhetek az oceán mélyebb vizében cirkáló cápák számára két különböző ízű pecsenyét, melyek egyike — már tudniillik jó magam — bizonyára hosszabb időre megterheli vala gyomrát a falánk szörnyetegnek. Vagy talán úgy járt volna velem a ragadozó bestia, mint egyik elődje Jónás prófétával, akit le nem tudván nyelni, szépen kiköpött egy gyepes partra. (Legalább a bibliai történet cáparól beszél és nem cethalról; én mindig ez utóbbit véltem Jónás ellenségének.) Engem bizonyára Japán vagy Kína partjaira tett volna le, vagy pláne átúszik az oceánnak legnagyobb részén s a Suez-csatornán keresztül a magyar tengerparton, Fiumében tesz ki, nagy öröme a magyar államvasutak nyugdíjintézetének, amely forgalmi főnöksége útján megtudja, hogy testem mint ritkaság a British-múzeumba kerülván, nyugdíjam folyósítását tüstént beszüntetheti.

A kiáltás ismétlődésével az én gyöngéd karjaim, bár nem valami kiváló jártassággal, — mert szégyenszemre be kell vallanom, hogy dacára tengerész voltomnak és jó gimnasztikus létemnek, az úzás mesterségében sohasem értem el magas fokot, — már szelték a habokat az érkező hang iránya felé s ugyancsak küszködtek a felbőszült elemmel, amely minden áron magával akart volna ragadni s palacsintává lapítani egy kiálló kemény sziklán. Szerencsémre és a hölgy szerencséjére is, nem soká kellett úsznom, mert nem messze tőlem, egy szeszélyes hullám felhajintott egy alakot (ki szépségével s alakjával minden vízi nimfának bátran lehetett volna méltó vetélytársnője) és azt kedvtelésből, vagy véletlenségből felém ringatá.

A veszélyben forgó nő, midőn elértem és kezemmel érintém, felocsúdott aléltságából és minden további teketória nélkül fűzte gömbölyű karjait nyakam köré s úgy tapadt hozzám, mint a veszé-

lyes szirén, amely elérve prédáját, azt a tenger félelmes mélyébe igyekszik vonni, hogy többé el se bocsássa.

Minden rábeszélő képességemet, sőt éppen nem valami szelíden alkalmazott erőművészetemet fel is kellett használnom, hogy e nő életféltésből származó szerelmi öleléseitől némileg megszabadulhassak és testét a tenger feneké helyett, hova pedig ő kelme — mint a görög aranygyapjút keresőket a régi mitológia nimfái — nagyon is vont, bár nagy nehezen, teljes kimerültséggel és néhány itce sós lé lenye-

A ZAPOTÉK TÖRSZBŐL VALÓ INDIÁN LEÁNY, OAXACA ÁLLAMBÓL. (MEXIKÓI KÖZTÁRSASÁG.)

lésével végződő munka után, kivonhattam a partra. Emlékül három vérző sebet kaptam, melyek egyike csaknem néhány oldalbordámba került, s amelyeket a hullámok csapása folytán, a part közelében kiálló éles sziklákon szereztem. No meg ajándékul kaptam egy, most már szégyenpírral vegyült hálás tekintetet, amely igen sokat volt hivatva kifejezni. Én azonban nem értettem meg, mert bizony a mentési munkát teljesen elbódított, mire pedig gondolkodó tehetségemet visszanyertem, a vízi nimfa már eltűnt s valószínűleg a parton remegő szülők karjai közé repült, kik őt ott egy lepedővel borították le.

Sebem még soká vérzett és fájt, a szívem azonban teljesen sértetlen maradt.

Azóta, ha az oceán partjára megyek, az mindig morog s mogorván tekint reám. Talán féltékenységből, hogy elraboltam tőle már eljegyzett menyasszonyát, akit éppen kristályszerű kagylókkal díszített palotájába szándékozott elhelyezni, hogy halvány homlokát ott igazgyöngykoszorúval ékesíthesse...

Egy megzavart éj a Sierra Madre egyik rengetegében.

Kirándulásaimat telepemről leginkább egyedül teszem meg, csakis jó lovam, vagy szelíd öszvérem kíséretében.

E kirándulások nagyobbára a Pluma de Hídalgó nevű kávételepekre, a Csendes-tenger partján fekvő kikötőbe Puerto-Angelbe, vagy a kerület székhelyére, Pochutlára szólnak.

Pluma de Hídalgó, telepemtől 12 órai lovaglásra, Pochutla hasonló távolságra van, végül Puerto Angel három mérfölddel távolabbra esik. Az első nyugatra, az utóbbi kettő pedig délnyugati irányban.

Az út mindhárom helyre végzetlen rossz és veszélyes is. Hogy eddig nem szegtem valahol nyakamat, bizonyára őrangyalomnak és lovam óvatosságának köszönhetem. Ha tisztelt olvasóim látnák azokat a magas, meredek hegygerinceket, veszélyes sziklahasadékokat, csúszós lejtőket, rohanó folyamokat, mely utóbbiak az esőtől megdagadva, napokig át nem gázolhatók, és végül a félelmes rengetegeket, melyeken át kell törnöm magamat, bizonyára megsajnálálnák, lovam és öszvérem képességét pedig bámulnák. Annyi bizonyos, hogy egy európai, bár a legtisztább vérű ló, mely csak jó utakhoz van szokva s csaknem születése óta istállón tartatott, az első órában kidülne s lovasát saját lábainak használatára bízna.

Szinte nevetséges, hogy utaknak neveztem azokat a szűk ösvényeket, amelyek legnagyobb részének megteremtője magam valék. Mennyit fáradtam, mennyit izzadtam még pár hóval ezelőtt is, hogy egy ösvény nélküli ormon átjuthassak, vagy hogy egy-egy sűrű bokrok-kal, folyondárok-kal benőtt, jaguár, puma és más macskafajokkal s mérges csúszó-mászókkal népesedett bozóton, kardnagyságú késsel átvgjam magam, hogy végre egy tisztásra jutva, megpihenhessek kissé s lovamat a buja zöld gyepen legeltethessem.

Hogy bolyongásaim közben gyakran utólért az itt oly egyszerre és váratlanul bekövetkező sötétség s hogy az éjszakát nem egyszer kellett a szabad ég alatt töltenem, azt hiszem, mindenki el fogja hinni. De abban sem fog senki kételkedni, hogy addig, amíg a mindenkor magammal hordott függőágyamat el nem helyeztem és pedig jó magasan, két egymáshoz közel álló fára, hiába gyötri s környezi szemeimet az álom, mert addig le nem nyugszom. Nem akarok ugyanis

minden ok nélkül prédája lenni egy vérengző jaguárnak, vagy pedig megöletni egy nyomorult vipera, csörgőkígyó, vagy éppen az itt oly gyakori, utálatos skorpió által.

A függőágyban e veszélyes vendégektől némileg mégis védett helyen vagyok, mert bár a jaguár könnyen eléri kiszemelt prédáját a fán is, a függőágyhoz még sem közeledhetik zajtalanul, s így nekem, gyöngé álmúnak, aki felébredek a legcsekélyebb neszre, elég időm marad ahhoz, hogy tizenkétlövegű Winchester-puskámmal, vagy egyik revolveremmel a vérengző bestiát megfélemlítsem, vagy ha a szükség úgy kívánja, a másvilágra küldjem.

Letelepedésem első időszakában, amikor még e vidéken tájékozatlan voltam, nem egyszer eltévedtem s így az egy nap alatt megtehető utat két, sőt három nap alatt jártam be, teljesen kimerülve, csaknem a megbetegedésig elcsigázva.

Szerencsém, hogy abban a mi budapesti kedves »Nemzeti tornánkban« jó izmokra tettem szert, mert csakis azok segélyével vagyok képes legyőzni a legnehezebb akadályokat és megbirkózni a legfáradtságosabb dolgokkal. Ezért tehát hálát adok jó atyámnak, aki szigorúan megkövetelte, hogy szellemi foglalatosságom mellett a testedzésre is nagy súlyt fektessenek. Hálát adok a Nemzeti torna kedves művezetőinek, Bockelberg és Keresztessy uraknak, hogy jó rendszerükkel, tapintatos modorukkal megszerettették velem a tornát, és megtanítottak az izmok fejlesztésének művészetére, melyet, dacára annak, hogy ma túl vagyok a zsenge fiatal koron, sőt kezdek nagyon is vénülni, még mindig szívesen űzöm azt, s ha nem is a nyújtó, korlát, vagy a gyűrűhintán és emelő-súlyokkal, de bizonyára a kapával és fejszével kezemben gyakorlom.

Pár héttel telepem megalapítása után, éppen Pochutláról, a kerület székhelyéről, igyekeztem hazafelé, elgondolkozva és teljesen lovam ismert intelligenciájára bízva magamat. Így ügettem szép csendesen, abban a megnyugtató tudatban, hogy jó »Magyarom«, — így hívják kedvenc lovamat — mely néhányszor már megtette ezt az utat, jobban ismeri azt nálamnál s nem fog eltévedni. Ez egyszer azonban csalódtam lovam ebbeli tehetségében, mert biz ő kelme már régen elhagyhatta a jó irányt s ki tudja hány óra óta cipel egy ismeretlen rengeteg mélyében, hol végre egy nem várt akadályra bukkanván, kénytelen volt megállani.

Az akadály egy mély sziklahasadék volt, amelyen ő kelme, dacára jó ugrási képességének, át nem juthatott s miután szárnyakkal sem bírt az átrepüléshez, mint mondtam, megállott és nálánál okosabbnak vélt urának tanácsát várta ki, aki — mint bizonyára gondolta — őt e kritikus helyzetből ki fogja segíteni.

Ura okossága azonban, mint már annyiszor, úgy ez esetben is csütörtököt mondott. Amint ugyanis felocsúdtam elmélyedésemből,

teljesen ismeretlennek és idegennek találtam a tájat. Hiába kerestem az elvesztett fonalat, hiába szemléltem a már tűnedező csillagok állását, hogy azok után némi tájékozást nyerjek és megtaláljam a szükséges irányt, fáradságom meddő maradt, mert bizony teljesen és tökéletesen eltévedtem. Az éj már nagyon közel volt, az erdő pedig rettentő sűrű s így természetesen nem maradt egyéb hátra, mint belenyugodni a sorsba és az éjt ebben a rengetegben tölteni.

Második és pedig az elsőnél még talán kellemetlenebb meglepetésemül szolgált az, hogy mikor függőágyamat a nyereghez csatolt többi holmim közül ki akartam szedni, kiderült, hogy azt a nagy sietségben Pochutlán hagytam, nagy késemmel együtt.

Minden bosszúságom dacára nem tehettem egyebet, mint lovam kikötése s lenyergelése után, egy jó gyepes helyet kerestem; a nyeret párna gyanánt a fejem alá helyeztem, kaucsuk esőköpenyegemet a harmatos fűre terítettem s bizva éber álmomban és revolvereim jóságában, istennek ajánlva lelkemet — lefeküdtem.

Igy pihentem, jobban mondva henteregtem, mivel pihenésről szó sem lehetett, vagy három óra hosszáig, teljesen álmatlanul, szemlélve a fejem felett lebegő csillagok milliárdjait, melyek a sötét éjben oly fényesen ragyogtak. Gondolataim nyugtalanul kergették egymást; eszembe jutott multam, jövőm és minden, minden megjelent előttem. Néha összefacsarította valami keblemet s az a kis húsdarab, melyet szívnek nevezünk, elkezdett nyugtalanzkodni, bizonyára azért, mert eszembe jutott családom, melynek anyagi boldogságát akarom megállapítani s azért bolyongok a földgömb túlsó felén, szép hazámtól oly távol eső vidéken, egyedül, rokonok, barátok s ösmerősök nélkül.

Vajjon sikerül-e kitűzött célom?

Megszerzem-e a kívánt anyagi boldogságot gyermekeimnek?

E kérdésekre a válasz, egy az erdő sűrűjéből, éppen kikötött lovam felől érkezett, velőtrázó, rettentő ordítás volt, amely vagy onca, vagy jaguár torkából származhatott. Pisztolyaimat magamhoz ragadva, azonnal talpra ugrottam s megkötött lovamhoz futottam, amely véleményem szerint nagy veszélyben foroghatott.

Lovam a helyén volt, ahol erősen horkolva és toporzékolva fülét hegyezte. Szinte nyerített örömeiben, mikor meglátott, mert bizonyára bennem látta egyedüli védőjét.

Amint láttam, hogy lovam épségben van, kissé megnyugodtam, pisztolyaimat azonban, melyeknek jóságában bíztam, erősen megmarkoltam, pedig ki tudja, mennyire voltak azok megbízhatók?

Az ordítás ismét megújult és pedig erősebben, félelmetesebben mint az imént, ami arra az egyszerű és természetes következtetésre juttatott, hogy a jaguár megérezte lovamat s most annak nyerítése által irányt kapott, tehát közeledik prédájához. Különös, hogy úgy az onca

macska, mint a jaguár is, ha nem bizonyos abban, hogy kiszemelt prédáját könnyen, vagy veszély nélkül elérheti, rémségesen ordít, valószínűleg afeletti dühében, hogy akadályra talált. Kérdés, melyikünk volt előtte a kiszemelt préda, s melyik az akadály, én-e, vagy a ló?

Az onca az emberre csak megtámadtatása esetében, védelme közben válhatik nagyon veszedelmessé. A jaguár azonban, mint nagyobb testvére, a tigris (a mexikói a jaguárt is tigrisnek nevezi s talán méltán !?), ok nélkül is megtámadja azt, ha gyomra üres. Sőt, mint állítják, a jaguár, valamint a tigris, az emberhúst más, közönséges pecsenyének elébe helyezi. Mexikóban évente tömérdek indián esik áldozatává e vérengző ragadozóknak, ami szintén e feltevés valószínűsége mellett bizonyít.

Hogy éjjeli nyugalmam zavarója onca volt-e, vagy jaguár, a hang után meg nem különböztethettem, mert mindkettő csaknem hasonlóan ordít.

Bár nem tartom magamat félénknek, mert akkor bizonyosan nem volnék most lakója ez elhagyatott, veszélyes vidéknek, mégis be kell ismernem, hogy e rettentő ordítás hatása alatt, szívem a rendnél gyorsabban lüktetett s egész bensőmet egy megmagyarázhatatlan érzés fogta el. Hasonló lehetett ez ahhoz az érzéshez, amelyet a fiatal katona érez, mikor először viszik a csatába s meghallja az első golyók füttyülését s az ágyúk bömbölését. Reszket egy kissé, de azért bátran s lelkesülten megy neki az ellenségnek és harcol, mint egy fiatal Leonidas.

Természetesen távolról sem akarom magam a világ e legnagyobb hőiséhez hasonlítani, de nem fogják önök részemről szerénytelenségnek venni, ha kijelentem, hogy életemben egyedül a víztől rettegettem és mégis, csakhogy magam előtt bebizonyítsam, hogy félelmem képzelet volt, makacsságból és kedves szüleim ellenzésére, tengerésszé lettem. Úgy éreztem tehát magam ez éjjel, mint érezhette magát az az ezredes, aki, midőn katonái élén állott és harcra készült, e szavakkal buzdította ezredét: »Ich zittere, aber ich fürchte nicht. Vorwärts!« Nem lett volna ellenemre felvenni a harcot a bestiával, amely felrázott álmódzásaimból, de az eszélyesség visszatartott tőle. A vad is bizonyára ez érzés hatása alatt lehetett, mert nem támadott meg, de nem is futott el tőlem, hanem még néhányszor hangoztatta ordítását, lassan eltávozott a színhelyről és valószínűleg biztosabb préda után nézett.

Az első csörgőkígyó.

Nincsen talán a világon veszedelmesebb állat, mint aminő Amerika forró égövének átka, a csörgőkígyó, melynek harapása emberre és állatra egy, legfeljebb két óra alatt, ölé hatással bír.

A csörgőkígyó hazáját az északi Unió déli államai, Közép-Amerika, Brazília és különösen Mexikó képezi. Ez utóbbi köztársaságban a Csendes-tenger partvidékén, melynek jelenleg magam is lakója vagyok, a nap heve által melegített sziklákat és homokos helyeket keresi fel legnagyobb előszeretettel s néha oly tömeges mennyiségben, hogy az egész környéket megfélemlíti.

Mielőtt telepemet megalapítottam volna, azaz mielőtt lakója lettem e tájnak, már előre figyelmeztettek oaxacai barátaim, hogy legyek a kígyókkal szemben igen óvatos, mert éppen ott, ahol letelepedni szándékozom, állítólag leginkább elvannak terjedve és pedig ama egyszerű oknál fogva, mert a vidék teljesen lakatlan s így nincs aki pusztítsa őket.

Már északamerikai utamban Arizonában, Új-Mexikóban és Texasban is sokat hallottam beszélni a csörgőkígyó pusztításairól, s arról a félelemről is, amelyben ez a csúszó-mászó szörnyeteg az európai kivándorlókat, de magukat a bennlakókat is tartja.

Talán éppen azért, mert oly sok szörnyű dolgot hallottam és olvastam már e veszélyes kígyóról, vágyva-vágytam a pillanat után, hogy vele először találkozhassam s szükség esetében alkalmazhassam ellene a botbüntetést, amely állítólag a leghathatósabb szer ártalmatlanná tételéhez.

Idetelepedésem után nem soká kellett várnom e kedves találkozáásra, mert az 1889. év november havának egyik forró délutánján (a napra már nem emlékszem) a munkától fáradtan, egy levágott fatörzsön pihentem és számolgattam magamban úgy a kiirtott, mint a kiirtandó fák mennyiségét s azt az időt, amikor majd ezek helyét dús természettel kecsegtető kávé-palánták foglalandják el.

Éppen folytatni kívántam erdőirtási munkámat, melyet munkáissaimmal együtt magam is végezni szoktam, midőn a lehullott galyak között egy előttem eddig teljesen ismeretlen recsegésre lettem figyelmes. Először azt hittem, hogy talán egy paizsos hangyász (Gürtelthier) vagy nyúl tört magának utat a száraz levelek között s azok recsegnek, vagy hogy az itt oly gyakori nagy gyík délutáni álmát zavartam meg s az törtet a galyakon át, hogy meneküljön előlem biztos üregébe.

Nem maradtam soká ebben a tévedésben, mert a különös recsegést vagy csörgést most már szisszenés is követte s így azonnal tisztában voltam a látogató kilétéről.

Itt meg kell jegyezni, hogy nagy szerencse az emberre, hogy a csörgőkígyó haladása közben, szaruanyagból való csörgőjének recsegésével elárulja hollétét s aki nem kíván vele találkozni, könnyen kikerülheti. Annál veszedelmesebb azonban, ha alszik s akaratunk ellenére közelítjük meg, nem is sejtve, hogy a halál torkába léptünk.

Egy amerikai természetbúvár tanácsát követve, nem vesztettem el hidegvéremet, hanem egy erős husángot (botot) vágtam magamnak, hogy felvehessem regula szerint a harcot. A fejszét, amely kezem ügyében volt, rövid nyelénél fogva nem lett volna célszerű használnom, mert bár egy csapással megölhettem volna a bestiát, kérdés, hogy ő is, egy kezemre mért harapással, nem juttat-e engem hasonló sorsra.

»Türelem rózsát terem« — mondja a magyar közmondás s miután én magamat, még a csörgőkígyóval szemben is magyarnak tartom, követtem a példabeszédet.

A bottal jobb kezemben, bal kezemben a fejszével közeledtem a félelmes csúszó-mászóhoz, amely a magyar embert bántó fekete-sárga színével, most már ott kuporgott karikában, egy napsütötte helyen.

Ügylátszik, érezte a beste lélek megtámadtatásának lehetőségét, mert magasra emelt s felém irányított fejjel, folyton sziszegve várt harcrakészen.

Most nagy óvatosságra volt szükségem, és pedig azért, mert a csörgőkígyó 2—3 öles ugrásokkal képes ellenségét elérni s villámgyors harapásaival annak vérét halálosan megmételyezni. Vigyáznom kellett tehát, hogy ez a veszélyes ugrás be ne következzen.

Lábam biztonságban volt, mert erős és hosszú bőrcsizma védte azt, kezeim és felső testem azonban nem. A kígyó ügylátszik észre is vette lábszáram előnyeit, mert nem figyelt azokra és teljes mértékben arcomra fordította gondját s mint a jó vívó, ugyancsak szemlélte tekintetem irányát. Így nézhettünk farkasszemet néhány másodpercig, amely idő alatt tényleg a halál torkába néztem. Most azonban az én tisztelt kígyó barátom, egy alig észrevehető mozdulattal készült karika-helyzetén változtatni. Én sem gondolkozhattam soká, és a lassan föl-emelt husángot teljes erővel, villámgyorsan csaptam az ugrásra készülő állat gerincére.

A husáng talált s a kígyó, bár ütéseim által meg nem öletett, erősen meg volt bénítva s ugrásra képtelen volt többé.

Most feltámadt bennem a természetbúvári ösztön és jóllehet az ilyenmű kínzás csunya mesterség, nem öltem meg azonnal a kínlódó párát, de talán némi kegyetlenséggel vegyest, megfigyeltem annak dühöngési módozatait.

A kígyó felső teste és feje sértetlen maradt s így azzal erős lökéseket irányított felém, mintha minden áron el akarna érní. Szája erősen

ki volt távra s abból, mint a gombostű hegye, kifelé csillogott két gyilkos foga. Fekete, vékony nyelve, mint a villamfolyam, folytonos működésben volt; apró szemei pedig szikráztak a vonagló állat tajtékzó, tehetetlen dühében. Fél teste, melyre a csapást kapta, tehetetlenül hevert csörgőjével együtt, s ólomként nehezedhetett az élő testrészen, mely minden erőlködés mellett sem volt képes azt ugrásra bírni.

Végre, midőn természetbúvári hajlamomat kielégítettem, még meg is szántam a szegény kínlódó állatot s egy a fejére mért erős csapással kioltottam életét.

Ez volt az első csörgőkígyó, amellyel életemben találkoztam, s ezért hat gyűrűből álló csörgőjét lenyestem s emlékül eltettem. Bőrét is lenyúztam, s eltenni szándékoztam, de a hangyák megirigyelték azt tőlem s néhány nap alatt felfalták.

A kígyó hossza, azt hiszem, meghaladta a két métert, s csörgője után ítélve, hat éves volt.

A kígyó fogait megvizsgáltam s megtaláltam tövükben a fekete színű, méreggel telt hólyagot, melyből az állat, ölü mérget harapás közben a fogakon végig nyúló csatornácskán át az illető áldozat testébe bocsátja.

A csörgőkígyón kívül vidékemen tömérdek más, szintén ölü mérgeű kígyó él, melyek közül, mint a legveszedelmesebb, első helyen a korallio (korál-kígyó) említendő meg. Ez talán a legkisebb faja vérengző rokonainak, mert egy lábánál hosszabbra alig nő s a plajbász vastagságát éri el. Teste bíborveres, fekete gyűrűkkel s harapása a csörgőkígyóéhoz hasonlóan, néhány óra alatt halált hoz. Ezek közül is volt szerencsém már többet elpusztíthatni.

Orrszarvú vipera szintén található erdeimben, de az előbbieknél ritkábban. Ezenkívül nagy számban található telepem körül egy általam eddig teljesen ismeretlen faja a mérges kígyóknak, az indiánok által még a csörgőkígyónál is veszedelmesebbnek tartott s általuk bejucónak nevezett világoszöld színű kígyó. Ennek feje igen lapos, négyszög-alakú, teste aránytalanul vékony, de hosszú, amely sokszor 3–4 méterre is megnő. Ebből a fajból eddig csak egyet sikerült megölnöm.

Legkülönösebb faja ezeknek a mérges csúszó-mászóknak bizonyára az indiánok által skorpiónak nevezett (a valódi skorpiót az indián alagrának hívja) fél kígyó, fél gyík. Ennek felső teste, melyen két kifelé álló lábacska is van, egészen a gyíkéhoz hasonlít, másik fél teste pedig a kígyóéra emlékeztet. Munkásaim nagy respektussal viselkednek vele szemben, vagyis félnek tőle véghetetlenül, s azt állítják, hogy az emberektől származó rossz szellem tartózkodik benne.

A nem mérges kígyók közül mindenesetre a legnevezetesebb a *Boa constrictor* egyik faja, amely az itteniek állítása szerint néha az ember derekával egyenlő vastagságot is elér s oly erős, hogy egy

bikát is képes összezúzni. Azt tudtam, hogy a *Boa constrictor*-nak Közép-Amerika és Brazília a hazája, de hogy Mexikóban is legyen, soha sem hallottam azelőtt. Karvastagságút és négy méter hosszút magam is láttam már, de deréknyit s öt-hat öl hosszúságút még nem.

A néprege azt állítja (mert indiánjaim még most is azték-elődjeiktől származó regékben hisznek, sőt dacára hogy keresztényeknek tartatnak, a régi vallásukból is sokat fenntartottak), hogy a *Boa con-*

TLALOC BÁLVÁNY, AZ AZTÉKOK VÍZISTENE.

strictor a vizek istenétől származik. (A vizek és tengerek istenét óriási kígyó alakjában képzelik, melyet állítólag többen láttak már vihar alkalmával az oceán felett lebegni.) Ezért a boát nem is bántják, mert félnek, hogy a vizek istene, »Tlaloc« bosszút állana érte s felhőszakadás alakjában elpusztítaná vidéküket.

Hogy a csörgőkígyó az állatra épp oly veszélyes, mint az emberre, azt eléggé bizonyítja Avar nevű lovam példája. Szegényt ugyanis legelése közben megmarta egy s bizony néhány óra alatt rettentő kínok között elpusztult. Teste a szegény párának rémségesen

megdagadt s minden mentési kísérlet hiába valónak bizonyult. Az volt a baj, hogy későn vettem észre a kígyómarást, különben ha Semler Henrik san-franciscói német tanácsát követem, talán sikerült volna életét megmentenem.

Semler ugyanis saját tapasztalata alapján azt állítja, hogy a legbiztosabb szer úgy az embernél, mint az állatnál, a mérges kígyóharapás ellen az, ha egyszerűen annyi szeszt iszik az illető, hogy megrészegszik; de lássuk, amint ő írja:

»A kígyók mérgét könnyű neutralizálni és pedig szesszel (Whiski), melyből a megharapottnak addig kell innia, amíg részeg lesz. Míg a mérge hatása nincsen legyőzve, a szesz nem részegít és ha kanna számra kell is inni, amint az ember gondolkozó tehetségét veszteni kezdi, megmenekült.«

Állatnak a szeszt nagy mennyiségben erővel a torkába kell önteni.

Jó ellenszernek bizonyult hasonló harapások ellen az is, ha a megharapott testrészt felhasítjuk késsel, a sebbe puskaport rakunk s azután jól kimosva azt, a vért erősen kiszívjuk, vagy kinyomjuk.

Egyévi ittlétem óta már elpusztítottam néhány csörgőkígyót s már annyira megszoktam recsegő csörgésüket, hogy jóformán oda sem figyelek többé.

Az ember idővel a legnagyobb veszélyt is megszokja s végre minden iránt közömbös marad.

Óvatosnak azonban eléggé óvatos vagyok s így sem kedves rokonaimnak, sem pedig tisztelt barátaim és honfitársaimnak nincsen okuk félteni e cudar jószágoktól; különben is azt tartja a példaszó, hogy — »rossz pénz nem vész el«.

Malintze kisasszony és Cortez úr.

Három órányira az állam fővárosától, Oaxacától, van egy nagy indián falu, melynek Cuilapam (olvasd Guilapa) a neve.

E falunak rozoga nádkunyhóin kívül két nevezetessége van. Az egyik, csaknem rombadőlt régi temploma, melyről azt tartják a babonás indiánok, hogy átok szállt rá, mert századok óta épül s rombadől, mielőtt befejezték; a másik nevezetesség Malintze kisasszony, jobban mondva Marina asszony sírja az elátkozott templomban.

Annyit azonban be kell vallanom, hogy mielőtt Mexikóba jöttem, magam se tudtam, hogy ki légyen ő nagysága.

A Marina név után ítélve, könnyen valami tót hajadonnak tarthatnák őt, pedig isten ments; igen távol volt attól, hogy krumplit fogyasztó atyánkfiaival némi rokonságban lett volna.

Ez a Malintze kisasszony Mexikó és Közép-Amerika történetében fontos szerepet játszott, és így megérdemli, hogy habár röviden is, de bemutassam önöknek, akiknek nem volt sem alkalmuk, sem pedig idejük arra, hogy a hős aztékok utódainak történetében búvárkodjanak.

Midőn Cortez Ferdinánd az 1519. évben hajóival és hadseregével először jelent meg Yucatán félsziget partjain s ott kitűzte a spanyol lobogót, azt V. Károly nevében elfoglalta, a meghódolt indiánfőnökök egyike több fiatal rabszolganővel ajándékozta őt meg.

Cortez, ki, mint tudjuk, semminemű ajándékot sem vetett meg, sőt ha nem kapott, erőszakkal szerzett magának (bár egyes spanyol írók úgy jellemét, mint lovagiasságát édig magasztalták), az indiánfőnök eme kedves élő ajándékait igen kegyesen fogadta és azonnal intézkedett, hogy e szép exotikus virágokat a többi ajándékba kapott kincsekkel együtt személyes parancsnoksága alatt álló hajójára helyezték.

E rabszolganők egyike, nevezetesen Malintze kisasszony, kiváló szépsége, karcsú termete és előnyös szellemi tulajdonainál fogva, csakhamar felköltötte a szép nem iránt lelkesülni tudó Cortez barátunk figyelmét és e különben szívtelen kalandornak, ki a jobb sorsra érdemes mexikóiakkal a legkegyetlenebb módon bánt, e szép indiai leánnyal szemben meglágyult a szíve s csakhamar ő lett rabszolgájává e rabszolganőnek.

Malintze kisasszony, ki, miután Cortez szívében helyet foglalt s véle talán civilházasságra lépett, egy kis Cortezkével, Mártonkával, ajándékozta meg a nagy Cortezt, akiben az apának nagy öröme tellett. (Hogy vajjon Olmedo atya, akkor egyedüli katolikus pap az amerikai kontinensen, reájuk adta-e az egyházi áldást vagy sem, arról nem szól a krónika, de valószínű, hogy nem, mert Corteznek Cuba szigetén, St. Jago városban, Suarez Catalin személyében törvényes hitvese volt.)

Marina asszony napról-napra jobban be tudta hálózni Ferdinánd urat és így rövid idő alatt oly befolyásra és tekintélyre tudott szert tenni, hogy a nagy hősből papucshős is lett, és annyira elvesztette önállóságát, hogy mint egyes kortársai állítják, Malintzéval való előzetes megbeszélés nélkül semminemű vállalathoz sem kezdett.

A szép kis yucatain hölgy, mint már említeni volt szerencsém, feltűnő szépségén kívül, előnyös szellemi tulajdonokkal is rendelkezett és így a spanyol nyelvet igen könnyen elsajátította. Miután pedig az indián nyelv több tájszólását még hazájából ismerte, igen érthető, hogy Corteznek az indiánfőnökökkel és Motecuhzoma császárral való érintkezéseiben megfizethetlen szolgálatokat tett, lévén különben is az egyedüli lény, aki Cortez hívei között a tolmács szerepét elláthatta.

Hogy Marina asszony mikor halt meg, arról nem szól a história: de arról igen, hogy sírja Cuilapam falu düledező templomának egyik zugában van. Marina asszony hamvai, úgylátszik, nem hoztak szerencsét Cuilapam község templomára, mert mint mondám, az már négy század óta épül s még sem készült el. A földrengések folyton rongálják amúgyis düledező falait, ami a kőművesek és pallérok munkáját évről-évre komplikáltabbá, nehezebbé teszi.

A sír el van hagyatva. Téglá és a lehulló vakolat csaknem teljesen elfödte már s a baglyokon és denevéreken kívül ritkán látogatja azt élő lény. Itt-ott talán egy a nap hevétől az árnyékba menekvő kígyó, vagy préda után leskelődő Coyotte húzódik meg a sírdomb egy-egy védettebb helyén. A babonát kedvelő indiánok azt tartják, hogy két hatalom, a község pátronusa, Szent Tamás és a régi Idolo (bálvány-) imádók főistene, Huitzlopochtli (olvasd Uiclipucli), együttesen működnek közre, hogy e templom soha fel ne épüljön.

Azt, hogy tulajdonképpen miért sujtják haragjukkal e szegény templomot e hatalmak, határozottan nem tudhattam meg, de a látottak s hallottak után a következőket sejtem:

Szent Tamás, valószínűleg nevéhez híven, Tamás volt abban, hogy vajjon Malintze és Cortez viszonya törvényes volt, amennyiben a frigyre az egyedül üdvözítő egyház áldása nem adatott. A szigorú szent nyilván arról sem volt teljesen meggyőződve, hogy a kis Mártonka, aki már nevénel fogva is gyanus volt, nem-e lutheránusnak nevelkedett, holott apja után hű katolikusnak, anyját tekintve pedig pogánynak született. Arra nézve nem kaptam felvilágosítást, vajjon lett-e az egészről elkeresztelési ügy s kiűtött-e Amerikában a kultúr-harc vagy sem?

Ilyenformán nagyon is érthető az indiánusok felfogása, hogy Tamás, mint jó szent, nem tud megbékülni azzal a gondolattal, hogy a neki testált »Iglesíába« helyeztek el egy oly személyt, aki csak vallási konfuziók és konfliktusok előidézője volt. Huitzlopochtli, a hatalmas és bosszúálló bálványisten pedig, kinek az indiánok között még ma is tömérdek titkos imádója van, azért haragszik Marina asszonyra, mert egyedül ő volt a védnöksége alatti hatalmas azték birodalomnak a megrontója s a még hatalmasabb II. Motecuhzoma császár halálának az okozója. Továbbá Malintze volt az, aki kárhozatos szépségével, Anahuac földjére csábította a nagy vizen túl fekvő országból a sápadtarcú idegeneket, hogy azok megsemmisítsék a világ legvirágzóbb, leghatalmasabb tartományát, Mexikót. Cuilapam sajnálatra méltó indiánjai, kik bár erőszakkal lettek keresztényekké, de titokban régi idoloisteneikhez is vonzódnak, igen különös módon igyekeznek mindkét haragos hatalmasságot megbékíteni. Évente egyszer, és pedig Szent

Tamás napján, községükben kettős ünnepet rendeznek. Az egyiket a templom melletti kápolnában, pap közbenjárásával Szent Tamás tiszteletére és megengesztelésére; a másikat pedig kint a szabad mezőn egy ál-Motecuhzoma égisze alatt, Huitzlopochtli főidolo isten megbékítésére. Én, ki nagy érdeklődéssel viseltetem a mexikói nép szokásai és történeti emlékei iránt, igen kíváncsi voltam Cuilapam e kettős ünnepére, miért is Szent Tamás napján ellátogattam az említett községbe.

Oaxacából kora hajnalban elindulva, mintegy tíz órakor értem a Cuilapam községháza előtti tágas térre, ahol már tömérdek, ünnepi hangulatban levő és fehér ingbe öltözött rőtőrű népségre akadtam. Az egész csoportban egyetlen kaputos ember sem volt látható. Elképzelhetik tehát önök, hogy minő feltűnést keltett a nagy tömegben az én megjelenésem. A rőt bőrtől teljesen elütő sápadt arc, angol szabású öltöny, sárga bőrcipő s egy kopasz fejemet fedő corksüveg, bizony nem mindennapi dolog Cuilapam község népes terén, ahol még az egyházi hatalom, a senior Cura (pap) is levetette templomi öltözékét és a nyája által használt fehér ingbe bújt.

Az egész csoportban, általam nem értett zapoték nyelvű suttozás keletkezett. Minden szem felém fordult s az arcokon a meglepetésnek egy bizonyos nemét vettem észre. Egyesek, kik közelemben voltak, hódolatteljesen hajoltak meg előttem s nyitottak helyet számomra; mások pedig, főképpen az öregebbek, keresztül törtetve a tömegen, hozzám közeledtek s nagy meglepetésemre kezem után nyultak, hogy azt megcsókolhassák.

Már csaknem azt hittem, hogy valami nagy egyházi férfiúnak, érseknek, vagy legalább is püspöknek tartanak, midőn eszembe jutott, hogy Mexikóban a katolikus papság sem szakállt, sem bajuszt nem hord, engem pedig mindkettő ékesített, tehát nem lehet, hogy a tévedések játékot űznek velem. Soká törtem fejemet afelett, hogy tulajdonképpen minek is köszönhetem e végtelen nagy megtiszteltetést. Majd meg éppen az a gondolat lepett meg, hogy a jámborok különös alakú kalapomnál (és kétszer hajlott orromnál) fogva feltámadt idolo-bálványnak tartanak s őseik iránti tiszteletből, mint ilyenek akarnak kezet csókolni. Már-már magasabban kezdettem fejemet hordozni, hogy még több hívet toborozzak imádatásomhoz, midőn egy incidens folytán kénytelen voltam a magasabb régiókból ismét a földre esni. Észrevettem ugyanis, hogy az idegen falvakból most érkező indián vendégek, Cuilapam község öregebb polgárainak sorra kezet csókolnak és hogy Cuilapam község nemes polgárai nálamnál kevésbé mutatkoznak szerényeknek, hagyván munkától kérges kezüket méltóságteljesen megcsókoltatni, mintha mindmegannyian imperátorok lennének.

Tény, hogy egyes indiánok között erősen szokásban van a kézcsók, de az a különös, hogy csak férfi férfinak, nő pedig nőnek szokott kezét csókolni; férfi nőnek, vagy megfordítva soha.

Most már tisztában voltam az egésszel s megtudtam, hogy nemcsak engem tiszteltek meg a rötbőrű atyafiak ily nagy kitüntetéssel, hanem minden öreg embert. Ez esetben fájdalمامra azt is megtudtam, hogy én, aki eddig magamat még a fiatalok közé szerettem számítani, egyszerre vén lettem. Ezek bizonyára meglátták kopaszságomat s ez volt árulója vénségemnek. E gondolatra annyira bosszús lettem, hogy azután a kezem után nyuló kezeket sorra megkaptam s úgy megropogtattam, hogy tulajdonosaik évek mulva is azon fognak tünődni, hogy milyen vén és mégis milyen erős volt az a sápadtarcú idegen, aki községüket Szent Tamás napján meglátogatta.

A kézzsorítások után a respektus irántam még nagyobb lett. Ezt onnét következtetem, mert alig hogy fél órát tölték e népcsoport között, megnyíltak a községházának kapui, ahonnan egy magas, szikár, s kezében ezüstgombos fekete pálcát tartó szellemdús arcú öreg indián lépett ki és több egyén kíséretében kimért, hivatalos léptekkel közeledett felém. Én, aki nagyjából ismerem már a mexikói népéletet, azonnal tisztában voltam azzal, hogy most a falu prezidensével (bírájával) és annak minisztereivel (a kisbíró s esküdteket minisztereknek hívják) állok szemben. Ezekután kölcsönös mély meghajlás és kézzsorítás következett. Az előbbeni példákön okulva, azonban kézcsók helyett, mellyel az igen tisztelt bíró úr engem megtisztelni óhajtott, annak kezét ügyes gimnaszta módon elkaptam s az öreget gyorsan átnyalábolva, elég erősen szorítottam kebelemhez, a legnagyobb szimpatianak kifejezése gyanánt. (Jó barátok és rokonok között igen divatozik Mexikóban az ölelés.)

E váratlan incidens és a megtiszteltetésnek netovábbja kihozta jó öregemet kissé hivatalos sodrából s idő kellett hozzá, hogy előbbeni higgadságát visszanyerje. Ez megtörténvén, bár gyöngö spanyolsággal, de érthetőleg elmondotta mondókáját. A speech abból állott, hogy ők védszentjük, Szent Tamás úr tiszteletére (Huitzlopochtli elhallgatta) a mai napon úgy a templomban, mint a szabad ég alatt is, nagy ünnepélyt fognak rendezni s épp azért »szerény szolgádnak (maga-magát nevezte az én szolgámnak), mint szintén az egész municipiónak (köztanács), falu népének és a szomszéd falvak lakosainak egyedüli és legfőbb vágya az, hogy te *padresitto* (apácskánk) magas megjelenéssel az úgy is fényesnek ígérkező ünnepélynek még nagyobb fényt, még nagyobb dicsőséget (gloria) kölcsönözz».

E beszéd természetesen meghatott nagyon; már vénségemet is kezdettem becsülni, s büszke lettem arra, hogy hát ezek mind az én fiaim, mert hiszen apjuknak neveztek. A meghívást természetesen a leg-

nagyobb köszönettel fogadtam, nehogy azonban még továbbra is dicsérjék általam ismeretlen érdemeimet, mindeniknek száját egy-egy jó szívarral dugasztoltam el, mely procedura a szemek csillogását és szájiüregek összehúzódását vonta maga után.

Még ama reményemnek adtam kifejezést, hogy majd találkozunk még Filippinél, pardon! az egyházi és mezei ünnepélynél, mely utóbbinál kiváló megtiszteltetésnek fogom tekinteni, ha a tisztelt urakat (mi Senores) tepachéval (olvasd tepacse, cukornádból készült frissítő ital, mely azonban, ha forrásnak indul, erős részegítő hatással bír) megvendégelhetem. Kölcsönös meghajlás, kalapleemelés és kecses kézintégetések után búcsut vettünk egymástól, miután ők a községházára, én pedig Malintze sírját megtekintendő, a romok közé vonultam vissza.

Cuïlapam község ünnepe.

Az istenitisztelet déli 12 órakor, vagyis mikor a nap legmagasabb pontjára ért, kezdődött. Harangzúgások (a templom bár nem kész, de a harangláb megvan), kürtök harsogása és dobok pergetése hívta össze a Szent Tamásban hívő népséget, mely már a kápolnától ezer lépésre emelte le fejedőjét, hogy ez alázatosságával már előre is enyhítse Szent Tamás haragját.

A misét siránkozások és könnyörgések előzték meg, néha egy-egy erős dobpergés és kúrtharsogás is hallatszott. Ezután egy valcer-féle darabot játszott el a községi banda, melyre bizony, ha nem lettünk volna szent helyen, alighanem mindnyájan táncra perdülünk, talán még a tisztelendő úr is, aki igen joviális rőtború bácsinak látszott lenni.

Ne vegyék tőlem rossz néven tisztelt honfitársaim, hogy én, ki különben mindenkinek vallási meggyőződését becsülöm és tisztetem, ez egyszer élcelődöm. De ha valaki látja annak az igazi istenembernek, Krisztusnak vallását ennyire kivetkőztetve eredeti tisztaságából, vagy haragra lobban, vagy, ha egészségének ártani nem akar, hát nevet.

Miután pedig én nem azért mentem Cuïlapamba, hogy megbetegedjem, a templomban pedig hahotára fakadni szintén nem akartam, ott hagytam ezt a helyet, azon tünődve, hogy mily hamis szolgálatot tettek a kereszténységnek azok, akik a pogány indiánok között a kereszténységet a pogánysággal összeegyeztették.

Hogy némi fogalmuk legyen arról a fufangról, amellyel a régi spanyolok éltek, elég ha elmondom, hogy némely helyen a Megváltót indiánfőnököknek, fején papagálytollakkal festették le a nép előtt. Hogy ez nem mese, arról magam is meggyőződtem Cuauतेpec városkában, ahol a főtemplom egyik oltárát egy rőtború, keresztre feszí-

tett Jézus, díszes tollas koronával a fején, ékesítette és a kereszt alatt könyörgő anyja, Mária, szintén indián nőnek van feltüntetve.

Igy az istentisztelet nem szolgált nagy meglepésemre, miért is azt hamarosan elhagytam és siettem ki a mezőre, ahol nemsokára kezdetét veendi az indiánok régi vallására emlékeztető multság.

A falu népe és az idegen falvak lakói, akik Szent Tamás haragját nem akarták ismét magukra vonni, természetesen bevárták az istentisztelet végét s csak azután gyülekeztek a mezőre, hogy a Huitzlopochtli-bálvány tiszteletére rendezendő multságon is kivegyék részüket.

A síkon tömérdek sátor volt felállítva, melyek árnyékában gyümölcsök, frissítők, ételek és játékszerek árusítottak el. Az egész egy népes vásár képét mutatta és a jókedvű vásárosokkal együtt érdekes és bizarr színezetet nyújtott.

Megérkezésem után nemsokára egy különös népcsoportosulás, óriási nagyságú és tollból készült fejdíszekkel s rikító színű ruhákkal, keltette fel figyelmemet. Kérdésemre megtudtam, hogy azoknak legdíszesebbjei, a hatalmas Motecuhzoma alatt álló egyéb indián tribusok fejét fogják reprezentálni, míg az a fehérruhás, narancsvirágkoszorus kisasszony (Senorita) amott, Malintze megtestesítője, ki az itteni indiánok téves hiedelme szerint Motecuhzoma menyasszonya volt és attól rabolta el erőszakkal Cortez Ferdinand.

Most megszólalt a zene s egy általam teljesen ismeretlen induló, talán Motecuhzoma hajdani harci indulója, jelt adott a produkcióra.

Az ál-Motecuhzoma felállott köralakban tizenkét vezérével, s mindenféle variációkkal elkezdette lejteni a harci táncot.

A tánc valóban igen érdekes volt. Különösen az ál-Motecuhzoma, ügyes mozdulataival, hajlongásaival és soha ki nem jöve a zene üteméből, valódi mesteri módon mutatta be művészetét, énekelvén táncához egyszer harcias és buzdító, máskor meg melankólikus és a kétségbeesést reprodukáló indián dalokat.

Motecuhzoma éneklése után a többi vezérek kara kezdett egy ismeretlen danára, s felelt egyszer vígan, máskor meg szomorúan énekelve a fejedelem kérdéseire.

A tánc megszűnván, Motecuhzoma menyasszonyával, Malintzéval, elfoglalta kijelölt helyét. A távolból hírnök érkezik s mélyen meghajolva megáll a monarcha előtt, tudtára hozván, hogy sápadtarcú lények a főszellem fiával, Cortezzel, óriási nagy canoekon (hajókon) kikötöttek s közelednek Tenochtitlan (Mexikó) felé.

Motecuhzoma ijedve fogadja e hírt, mert régen megjósolták már az ország bölcsei, hogy országát a nagy vizen átjövő fehérarcú lények fogják meghódítani.

Motecuhzoma a bálványok főistenét, Huitzlopochtlit, hívja segítségül s tőle kér tanácsot.

Az állam bölcsei és a papok a főistennek szánt áldozatok füstjéből kiolvassák, hogy a veszélyes fehér embert csak nagy ajándékokkal lehet meghódítani. A császár, ki némileg megnyugszik e jóslatban, egymásután küldi kincsekkel megrakott követeit Cortezhez, kéretvén őt, hogy mondjon le útjának folytatásáról.

Cortez, kit a nagy kincsek láttára kincsszomja még inkább ingerel s ki még Cuba szigetén értesült Motecuhzoma véghetlen gazdagságá-

HUITZILOPOCHTJI, A HADAK ISTENE A RÉGI AZTÉKORNÁL.

ról, az utat nemcsak hogy félbeszakítani nem hajlandó, de nagyobb gyorsasággal folytatja azt és alig talál útközben ellentállásra.

De ki is állana ellent oly lényeknek, akiknek négy lábuk, két fejük és két kezük van. (Történeti tény, hogy az első lovasság megpillantásakor az indiánok a lovat lovasával egy lénynek vélték; Cortez megjelenése előtt a ló ismeretlen állat volt Amerikában.) Azután meg oly különös fegyverzettel vannak ellátva, amely nagyot szól és füstöl. (Cortez néhány apró ágyut is hozott magával.)

Még néhány követet menesztettek Cortezhez, de hasztalanul, mert nemsokára megjelent Tenochtitlan kapui előtt.

Az azték császár látva fáradozásainak sikertelenségét és megismerve Cortez kincsszomját, titokban elrejtí nagy kincseit s ravasz szívélyességgel fogadja a spanyolok vezérét.

Cortez is ravasz lesz s a legalázatosabb módon tolmácsolja fejedelmének, V. Károlynak, üdvözlését, kérvén, hogy fogadja el ezen leg-hatalmasabb uralkodónak (kinek birtokain a nap soha sem száll le) baráti jobbját.

Motecuhzomát, legalább látszólag, meghatja e nyájas beszéd s mosolyogva fordul menyasszonya, Malintze felé.

Malintze, ki úgylátszik nagyhatalmú vőlegénye oldalán nem érzi magát teljesen boldognak, titokban szerelmi pillantásokat lövel Cortez felé, ki azt megérteni látszik s belészeret a kis kokettbe. (A koketteria, úgylátszik, már régi hibája a hölgyeknek.)

Cortez, ki forró szerelemre lobbant Malintze iránt, egy szép éjtszakan megszőkteti a kis hamist s megtudja tőle, hogy volt vőlegénye, Motecuhzoma, óriási kincsekkel rendelkezik.

Cortez kincsszomja már nem ismervén határt, határozottan követeli Motecuhzomától kincseit. Am az azték császár, ki már előre elrejtette azokat, csodálkozást színlel s kérdi Cortezt, hogy minő kincseket emleget, mert mindazzal, amivel bírt, már megajándékozta őt.

Cortez törbe csalva, elfogatja Motecuhzomát, börtönbe vetteti s ott mindenféle kínzóeszközökkel akarja kincsei hollétét kicsikarni tőle. Ez azonban nem sikerül s a hatalmas azték császár kínzói kezében adja ki lelkét.

Az itt elmondottakat produkálták előttem Cuilapam község indiánjai, nem egy erős szitokba és átokba törve ki a spanyolok ellen, akik nemcsak hogy megsemmisítették és elpusztították régi országukat, összetörték bálványaikat, elrabolták leányaikat és kincseiket, de még leg-hatalmasabb, legbölcsebb és legjobb fejedelmüket, Motecuhzomát is meggyilkolták.

Egyszerű előadás volt az egész, nem is elsőrangú színészekkel s mégis nagy hatással van a nézőre, ha az illető kissé jártas Mexikó történetében, mert azonnal észreveszi, hogy kivéven a Malintze esetét, a többi a megtörtént események után igen hüen van lemásolva.

Természetesen ez előadások csak azóta vannak megengedve, amióta Mexikó kivívta függetlenségét s szabadság tekintetében a többi amerikai államokhoz sorakozott.

Az előadás végeztével megittam a községi előjárókkal egy-két tepachét, elbúcsúztam tőlük s visszatértem Oaxacába.

Mexikó ősnépéről.

Miután végtelen érdekesnek találtam Mexikó és a vele szorosan összefüggő Közép-Amerika (Guatemala, San Salvador, Honduras, Nicaragua, Costa-Rica köztársaságok, Belice angol gyarmat és Mosquita független indián törzsek földje) ősnépének történetét, talán nem fogom untatni olvasóimat, ha azt dióhéjba szorítva közlöm.

Úgy Mexikó, Közép-Amerika, mint általában az egész új világ-rész lakossága igen heterogén elemekből áll. Az idegen elemet, az európai fehéren kívül, a kreol (európai szülők Amerikában született gyermekei), mesztiz (kevert) és kis számban a néger faj képviseli; az őslakókat ellenben az indiai törzs számos faja képezi.

Dr. Gonzales Darió szerint Közép-Amerika indián törzsei a spanyoloknak Amerikába érkeztek a következő fajokra oszlottak fel. (Mexikó őslakóit nem sorolja fel.)

1-ször a Lacadones-ek, Mames-ek, Pacomanes-ek vagy Poconchis-ek, Chortis-ek, Quiches-ek, Cakchiqueles-ek és Jutulules-ek Guatemalában. 2-szor Pipiles-ek, Nonvalcos-ok és Tlascaltecas-ok San Salvadorban. 3-szor Xicaques-ok, Payos-ok vagy Poyas-ok, Mosquitos-ok és Caribes-ok Hondurasban. 4-szer Niquiranos-ok, Choroteganos-ok, Chontales-ek és Caribisi-ek Nicaraguában. 5-ször Guatus-ok, Guetnes-ek, Blanco-k (fehérek), Valientes-ek (bátrak), Ramas-ok és Talamancas-ok Costa-Ricában.

Amerika, és így természetesen Mexikó és Közép-Amerika legrégibb lakóiról is, bizonyosat tudni nem lehet, mert azok története mindeddig nagy homályba van burkolva, a feltevések pedig csakis az indiánok mondaköréből és tradícióiból meríthetők. Azt a véleményt azonban, hogy az újvilág őslakóit nagyobbára Ázsiából kapta, az összes amerikai történészekkel együtt bátran mi is elfogadhatjuk.

A bevándorlások Ázsiából nemcsak Kamcsatkán át, a szűk Behring-szoroson keresztül, de sőt minden valószínűség szerint az óriási Csendes-óceánon át Kalifornia partjaira is történtek. Ez utóbbi bevándorlások azonban nem az egyes egyének akaratából, hanem az erős »Tessan« tengeráramlat által közvetítették és pedig oly módon, hogy egy-egy a partoktól eltávozó mongol vagy kínai halász bárkája elragadtatván általa, a vihar azt Kalifornia partjaira hajtotta át, ahonnet többé nem volt visszatérés.

Amerika őstörténetének kutatói között számosan vannak, akik az európai, sőt afrikai, tehát Kolumbus előtti bevándorlást is biztosan hiszik. Az elsőt Skandináviából Grönlandon át, a másodikat Észak-Afrikából Amerika déli részének keleti partjain át tartják megtörténtnek.

Malebrun szerint Kolumbus Guanahaniba érkezve, az észak-afrikai fehér néppel egyforma karakterű fajra bukkant. A balboai

Nunes Vasco pedig Darien vidékén igazi négerekre talált. Hogy mennyire valószínűek ezek az utóbbi feltevések is, leginkább Mexikóban és Közép-Amerikában láthatjuk, ahol még ma is úton-útfélen emelkednek ki az egyiptomi piramisokhoz hasonló ősi temetkezési dombok és azok a szintén egyiptomi, régi építkezésekre emlékeztető nagyszerű rommaradványok, melyek nemcsak architekturális szempontból látszanak mintegy amazok másolatainak, de ha jól szemügyre vesszük, még a híres egyiptomi hieroglifek nyomait is észrevenni véljük rajtuk.

A tradíciók, melyekből az indiánok őstörténetüket merítik, igen érdekesek. Azt tartják ugyanis, hogy jóval a kereszténység korszaka előtt megjelent a Yucatán félszigeten (Mexikóhoz tartozó tartomány) egy Votan nevű bölcs, aki nagy ékesszólásán kívül rendkívüli tudománnyal volt megáldva s elhintette úgy Mexikóban, mint Közép-Amerikában is a civilizáció és kultúra csiráit.

Votan állítólag Cuba szigetéről jött át és alapította meg nemcsak Mexikó és Közép-Amerika későbbi legnevezetesebb városait, ezek között Colhuacan, Huchnatlan, Tula és Zacatlan városokat, hanem a később nagy virágzásnak indult Xibalbay vagy Xibalba államnak is ő vetette meg alapját.

Votan, ki nagy tudománya mellett igazságos fejedelme is volt népének, alattvalói által isteni lénynek tartatott és a »nép szíve«, »nemzet szíve« melléknévvel ruháztatott fel.

E nevezetes ember halála után, még sokáig virágzott Xibalba tartomány és számos derék fejedelem uralkodott annak földjén, mely Mexikó egy részét, Guatemalát, Hondurast és San Salvadort foglalta magába, mígnem Akbal király uralkodása alatt egy északról idevándorolt törzs, a Nahoasok vagy Nahnalesek meg nem hódították azt.

Xibalba állam végnapjai már a kereszténység első korszakára esnek s annak megsemmisülése különösen Közép-Amerika históriájára forduló-pontot képezett.

VA hódító Nahnalesek vezére Gucumatz vagy Gustzalcohnall, miután rendbe hozta új birodalmának viszonyait s kitűnő törvényeket alkotott, nagyszerű építkezésekkel is gazdagította országát.

A dicsőség azonban nem tarthatott soká, mert harcba keveredett a Vallanidesek néptörzsével, ezek győztek s így a legyőzött Nahnalesek legnagyobb része elpusztult. A megmaradtak egy csekély töredéke észak-nyugatra a Csendes-tenger partjaira, a többi pedig állítólag 174-ben K. u. Kaliforniába menekült.

A Nahnalesek később Kaliforniában a híres Tula vagy Tollan államot alapították, melytől nevüket, »Tultekok« vagy »Toltekok« is nyerték.

Négy századon át virágzott Kaliforniában a Toltek állam, míg az északról jövő vad népek (valószínűleg a harcias »Apache«-törzs elődei) vándorlása folytán kiszorítottván tartományukból, a délre

fekvő »Anahuac« földjére (jelenleg Mexikó) jöttek és megalapították az új Toltek államot.

Topoltzin Acitl Toltek király, hogy mi okból, azt nem tudni, népének egy részével Közép-Amerikában keresett új hazát s létesítette a Payaqui-királyságot, melynek földjét a jelenlegi San-Salvador és Honduras képezi, Capantl vagy Copan fővárossal. Copan romjai még ma is láthatók s hajdani népének magas kultúrája mellett tesznek bizonyosságot.

A Tolték-nemzetség különböző törzsei, köztük a híres aztékok, zapotékok és mistékok, bár csaknem folytonos villongásban és harcban voltak is egymással, később urává lettek Mexikónak és egész Közép-Amerikának is és dicsőségesen uralkodtak ez államok felett mindaddig, amíg Cortez meg nem jelent hadaival és 1519—1526-ig az egészet Spanyolország javára meg nem hódította.

Kolumbusz Kristóf negyedik amerikai útjában, vagyis 1502-ben tette először lábát Costa-Rica, Nicaragua és Honduras keleti partjaira. Mexikóban soha sem járt a nagy felfedező.

Mexikó és Közép-Amerika több mint három századon át volt spanyol uralom alatt, de végre mégis felbuzdult Észak-Amerika példáján, kitűzte a szabadság zászlaját és bár véres harcok és sok áldozat árán, Mexikó 1813. szeptember 14-én, — a középamerikai államok pedig 1821. szeptember 15-én vívták ki függetlenségüket.

Guatemala, Honduras, San-Salvador, Nicaragua és Costa-Rica eleinte egymástól függetlenül kormányoztattak; 1824. év november 24-én azonban elfogadva Guatemala előterjesztését, Észak-Amerika példájára és annak törvényeit véve alapul, megalakították a közép-amerikai uniót.

Az unió nem tartott soká, mert az egyenlenségek s egyes személyek hatalom utáni vágya forradalmat idézett elő, így az amúgy is gyöngye kötelék megszakadt és az államok az 1839-ik évben újra öt külön, egymástól független köztársasággá alakultak át s mint ilyenek maradtak meg mai napig is.

Guatemala, mint tudjuk, a legújabb időszakban ismét igyekezett létrehozni az uniót, de az elnök székének betöltését illetőleg nem tudván San-Salvadorral megegyezésre jutni, azzal véres háborúba keveredett s az egyesülés helyett Közép-Amerika földje a legocsmányabb gyilkolások színhelyévé süllyedt. Ily körülmények között nagyon természetes, hogy az unió létrejöttének eszméje Közép-Amerikában hosszú időre vissza van vetve.

A mexikói indiánok ősi szokásairól.

Nem hiába éreztem a mexikói nép iránt mindjárt idejövetelemkor nagy szimpátiát és találtam szokásaikban sok olyat, ami kedves hazámra emlékeztet. Így az idegenek iránti előzékenység s vendégszeretet, lángoló hazaszeretet, szabadságérzet, a zene iránti hajlam és sok más szép és nemes vonás közös a miénkkel. Ez késztetett arra, hogy e népet, melyről Európa szerte oly különféle, de többnyire ferde fogalmak uralkodnak, figyelemmel kísérjem és szokásait megismerjem.

Hogy valaki egy népet vagy nemzetiséget jól megismerhessen, szükséges, hogy annak necsak legújabb jelenségeit tanulmányozza, hanem hogy búvárkodjék annak régi históriájában is.

Nálunk Európában nem igen foglalkoznak a mexikóiak őstörténetével s így igen könnyen érthető, hogy azok multjáról sem tudnak sokat. Nem szólok a tudósokról, kik ösmereteiket zár alatt tartva, csak olykor-olykor bocsátanak nekünk laikusoknak rendelkezésünkre egy-egy érdekesebb adatot, hanem a hozzám hasonló egyszerű emberekről, akiknek még a legjobb akarat mellett sem adatott meg odahaza a lehetőség arra, hogy az új világ érdekesebb nemzetiségeit tanulmányozhassuk, és pedig azon egyszerű oknál fogva nem, mert ezen népek története oly nyelveken van megírva (spanyol vagy portugál), amelyeket Európának csak egy igen kis töredéke beszél, fordítások pedig alig léteznek.

Azt, hogy inkák és aztékok voltak valaha Amerikában, már gyermekkoromban is tudtam, sőt azok régi kultúrájáról is sokszor olvastam. Volt tudomásom arról is, hogy az Orinoko völgyén elérhetetlen magasságban a víz színétől, sziklacsúcsokon régi feliratok láthatók, melyek a hajdani, évezredek előtti kultúrnépek létezéséről tesznek tanúságot; úgyszintén sokat hallottam a perui, középamerikai és mexikói építkezési maradványokról is, utóbb egynéhányat láttam belőlük (Mitta, San-Juan, Teotihuacan), de hogy kik voltak az inkák vagy az aztékok, honnan származtak s kitől nyerték az utókort bámulatba ejtő magassokú műveltségüket, az eddig talány maradt előttem.

Idegen nyelvek iránti hajlamomnak köszönhetem, hogy alig másfél évi mexikói tartózkodásom után annyira elsajátítottam a spanyol nyelvet, hogy most már kedvem szerint búvárkodhatom eme érdekes nemzetek történetében. És én ugyancsak kihasználom ezt az előnyt s mondhatom, hogy éppen mireánk magyarokra nézve meglepő s kíváló érdekekkel bíró régi adatokra bukkantam, különösen az aztékok és azok őseinek hajdani szokásait illetőleg, úgyannyira, hogy azok olvasásakor, akaratlanul is az a kérdés merült fel bennem, vajjon nem volt-e a magyaroknak és mexikóiaknak egy és ugyanaz az ősi fészke?

Félreértések kikerülése végett ki kell azonban jelentenem, hogy én nem az északamerikai indiánokat értem s nem azt állítom, hogy a sioux- vagy apache-indiánok velünk szintén rokonok lennének. A világért sem! Annyira távol áll az északamerikai indián a mexikói vagy középamerikai törzsektől, mint a hottentotta a malájoktól; mert azt állítani, amit általában Európa legtöbb tudósa állít, hogy az indiánok egy néptörzshöz tartoznak, nézetem szerint a leghiányosabb észleletek kifolyása lehet.

IDOLO (BÁLVÁNYISTEN).

Aki végigutazta Észak-Amerikát s megfordult az ottani vad indiánok között, azután több időt töltött a mexikói és középamerikai indiánok társaságában, lehetetlen, hogy azonnal észre ne vegye azt a feltűnő etnográfiai különbséget, amely ezek között mutatkozik. Hogy a mexikói és középamerikai indiánok őseinek nagy része Ázsiából származott (egy része az afrikai fehérek és egyiptomiak utódai), az többé kétséget sem szenved és ebben minden amerikai történész egyetért már. Sőt a megmaradt azték okmányok, valamint a Magey-növény leveleiből készült papyrusok is emellett tesznek tanúságot. De hogy Ázsiának mely része volt bölcsője e híres nemzetnek, az úgy, mint nálunk magyaroknál, eddig még nincsen kikutatva.

Az aztékok ősei a toltékok és azok ősei, akiknek nevééről a tradíció nem szól, Ázsiából, a szűk Behring-szoroson át jutottak Amerikába. Majd az északamerikai vad népek által (ezektől származnak az északamerikai indiánok) dél felé szorították, mígnem Anahuac földjén megpihentek s megalapították a jelenlegi Mexikót és Közép-Amerikának egy részét.

Nem szándékom sem bizonyítgatni a mexikóiak őseinek ázsiai voltát, sem kutatni azok őseinek fészket, de egyet még sem hallgathatok el honfitársaim előtt, és pedig felemlíteni azt a feltűnő hasonlatosságot, amely úgy a magyarok, mint a mexikóiak ősi szokásaiban létezett.

Igy például az északról Anahuac földjére vándorolt toltékok, hét vezér fensőbbiségét ismerték el, kiknek legvitézesebb és legbölcsebb tagját fejedelemnek választották. A fejedelemség, épp úgy mint az Árpádoknál, később azoknál is örökösödésen alapult.

A vér-eskü náluk is szokásban volt, tökéletesen oly szertartással, mint őseinknél, vagyis a vért karjaikból edénybe csöpögtették s aztán közösen megitták.

A halotti tor és halotti tánc is nagy szerepet játszott a régi mexikóiaknál, sőt az még ma is szokásban van. Különösen gyermekek halála alkalmával elmaradhatatlan a »fandango« s nem egyszer maguk a szülők is sírva lejtének kicsikéjük holtteste körül, hogy annak lelke annál könnyebben vándoroljon az egek urához, a főszellemhez.

A hadak urát, vagy a harcok istenét szintén tisztelték s valószínűleg ebből, illetve ennek imádatásából keletkezett később az aztékoknál (körülbelül a XIII. században) az a sok emberáldozatot követelő Huitzlopochtli Idolo fő hadisten, akinek egyik fő jelképezőjét Cortez Ferdinánd Tenosztitlanba érkezésekor a »Teokali« (szenthely) tetején elhelyezve találta. E bálványistennek áldozták föl a harcban foglyul ejtett összes embereket a legkegyetlenebb módon. Az áldozatokat egy kőre szorították le s szíveiket eleven testükből, egy kemény kőből, obszidiánból, készült késsel kivágták vagy kiszakították. Hogy a különben oly magas műveltségi fokon álló aztékok kiktől örökölték e rettentő kegyetlen szokást, még a legszorgalmasabb történetkutatók sem tudják megállapítani. Azt azonban biztosan tudni, hogy ezek a kegyetlen szertartások sem a toltékoknál, sem pedig a régibb aztékoknál nem voltak divatban.

Hogy némi fogalmat szerezzenek, mily rettentő mérveket öltött még a XV. században is ez a szörnyű szertartás, elég ha megemlítem, hogy Ahuiztotl király 1486. évben egy ünnepély alkalmával 68 ezer harci foglyot végeztetett ki ily módon.

A mélabús zene és tánc a mexikóiak őseinél, épp úgy mint nálunk, szintén divatozott, sőt azt még ma is a legnagyobb mérvben üzik. Ez

aztán úgy jelleg, mint dallam tekintetében annyira hasonlít magyar nemzeti zenénkhez, hogy bizony, ha a nép közé megyünk s hallgatjuk azt, gyorsan könnyek tódulnak szemünkbe s a mexikóiakkal együtt mi is sírva vigadunk. Így jártam én és dr. Procopp Jenő barátom (ki látogatásomra jött Magyarországból) San-Juan Teotihuacan község napiramisá alatt. Régiségeket gyűjtve a romok között, egy előzékeny indián csatlakozott hozzánk s nemcsak hogy felajánlotta szolgálatát a gyűjtésnél, de munkánk végeztével meghívott bennünket, hogy meg-

IDOLO (BÁLVÁNVISTEN).

hallgassuk zenekarukat, amely — mint mondá — egy gitárból, egy biguellából és egy hegedüből áll. Mindketten mosolyogtunk, mert elképzeltük azt a cincogást, amelyet majd hallani fogunk, a meghívást azonban természetesen elfogadtuk.

Elvégezve munkánkat, csakhamar betértünk a szűk kunyhóba s kényelmesen elhelyezkedtünk a földre terített petatéra (gyékény).

A három rőtború művész gyorsan összeállott s rákezdett egy melabús danára. Elképzeltük bámulatunkat, amidőn ötezer mérföldre kedves hazánktól, indián ősi romok között magyar motivumú szomorú dallamot hallottunk. Mintegy varázsütésre jelent meg mindkettőnk szemében egy-egy könny, mely művészeinket nem kis zavarba ejtette.

Az indiánok bizonyára észrevették a hatást és hogy paralizálják szomorúságunkat, csakhamar egy víg »danzát« (cubai tánc) kezdtek pöngetni.

A friss csárdás szintén ismeretes tánc az indiánok előtt s azt »jarabe« (harabe) vagy »petenera« (ropogós, pattogós) néven csaknem minden kunyhóban pöngetik. S ha táncra perdülnek a párok, ugyancsak megforgatják egymást, de nem valcer-lépésben, hanem amúgy igazán, magyarosan, s hogy még inkább elvarázsolják a hazájából idetévedt szittyát, a táncosnő finom kacérsággal néha-néha elhagyja táncosát, hogy még vonzóbban, még kecsesebben visszalejthessen hozzá.

A házasság az aztékok legrégebb őseinél is szentség volt s a házasságtörő, törvény szerint halállal bünhődött. A nő, mint a család legfontosabb tagja, nagy tiszteletben részesült s a fejedelmi családból származottak öröklés útján a trónra is jogosultsággal bírtak s nem egy uralkodónó tüntette ki magát bölcs kormányzás által. A későbbi azték fejedelmek azonban, miután a többi amerikai törzsekkel érintkezésbe léptek, nagyon megváltoztatták a nők iránti tiszteletüket s a mohamedánokhoz hasonlóan, a nőt később portékának tekintették s a rabszolgánokat nagyon megválogatták.

Motecuhzoma császár és annak hűbéresei nem egy szép rabszolganővel rendelkeztek s ajándékozták meg velük a Cortez-zel jövő spanyolokat. Ezeknek egyik legszebb tagja bizonyosan Cortez kedvence, Malintze kisasszony volt. Valószínű, hogy az aztékok a rabszolganőtartást az Egyiptomból származó indián törzsektől vették át.

A hadúrnak szánt állatáldozatok szintén szokásosak voltak a mexikóiak őseinél, de miután a ló ismeretlen teremtmény volt az új világban, azok helyett más állatokat áldoztak föl. Mint már említettem, az emberáldozatok sokkal későbbi keletűek voltak.

Sok-sok más szokásban is hasonlíthattak őseink a mexikóiak őseihez, de a más népekkel történt keveredés folytán lassan-lassan eltűntek s csak egyes töredékeinek emlékei maradtak az utókorra.

Higyjék el, kedves honfitársaim, végtelen érdekes nép a mexikói s különösen érdekes reánk, magyarokra nézve, amiért megérdemlik, hogy közelebbről ismerjük őket s tanulmányozzuk történetüket. Én pompásan érzem magam közöttük s úgy vélem, nem csalódtam abban, hogy ez az én második hazám s itt lelem meg anyagilag is a jobb jövőndőt.

A furfangos indián.

Éppen számadásaim rendezésével voltam elfoglalva, melyek vezetése körül távollétemben német tisztartóm foglalatoskodott, amikor »Duna« és »Medve« nevű kutyáim erős ugatása két közeledő lovasra, illetve miután csacsin ültek, csacsisra tett figyelmessé. Lakóházam magaslaton állott s így az alattam cikk-cakkosan elvonuló út egyik fordulatan észrevettem, hogy kunyhóm felé egy rőt bőrű Don Quijotte szolgájával, Sancho Panzával együtt közeledik.

Miután telepemet ritkán látogatja lovon vagy csacsin ülő vendég, nagyon kíváncsi lettem, hogy a meggörbült hátú, de méltóságának teljes tudatában levő rőt bőrű caballero ki légyen és mi járatban van.

A csacsik a mezítelen lábsarkok erős ösztönzésére »Rosinante« módjára száguldának a meglehetősen meredek lejtőn fölfelé, s csakhamar megjelentek lakóházam kerítésének kapuja előtt. Óh, ne higyjék, hogy én még mindig primitív módon vagyok berendezve; van már kerítésem és kapum is, bár ez utóbbi kifordulván sarkából, ott hentereg a porondon, nagy ijedelmére a közeledő füleseknek.

Sancho Panza barátomnak nem kis megerőltetésébe került vén gazdáját lesegíteni a hét szűk esztendő egyikét jelképező szamar hátáról, s őt, egyrészt saját válla, másrészt erős füttyköse támogatásával felém vezetni, ki alapos figyelemmel szemléltem az érkező vén és szeme után ítélve, félszemű indiánt.

Szolgája figyelmeztetésére megtudta az öreg, hogy szemben áll azzal, akivel beszélni óhajt.

Most a kölcsönös bemutatás következett; az indián hajlongott és kezemet a jó öreg minden áron meg akarta csókolni. Denique csakhamar megtudtam, hogy csodadoktornak vélt.

Nem kis erőlködés után sikerült kezemet megmentenem a büszke Don Quijottehoz nem illő kézcsóktól, s jóakaró vállveregetésekkel reábírtam az öreget, hogy adja elő nyiltan kívánságát, mert nálam a teljes szólásszabadság meg van engedve.

Az öreg rőt bőrű, aki Cervantes nyelvében nem árult el valami nagy jártasságot, holott éppen ő, Cervantes, írta le oly élénk tollal és remek humorral spanyol alteregójának érdekes történetét, erős torokköszörülés és gyanus pillantások után, tudomásomra adta, hogy titokban szeretne velem beszélni (bizonyára félt erősen nyugtalankodó kutyáim és fecsegő papagályom jelenlététől), mert nagyon fontos az, amit mondani kíván.

Erre bevezettem őt szobámba, s tekintetbe véve vén csontjait, egy elég kényelmes székre ültettem le. A szék elfogadását szinte rá kellett erőszakolnom. E műtét után szépen ajtót mutattam Sancho

Panzának, aki minden áron tanuja akart lenni beszélgetésünknek, de bár megértette a kiutasítást, azt kelletlenül fogadta és kimenetelekor gyanus tekintetet vetett mindkettőnkre.

— Nos, öreg, most egyedül vagyunk, mondd el tehát, mi a szándékod?

Nagy sóhaj hagyta el eme szavaimra vendégem kebelét, aki azután kedélyes mosolyt erőltetett magára és a következőket mondotta:

— Uram, nekem egy nagy ellenségem van, aki minden alkalmat felhasznál, hogy kárt okozzon javaimban. Nem elég, hogy gyakrabban megdézsmálja kukoricáimat és elrabolja egy-egy legelő marhám, de legutóbb pénzem egy részét is eltulajdonította. Ha meg is tudnék neki bocsátani az előbb említett cselekedeteiért, ez utóbbit semmi áron sem hagyhatom büntetlenül és szigorúan akarok felette bíraskodni. Miután azonban — folytatá az öreg — én vén és tehetetlen vagyok és nyíltan meg nem bosszúlhatom gaszágát, ravaszsághoz kell folyamodnom és éppen azért fordultam hozzád (az indián mindenkit tegez), fehér emberhez, aki úgy a főszellemmel, mint az ördögökkel is barátságban állasz. (Ez utóbbi feltevés nem valami hízelgő reám nézve.) Arra kérek tehát, hogy nekem segítségemre légy, mert csakis a te közbenjárásod mellett lehet a büntetés olyan, mint amilyent én óhajtanék.

Elképzeltetik önök, hogy percről-percre nagyobb figyelemmel kísértem öreg vendégem szavait, aki, mint mondja, nagyon szigorú bírása akar lenni vétkes ellenségének.

— Nos, minő büntetést szántál bűnös szomszédodnak, — kérdém az öreget — akinek rosszszasága felett méltán felbosszankodtál?

Az öreg fürkészően körültekintett, vajjon nincsen-e tanu, aki beszédünket kihallgathatná. Amint meggyőződött, hogy az ajtó jól be van zárva s nem zavarja semmi az óra ketyegésén kívül társalgásunkat (ezt az instrumentumot pedig bizonyára ördögmotollájának nézte, tehát bizalma még nagyobb lett), fülemhez hajolt és legnagyobb meglepetésemre a következő szavakat suttopta:

— Készíts mérget nekem, hogy azt ellenségem ételébe keverhessem s elkülldhessem őt örökre az ördögök közé.

E szavak hallatára felpattantam helyemről s csaknem egy erős nyaklevest mértem a vén róka ráncos ábrázatára. Alig bírtam haragomat türtőztetni arra a gondolatra, hogy hogyan merészel engem ez a vén gazember ily nyomorult cselekedetben társul kérni? Már-már közel állottam ahhoz, hogy megköztöttem az öreget s átadom a bíróságnak, midőn akaratlanul reá tekintettem, észrevettem tehetetlen együgyűségét és szinte megsajnáltam őt.

Felindulásom lecsillapodása után leültem az öreg mellé és komoly hangon előadtam neki, hogy az ember életét csak az veheti el, aki azt adta, a főszellem vagyis az Isten. És hogyha valaki mégis oly rossz,

hogy embertársának életét, legyen az bár a legnagyobb ellensége is, kioltja, azt a törvény hasonló szigorral, vagyis halállal bünteti. Mily szégyen, mily gyalázat érné egész családodat, — folytattam — sőt barátaidat is, ha bűntényt követnél el s a bíróság vén fejedre kimondaná a halálos ítéletet, azután téged felakasztana a hóhér, vagy fejedet vennék és lelked, mert a gyilkosok lelke egytől-egyig a pokolba vándorol, a démonok közé kerülne.

Az öreg erősen megrázkódott s úgylátszott, hogy erős tusa keletkezett bensejében, legalább homlokának verejtékei emellett tanuskodtak.

— Igazad van Padresitto (apácska), — felelt az öreg — hogy embertársunk elpusztítása csunya cselekedet, s nem is gondolnék reá soha, ha attól nem félnék, hogy majd ő gyilkol meg engem. Csakis az ettől való félelem keltette föl bennem — tehetetlenben — azt a gondolatot, hogy ételébe mérget keverjek. De ha te eme szándékomat nem helyesled, természetesen elállok attól és arra kérlek, légy oly jó és szolgálj tanáccsal, hogy mitevő legyek, mert ti, sápadtarcúak, oly bölcsek vagytok s tudtok mindenhez.

Én természetesen azt a tanácsot adtam neki, hogy azonnal menjen el Miahuatlan községbe, mely kerületének székhelye, keresse ott fel a a Senor Juez-t (elsőfokú bíró) és adja elő panaszát és meg fogja látni, hogy a törvény szigorú büntetést mér a bűnös fejére s ő teljes elégtételt nyer.

Az öreg nagy figyelemmel hallgatta szavaimat s amint befejeztem azokat, megvakarta bodros tarkóját, felkelt helyéről és távozni készült. Mielőtt elment, ama nézetének adott kifejezést, hogy az igazságszolgáltatás nagyon drága szokott lenni s miután ellenségének több pénze van mint neki, az igazságot is könnyebben szerezheti meg. Ismét fel kellett világosítanom, hogy a törvény nem gazdagság szerint ítél, hanem a bűnöst érdeme szerint sújtja, legyen bár annyi kincse, mint a híres Motecuhzomának volt.

— Hát hiszen úgy fogok cselekedni, amint te kívánod, bár éppen nem ártana rossz szomszédomnak, ha egy kissé megmérgezném . . .

Mielőtt elbúcsúztam volna tőle, még egyszer lelkére kötöttem, hogy ne foglalkozzék ilyen sötét gondolatokkal, mert az bizony éppen nem illik az ő korához és a szellem, de meg saját lelkiismerete is ugyancsak megbüntetné őt, ha bűnt követne el. — De meg lásd, — mondám neki — már én is tudok a dologról, s ha rossz cselekedetet követnél el, amit én azonnal megtudnék, mint tanu lépnék fel ellened és én magam kérném szigorú büntetésedet.

E szavaim megtették hatásukat, s az öreg földre borulva esedezett kegyelemért s rimánkodva könyörgött, hogy ne tudassam senkivel, minő szándék vezette hozzám.

Én természetesen megígértem a hallgatást, felemeltem őt a földről, s miután kissé magához tért, erősítő gyanánt egy pohárka konyakkal kínáltam meg, nehogy azonban azt higyeje, hogy én az általa másnak szánt mérget kívánom vele megítatni, előzetesen magam is lehörpintettem egy kupicával.

A konyak, úgylátszik, megtette hatását, meg talán némileg szavaim is, mert az öreg jobb kedvvel mint a hogy érkezett, hagyta el hű Sanchójával és két türelmes csacsijával együtt házam környékét, erősen biztatva a fülesekét egy-egy kurjantással, hogy: előre! előre!

Ilyen gondolkozásmóddal bírnak indiánjaim legtöbbjei. A rosszra is, de a jóra még inkább hajlanak. Lett volna csak mindenkor vezetőjük és tanácsadójuk, régen mások lennének ők már. De miután azt az elvet, hogy »a cél szentesíti az eszközt« követni látták mestereiktől, a spanyol jezsuitáktól, csoda-e, ha ők is e sötét elvnek hódolnak még némileg?!

Még azzal az előnyös tulajdonsággal is bír e nép, hogy a jót örömet és szívből cselekszi, a rosszat csak együgyűségből, vagy kényszerből.

Kiváncsi volnék megtudni, hogy vajjon bíránk miként ítélik meg eljárásomat? Helyesen jártam-e el, hogy fel nem jelentettem a rőtőrűt, vagy kötelességem lett volna őt elárulni?

Én egyedül szívem sugallatát követtem, amikor őt nyugodtan távozni hagytam.

Magyar honalapítók Mexikóban.

Hála Istennek!

Végre-valahára megszűntem Oaxaca állam indiánjai között az egyedüli szittyá lenni.

Alig néhány napja egy kedves honfitárs, hosszú, nehéz és viszontagságos utazástól fáradtan, csaknem indiánná barnulva a tropikus nap hevétől, egy mexikói sombrero széles karimájától félig elfödött arccal, de azért erősen kipödrött bajusszal, köszöntött be szerény oaxacai lakásomra a következő szavakkal:

— Én Makray Aladár vagyok!

Soha dallam nem hangzott még kellemesebben, mint e néhány magyar szó, melyekkel hazánkfia magát bemutatta. Én természetesen, mintha villanyfolyam érintett volna, felugrottam és átnyaláboltam a kedves atyám ajánló-levelét elibém mutató Aladár barátunkat s oly erővel szorítottam őt keblemhez, hogy ő bizony ennek az erélyes fogadtatásnak a hatásától kissé meghökkent és nem igen volt azzal tisztában, vajjon ez a bozontos szakállú lény legyen-e az a bizonyos

Eugenio de Bánó, akiről Vészi úr oly kegyesen méltóztatott famózus cikkében megemlékezni.

Szerencsémre később megtudtam, hogy Makray barátom a »Pesti Napló«-ból, és saját szerény »Utiképek Amerikából« című művéből ismert meg és így könnyen elképzelhető, hogy melegségemet csakhamar hasonló melegséggel viszonzta.

Örömöm nagy volt és én csakhamar őszinte barátságot kötöttem

MAGYAR HONALAPÍTÓ MEXIKÓBAN.

Aladárral, aki az enyémhez hasonló célt tűzött ki, nevezetesen azt, hogy ő is be akarja magát a kávétermelés titkaiba avatni.

No, de miután nem az a szándékom, hogy a már úgysis eléggé kimerített témát, a kávétermelés mesterségét, ecseteljem önök előtt, vagy azzal úntassam, hogy elmondjam ismét, miszerint Makray olvasva igénytelen kis művémet s egy-egy tárcacikkemet, kedvet kapott »mexikánernek« felcsapni; ezeknél mulatságosabb dolgokkal kívánom idejüket rövid időre igénybe venni.

Telepem érdekében még dolgom lévén néhány hétre Oaxacában, így Aladár barátunk abbeli kívánságát, hogy telepemre menjünk, mert ő kókuszdiót és csokoládét, már t. i. kakaót, fáról kívánna mielőbb enni, továbbá szeretne a veszélyes jaguárral és karcsú pumával szembe szállni, meg csörgökígyót és skorpiót spirituszba rakni, sajnálatomra nem teljesíthettem azonnal.

Mégis, hogy itteni tartózkodása alatt szerezzek neki némi szórazást, az olyannyira érdekes vidékkel bíró főváros környékére egy-egy kirándulást rendeztem.

E kirándulások egyikét, a világ második legnagyobb fájának, a Sancta Maria de tului »Sabina«-nak és a régi »Mitla« romjainak megtekintésére szántuk. Mindkettőről írtam már s ezért csakis a tíz órai lovaglásunk alatt előfordult jeleneteket fogom felsorolni. Korán reggel indultunk Oaxacából; én lóháton, Aladár barátom pedig — dacára annak, hogy lovamat felajánlottam neki, csak azért, hogy az utazás annál érdekesebb legyen — filozófus öszvérem hátát választotta.

Huszárkapitány — öszvérháton, higyjék meg, nem mindennapi látvány.

A jó csacsi szokatlan büszkeséggel hegyezte füleit, mert bizonyára érezte, hogy az, aki most hátán ül, nem csak amolyan közönséges cibil, hanem olyasvalaki, akiért érdemes, hogy egy kissé összeszedje magát.

Muszka — mert hosszú füle iránti tiszteletből így kereszteltem el az öszvért — valóságos Bucefálusznak bizonyult útunk alatt s annyira jól viselte magát, hogy az én kapitány barátom, megelégedve volt szép paripáiról, ez állat hasznavehetősége felett nem egy dicsérő nyilatkozatot tett.

Egyszóval, mi szépen haladtunk egymás mellett Mexikó göröngyös útjain, miközben bámultuk a vidék szépségét és buja növényzetét.

— Aladár, te kemény legény vagy, — mondtam barátomnak tréfásan — mert alig veszed tekintetbe a nagy hőséget, amely nemcsak minket, de állatjainkat is ugyancsak izzasztja s a nap sugarait is, amelyek pedig csaknem derékszög alatt érik mexikói kalapod karimáját, csak úgy félvállról fogadod.

— Hja, barátom, — válaszolt ő — megszoktam én a strapát alaposan. Vagy azt hiszed talán, hogy június és július hónapokban a gyakorlatok alatt csak ilyen melegeket tűrtem?! Nem barátom, te úgy látszik, nem voltál katona, tehát alig lehet fogalmad arról, hogy mi mindenben megy a katona keresztül, különösen ha huszár volt, mint én.

Én erre nem szólhattam, mert tényleg csak négy hóig voltam katona, még hozzá baka. Azután mint »untauglich« kiszuperáltattam, ha nem csal emlékezetem, azért, mert az önkéntesi vívó-iskolában véletlenül erőset találtam ütni a Fecht-Lehreből — Ausgezeichnet

klasszissal jutalmazott hadnagy úr hasacs-kájára, no meg a tornászati tudományból is kissé a kelletténél többet találtam tanulni a Nemzeti tornában, semmint azt a Vorschrift megengedhette volna.

Jól van! — gondoltam magamban — annál jobb, ha kibírod az itteni éghajlatot, mert akkor nem lesz annyi bajom veled, mint a mult évben néhány némettel, akik, mikor telepemre vittem őket, útközben mindúntalan kidűltek a nagy hőség miatt.

Dél volt, a hőség tetőpontra hágott, rólunk patakzott az izzadság, állatjaink pedig víz után sóvárogtak.

Már sajnálni kezdtük a szegény párákat, hogy annyit kell a szomjúságtól szenvedniök, amint Aladár barátom sas szemével egy mélyen fekvő árkot pillantott meg, melyből víz csillogott ki.

— Vigyázz, Aladár, mert az ingovány, amely nem egy lovat temetett már maga alá lovasával együtt, — kiáltottam barátom után, aki azonnal más irányt adott öszvéreinek s megállította azt.

Hogy aztán megmutassam, miként kell az ingovány felületén folydogáló vízből lovat itatni, nagy elbizakodottsággal megállottam annak partján s átengedtem lovamnak a kantárszárát, bizva okosságában, hogy az majd szétterpeszti és megfeszíti mellső lábait és élvezettel iszik majd a sár felületén csergedező patak vizéből.

Számításomban azonban csalódtam, mert jó »Magyarom« a hőségtől-e, vagy egyéb ösmeretlen oknál fogva, egy ugrással az ingovány közepén termett s készült mély sóhajjal velem együtt a — halálra.

— Jézus Mária, mi történt veled?! — kiáltotta utánam Aladár és rohant segítségemre.

— Az istenért, maradj a helyeden — kiáltottam feléje, — mert mindketten elveszünk, ha segítesz; magam meg talán kimenekülök.

Szegény lovamnak már csak a feje látszott ki s így én is derékgig ültem már a fekete lében; a szegény állat minden erejét összeszedte, hogy kimeneküljön, de hiába. Minden erőlködése kárba veszett, mert terhem alatt mindjobban süllyedt a sár alá s én beláttam, hogy ilyen módon mind a ketten elveszünk. Aladár a parton, mint az örült, úgy futkosott, de nem volt amivel segítsen; lovaglócsizmám megtelt a nehéz sárral, s mint a polip, úgy vont engem és lovamat a sár mélyébe. Ekkor eszembe jutott II. Lajos magyar király tragikus halála, amitől megborzadtam s egy utolsó kísérletre határoztam el magamat. Gyorsan felhúztam lábamat a nyereg tetejére, ahova felállottam és egy erős ugrással a ló fején keresztül kivettem magamat a partra, meg nem feledkezve a kantárszárról sem, mellyel majd fuldokló lovamat igyekszem kivonni.

Lovam az ugrás súlya alatt csaknem teljesen elmerült; megszubadult azonban terhemtől, s ismét feljutott a sár felszínére. Azután óriási ágaskodással igyekezett elérni a túlsó partot, melyre a kantárszár

segítségével vontam. Néhány hasonló ágaskodással végre két első lába szilárd talajt ért s nagy nehezen kijuthatott velem együtt a halál torkából.

Mégis csak jó dolog, ha az ember tornász, gondoltam magamban, miközben leráztam magamról a fekete levét, amely bizony szegény lovammal együtt elég tragikómikus alakokká formált bennünket, mert biz az vastagon rátapadt egész testünkre.

Makray barátom, aki legjobb akarata mellett sem segíthetett, csaknem kétségbe esett afelett, hogy nem tehetett értem semmit s alig bírtam őt megnyugtatni.

Hosszú kerülő utakon juthattam csak Makray barátomhoz vissza, aki meleg kézszerítással gratulált szerencsés megmenekülésemhez.

— Hja, barátom, ilyen kis epizódokra el kell itt Mexikóban bármikor készülnöd, — mondtam Aladárnak, tréfára véve a komoly dolgot. Titokban azonban hálát adtam a mindenhatónak, aki anyátlan gyermekei részére már többször mentette meg ily csodás módon az apát.

E kis intermezzó után tovább folytattuk útunkat, hogy mielőbb elérjük a nagy fát s estére Mitla romjaihoz jussunk.

A szemközt jövő rőt bőrűek amint megpillantottak, félve vetettek magukra keresztet, mert bizonyára dämonnak tartottak, aki sárkányával együtt (a lovat könnyen annak nézhették) most szállott fel a fekete poklok fenekéről.

Aladár barátomat sem kímélte meg a baj, mert bizony egyre jobban és jobban kezdett főfájásról s lappangó lázról panaszkodni, melyek, mint mondá, egész lényét egyszerre megváltoztatták. Nagyon megijedtem, (de nem mutattam), mert attól féltem, hogy barátom nagyon kicsibe véve a mexikói nap melegét, nem volt eléggé óvatos s leemelve egyszer-mászor kalapját — napszúrást kapott.

Hála az égnek, csalódtam, mert Mitlára érve, (bár Makray nagyon rosszul érezte magát), az egész csak erős lázzá fejlődött ki.

Eszembe jutott öreg indiánom, aki első útam alkalmával Okotlan községben megmentett a láztól. Erre én is hasonló kúra alá vettem Aladárt s Ádám-toilette-re vetköztetve, szesszel bekentem, és valószínű akrobata módra meggyömösöltem, úgy hogy minden porcikája ropogott. A láz ki is rohant belőle, de teste annyira fájt ökleim nyomásától, hogy szinte rösteltem túlzott buzgalmamat.

Másnap Oaxacába visszatérve, megkérdeztem útközben Aladárt: — Nos, barátom, mi a véleményed Mexikó melegéről; még most is az a nézeted, hogy otthon június és júliusban nagyobb a forróság mint itt?

Aladár elnevette magát, mert megértette szatirikus kérdésemet, s bevallotta, hogy bizony csalódott, mert legforróbb nyári napunk is kismiska Mexikó tropikus hőségéhez.

Igy végződött a két szittyá utód első együttes kirándulása Mexikó forró égöve alatt.

Az alligátorok között.

A Tonto folyamról, mely telepem határát mossa, azt állították az idevaló mazaték-indiánok, hogy az a Papaloapam folyamig s azzal együtt Alvaradó tengeri kikötőig hajózható.

Ez állítás valódiságáról meggyőződni reám nézve igen fontos körülmény volt, mert terményeim tovább szállításához ez lenne a legkönnyebb és mindenestre legolcsóbb közlekedési út, amennyiben Motzorongo vasúti állomástól, a mely 16 leguára (9 magyar mérföld) fekszik telepemhez, vasúton Cordobán át Veracruz kikötőig igen magas a szállítási díj.

Azonnal a Hungária-telep megalapítása után nagy vágyat éreztem canoéba (fatörzsből kivájt ladik) ülni és levezni a kristálytisza vizű Tonto folyamon addig, ameddig csak lehet. Azt tudtam, hogy a Papaloapam folyam Tuxtepec várostól hajózható, mert már több év óta járnak e helytől kiindulva Alvaradoig apró folyami gőzhajók, engem tehát csak az érdekelt, hogy igazán hajózható-e a Tonto folyam a Papaloapammal való egyesüléséig? ~~V~~

Van egy szomszédom, akit Señor Don Cipriánó Reyes-nek hívnak. Igazi tipusa ő az indiánoknak; szakál- s bajusztalan tömzsi kis emberke, erősen hajlott orral, sötétbarna arcszínnel, sűrű és sörteszerű fekete hajjal s oly tüzet szikrázó s véstjőslő szemekkel, hogy az, aki azokba először belenéz, tulajdonosát könnyen börtönből kiszabadult ladroninak, vagy a gyakran emlegetett banditák egyik főnökének fogja tartani.

Nos hát bevallva az igazat, Don Cipriánóról mindenki tudja, hogy Oaxaca város közeléből kényszerítő körülmények hatása következtében húzódott le a Tonto folyam partjára, Veracruz állam határához, ahonnan szükség esetében egy ugrással át lehet menekülni Veracruzba és megszabadulni a csak Oaxaca állam határáig hatáskörrel bíró állami rendőrség karmai közül.

Míndez nem akadályozott meg engem abban, hogy Don Cipriánóval, letelepedésem után azonnal, legalább színleg, barátságot ne kössek, mert az egész vidéken ő és fia voltak az egyedüliek, akik spanyolul beszéltek, a többi mind mazaték-indián, kik Cervantes szép nyelvéből egy jottát sem értenek. Sőt el is fogadtam az expediciómhoz felajánlott canoéjukat, mely ugyan eléggé ingó-bingó jószág volt, de azért mégis elegendő ahhoz, hogy engem és két honfitársamat, Berghofer Ákos és dr. Procopp Jenő urakat (az első már meghalt), akik csak pár hét előtt ütötték fel sátorfáikat a magyar kolónia egyik részén, magába fogadhasson.

Reyes úr a ladik vezetéséhez kamasz fiát s egy ifjú rokonát bocsátotta rendelkezésünkre, szigorúan megparancsolva nekik, hogy mindenben segítségünkre legyenek.

Gyönyörű reggel volt, amikor elhagytuk a Hungária-kolónia révét, hogy átengedjük magunkat a Tonto folyam gyorsan hömpölygő hullámainak, melyek mint apró játékszert, könnyen sodorták tova a gyenge faalkotmányt.

A partok, amelyek mellett elsiettünk, szép és érdekes változatoságot nyújtottak. Őserdők évezredes fáikkal csaknem a víz színéig húzódtak és beárnyékolták a víz tükkrét; kötélvastagságú folyondárok szárai itt-ott ladikunkig nyúltak be s a távolból óriási telefonhálózatok sodronyaihoz látszottak hasonlítani. Tisztások gyönyörű banánákkal körülültetett barátságos indián kunyhóikkal, hívogatólag tekintetek felénk, mintegy jelezve, hogy itt ananász, banána, friss tej és sajt áll a kiéhezett utasok rendelkezésére. Majd sűrű nádasok óriási bambuszaikkal, virágos rétek következtek egymás után gyönyörű zöld színű legelőikkel, melyeken kövér gulyák ropogtatták a zamatos füvet. Egyszer óriási, felettünk lebegő s minden pillanatban lezuhanással fenyegető sziklakolosszus alatt, fehér habokat képező kataraktok között siklott el villámgyorsasággal az ügyesen vezetett canoé; máskor pedig a hatalmasan kiszélesedett folyam csendes tükren haladt szeliden tovább. Néhány órai utazás után a Tonto folyamnak egy hatalmas tóhoz hasonló részére jutottunk, amely egyoldalt sziklakkal, a másikon pedig vakító fehérségű homokzátonnyal volt szegélyezve. E zátony közepén óriási száraz fatörzs hevert, melyet ki tudja mily hatalmas áradás vethetett ide?

A csónakot vezető indián fiú már távolból kivette a zátonyon fekvő tárgyat s gyors evezéssel közeledett a part felé. Eleinte nem tudtam megérteni, hogy ladikosunk miért változtatott irányt s csakis mikor egész közel jutottunk a parthoz, láttam, hogy a fatörzsnek vélt tárgya egy óriási alligátor, amely borzasztó fogakkal felfegyverkezett száját egy méternyire kitátotta és édesen aludta délutáni álmát, éppen nem törődve azzal, ha egy-egy kis madár repült be szájüregebe, hogy kilopja belőle a gyilkos fogak között maradt húsmaradékokat.

Miután elég közel jutottunk e vízi szörnyeteghez, amely éppen nem látszott észrevenni közeledésünket, megállítottam a ladikot, elővettem Remington-fegyveremet s jól megcéloltam az alligátor egyik lehuny szemét, mint golyóval egyedül sérthető részét. A fegyver eldőrdült, a fenevad pedig egy ugrással belevetette magát a Tonto folyam beláthatlan mélyébe és eltűnt. A golyó nem hatolt a szemébe, hanem egyszerűen visszapattant fejről és a ladik közelében hullott a vízbe.

Ez volt az első alligátor, amelyet a Tonto vizében láttam s az eddig látottak között a legnagyobb, legalább 5 méter hosszú példány.

Később folyton szaporodtak az alligátorok és némely helyütt valóban hemzsegték a vízben. Én nagy részüket célbavettem, egyikét-másikat, mint a vízen úszó vér bizonyította, meg is sértettem, de megölni vagy elfogni egyet sem sikerült. Később mindjobban kiösmerve a fortélyukat, már többet elejtettem közülök.

Már esteli 7 óra volt, midőn első napi utazásunk stációjához, a Tilpam folyam torkolatához jutottunk és kikötöttünk. A Tilpam a

DÁNÓ ÚR JÓ TÁRSASÁGBAN VAN.

leg hatalmasabb mellékfolyója a Tontónak s a két folyam összefolyásának egyik könyökén áradásoktól ment magaslatra van építve Senor Uriarte háza, melyben az első éjszakát töltöttük.

Uriarte úr Spanyolország szülöttje, de már 40 év óta lakója Mexikónak, 35 év óta pedig a Tonto folyam partjának.

Nagy öröme volt e már félig indiánná lett úrnak, hogy európaiakat (conpatriotas) üdvözölhet házában. Meg is vendégelt bennünket fekete babbal, sajttal és gyümölcscsel s végre annyit vett be tiszteletünkre — a jóból, hogy horkolva kellett öt élete párjának és cselédjeinek eltávolítani az asztaltól. Ezek azzal vigasztaltak bennünket, hogy a részegség az öreg úrnak mindennapi szokása.

Kora hajnalban elhagytuk Uriarte úr házát, anélkül hogy a háziúrtól elbúcsuzhattunk volna.

Második napi utazásunk talán még az elsónél is érdekesebb volt, mert a folyam óriási hegyek s sziklák között kanyarog és meglepő szép vidék szemlélésében gyönyörködtetett bennünket. Éjtszakai szállást a már rónán fekvő Paso Haly-ban, egy Észak-Amerikából ideszármazott német úrnak nagy és még a spanyolok idejéből visszamaradt, félig rombadőlt kastélyában találtunk.

A kastély ura, egy még egészen fiatal ember, rettenetes dolgokat beszélt nekünk a Tonto folyam alligátorairól. Így elmondta, hogy Paso Haly mellett egy vén indián kikötött éjtszakára a parton, megkötve canoóját egy faoszlophoz, maga pedig belefeküdt aludni a canoé fenekére. Reggel emberek jöttek a partra s ott találták az üres canoét egy takaróval. Keresték a canoé gazdáját, de sehol sem találták. Végre néhány nap múlva Tlacotalpam város mellett halásztak ki egy emberfejet, amelyben ráösmertek a Paso Halynál nyugalomra tért indiánra, kit álmában megtámadott az alligátor, amely azután, mint ahogy az már szokása, magával cipelte áldozatát a víz mélyébe s a test rothadása után (az alligátor állítólag csak rothadt húst eszik) lassan-lassan megemésztette a holttestet, a fej pedig tovább úszott.

Dacára a sok rémhistóriának, melyeket Paso Halyban a német úriembertől s útközben ladikosainktól hallottunk, utazásunk harmadik éjtszakáját ház és egyéb tanya hiányában nekünk is a ladikban kellett töltenünk és pedig nem minden incidens nélkül.

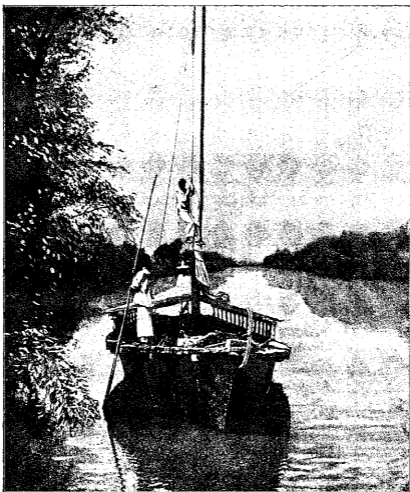
Berghoffer úr és dr. Procopp ugyanis csakhamar álomba merültek, míg én halk beszélgetést folytattam a két ladikossal. Az éjtszaka igen sötét volt s még a legközelebbi tárgyakat is csak sejteni lehetett, felösmerni azonban nem. De hogy több nagy állat uszkálhatott közelünkben, azt a sok loccsanásból biztosan lehetett következtetni. Remingtonomat magam mellé helyeztem, mintegy biztosítékul az esetleges kellemetlen éjjeli látogatások ellen. Már jó későre járhatott az idő, midőn távolból evezőcsapásokat hallottunk, melyek közeledtek s nem-sokára egy a nálunkénál sokkal nagyobb canoé érkezett meg, amelynek ormánya a kikötés alkalmával egyik oldalon átsurrant a mi természetesen alacsonyabb canoénk teste felett, egyszersmind némi zajt okozva.

A recsegés, melyet a két faalkotmány csekély érintkezése előidézett, felébresztette dr. Procopp Jenőt és pedig éppen abban a pillanatban, mikor a megérkező kanoé ormánya átsurrant a mi ladikunk felett. Procopp valószínűleg az este hallott rémhistóriák hatása alatti álmából felriadva, ismétlődni vélte a szegény indián esetét, álmos szemivel a sötétségben a canoé ormányát egy alligátor fejének vélte, és »Quid hoc« kiáltással felugrott, amire én hangos kacagással válaszoltam.

Természetesen sokat nevettünk az eseten, de többé egyikünknek szemére sem jött álom.

Délután 2 óra lehetett, mikor a Tonto folyamnak a Papaloapamba való torkolatához értünk.

Amilyen kristálytisztá volt a Tonto, annyira zavarosnak találtuk a Papaloapamot. A tuxtepeki hegyekben kellett nagy esőnek lenni, hogy a folyam, dacára a száraz időnek, ily hatalmasan megáradt.

RÉSZLET A PAPALOAPAM FOLYAMRÓL.

A két folyam, egyesülése után, Tiszánkhöz hasonló sík vidéken folyik és épp úgy kanyarog össze-vissza, mint az.

A Papaloapam vizéről már bátran elmondhatjuk, hogy abban valósággal hemzsegnek az alligátorok s alig van a parton homokzátony, amelyen meg ne pillantottunk volna belőlük néhányat lustán hente-regni. Igen érdekesek a vízi madarak is, amelyek százával uszkálnak és röpködnek a víz színe felett. Tömérdek vadkacsát, sok szép fehér kócsagot, darut és gémet riasztottunk fel evezőink loccsanásaival, sőt egy-egy hatalmas pelikán is felröppent, ahogy észrevett bennünket.

Otatitlan, vagy régi nevén Santuario városkát, amely a Papaloapam közvetlen partján fekszik, délután öt órakor értük el, ami őszintén szólva, nagy örömünkre szolgált, mert a négy napi ladikázás a szűk canoében, ahol az ember még a lábait sem nyújthatja ki, ugyancsak kifárasztott.

Ladikosainkat e helyen kifizettük, elbúcsúztunk tőlük s visszaküldtük otthonukba, biztosítva őket arról, hogy Don Cipriano előtt szolgálatkész viselkedésükért teljes megelégedésünket fogjuk majd megérkezésünk után kifejezni. Mi pedig egy kicsiny, de a helyi viszonyokat véve tekintetbe, elég kényelmes szállodában helyezkedtünk el, ahol 4 napig tartottunk pihenőt.

Otatitlan igen csinosan épült, feltűnő tiszta kis városka, mintegy háromezer indián lakossal, akik nyílt jellemökről s őszinteségükről ösmeretesek az egész vidéken.

Az a négy nap, amelyet Otatitlanban kellett eltöltenünk, kissé nagy idő volt, de egyebet nem tehattünk, mert a Tuztepekről lefelé jövő gőzhajót be kellett várnunk, az pedig hetenként csak kétszer közlekedik és éppen megérkezésünk napjának reggelén indult el Otatitlanból Alvaradó felé.

De végre megérkezett a hajó s mi csakhamar annak fedélzetén foglaltunk helyet s fél óra múlva már zakatoltunk a Papaloapam hatalmas hullámain, természetesen teljes figyelmünket az érdekes vidék szemlélésére fordítva.

A gőzhajó meglepett, mert azt képzeltem, hogy itt is holmi Észak-Amerikából kivéült rozzant alkotmányt találok és ehelyett egy teljesen új, elég nagy és egészen jól berendezett folyamgőzösre akadtam, amely a kritikán aluli rossz étkezés kivételével teljesen megfelelt még az elkényeztetett európai igényeknek is.

Este nyolc óra volt, mikor útunk végpontján, a 12—15 ezer lakossal bíró Tlacotalpam város kikötőjében horgonyt vetett gőzhajónk, hogy bevárja itt az éjszakát s menetét másnap folytassa Alvaradóig.

Megérkezésünkkor nagy volt az élénkség Tlacotalpamon. A város védszentjének ünnepét ülték, mely mexikói szokás szerint egy, sőt két hétig is eltart. Ilyenkor a szomszéd városok, falvak, telepek és tanyák indián lakossága a városba özönlik s mulat kedve szerint és ugyancsak nagy a dinom-dánom.

Zenét minden téren lehetett hallani, pedig van 4—5 tere Tlacotalpamnak. Különösen a folyam partjáról hangoztatták erősen a gitárt és a nagybögőt egy-egy klarinétipitással vegyest, amely ugyancsak mélyen belehatolt az ember füleibe, minden percben veszéllyel fenyegetve a dobhártyát.

Csodáltam a sok rossz zenét, mert az indián, épp úgy mint cigányaink általában, jó hallással bír s érzéke is van a zene iránt. Itt

valószínűleg néger muzsikások játszottak, akiknek talán minden népek között a legrosszabb hallásuk van.

Tlacotalpam várost reggel 9 órakor hagyta el gőzösünk s délben Alvarádóban kötött ki. De itt csak egy óra hosszáig maradtunk és este 6 órakor megérkeztünk végre Veracruz városba és ezzel befejeztük majdnem két hétig tartó vízi expedíciónkat, amely alatt legalább ezer alligátorral kellett farkasszemet néznünk.

Olyan érdekes volt ez a vízi kirándulásom, hogy az esetre, ha hazám valamelyik nimródja, ki az alligátorokra és különféle vízi madarakra való vadászatot kedveli, elhatározná magát hozzám rándolni (Afrika helyett egyszer már Mexikót is érdemes megnézni), a legszívesebben csatlakoznék útitársnak s örömet lennék tolmácsa, nem ugyan az alligátorokkal való érintkezésben, mert ezek nyelvét még nem tanulmányoztam, de a mexikói indiánokkal, akikkel csaknem nyolc éve hogy együtt vagyok. Legnagyobb öröömre szolgálna egy művelt honfitársamat üdvözölhetni szerény lakomban, bár a sok félvad ember között talán én is kissé vad lettem már, de a szívem még mindig magyar és a vendégszeretet még osztályrészem maradt.

A zapoték indián nő.

Körülbelül ugyanabban az időszakban, vagyis a kilencedik század vége felé, amikor a mi őseink, a magyarok az ázsiai vad népek zaklatásaitól indítva, elhagyták őshazájukat, hogy elődeiket, a húnokat követve, nyugaton alapítsák meg új birodalmukat, egy másik ázsiai népcsoport is vándorbotot vett a kezébe s kelet felé vette útját. E népcsoport az aztékok törzse volt, mely a magyarhoz hasonlóan szintén hét vezér vezetése mellett indult útnak s nagy fáradságnak és nélkülözések után eljutott az akkor bizonyosan jéggel fedett Behring-szoroson át Észak-Amerikába, ahonnan lassan-lassan délre haladva, megtalálta végre a toltékoknak (tradíció szerint szintén elődjeinek) hazáját, a gazdag Anajuakot.

Az aztékok több szerencsével jártak mint a magyarok, mert míg ezek a régi Pannóniában a teljesen fölbomlott nagy hún birodalomnak csak nyomaira akadtak s Attila világhódító népéből csak egynéhány, az erdélyi rengetegben bujkáló családra bukkantak, amazok virágzó és hatalmas tolték-birodalmat találtak a Chalko, Tezcoco, Zumpango és Xochimilcő tavak által öntözött óriási rónaságon.

Az aztékok elődjeik részéről eleinte igen szíves fogadtatásban részesültek, később azonban a legsúlyosabb rabszolgaságra vettettek általuk.

A rabiga nem tartott soká, mert a toltékok harcba keveredvén szomszédjaikkal, a vad chichimékokkal, megedzett rabszolgáik segít-

ségére voltak utalva, kik hűségesen meg is feleltek a beléjük helyezett bizalomnak, mert az ellenségen teljes győzelmet arattak.

A toltékok erre fölszabadították az aztékokat s őket a magukéhoz teljesen egyenlő szabadságban részesítették. Szívesen összeházasodtak, sőt az ilyen vegyes házasságból származó örökösöket az ország nagyjai közé emelték. Maguk a tolték császárok is keresték a szép azték leányok kegyét. Mexikó történelmében szép legenda van Tepalkanzin tolték császár és a szép azték Xochitel házasságáról, mely 1042-ben történt. A legenda szerint az e frigyből származó herceg lett alapítója az aztékok hatalmas uralkodó családjának, amely később oly nagy szerepet játszott Amerika történetében, amely egész Mexikó területét meghódította s II. Motecuhzoma császár alatt a legnagyobb hatalomra emelkedett.

A mai mexikóiak e régi kulturális népből származnak. Hogy az aztékok Ázsiának melyik részéből származnak, azt nehéz megállapítani. Annyi feltehető, hogy a magyar és az azték nemzet bölcsője nem lehetett távol egymástól. Szokásaikban és jellemükben ma is sok hasonlatosságot találunk. A mexikóiak nemzeti színe vörös, fehér és zöld, mint a magyaroké s legendáikban a turulmadár viszi a főszerepet, sőt még ma is érvényben lévő címerüknek főalakját képezi. Azután a nyelv sajátosságai a mongol nyelvekből eredő ázsiai nyelvekre emlékeztetnek. Például a ragozás a szavak végén történik. És az étkezés tekintetében is hasonlítanak hozzánk a mexikóiak, mert ők is kedvelik a paprikát s a gulyást, pörköltet és paprikás csirkét, amelyeket más-más néven nemzeti eledelüknek tartanak.

Az azték népnél és két válfajánál, a zapotéknál és miztéknál még ma is nagyon észrevehető a mongol típus, csakhogy az nem annyira a kínaira, mint a japán fajra emlékeztet. A sárgás szín, alacsony termet és élénk mandulaalakú fekete szem jellegzetesen mutatkozik rajtuk, természetesen már befolyásolva a különböző klimatikus viszonyoktól. A hegylakó miztékok s a mexikói fennsíkon tartózkodó aztékok világosabb színűek; az Oaxaca és Chiapas állam forró vidékén élő zapotékok ellenben barnábbak.

Különösen ez utóbbi törzshöz tartozó nők emlékeztetnek nagyon a kedves és csinos japán nőkre, csakhogy sokkal szebbek, magasabbak és kifejlettebbek, amit annak tulajdonítok, hogy míg a japán nők a sok ülés, kényelmetlen ruházatuk s különösen lábbelijük folytán, kevés mozgásuk következtében elcsenevésztek, az azték, mizték és zapoték nők, kik a családnak legszorgalmasabb munkásai, az edző munkában, a folytonos szabad levegő befolyása alatt gyönyörűen kifejlődtek.

Különösen Oaxaca államban, a forró égöv alatt élő zapoték nők igazi ritka jelenségei a női szépségnek s Juchitán, San-Geronimo és

Tehuantepek városokban egész Mexikó legszebb s legkedvesebb asszonyai laknak.

Higyjék el nekem, alig lehet szebbet képzelni, mint a tehuan-tepeki nőt, az ő nemzeti ünneplő ruhájában, mely egy hosszú, kényelmes, vörös vagy kék (a kalotaszegire emlékeztető) hímzéssel kivarrt ingből és egy szintén kézimunkával diszített, igen könnyű szoknyából áll, kiegészítve a fején hordott hófehér csipkekendővel, amely pompásan illik a koromfekete szemű, szép barnás archoz.

ZAPOTÉK TÖRZSBŐL VALÓ INDIÁN LEÁNY.

A zapoték nők termetre mind megannyi Diana, s valamint a gyönyörű görög istennő a vadászaton kívül a fürdésben lelte legnagyobb örömét, a zapoték nő is csaknem minden szabad idejét vagy a tenger pezsgő habjaiban, vagy a nagy folyamok hömpölygő hullámaiban tölti.

Jobb úszókat, mint Tehuantepek hatalmas folyamában s a hozzá csak néhány órányira a Csendes-tenger mellett fekvő Salina-Cruz városka kikötőjében, még soha életemben nem láttam. A zapoték leányok a tenger kristálytisza vizében olyanok, mint a mithológiai nimfák, akik az aranygyapjat kereső harcfiakat elbűvölték. Sőt még a szép szirének énekét is lehet hallani, mert a szép leányok, asszonyok dallal is szívesen mulattatják a parton báméskodó s a hölgyektől igen kedvelt európaiat.

Érdekesek a zapotékok vidékén tartott vásárok, amelyeken kivétel nélkül nőik az elárúsítók. Ilyen alkalommal legszebb ruhájukat öltik föl s kedves mosollyal s a rábeszélés minden mesterségével igyekeznek áruikon túladni, amelyek többnyire a forró trópusok legízletesebb gyümölcsfajtáiból és a zöldségek botanikai ritkaságaiból állanak, személyörködtető, illatos virággal díszítve.

A virágok között a legszebb mindenesetre a fiatal zapoték leány. Mindenkit tegez s minden hozzá közeledő idegennek teljes elfogultság nélkül odanyújtja formás kis kacsóját. Nagyon hamar barátkozik. Az európaiak messze földről csupa kíváncsiságból látogatják ezeket az igen érdekes vásárokat és gyorsan megbarátkozva a szép elárúsítóval, segédnek csapnak föl hozzájuk s többnyire nagyszerű üzleteket kötnek. Nem ritkán maguk a gavallér segédek is csúsztatnak a kasszába egy-egy fényes aranyat, amelyek láttára a leányka arca kiderül s hálás mosollyal szorítja meg a bőkezű adakozó kezét.

Tehuantepek városban az utolsó időben már több európai telepedett le, kik lebilincselve egy-egy zapoték szirén szépségétől és kedvességétől, itt fejezték be kávéültetvény alapítását célzó vállalatukat, vagy az amerikai viszonyok tanulmányozásával igazolt hosszú utazásukat; sokan Hymen láncával magukhoz csatolt zapoték asszonykák oldala mellett (akikből rettentő féltékeny, de jó és hű feleség válik rendszerint) élvezik a trópusok örömeit.

A zapoték nő nagyon féltékeny s a férfit, akit magához láncol, hűségesen és a legnagyobb szenvedéllyel szereti. De ha a férfi megcsalja, akkor reszkessen tőle, mert a zapoték asszony megbosszulja magát.

Hosszú oxacai tartózkodásom idejében nem egyszer hallottam beszélni arról, hogy európai ember, tréfát űzve egy-egy tehuantepeki zapoték leány becsületéből, micsoda tragikus véget ért. Egy esetre emlékszem, amely csak néhány év előtt történt s amelynek hőse német ember volt. Az illető beleszeretett egy tehuantepeki hajadonba, házasságot ígért neki, az esküvő előtt azonban megszökött és New-Yorkba költözött. A megcsalt menyasszony hírt vett hűtlen vőlegényének holletéről s divatos európai ruhába öltözve, utána utazott New-Yorkba. Ott hosszú keresés után ráakadt és nagy boldogságot színlelt a viszontlátás örömén. A fiatalember, akit a váratlan találkozás meglepett, nem gyanakodott és nem tudván ellentállani a szép leány szerelmi nyilatkozatainak, ismételte házassági ígéreteit. A leány színelve a teljes nyugalmat és meglegedést, a kibékülés örömeire elfogadta vőlegénye meghívását vacsorára, amelyet egy vendéglő külön szobájában rendeztek. Sokáig, igen sokáig tartott a vacsora, ami végre feltűnt a vendéglősnek. Feltörette a szoba ajtaját s nagy volt a rémület, amidőn a szoba közepén két hideg holttestre talált. Egy kis illatos levélke feküdt az asztalon; a szerencsétlen megcsalt leány írta meg szüleinek mindkettő-

jük halálának okát. Megírta azt is, hogy magát és hűtlen jegyesét egy, Tehuantepekben az indiánok által jól ismert, rögtön ölő méreggel ölte meg.

A zapoték nők sem szerelmükben, sem gyűlöletükben nem ismernek határt. Akárhány példa van arra, hogy tíz, de sőt harminc év múlva is kitöltik bosszújukat.

Személyesen ismertem S..... tábornokot; köztársasági elnöküinktől ajánlatot is kaptam egy időben hozzá. Derék, katonás ember volt, kit általában nagyon szerettek. De volt az életében egy sötét pont. Egészen fiatal tisztt korában a központi kormány megbízásából Tehuantepekbe vonult a lázongó zapotékok megfékezésére és akkor a lázadókkal nagyon kegyetlenül bánt, állítólag az ártatlanok közül is többieket főbelövetett. Az így kivégzettek egyike egy szerető, szép fiatal özvegyet hagyott hátra. Az özvegy fájdalmasan siratta ifjú férjét s igaztalan haláláért bosszút esküdött a parancsnok ellen. Múlt lassan az idő, de alkalom nem kínálkozott a bosszú végrehajtására. S elmúlt 25 év, a fiatal tisztből tábornok, utóbb O..... állam kormányzója lett. Jóformán nem is emlékezett már a huszonöt év előtti eseményekre és bár egyik-másik barátja figyelmeztette, hogy hivatalos körútjában ne érintse Tehuantepeket, ő oda is eljutott.

Mindenki vigadott, mindenki mulatott a nagy vendég tiszteletére rendezett mulatságokon. Szólt a zene, hangzott a dinom-dánom. Csak egy elaggott özvegy ült gyászfátyolosan magános lakásában s miközben mindenki vigadott, ő a bosszú tervét forralta magában. Ledobta özvegyi fátyolát s fölvéve ünnepi ruháját, pisztollyal a kezében, kirohant az utcára. . . .

»Éljen S..... tábornok!« »Éljen kedves kormányzónk!...« kiáltja minden ember. *Éljen!* kiáltja az özvegy és hozzáférközve a kormányzóhoz, egész közléről süti rá pisztolyát. Az ünnepelt kormányzó szívéhez kap s halva rogy össze a bosszút líhegő özvegy lábai elé. Még egy dördülés s az özvegy maga is holtan terül el.

Szíven lőtte magát.

Igy hallottam én ezt a két történetet elbeszélni. Mindkettő nagyon jellemzi a zapoték nők erős jellemét.

A tehuantepeki férfi éppen ellenkezője a zapoték nőnek. Munkátlan és elpuhult, csak arra való, hogy végig sétáljon lován a városon, ami egyedüli passziója. Arca szép és vonzó, de termete a sok henyéltől elcsenevészett. Míg felesége és családjának többi női tagjai a vásáron vannak elfoglalva, vagy kint dolgoznak a mezőn, ő függőágyába heveredik s szívja egymásután az illatos mexikói cigarettát. Vagy ha ünnep van, rendezi a lófuttatást a Tehuantepeket körülövező síkokon s meg kell adni neki, hogy a ló hátán végtelenül ügyes.

Természetesnek látszik tehát, hogy a tehuantepeki nő, aki majd kicsattan az egészségtől s akinek szemében csak úgy fénylik az élet-

kedv, örömmel fogadja, ha egy-egy derék európai férfiú, vagy Mexikónak más vidékéről odakerült ember jelenik meg körükben. Azt azután, amennyire lehet, becézik és kényeztetik is.

En két hetet töltöttem a gyönyörű vidékű városkában s még ma is szívesen gondolok lakosainak vendégszeretetére.

Őserdőben.

Ha valaki kedvelője a szép természetnek s bűvárkodni óhajt a teremő által alkotott remekművek titkaiban, az keresse fel a trópusok őserdeit!

Ha valakit a sors csapásai kegyetlenül büntettek, vagy csalódással telve megúnta már az emberek zajos társaságát és csendes magány után vágyik, az is keresse fel az őserdőket s teljes nyugalmat fog bennük találni.

Végül az, aki a vallási fogalmakkal nincsen tisztában és hajlik az »atheizmus« felé, szintén ez erdők magányát keresse fel és rövid idő alatt istenimádóvá lesz.

Engem a szerencsétlenségek és a sors csapásai rendkívüli mértékben sujtottak, kétségbeesésemben Istenbe vetett hitemet is csaknem teljesen elvesztettem már, nagyon kerültem az embereket és vágyódtam az őserdők magánya után, mert azt hittem, hogy így gyorsan s észrevétlenül el fogok pusztulni.

Hosszú, nehéz és veszélyes bolyongás után, Dél-Amerika forró égővének emberek által csaknem teljesen elhagyott őserdeibe jutottam, ahol 14 éven keresztül igazi remeteéletet folytattam.

De minő remeteéletet?

Olyat, amely megtanított az életre!

Életúntan jutottam bele, telve keserőséggel, és megifjodva, csupa életkedvvel jutottam ki belőle.

Itt ismertem meg a természet bámulatos alkotóképességét s megtanultam csodálni a jó Isten hatalmát.

Itt ismertem meg az embert egyszerű, de romlatlan erkölcsseivel.

Itt tanulmányoztam a természettudományokat, bűvárkodva az állatok életvilágában s a botanika csodás titkaiban; tanultam geológiát és csillagászatot. A filozófiát és pszichológiát sem hanyagoltam el, de sőt spiritisztikai tanulmányokkal is foglalkoztam, melyeknek alapelveit Allan Kardek művein kívül egy telepemre tévedt vén indián bölcs csepegtetett belém.

Hosszú remeteéletem alatt több világnyelvet is elsajátítottam és kedves anyanyelvemet sem felejtettem el, mert az őserdők kajdácspai szíves örömmel társalogtak velem s így könnyen megtanulták a zeng-zetes hangzású magyar szavakat.

Ez okos állatkák millióival együtt dicsértük a remek természetet s adtunk hálát az egek urának, hogy minket egy ilyen igazi paradicsomba helyezett és hogy Ádám a paradicsomban Éva nélkül ne küzdjék többé az élet nehézségeivel, a jó Isten azt is megteremtette, egy jóságtól ragyogó indián hajadon alakjában, aki miután hitestársammá lett, sok éven keresztül megosztotta velem az őserdő magányát s igazi mentori szerepet játszott itt töltött éveimnek hosszú sorozatán keresztül.

Sajnos, ma nem lakom többé az őserdők elbűvölő magányában, hivatásom lassan kivont belőle; mentorom, jó Évám, azonban velem van s igen gyakran együtt emlékszünk vissza az őserdők bűvös magányában töltött hosszú évekre, amelyek sok életbölcösségre és hasznos tudnivalóra tanítottak meg s megkedveltették velem az életet akkor, amikor meg akartam tőle válni.

Öngyilkosjelöltek! Most hozzátok szólok! Ha megúntátok az életet s szomorú gondolatokkal foglalkozik beteg szívetek és símlődő agyatok, kövessétek példámat s hozzám hasonlóan ti is keressétek fel az őserdők magányának elbűvölő csendjét! Búvárkodjatok a természet remek alkotásaiban, foglalkozzatok tudományokkal, tanuljatok nyelveket, vizsgáljátok az állatok életét, az ezerfajta növények titkait, s ha azután kifáradtatok, térdeljete le a mindenható remek alkotásainak szent oltára előtt és magatokba fogtok szállni; testben és lélekben meg fogtok erősödni, szívetek sebe beheged, agyatok megtisztul s ti új életkedvvel visszatértek hazátokba s annak derék és hasznos polgáiraivá lesztek.

Már alkonyodott, amikor »Magyar« nevű lovamon, Mexikó egyik hatalmas őserdejének indiánok által nyitott szűk ösvényén, gondolatokba mélyedve ügettem lassan-lassan telepem felé, mely a Tonto folyam egyik kanyarulatának magaslatán fekvő tisztáson épült s a legszebb kilátásokkal bírt a mélyen alatt, vadul hömpölygő és sietve tovább kanyargó hatalmas folyam paradicsomi szépségű völgyére.

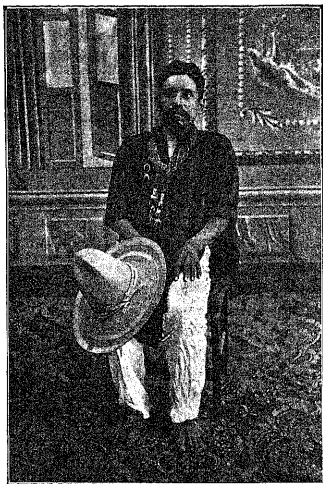
Gondolatimat, amelyek mint rendesen, most is igen messze szárnyaltak, egy-egy elkésett és sietve nyugalomra térő kajdács rikácsolásán, néhány már aludni vágyó majom nyafogásán s az ösvényen gyorsan tova surranó, ki tudná megmondani, mi fajta kígyónak a száraz galyakban recsegést okozó zaján kívül, melyre nevéhez méltó bátorszívű lovam, nem félelemből, de csupa szokásból fel-felhorkolt néha, semmi sem zavarta meg.

Az est gyönyörű volt! Olyan gyönyörű, amelyenről csak a trópusok őserdejében élő s mélyen gondolkozni tudó embernek lehet fogalma; de csakis olyannak, aki a természet utánozhatatlan szépségeiben örömet és igazi élvezetet talál.

Az erdő buja és illatos növényzete csak úgy ontotta az életet adó ózont, hogy az embernek a nappali rekkenő hőség által már alig lihegő keble újra éledni, ellankadó teste pedig ifjodni kezdett.

Aki hosszú 14 évet töltött a forró égöv őserdeinek mély rengetegekben, mint én, az tudja csak igazán megbecsülni azokat a bájos estéket és gyenge hűvös szellők által felfrissített éjtszakákat.

Már éppen egy telepem felé vezető főútra akartam bekanyarodni,

MAZATÉK TÖRZSHÖZ TARTOZÓ INDIÁN FÉRFI A TONTO VIDÉKÉRŐL.

melyet európai országutak módjára, nagy fáradságok árán magam alkottam meg, amidőn jobb felől a rengeteg mélyéből egy női torokból származó velőtrázó ordítás hallatszott, mely a gyengébb idegzetűekre nézve mindenesetre dermesztő hatással lehetett volna, sőt énreám is, aki pedig már elég veszélynek voltam tanuja, megrendítő hatást gyakorolt. Winchester fegyveremet, mely kirándulásaimban mindig hű társam volt és oldalamon lógott, lövésre készen tartva, vágattam gyorslábú lovamon a hang irányába; mert azt véltem, hogy legalább is egy vérszopó jaguár körmeiből, mely e vidéken ugyancsak gyakori vendég

szokott lenni, vagy pedig a közel folydogáló »Lodo« patakából kimászott s préda után leskelődő falánk alligátor fogai közül kell majd kiragadnom a halálra szánt prédát, esetleg élet-halálharcot vívnom egy szép indián hajadon életéért, mint ahogy azt már egyízben megtettem a Csendes-óceán partjain Puerto-Angel kikötő mellett, amikor a bőszen tenger hullámaiból halásztam ki egy már a haragos elem pusztító torkához közeledő szépséges azték kisasszonyt.

Csodálatos, hogy ilyen helyzetben az ember mindig szép és fiatal hajadonokról ábrándozik s nem gondolja el, hogy sem a jaguár, sem az alligátor, de sőt még a tenger sem igen válogat a prédákban, hanem elragadja azt, aki éppen útjába akad, legyen az fiatal vagy öreg, szép vagy csunya.

De hát ki tehet arról, hogy bizonyos fokig minden emberben van egy kicsi Cervantes hőséből, a vitéz Don Quijote természetéből s zíviesen a szép Dulcineának képzel minden nőt, akinek megmentését ő reá bízta a jó Isten.

Életmentési kedvem csakhamar lelohadt azonban, mert néhány percnyi gyors lovaglás után egy tágas tisztásra jutottam, amelynek közepén népes indián telep bambuszból készült házaik állottak s előttük a tágas téren, nagy kört képezve, vagy 100—120 indián férfi, nő és gyermek foglalt helyet.

Megérkezésemkor azonnal az emberek által képezett kör felé siettem s legnagyobb csodálkozásomra láttam, hogy annak közepén két nádból összetákoltt deres van egymáshoz állítva s azok mindegyikére erős lianderekkel (felfutó növény szára) egy-egy emberi lény van arccal lefelé csatolva.

Az egyik egy Ádám kosztümben leledző férfi, a másik pedig Vénusztermetű fiatal indián nő volt.

Megérkezésemkor felfüggesztették az aktust, amely, mint értesültem, abból állott, hogy úgy a szegény, igen csinos, fiatal nőre, mint az ifjú legényre két izmos indián férfi, bizonyos regula szerint, hatalmas vesszőcsapásokat mért, amelyek természetesen a szenvedő nő ajkáról nem egy velőtrázó ordítást csikartak ki.

Az ifjú férfi stoikus nyugalommal tűrte az erős ütések s ajkait még a leggyöngébb nyögés, vagy szisszenés sem hagyta el.

Az itt összegyűlt indiánok között több munkásomra ismertem, akik észrevéve jelenlétemet, azonnal körülfogtak és kérdezősködéssemre elmondták, hogy tulajdonképpen mi felett bíraskodnak a telepek vénei.

Ezeknek szavaiból megtudtam, hogy itt házasságtörésről volt szó, melynek egyik szereplője egy szépségéről híres fiatal asszony volt, a másik pedig egy legényifjú, akik most az egész indián telep és a meghívott szomszéd telepek lakóinak jelenlétében kénytelenek elszenvadni

az indián vének által reájuk kiszabott büntetést, amely ez esetben fejünkint 25 erős vesszőcsapás volt.

A deresen fekvő nő mellett az egyik oldalon annak könnyező öreg szülei foglaltak helyet, a másikon pedig a meggyalázott férj, egy hatalmas férfialak, komoran, de látszólag igen megrendült kedélyállapotban állott.

A fiatal asszony apja Chilchotla nevű indián község bírása volt, aki maga győződött meg leánya hűtlenségéről és azt kedvesével együtt átadta a telepek ítélkező szigorú véneinek kezébe.

A mazaték törzshöz tartozó indiánok minden ilyenmű vétséget, mely azonban náluk a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, régente halálbüntetéssel toroltak meg, ma pedig erős vesszőcsapásokkal illetik, s így még az öregbíró leánya, tehát a büszke »Caziquék« családjának sarja sincsen megkímélve ettől a meggyalázó, de állítólag mindig jó hatással bíró — megtorlás nagy szigorától.

Ez alkalommal, úgy a bűnös asszony, mint bűnrészes, a fiatal férfi is, legalább tíz vesszőcsapástól szabadultak meg, mert a falu vénei, kik az indiánokkal való szelíd bánásmódom miatt engem igen kedveltek, kérésre elengedték nekik a még hátramaradt vesszőütéseket; feloldották őket gyorsan kötelekeiktől s megengedték, hogy ruhát öltsenek.

A megcsalt férfit — talán az egyedüli elégedetlent a bírák váratlan kegyelmeért — jelenlétemben megkérdezték a vének, hogy hajlandó-e visszavenni bűnös, de most már megbűnhődött élete párját? Ez, igazi római imperátorhoz méltó büszkeséggel, egy szót sem ejtett ki ajkán, hanem tagadólag intett kezével s nagy nyugalmat színelve, eltávozott.

Az asszonyka anyja sírva borult megvesszőzött, de most már megtisztult leánya keblére, akiből még csak alig kergették ki a rosszra csábító ördögöt s hosszan együtt zokogtak.

Az érzékeny jelenetnek maga az öreg »Cazique« azzal vetett véget, hogy megfogta leánya kezét s odavezette bűnrészeséhez, a fiatal emberhez és ünnepélyes komolysággal felszólította őt, hogy most már vigye haza ő az asszonyt s legyen ezentúl szerető férje és hűséges párja.

Az ifjú férfi örömmel egyezett bele ebbe a váratlan elintézés nyert, de szíve szerinti frigybe, melyhez a szükséges áldást a helyben egybegyűlt vének azonnal meg is adták.

Én pedig lassan hazaballagtam s késő éjtszakáig azon gondolkoztam, hol szerezhették az annyira elhagyott mazaték-indiánok ezt a sok életfilozófiát?

A tornadó.

Tizennégy évi szakadatlan munka után végre elértem azt, hogy a mexikói köztársaság Oaxaca államának egyik legelhanyagottabb őserdejében, a hatalmas Tonto folyam paradicsomi szépségű völgyén, először Uj Hungária, később Hunnia név alatt egy gyönyörű, virágzó telepet létesítettem, melynek megbámulására messze vidékről tódultak hozzám az idegenek.

Hogy az őserdő kiirtása, az utak készítése, a házak és szeszgyárak építése s végül a sok híd szerkesztése, mily rendkívüli sok fáradságba és munkába került, mindenki el fogja nekem hinni, ha elmondom, hogy én voltam azon a vidéken az első ültetvényes, de sőt előttem még mexikói úriember se jutott oda, és hogy még a legutolsó szerszám, vagy vasszeg beszerzéseért is több napi utat kellett megtennem.

Nem kíméltem fáradságot, nem kíméltem pénzt, hogy a Hunnia-telep mintagazdaság legyen, s hogy én végre rendkívüli fáradságom gyümölcsét leszakíthassam.

A kávé már közeledett a megéréshez, a cukornád pedig gyönyörűen zöldült a termékeny Lodo folyam szép völgyében, a kaucsuk-fák kezdtek terebélyes alakot ölteni, míg a vanília ott kúszott már húsos leveleivel az anyafák törzsein; egyszóval minden készen állott az aratáshoz, amelynek kecsegtető kilátásai örömmel és meglelégedéssel töltötték el egész valómat.

Hűséges indián párom, az én jó feleségem, aki a telep igazi mentora volt s jötevője a munkásoknak, esténként velem számítgatta, hogy mennyit fog jövedelmezni a kávé? Hány hordó szeszt ad a cukornád s mennyi kiló fűszert a drága vanília?

Mondhatom, hogy kilátásaink nagyon vérmesek voltak s mi örömmel gondoltunk a már régen tervezett európai útra, melynek költségei busásan kitelnek egyik csekély részecskéjéből az általunk remélt jövedelemnek.

Az aratás előkészületeinek megtevése végett s az ahhoz szükséges eszközök bevásárlása céljából a kerület székhelyére, Teotitlan városkába, mely három napi járásnyira feküdt telepemtől, kellett ufaznom.

Mindig szívélyes búcsut vettem jó feleségemtől, ha valahová elutaztam, ez alkalommal azonban még szívélyesebb, még bensőbb volt az elválás, mert valami titkos erő visszatartott s azt súgta nekem:

»Maradj itthon, ne menj sehova, mert baj lesz! s ha már még, vidd magaddal nődet, kit itthon veszély fenyeget.»

Szívesen magammal vittem volna Juanitát, hiszen legtöbb kirándulásomban hű társam volt, de most a nagy esőzések igen megrontották az utakat s a Sierra Madren keresztül, melynek magas bércein

át vezet az út Teotitlanba, még öszvérháton is rettentő fáradságos az utazás, gyenge asszonynak meg csaknem elviselhetetlen.

Végre elbúcsúztunk egymástól és én bizonyos szomorúsággal csókoltam meg nőmet s megilletődéssel hagytam el lakóházamat, amely úri kényelemmel volt berendezve, s néhány szobája kisebb természetrajzi múzeumhoz hasonlított.

Telepemtől Teotitlan városka felé az ültetvények egy részén kellett áthaladnom, s én meglepődéssel szemlélgettem a kávébokrok pirosló gyümölcsét, a vaniliának drága s már éréshez közeledő sárgás hüvelyeit és a buján zöldelő cukornád-ültetvény több méter hosszú szárait, amelyek nemsokára dúsan fogják ontani majd az édes nektárt.

Amint telepem határához érve ráléptem a csilcsotlai indiánok földjére s nekiindultam a Sierra Madre hegység meredek lejtőjének, mely veszélyes sziklahasadékokat és a legsötétebb erdőket rejti magába, valami ismeretlen, szomorú érzés fogta el keblemet, amely egész útamon társam maradt.

Háromnapos fáradságos utazás után végre elértem Teotitlant, ahol teendőimet gyorsan elvégeztem s örömmel indultam vissza telepem felé.

A két első nap minden nevezetesebb incidens nélkül telt el, szelíd öszvérem, melynek »Muszka« volt a neve, ugyancsak bebizonyította nagy ügyességét és izmainak acélerejét, mert zerge módjára lépkedett a sziklás úton végig, úgy hogy nyugodtan bízhattam reá életemet, mely sokszor bizony egy-egy lépésétől függött csak.

Utazásom harmadik napjának délutánján azonban, amikor a melegtől csak úgy patakozott homlokomon az izzadtság s már a Sierra Madre bérceinek utolsó lejtőjén haladtam lefelé, ahonnét máskor már meg lehetett pillantani szép telepemnek házeit s szeszgyáramnak bádoggal fedett fényes tetejét, egy rettenetes és borzasztó látvány tűnt szemeimbe, amely megfagyasztotta ereimben a vért, s csaknem elállította szívem dobogását. Lakóháznak, a szeszgyárnak, a munkáslakásoknak sehol nyomára sem akadtam többé, virágzó telepem szép ültetvényeit pedig a teljes enyészet, a teljes pusztulás jelezte, sőt az erdő is csaknem teljesen járhatatlanná lett a sok összetört galytól és gyökerestől kidőlt fák törzseitől.

Hatalmas sarkantyúzással vágatásra ösztönöztem szegény öszvéremet, amely a sok akadálytól alig tudott járni. Dacára öszvérem rendkívüli ügyességének, alig tudtunk valamit előre haladni, s nem egyszer kellett leszállnom a nyeregből, s széles kardalakú machettekéssel megszabadítani az utat a sok galytól, s ugrásra bírni Muszkát a keresztben fekvő fatörzseken át.

Egy halálraítélt utolsó órái nem lehetnek borzasztóbbak, mint nekem az a három óra, amely alatt keresztülmentem a katasztrófa pusztításainak megpillantási helyétől telepem határáig, ahol azután

minden kétséget kizárólag meggyőződhettem, hogy telepemet egy rettenetes tornadó látogatta meg, amely mindent elsöpört, mindent elpusztított útjából.

E gondolatra agyamat és szívemet egyszerre elfutotta a vér, inaim és ereim megdagadtak, s én azt hittem, agyam és szívem egyszerre meg fognak hasadni, mert jó feleségem jutott eszembe, akit néhány nap előtt igen szomorúan, de jó egészségben hagytam hátra.

Kivettem tarsolyomból hatgolyós revolveremet s megesküdtem a mindenható Istenre, hogy abban az esetben, ha nőm áldozata lett Isten haragjának, a borzasztó tornadónak, golyót röpítek már úgysis megőrüléssel fenyegető agyamba.

Ez a gondolat és szent elhatározásom kissé megnyugtatót s én erősen kezembe szorongatva a gyilkos fegyvert, nemsokára megérkeztem lakóházamhoz.

Hogy annak helyén mit láttam, könnyen elképzelhető; egy romhalmazt, amely maga alá temetett mindent...

Bútoraimnak, gyűjteményeimnek vége volt, s csakis a kígyók fejei kandikáltak ki a romokból, melyek még nemrégén nagy üvegpoarakban, szeszbén állottak, hogy idővel majd Nemzeti Múzeumunk gyűjteményeit gazdagítsák. Ez azonban mind igen keveset érdekelt engem; szegény nőmet kerestem, akinek haláláról meg voltam teljesen győződve s azt hittem, hogy a romok között találok meghült tetemét.

Örült módjára kiáltottam nőm nevét: Juanita! Juanita! s hogy agyamat e pillanatban szét nem roncoltam, egy rögtöni gondolatnak köszönhetem, amely azt súgta: »Isten rettentő büntetést küldött reád, az igaz, de nődet megmentette a haláltól.«

Vagy tíz-tizenöt percig kiáltottam így s őrvongó módjára futkostam a romok körül, amikor egy síró indián leányka jelent meg előttem, s nagy zokogás közben értésemre adta, hogy a Senora (vagyis feleségem) a Lodó folyam partján ül és nincsen semmi baja, mert mikor a ház össze akart dűlni, kirohant s egy szikla védelme alatt vele együtt megmenekült a rettenetes »ciklon« veszélyeitől.

E hír hallatára kiesett kezemből a pisztoly s én földre borulva, hálát adtam az Istennek, amiért nőmet megmentette és zokogni kezdtem.

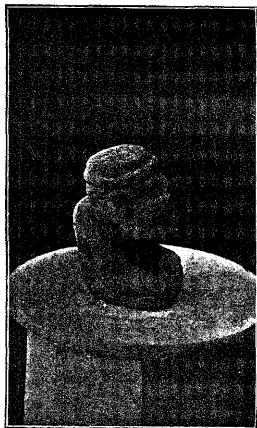
Nemsokára azonban felugrottam helyemről, újra férfivá lettem s visszanyertem teljesen régi energiámat, amely eddig még sohasem hagyott el.

Jókedvet színelve siettem nőm felé, aki mély meghatottsággal borult keblemre s mindjárt el is mondta röviden a tornadó keletkezését s ecsetelte azokat az iszonyú pusztításokat, amelyek a Hunnia-telepet érték. Egyszóval, megtudtam, hogy mindenünk elpusztult s mi egy félóra alatt koldusokká lettünk.

Nőm elbeszélése alatt nagyon facsarta valami a szívemet, de én végre is legyőztem érzelmeimet s ekként kiáltottam fel:

— Ne búsulj édesem! Igaz, elvesztettük egész vagyónunkat, de te élsz s így örömmel küzdök újra az életért.

Hogy eme borzasztó csapás után miként hagytuk el az elpusztult telepet, minő nehézségekkel jutottunk Mexikó városba, hogyan küzdöttem néhány évig az élettel s hogyan jutottam mostani helyzetemhez, talán egyszer el fogom még mondani; most azonban csak annak kijelentésére szorítok, hogy életemet egyedül Juanitámnak köszönhetem, ki azt saját életének veszélyeztetésével két ízben megmentette.

IDOLO (BÁLVÁNYISTEN).

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Hajószállítás Bremerhavenben	1	Cuba sziget	125
Az oceánon	3	Habana	132
New-York	7	Néhány cubai város rövid leírása	140
New-Yorktól Chicagóig. — A Niagara		Az Antillák között	144
vizesés	12	A spanyol Transatlantique társulat gőz-	
Chicagó	14	hajóján töltött utolsó órák	148
Chicagótól Omaháig	15	Adatok Venezuela felfedezéséről	152
Omahától Ogden-Cityig	17	La Guaira	155
Ogden-Citytől San-Franciscóig	22	Venezuela és fővárosa, Caracas	156
San-Franciscó	27	Utcai harc Caracasban	170
San-Franciscótól El-Pasóig	38	Néhány új adat Venezuela legutóbbi	
Az északamerikai El-Pasó állomás és a		forradalmából	173
mexikói Pasó-del-Norte	43	Rövid kirándulásom lóháton Venezuela	
Pasó-del-Nortetől Lerdóig	47	belsejébe	180
Lerdótól Aguas-Calientesig	50	Victoria, Miranda állam fővárosa	184
Aguas-Calientestől Mexikó városáig	54	Tovar kolónia felé	187
Mexikó város	57	Néhány szó Tovar német telepről	190
Egy mexikói bikaviadal	70	Elutazásom Venezuelából	194
Naplótöredék a kávéültetvényen töltött		Puerto Cabello	195
életemből	75	Guajira tartomány	197
A sárgaláz	95	Cartagena de las Indias	200
Mexikó és Veracruz között	98	Colón	205
Veracruz	110	Colontól Panamáig vasúton	207
Tengeri út Veracruztól Progresóig	114	Panama város	210
Néhány szó Yucatánról	116	A Csendes-oceánon	213
Visszapillantás Mexikóra	117	Közép-Amerika	217
A vihar	123	Acapulco	231

	Oldal		Oldal
Puerto-Angel kikötő és Pochutla városka	235	Az első csörgőkígyó	292
A pluma-hidalgói kávételepek	236	Malintze kisasszony és Cortez úr... ..	296
A Sierra Madre bércei között	239	Cuilapam község ünnepe	301
Miahuatlantól Oaxacáig	245	Mexikó ősnépéről	305
Oaxaca város	250	A mexikói indiánok ősi szokásairól	308
Egynapi utazásom a mexikói déli vasúton	260	A furfangos indián	313
Terra incognita és az Új-Hungária	263	Magyar honalapítók Mexikóban	316
Az őserdők lakói Mexikóban	276	Az alligátorok között	321
Puerto-Angel és annak nymphája	284	A zapoték indián nő	327
Egy megzavart éj a Sierra Madre egyik rengetegében	288	Őserdőben	332
		A tornadó	337

KÉPEK JEGYZÉKE.

MELLÉKLETEK.

	Oldal
Don Porfirio Diaz tábornok, a mexikói Egyes.-Államok elnöke	1
Don Ramon Corral belügyminiszter és a mexikói Egyes.-Államok alelnöke	54—55
Don Ignacio Mariscal, a mexikói Egyes.-Államok külügyminisztere	84—85

SZÖVEGKÉPEK.

	Oldal		Oldal
Rötbőrű indiánok az északamerikai Egye- sült-Államokban	19	Carreta, talyiga	65
San-Franciscó város 1889-ben	23	La Viga, csatorna Mexikó város környékén	66
Tükör-tó a Josemith-völgyben	31	A Catedral Mexikó városban	67
Kínai teaház San-Franciscóban	35	Régi kút Mexikó városban	69
Fókák a san-franciscói öbölben	37	A mexikói lovas csendőrség kivonulása	71
Indián férfi a Tarahumare törzsből	41	Las Chinampas (úszó kertek)	73
Indián fiu a mexikói köztársaság északi határáról	45	Pasznet árusító indián Mexikóban	74
Juanacatlan vizesés, Guadalajara város mellett	49	Kávészárító-telep a mexikói köztársaság forró vidékén	77
Indián férfi a mexikói köztársaságból	51	Edényáruszó Ocotlan városban	81
Vásár a mexikói köztársaságban	53	Indián leány a zapoték törzsből	89
Mexikó város látképe	59	A tullei »Sabina« nevű óriás fa	93
Cuahtemoc azték fejedelem szobra	61	Idolo (Bálványisten). 99, 216, 309, 311, 340	99, 216, 309, 311, 340
A köztársasági elnök nyaralója a chapul- tepeki parkban	63	Teocali. (Áldozóhely)	100
		Mitla romjai, Oaxaca államban	101, 103
		A szép Xochitl ismerteti a Pulque nevű italt	105

	Oldal		Oldal
Indián leányok az azték törzsből	107	San Salvador köztársaság egy falusi utcája	227
Indián típusok, Veracruz államból	111	Tájkép Középamerikából	229
Guardaraya de Palatina sétány Habana mellett	129	Indián hajadon a zapoték törzsből	233, 287, 329
Castillo del Moro erőd, Habanában	136	Ticocic azték fejedelem	241
Legyezőpalmák a Central parkban	137	Axayacac azték fejedelem	242
Matanzas város, Cuba szigetén	141	Ahuizotl azték fejedelem	243
Santiago de Cuba külvárosa	142	II. Motecuhzoma azték fejedelem	244
Azték kalendárium	143	Parittyavető azték katona	247
Caracas és vidéke	159	El Zocalo tér Oaxaca városban	251
Caracas parlamentje	161	Az oaxacai Catedral belseje	255
Típusok a venezuelai köztársaságban ...	165	Santo Domingo templom Oaxaca városban	257
Antimano város egy utcája	171	Előkelő indián úrnő a zapoték törzsből.	259
Bolivár Simon szobra Caracas városban	177	Vegetáció Mexikó forró vidékén	265
A venezuelai német vasutak legelső vonata	181	Részlet a Hunnia kávételepről	267
Személyszállítás a Rio Tonto folyamon ...	183	Indián nő a mazaték törzsből	269
Részlet Caracas vidékéről	191	Vegetáció Oaxaca államban	272
Falu Columbiában	203	Paczka Sándor hazánkfia a Hungária kávételepen	273
Colon kikötő	206	Kenyérfa a mexikói köztársaság tropikus vidékén	279
Tengerpart Colon város mellett	209	Tordo real nevű óriási rigófészkek	281
Egy község a Panama-csatorna mentén..	211	Tlaloc bálvány	295
Utca San-José Costa Ricában	219	Huitzlopochtli, a hadak istene	303
Puerto Limon kikötő	221	Magyar honalapító Mexikóban	317
Részlet San-José Costa Rica városból ...	223	Bánó úr jó társaságban van	323
Indiánok és mestizék Nicaragua köz- társaságban	225	Részlet a Papaloapam folyamról	325
		Indián férfi a mazaték törzsből	334

76

